

# ALFÖLDI LEVELEK

(1839-1840)

ÉS

NÉHÁNY TOLDALÉK

(1841.)

GRÓF. DESSEWFFY EMIL

*Ara két pengő forint.*

B U D Á N .

A MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM BETŰIVEL.

1 8 4 2 .

# ALFÖLDI LEVELEK.

MEGTOLDVA

EGY BEVEZETÉSSSEL

ÉS

HÁROM FÜGGELÉKKEL:

1. ÖRÖKVÁLTSÁG;
2. KÖZLEKEDÉSI MÓDOK 'S HÁZI PÉNZTÁR ÉS
3. HITEL-INTÉZETEK IRÁNT.

DEÁK FERENCZNEK  
NEMES ZALA VÁRMEGYE' KÖVETÉINEK  
KÉT ORSZÁGGYŰLÉSEN  
BUZGÓ TISZTELETE' JELÉÜL

AJÁNlja

A' SZERZŐ.

Midőn több évvel ez előtt legelőször  
baltám kegyedet az épen Zalából megér-  
kezőt, vér és szív szerinti testvére a'  
derék Deák Antal helyett elválasztottat,  
országgyűlésünkön megszólamlani, én a<sup>3</sup>  
sem éles tapintattal, sem jóslé tehetség-  
gel nem bíró megvalék már akkor győ-  
ződve, mikép Deák Ferencz' szónoki' és  
elmebeli tehetsége kitűnő 's jótékony  
befolyással leend hazám' dolgaira.

Feszült figyelemmel kísérem azóta kegyed' politikai pályáját, és azon tiszteletet, mellyet a' legelőször, de már akkor a' kifejlett értelmiség' egész súlyával megszólándó követ' első fellépése támasztott keblemben, az azóta lefolyt évek 's a' közügynek kegyed által tett szolgálatok, mind inkább öregbítették. Azonban ez csak kis töredéke a' nemzeti hála' öszves summájának, melly ól és élni fog kegyed iránt minden hazáját szerető magyarban.

A' jelen kötetben foglalt dolgozatokat bátorságot vevék magamnak, kegyednek ajánlani. Tettem, ezt minden előleges engedelem nélkül, tudva, mikép minden, mi hazai ügyekkel áll viszonyban, Deák Ferencz' figyelmére számolhat — tettem nem azért, hogy önvéleményimnek illy utón szerezzek bémenetelt a' közönségnél, sőt gyanítom, hogy egynémelyek azok közül nem birandják kegyed' helyeslését, de azért cselekvöm, hogy kegyed' státusférjfiás jelleme iránt nyilvános hódolásomat kifejezzem.

Nem fog tudom azon tisztelt név,  
mellyet e' lapok' homlokára írtam, érde-  
met szerezni, vágjfénjt kölcsönözni olly  
dolgozatnak, melly azzal nem bír, 's mit  
nem ingyenyel; mert hiszen a' mit itt a'  
közönség eleibe bocsátók, nagy részben  
nem egyéb mint compilatio, és igen jól  
illik reá, mit Voltaire mondott egy vala-  
kiról:

Au peu d'eaprit que le bonhomme avait  
L'esprit d'autrui pár complément servait  
Il compilait, compilait, compilait —

és én őszintén megvallom, hogy sem a  
vasutakat, sem az örök váltságot, sem a'

közlekedési módokat, sem a bankokat  
nem találtam fel.

De ha valami bélyegzi az olyan  
státusférfiakat mint kegyed, semmi sem  
teszi azt inkább, mint azon tulajdonuk,  
miszerint mindent, a mi a nemzet-élet  
bármely ágára vonatkozik, a korszerű-  
ség szempontjára figyelmezve, szoktak  
megbírálni.

Kegyedtől, ki felebarátját engedé-  
kenyen hajlandó megítélni, ezt legyen



szabad reménylenem, valamint az is, mi-  
kép ha vészén időt magának e' lapokat  
végig futni, azon elismeréssel fogja ke-  
gyed azokat kezeiből kiejteni, hogy én  
compiláltam ugyan, de korszerűket.

És ennyi elég mentségül és felvilá-  
gosításúl; a' mi még hátra van, legyen  
könyörgés és így hangozzék; Isten, ki a'  
nemzetek' ügyeit intézed, tartsd meg ha-  
zánknak Deák Ferenczet ép lelki és testi  
erőben: tedd képessé a' magyar népet  
megbecsülni az érdemeseket és tanácsait

követhetni a' haza' hív fiainak, diszesítsd fel ezeket a' megérdemlett nemzeti bizodalom' édes jutalmával; vidd őket a' mulékony népszerűség' tapsainak kísértéseibe, hogy a' sokaságé tömjénezéseinek soha sem hódolni, gyakran daczolni, 's az utókor ítéletét' szem előtt tartani megszokva, küzdésben erősödjenek megmaradni a' tiszta hazafiság' ösvényén, mentsd meg valamint őket álbarátaiktól, úgy bennünket is szabadíts meg minden gonoszoktól 's az álhazafiaktól, és adjál győzedelmet a' jóknak, valamint meg-

aláztatást a' roszaknak, mert tiéd  
szág, a hatalom és a' dicsőség!  
Ámen.

## TARTALOM.

Bevezetés .....	1
I. Levél- Általános nézetek .....	45
II. Levél- Úrbéri ügy .....	52
III. Levél- Úrbéri ügy .....	61
IV- Levél. Úrbéri ügy .....	76
V- Levél. Úrbéri ügy .....	88
Első függelék. Örökváltság .....	75
VI. Levél. Közlekedési eszközök.....	165
VII. Levél. Közlekedési eszközök.....	179
VIII. Levél. Nagy csatorna .....	198
IX. Levél. Duna-tiszai csatorna.....	207
Második függelék. Közlekedési eszközök és házi pénztár.....	219
X. Levél. Bank.....	244
XI. Levél. Ingatlan hitel .....	267
XII. Harmadik függelék. Hitel intézetek .....	280
XIII. Levél. Pálinka .....	344

## B E V E Z E T É S .

Egy csomóban adom itt által a' közönségnek azon 12 levelet, mellj 1839 és 1840-ben a' „Hírnök“ melletti Századunkban tőlem megjelent. Ám- bár maradandó becset nem tulajdonítok elmélkedésimnek, tagadni nem igen leltet, hogy akkori fontolgatásaim' tárgyai érdekükből legkisebbet sem veszítettek, és a' magyar köz vitatás' mezején még bérekesztve nincsenek. És ez egyik oka, miért azokat újra kinyomatni, magamat elhatározóm, A' másik, mert szeretem az általánosságok' kopár mezejéről — mellyre mind inkább által kezd ismét a' vitatás sikamlani — a' részletek' és gyakorlat' termékenyebb síkjára vinni által a' tárgyakat, és azt pengetni főkép, a' mi most van napirenden.

Igyekeztem elfogultság nélkül tárgyalni a felvett ügyeket, és nem mentem sem az egyik sem a' másik párt' zászlója alá táborozni. Ha ezt teszem, és nem „Századunk“-ban de más úton levelezek, ízletesebb lelt volna sokaknak az egész és többen olvassák. De én kárt tettem és vétkeztem volna

vele, mert eként hódolok az elfogultságnak, az egyoldalú irányoknak, a' korlátolt és apró szempontoknak, mellyek miatt sokan nálunk mindent bizonyos színű szemüvegen keresztül nézni, minden száraz vitatási tárgynak párti színt adni, és mi nem zászlójuk alatt vilattatik, vagy nem méltatni figyelemre, vagy gyanúsítgatni, úgy is elég erősen gyengék. Az ilyenek számára hódolat nincs bennem, és csak szánakozás van.

Néhol rövidítettem ezen új kiadásban leveleimen, néhol újabb jegyzeteket adék hazzájok, de egyébként változtatásokat nem tettem. Megkülönböztetésül az új jegyzetek számmal vágyanak kijelölve, míg a' régieket csillagocskák alatt találhatni.

Függelék formában külön szoltam Örökvállság, Hitelintézetek, közlekedési - módok és házi pénztár iránt, a' mi a' levelek' eredeti sorjának megváltoztatását szükségessé lette, úgy hogy jelenleg, azon levelek, mellyek ugyan azon tárgyról szólnak, egymás után vágnak lenyomva, és az illető „Függelék“ezeket mindjárt követi.

Szárak a' tárgyak, mellyeket az olvasónak benyújtok. Az írásmód darabos és kellemetlen, teljesen nélkülöző minden virágokat, minden czikornyát, minden keleti szószaporítást és oknélküli fellengőségel. A' toll nincs sem egyik sem másik párt tentatatójába mártva, és így az indulatokul se nem izgatja, sem a' hazafi kebelnek min-

den, még legnemesb, felmelegülését is, a' közönyösség' jéghideg nedvével leönteni nem igyekszik. Mind ezekért bocsánatot kérek azon olvasótól, ki illyeseket igényel, de ollyannal, mit a magyar literatura' jeleneteiben gyakran roszallam, szándékosan nem szolgálhatok.

Czélom nem volt egyéb, mint békésen agítani néhány igen fontos honi tárgyat, mellyről mert határozni fog kelleni, előleg szükség vitatkozni; — nem volt más, mint egy kis virrasztásra késztetni, egy kis ébrentartó — nem borsot — de burnótot törni a' magyar vélemény' orra alá, hogy rágódjék egy cseppet némelly tárgyakon még, mielőtt lefeküdvén, elaludván, fel kelne, és, ollykor még álommámorosan, rögtön voksolna vagy határozná.

Az én igen tisztelt barátomtól, a' mostani bihari Első A1 - Ispánytól haliám egykor, mi nagy barátja ő a' békés agitációnak. És íme most ő fogja tőlem hallani, mi nagy pártolója vagyok annak én is. Valóban semmire sincs nagyobb szükségünk. Mert ha haladni akarunk — pedig kell, és gyorsabban mim másoknak, mert igen sokat mulasztánk el — a' közvéleménynek éberségében meg kell tartatni, és nem általánosságokban kalandoznia, hanem folyvást a' nemzeti fejlődés' gyakorlati és részletes feladásaira irányozva lennie szükséges. Másfél év múlva országgyűlés lesz, és a' legfontosabb tárgyakról leend ez úttal is szó. Nem teszek

ilt ezekről említést, mert ki tudja el volnék e képes sorolni csak egy kis részét azoknak, mellyek megpendítését némelleyek kívánják, mások rettegik, a' legnagyobb rész pedig nem is gyanítja. És illy feladások' ellenében részünkről elég történik e? Kérem van e csak egy tárgy gyökeresen meg vitatva? Igaz, keleti raj, faj, vagy vér vagyunk — a' mint tetszik — és őseink' sajátos indolenciájából igen szépen öröklöttünk. Így például századok oltá posványos alakban tartják folyóink az ország' nagy részét, 1838-ban a' többi baj között, a' serdülő Pestet halomra dönti az árvíz, és 1841-ben mielőtt még összeültünk volna tanácskozni, inikép' lehetne a' szőke Dunát és egyéb vizeinket szelidebb cselekvésmódra szoktatni, ismét vízben vagyunk, és új nagy veszélytől csak különös isteni kegyelem óvja meg a' Fővárost. 1840-ben hangos örömszóval bezárjuk az országgyűlést, nemzet és kormány közelítetek egymáshoz, és mi a' helyett hogy előkészítenénk, mibe rövid üdő múlva nem csak bele kell harapnunk, hanem a' mit szükséges leendő elnyelnünk és meg is emésztenünk, vagy pánszláv, duplex beneficium és vegyes házassági agitációkkal engedjük a' drága üdő' legnagyobb részét elfoglaltatni, vagy pedig nyaktörő terveket készítünk és megyei küldöttségek által egy új magyar alkotmányt készítetünk, és eképpen annyiba és olly távol fekvő k be kapunk egyszerre, hogy azokra, mellyek közelebb fel-



kúsznék és így sürgetőbbek, nem marad sem üdő sem figyelem. Szomorú állapot, és kevés közlélekre mutató, hol vallási viszálykodások szükségesegek eszközteni, hogy a' nemzet el ne szunnyadjon! Eljő előb 1843-ban az országgyűlése, a' mit három évi szünet alatt a' levéltárak sűrű pora fedett bé, előkerestetik, váratlanul előbukkan a' legfontosabb tárgy, és mert olly húr pendült meg, melly, megértve nem értve, jól hangzik, törvényt kell hozni olyanokról, mellyek előkészítve nem voltak, mellyekkel a' közvélemény meg nem barátkozott, kellőkép meg sem ismerkedett. Csak újításnak tetszik azután mi javításai szándékolatok, mert a' törvény megelőzte a' közvéleményt és nem kifejezte. Nem talál a' törvény közmegnyugváásra, közelismerésre, és végrehajtását a' közvélemény nem gyámolítja, a' siker tehát csekély marad. Ez pedig annál sűrűbben történik, minél inkább megelőzi a' törvényhozás' értelmessége, a' közügyekkel foglalkozók' többségének értelenségét, mint ezt a' múlt országgyűléséről is észrevehetjük.

Nincs nemzet Európában, mellynek az intelligentiák' folytonos mozgására és küzdésére egymással nagyobb szüksége volna, mint jelenben a' magyaroknak. Mert a' reform alulról indult meg, és hol az erő, melly irányt adna a' szétágazó törekvéseknek? hol gyakorlának a' küldők olly mindennapos befolyást követeikre, mint nálunk? hol vágnak törvényt

végrehajtó testületek illy jogokkal felruházva mint megyéink? hol bírnak a' műveltség' legalsó fokán álló egyedek, illy befolyással mint hazánkban? hol függenek olly kevéssé a' végrehajtó hatalomtól azok, kiket neki eszközökül kell használnia? Feküsznek ezekben itt olt nagy biztosítékok, egy törvénytelen kormányzási rendszer, egy mindent elnyelő centralitatio' lehetősége, a' törvényhozó lest' kicsapongásai ellen; de valljuk meg, ezekben fekiisznek egyszersmind számos haladási akadályok. A' legjobb törvény' sikere, ollykor egyes személyek' jó vagy rossz akaratja, többnyire egyes testületek' kisebb vagy nagyobb értelmessége által feltéleztetik, és nincs erő, melly ezeknek hijányát akarattal pótolni, a' szándékos vagy szándéktalan hanyagságot cselekvéssé változtatni tudná; mert a' végrehajtó hatalmat, mellynek rúgósságát collegialis szervezete tesületek ellenében különben is csökkentti, azon küzdés, mellyet 52 felé kell folytatnia, régen kifárasztotta; a' nyilvánosság és sajtó pedig feladásuknak még nem feleltek meg, és vagy nem tudták a' közlélek' elegendő summáját teremteni, vagy pedig hatásukat a' pártszellem' önérdékében használja. Holt betű marad tehát a' törvény, és bár mi lobogót üssünk fel, az búsan függ le a' tartórúd hosszán, mert az élet' fuvalma nem dagasztja. Az országgyűlés' költségeit legújabb üdőkben a' Nemesség viselte, de a' czélzott könnyebbítés a' jobbagyon, el volt e érve, miután neki 3 évig

előlegezni kellett, és még ma is vágnak hatóságok, hol az 1832-ikinek költségei még egészen bé nem szedettek? \*) A' legjobb szándék nem megy teljesezésbe, mert a' törvény nem alkotatik úgy, hogy töríkszakad sikeresnek lennie kellessen;\*\*) nem csuda tehát, ha híjányosan hajtatik végre, nem csuda, ha nem verhet gyökeret a' magyarban azon szívemelő bizonyosság, hogy a' mit a' Nemzet akar, annak lenni kell. Ennek hiányából veszik eredetüket határozatlan, nem eléggé szigorúan és világosan parancsoló, de különb magyarázatokra alkalmat engedő, a' törvényt végrehajtókat nem eléggé szorító, keltednél többet reájok bízó, a' törvényelleniségeket előre fel nem tevő, és eltávoztatásukról sikeresen nem gondoskodó törvényeink. Innen származik a' sok hazali kebelben fenálló kétkedés és gyenge bizodalom egy szebb jövendőbe — mind annyi erkölcsi aka-

\*) Miért nem lehetne például minden országgyűlésen meghatározni, hogy a' jövő országgyűlésnek költségeit a' Nemesség viselendi, így nem lesz szükséges a' jobbágnak előlegezni, mert ezen törvényt országgyűlés alatt fog lehetni végrehajtani.

\*\* \*) Miért ne lehetne például országos ajánlatoknál záros határidőt lenni a' beszédésre, és a' törvényt végrehajtókat ön vagyonukkal felelősökké tenni, ha a' behajtást elmulasztják. Ha ez így volna, nem kellene a' nemzeti színházra kamat helyett, a' tőkét költeni.

dáíái a valódi előmenetelnek, mert pákáján csak az nem lankad el, ki a' nyerő parthoz eljuthatni magában elég erőt érez.

Nincs tehát semmire nagyobb szükségünk, mint az intelligenliák' mozgására. Ez fogja egy részről pótolni, a' hiányos nevelésünk hagyta hézagokat, és mind inkább kiegyenlíteni azon különbségeket, mellyek törvényhozók' és végrehajtók', kormányzók' és kormányzottak'intelligentiáji között léteznek, más részről ez fogja kiörteni és a' Nemzet' vérébe általszívárogtatni azon igazságot, miképp' csak silány sikereket szülhetnek a' szétágazó erők, öszvepontosulniok pedig közös nemzeti czélok felé nem lehet, ha túlhévvvel folyó önkormányzási (selfgovernment) kicsapongásainknak, magunk nem teszünk korlátokat, vagy más szavakkal, ha nem vetkezünk ki azon szokásból, mellynél fogva szerelünk minél több törvényeket hozni, de azoknak minél kevésbé engedelmeskedni, — ha nem hagyunk fel azon törekvéssel, helyhatósági tehetőségünket nem csupán a' végrehajtó hatalomtól, de a' törvényektől is függetlené tenni, — ha nem húzzuk magunk kurtábbra a' gyepőlőszárat, és nem akadályozzuk, hogy a' megyei munkásság azon körbe, melly a' törvényeknek van fentartva, bele ugrasson, — egy szóval ha nem emeljük fel hitünké azon igazságot, hogy nem az a' feladás, 52 különb irányban mozgó, különb szerkezetekkel és különb kormányzási

rendszerrel bíró, egymástól és az egésztől független országocskát alapítani meg, hanem az a' feladás, egy nagy, de még gyenge, megáldott, de még szegény országot erőssé, hatalmassá és virágzóvá tenni, és ezen hatalom' és virágzás' rm-lasztjaiban mindenkit lehetőségig részesíteni.

Nemzeti nagyság nincs nemzeti egység nélkül. A' nemzeti függetlenség' eszméje csak illusio, ha vele szemközt 52 részletes függetlenség áll. A' nemzet önmagát nem kormányozhatja úgy, mint legjobbnak gondolja, ha a' nemzet részei önmagukat tetszésök szerint kormányozhatják. A' nemzeti érdek veszélyezve van, ha nálánál fenebb hangon szólni képes a' provinciális érdek. Ostrom ellen védeni magát lehet a vis inertiaevel, de a' szükséges jók' meghódításához cselekvő erő kell. — Megoldatlan problémák, ha ezeket helyhatósági rendszerünkre alkalmazzuk.

Reményem a' magyar értelmiség' haladásaiba nagy ugyan, de annyira még sem terjed, hogy ezen feladások' megfejtését egyedül a' vitatástól várhatnám. Tapasztalásoknak kell hozzá járulni, alkalmasint szomorúaknak, míg épen olly élénk leend óhajításunk Rendet hozni bé, mint a' milyen buzgalommal kívánjuk most önkormányzási tehetőségünket kiterjeszteni és biztosítani. De előbb utóbb eljő ezen idő, és reményleni kell, hogy a' „Rend“ utáni vágy miatt, ne szenvedjen a' szabadság.

Szomorú jelenet, de tapasztalás igazolja, mikép haladásink' nagy része csak papiroson marad, és fog is maradni mind addig, míg az Ég nem áldand bennünket egy olly törvényhozással, melly-uek sikerülend kibékíteni egymással elméletileg a' központosító és helyhatósági rendszerek' vezéreszméit, és meghatározni a' kormányi ellenőrség azon sikeres mértékét, melly alá helyezve kell lenni a' megyei szerkezetnek, hogy törvények által megszabott határvonalok között minél jntékonnyabban mozoghassák, de túl azokon ne léphessen; — és míg meg nem áldand az líg bennünket egy olly kormánynyal, melly az említett ellenőrséget változatlanul igazságos szigorúsággal, és egyszerűsmind úgy tudandja gyakorlatban kezelni, hogy a' mindenütt jelentkező javítási ösztön, a nemzetisedés' és művelődés' kettős irányában, természet szerinti sort, és a körülményekben alapuló mértéket tartva, öszvehangzólag, következetesen és a' törvények' orgánuma által kifejezeLt nemzeti akarat' szellemében, munkálhassa a' kellő kifejtéseket. De kérdem ezen sor ésöszvehangzás, ezen következetesség — mellyek nélkül minden változtatás vagy csupán részletes sikereket szülő és így csekély eredmény ű, vagy üdöelőtti és így ártalmas vagy foganatlan — fennállhatnak e ezek, azon önkormányzási kicsapongások mellett, mellyeket tapasztalunk? fennállhatnak e, ha például az alatt míg az egyik hatóság politikai joga-

kat osztogatni akar és így megelőzi a' törvényhozást, a' másik, adott jogokat megtagadni képes, és így elmarad a' törvényhozástól?

Jelenleg a' helyhatósági tehetőségben öszve vágnak zavarva a' törvényhozási, bírói, fényi tői és rendőri hatalmak, hozzájárul ezekhez az adóki-vetési és felosztási tehetőség, melynek hiányos és gyakran káros munkásságát csak azon osztály érezte eddig nagyobbára, melly azt javítani képes nem volt, de eljő bizonyosan azon üdő, midőn ezen osztálynak is lesz illyesekre befolyása, az pedig, melly kirekesztőleg bírt ama befolyással, azon hiányokat szinte érezni fogja, mert részesülni fog több terhekben mint eddig. És mind ezeket kellőkép elrendezni fogjuk e tudni, ha a' közértelmesség tetemesen nem gyarapodik?

Vannak, kik a' mostaninál szélesebb alagra akarják állítani a' helyhatósági rendszert, mind megyékben mind városokban, kik a' törvényho-zásba is képviselés útján befolyást akarnak engedni azon osztályoknak, mellyek abból kivoltak zárva, és magam is azokhoz tartozom, kik a' jö-vendőrül mélázni szeretvén, jól látják, hogy mind ezek ezen szóban, „haladás“ következe-ten bennfoglaltatnak. Véleményem szerint közel- get az üdő, midőn azon befolyást, mellyel most megyéinkben szegénység és műveletlenség, vá-rosainkban pedig egyedárúság gyakorlanak muni- cipalis és ez által országos dolgainkra, mérsékelni

fog kellenünk, és kérдем mikép fogjuk ezt tehetni, mint ha önállóbb vagyonság és értelmességnek engedünk hatást, mintegy ellensúlyul szolgálandó! a' kiváltságnak, melly pusztán áll már igen gyakran, és az értelem' és vagyon' garantiáji által nem támogatlatik? De a' melly arányban a' szabadságot terjesztjük, ugyan abban iog kelteni a' Rend' biztosítékairól is gondoskodnunk. Mert pillantsunk egy kissé a' jövendőbe, és gondoljuk magunkat bele azon üdőbe, midőn a' politikai befolyású sokaság, mellyet eddig sem tudtunk kormányzani, számra nézve megszorítva? érdekekre nézve pedig még különbözőbb leend mint most, — midőn még több ember fog közügyek felett tanácskozni — a' törvényeket még több fogja magyarázni — a' felelet' terhe még többekre fog oszlani, mint most — midőn egy kifejtettebb és szélesebb alapon nyugvó coilegiális rendszerben a' vis inertiae még erősebb támaszokra fog találni — midőn a' társasági viszonyok a népesedés' szaporodóival, az ipar' gyarapultáva! még bonyolódottabbak, az igazgatási inozgony' pedig még lassúb és ügyetlenebb mozgású leend, mint most — gondoljuk magunkat bele ezen helyzetbe, és kérдем ha elébb törvényeink' végrehajtását nem biztosítottuk, lehel e arra számolnunk, hogy azok meg fognak tartatni? várhatjuk e hogy mindenki jogai tiszteletben, hogy személy, vagyon, lelkiisméret biztosítva lesznek? És melly más



paizs fedezi ezeket, mint a' törvények? Mert kérdem, a' megyei szerkezet, ha egyszer van mód a' törvényeket elmellőzni, ha egyszer az merőben pártküzdések' csatatérévé aljasul, biztosítja e kelőlőkép a' vagyont, személyt és lelkiisméretet? Lehet e ezt kívánni olly testületektől, hol axióma gyanánt van felállítva, hogy a' mit az egyik gyűlés elvégzett, azt a' másik minden ok nélkül eldöntheti, a' hol tehát semmi állandóságra nem számolhat, miután, ha úgy tetszik, tizenkétszer is van alkalom évenként mindent felforgatni?

Azon kölcsönös hatás, mellyet a' végrehajtó hatalom és megyék nálunk egymásra alkotmányosan gyakorolhatnak, eszközlője lehet üdővel egy lökéletés igazgatási rendszernek. Ez azonban egészen a' jövőendő' feladása, mert ha visszatekintünk a' múltra, és röviden akarjuk kifejezni helyhatósági rendszerünk' öszves eredményét, nem igen mondhatunk többet, mint ezt: Szerencsés sikerrel igyekezett a' kiváltságos osztályt jogaiban megtartani, de egy jó és rendes közigazgatás' mellőzhetlen kívánatainak megfelelni, képes nem volt. Hapedig a' jelent veszszük fontolóra, így summázhatjuk öszve a' napi törekvések' eredményeit: következetesség és kitartás nélküli kapdosás, a' képzelt, de többnyire, komolyan meg nem fontolt, Jobb után. És ezt lehel e tagadnunk, ha pénztáraink, ha árvaszékcink, ha börtöneink, ha adófizetési rendszerünket' sa' t.' s a' t. veszszük szemügy-

re? Megyei és városi igazgatásunk visszaélésekben bővelkedik, és ha népszerűk a' visszaélők, az orvoslás hol van? Ne magasztaljuk tehát mindig mint remekel, hanem böcsüljük meg, az az keressük fel hibáit és tökéletesítsük megyei szervezetünket; ne éadjuk be vele, hogy az a' vitatásnak törvényes mezeje és a' törvényhozásnak előmühelye legyen, hanem tegyük azt a' közigazgatás' alkalmas és gyakorlatban sikeres mozgonyává — mert hiszen századokon keresztül autonomice kormányozzuk magunkat, de valljuk meg, még a' közepserűségtől is igen távol vagyunk.

Becsülöm én is a helyhatósági szervezetet, mind múltjában, mert a' kiváltságos osztálylyal alkotmányt és nemzetiséget, és így egy jövendőt tartott meg a' magyarnak; mind jövőjében, mert látom, hogy a' jótékony kifejlődhetés' elemei benne még feltaláltnak. De ezeket koczkáztatva vélem, ha azon hatás, melyet felebb említék, jogkiterjesztési törekvésekké, és ekép elébb vagy később, békés súrlódásokból, nyilvános ütközetekké találna fajulni. Pedig emlékezzünk meg, és pillantsunk egy kissé hátra, valljon azon álláspont, melyre néhány évekkel ez előtt megyéink a végrehajtó és birói hatalmak ellenében helyezve voltak, következetesen kifejtve, és tovább folytatva, nem oda vezetendett e? És azon számos beugratás a törvényhozás' körébe, melyet tapasztalunk a' megyék részéről, nem egyenesen odavezet e? és nem

fogja e elébb utóbb kényszeríteni a' törvényhozó haltaimat, megütközni a' megyeivel? Es akkor adjon Isten győzedelmet a' törvényhozásnak, hogy fenntarthassa az egy nagy magyarházát, és ne engedje 52 apróságra feloszlani!

Csiklándozlatja büszkeségünket a' nemfüggs', az önállóság' eszméje — hízeleg hiúságunknak tágítani hatáskörünkön, gyarapítani hatalmunkat — magán érdekeink örömet nélkülözik gyakran a' felsőbb ellenőrséget, és így támad azon igyekezet, minél függetlenebből mozoghatni, a' törvények' sikerét tetszésunktől függeszteni fel, és ha a' fennállórend ellenkezik azzal, mit jobbnak gondolunk, mit létesítve látni óhajtunk, ezt amannak gyakorlatban elébe lenni. De elfelejtjük, hogy más jogainak bitorlása egyiránt kárhozatos akár az absolut hatalom' akar a' szabadelmiség' színe alatt gyakoroltassék — elfelejtjük hogy midőn a' törvényhozás' körébe vágunk, önjogaink' legszebbikét kockáztatjuk — nem vesszük észre, hogy midőu az ellenőrséget távolítjuk vagy nehezítjük, minden visszaélések' elfojtásának kötelességét vállaltuk magunkra, és az ebbeli felelőséget magunktól elutasítanunk nem szabad — nem figyelmezőnk reá, hogy ezen kötelességnek szerkezetünk' belső hibáji és sok más okok miatt megfelelni képesek nem vagyunk — elfelejtjük hogy míg törvénytől és felsőséitől függeni nem akarunk, az alatt többnyire a' sokaság' szenvedélyei és értetlensége éreztetik

velünk hatalmukat, és öngyengeségünk el — A' bitorlás minden nemei, magokban hordozzák a' büntetésnek elébb vagy később kifejtendő csiráját, és csak azon hatalom állandó, melly önmagát mérsékelni tudja. Ha azt akarjuk, hogy a' nemzeti akarat ne üres hang legyen, azon munkásságot, mellyet a' végrehajtó hatalom a törvények' foganatosításában kifejthet, olly hathatósággal kell felruháznunk, hogy az általa használt eszközök visszaható ereje miatt, a' közigazgatási mozgony' megállásra ne kárhoztathassák és vesztegiés szokásává ne válhasson. Mert miben másban fekszik különben biztosítása a' jövődönnek? miben a kezesség, hogy a' szándéklott előlépések valóban az életbe menendenek által? hogy törvényeink — mert a' siker ettől függ — általános, és nem csupán részletes alkalmazásra találандanak?

Ne zavarjuk össze a' vitatás' , törvényhozás' , és közigazgatás' feladásait. A' vitatás és sajtó kimutatják a' szükséges javításokat, az az megszánják a' földet és bevetik. A' törvényhozás az életbe viszi által a' javításokat, az az megtenni a' növényt és megérleli a' magot. A' közigazgatás foganatosítja já feltett szándékot, az az learatja a' termést és haza takarítja. Mi gyakran jó termést követelünk szántás nélkül, vagy a' termést bevárni nem tudván éretlen növényt aratunk, a' akarást pedig többnyire magunk akadályozzuk. Pedig mennyire megváltoztak a' körülmények, és

mennyire» szorító már a' szükség, hogy mi is megváltoztassuk szokásainkat! Régenten a' diák törvény csak kevés kézen forgott, a' sokaság azt mint egy olly mysteriumot tekintette, mellyhez közelítenie sincs megengedve — most magyar a' törvény és a' többi hazánkban divatos nyelvekre is le van fordítva, a' nép' kezén forog, sőt kezébe adatik hivatalosan, és minden meg nem tartott és papirosan maradó törvény csökkenti a' törvényhozás' tekintetét a' nép' szemeiben, csökkenti azon fogalmat, mellyel az a' törvényhozás' hatalmáról táplált. Törvényi fogunk hozni, egy javított bortönzési rendszer iránt? Hajótörést kell szenvednie, mert minden megye azt tetszése szerint fogja magyarázni, kitöröljük az eddigi élelmezési rendszert, a' hadi adót fogjuk nevelni, hogy maga a' kincstár gondoskodjék katonáiról? Az eddigi hadi adót sem tudtuk beszédni, a' megnagyobítottat még kevésbé fogjuk. Örökváltságot törvény által akarunk eszközteni? Nem fogjuk beszédni a' jobbágytól tartozását és így a' földesurat nem fogjuk kármentesíthetni. Iskolákat fogunk felállítani, el fogjuk határozni, hogy tanulni kötelesség? Nem fogunk felügyelni, hogy a' gyermekek iskolába járjanak és így nem fogunk célzt érni. Kölcsönt fogunk felvenni, hogy némelly nagy nemzeti munkálatokat véghez vihessünk? Mit fogunk felelni, ha a' tőkepenzes azt kérdi: Uraim, mondják meg, nemzeti ajánlatok és egyéb országos terhek rendesen beszöktak e szedetni, és

így én tőkém kamatait a' kitűzött időre biztosan várhatom e? Mit fogunk felelni? Kénytelenek leszünk elismerni, hogy az egyik megye az 1830-iki koronázási ajánlatot még nem szedte bé, egy másikban az 1832-iki országgyűlés' költségei még kiin vágnak, a' harmadik az 1839-ikinek költségeit az országgyűlés' bérekesztése után másfél évvel veti ki, ' sa' t, ' sa' t. És azután nemzeti hitelről álmodozunk, börtönjavítást, népnevelési emlegetünk, örök vállságot tervezünk ' sa' t. ' sa' t. Gyönyörű tervek, de gyökeres csalódások egy-szersmind, és csak néhány hónapi tapasztalás lesz ahoz szükséges, hogy öszveroskadjanak! Fogalmainkat kell gyökeresen megváltoztatnunk, ha boldogulni akarunk. El kell ismernünk, hogy közgyűléseink nem csupán vitató, hanem igazgató testületek; el kell ismernünk, hogy ezen állásból posiúv köteleességek folynak, mellyeket nem teljesíteni bűn, és annál nagyobb, mert reánk kiváltságosokra bízta törvény a' közigazgatást, és, mert ragaszkodunk ezen jogunkhoz, a' vele járó felelőség alól kibújnunk nem, lehel. A' jelen zavarban, nem fogja ugyan senki alólunk kirántani a' széket, és nyugodt majestásban fogunk a' ma elfogadott és holnap már meg nem tartott; indítványok felett tanácskozhatni, de eljön a' szigorú jövendő, és irgalmatlanul fog öszve csépelni bennünket. Ha nem érezzük egész nagyságukban köteleességeinket, úgy az igaz, túl éltük magunkat

és tőlünk nincs mit várni többre, és ezen esetben azon törekvés, mellyel jogainkat másokra akarjuk terjeszteni, nem politikai belátás, de öngyávaságunk' kebleinkben feltámadt érzetének gyümölcse és előpostája. Megtapsoljuk országos embe-reinket, éljeneink harsognak Deák Ferenczünk elébe. Nyomorult jutalom egy nemzettől, ha a' megtapsoltnak szavai mint kiáltó szava pusztában, nyom nélkül hangzanak el. Pedig meg van írva az 1840-iki ország' gyűlésről tett zalai jelentésben: „a' melly nemzet morális erő' hijányában nem képes a törvények' szentségét tiszteletben tartani és azoknak tiszteletet szerezni, annak független önállása a' véletlen esetek játéka lesz, és azt újabb és ismét újabb törvények sem mentik meg a' vég-súlyedéslől.“

Mondám feleld), hogy önkormányzási kicsa-pongásainknak magunk tegyünk korlátokat. Igen is, tegyünk ha nem másért, azért legalább, mert különben a' közös törvényhozás' hatását gyengít-vén, ezen alapuló helyhatósági tehetőségünket is kiveszszük elébb utóbb minden erejéből, és azon nagy de nem eléggé méltányolt veszedelemnek leszünk kitéve, hogy midőn a' társasági viszonyok bonyolódottabbak és nehezebben intézhetőek leen-denek, a törvények és intézmények erővesztve és elkoptatva fognak velők szemközt állani. De mie-lőtt tennénk ezen korlátokat, szükség az öszveza-vart eszméknek megtisztulniok, szükség meglá-

nulunk elbírní az ellenkező véleményeket és azokat ösztönül tekinteni önvéleményeink' újabb és szigorúbb vizsgálat alá vételére. Mind ez a' sajtó' szabadabb mozgása nélkül el nem érhető. Egy üdőlől olta tágasabb mezőt nyert nálunk a' sajtói vitatás minél czélszerűbb intézkedést nem csupán a' haladásnak, de a' rendnek érdekében sem leheté gondolni, mert hol sokaknak van befolyása a' közdolgokra, szükség hogy minél többen fogják fel valódi érdekeiket, bírjanak önálló véleménynyel és kifejlett ítélőtehetséggel. De ezeket nem elnémulás, hanem gondolatcsere fejthetik ki, a' valódi érdekeket pedig, ha azokat pártnézetek darab üdőre elhomályosítják is, csak tapasztalás és erre támaszkodó vitatás fogják tisztán állítani mindenki elébe. Mert jól mondá Vas megye' egyik követe a' múlt országgyűlésről telt vég jelentésében: „míg a' Nemzet' nagy részének fogalma nincs azokról, mik tárgyaltainak, addig azt mondani; a' nemzet ezt vagy amazt akarja, nagy részben illusio“ — mihez még szabad legyen hozzá tennem: „míg a' nemzet nem fog érett megfontolás után akarni megtanulni, addig nagy sikereket várni, még nagyobb illusio.“

Nem tartok én attól, hogy ama felfogott valódi érdekek között, ne első helyen álljon a' Rendnek buzgó óhajtása, mert csak rövid tapasztalás kell annak érzéséhez, hogy szabadságot rend nélkül élvezni nem lehet, és hogy azt terjeszteni



akarni, még mielőtt ezzel együtt lehetne, nem volna egyéb, mint egy keserű mystificatio. Jogokat akarunk osztogatni, de bizonyosak vagyunk e, hogy azok, kiknek adjuk, sikerrel és haszonnal fognak velők élni? Csak siettetheti tehát a' vitatás' szabadsága a' rendnek buzgó óhajtását, ez pedig annak tetteges behozatalát fogja siettetni. Által fogjuk látni mi, hogy mérsékelnünk kell önkormányzási kihágásainkat a' szabadság miatt, — el fogjuk ismerni, hogy erőt kell adnunk törvényeinknek a' haladás' érdekében; — által fogja látni a' végrehajtó hatalom, hogy azon arányban fog hatalma gyarapodni, mellyben a' többség' bizodalma hozzá mélyebb gyökereket verend, ez pedig annál elébb fog meg történni, minél több cselekvő erőt fejtend ki; — nem fog kételkedni, hogy a' haladás' túlzó gyorsaságának leg-sikereseb mérséklőjét csupán a' minél kifejtetlebb nemzeti értelemességben találhatni fel, és ezt minél inkább kifejleszteni dicsőségének tartamija. Előre törvények által akarni korlátozni a' jövődő' haladásait, hasztalan igyekezet; mert a' törvényeket magunk hozzuk és töröljük el, de a' nemzeti értelmességet, ha egyszer létezik, egy pennavonással eltörölni nem lehet. Alkotmányos országban, kivált a' hol helyhatósági tanácskozó rendszer tartja életben az alkotmányt, nélkülözni akarni a' leghatásosabb emeltyűit a' sajtói vitatást, annyit tenne, mint megörökíteni akarni a' félszeg-

séget és egyoldalúságot, mind törvényhozási mind közigazgatási működéseinkben. A' négy fal közé szorított nyilvánosságot, hosszú tapasztalás elégtelennek bizonyítá hazánkban, és hasznait a' testületi szellem, meg párt és magán érdekek igen kis mértékre tudták leszállítani. Ugyan illy veszedelmeknek van a' sajtó is alávetve, de a lényeges különbség abban van, hogy itt nyitva áll a munkássági kör minden értelmiségeknek, míg amott csak néhányakra van szorítva— hogy itt nagyobb valószínűséggel lehet arra számolni, nnkép hideg megfontolásnak higgadtabb keblek ellenében alkalom adatik nyilvánulni — hogy végre a' fennálló szólásszabadsága' kinövéseinek, azon bajoknak, mellyeket pillanati felhevülés okozhat, az előleges, azaz sajtói vitatásban ellensúlyára és mértéklőjére lehet találni.

A' szabadabb mozgásnak ereszett sajtó, bizonytalan irányba fog eleinte tántorogni, kapkodni fog ollyasok után, mik vagy igen messze vágnak még, vagy éppen el nem érhetők; mint a' gyermek, kinek a' távolságokról és ön erejéről fogalma nincs, minden után a' mit lát, nyújtja kezeit, és ha el nem érheti siránkozik vagy bosszonkodik. De a' gyermekből férfi lesz, biztos léptekkel járó, önerejét ismerő, de azt nem túlbecsülő, a' tárgyakat komoly és magasabb szempontokból fontolgató, és nem gyermeki vágyak után induló. Nincs azonban férj a ki önlábain járni,

bukdosás nélkül megtalálni volna. Állapítsuk tehát meg azt, mit Hugó Vidor szépen nevez, a 'szabad gondolat' királyi méltóságának,“ (la digm-té royale de la pensée libre) és engedjük, hogy nyilatkozhassék a' sajtó által is — engedjük, hogy bukdozzék, ha azt akarjuk, hogy járni megtanuljon. Fen fognak állhatni ezen új méltóság mellett mind azon régi társasági felsőségek, raellyek a közállomány' javára vágnak, mert ne feledjük, a' mit egy híres író jól mondott a' monarchiáról és a' mi egyéb szerkezetekre is reá illik ' A nevek' imádása megszűnt, a' monarchia nem vallás többé, formája a politikai szerkezetnek, melly elébbvaló minden egyébnél, mert jobban bele hozza a' rendet a' szabadságba.“\*)

A' mi különösen a' magyar Nemességet illeti, ő és nem más tűzte ki a' haladás' lobogóját, szükség tehát, hogy azt elől ő vigye. Ily állásban tisztán és mindenoldalúlag kell helyzetét felfognia, ismernie kell frigyeseit, ismernie elleneit, ismernie azon indulatokat, mellyek ellene törnek, hogy megtudja Ítélni az ellenállás' mértékét és azon eszközöket, mellyekre szüksége van, hogy magát elsülyesztetni ne engedje. A sülyedéshez

\*) Le culte des noms est aboli; la monarchie n' est plus une religion, c' est une forme politique préférable a toute autre parcequ' elle l'ait mieux entrer l' ordre dans la liberté. Chateaubriand.

azon úszó van legközelebb, ki önereje felelt kétségbe esni kezd, és az legméltóbb reá, ki önerejét méltányolni elég bátorsággal nem bír — ellenben, „a’ legjobb pánczél egy olly mejj, melly meztelenül szegülni az ellenség ebbe, nem retteg.\*) Míg a’ magyar nemesi rend, nem a’ haza többi osztályai’ érdekeinek romjára fogja ön hatalmát és virágzását építeni akarni, hanem lobogójára ezen jelszó lesz írva: „erős királyiszek, erős nemesség, erős polgárrend, erős földművelő osztály“ míg ez lesz lobogóján és ezen irányban fog mozogni is, addig nincs oka a’ szabad vitatástól irtózni. A’ tett’ ellenében a’ szó pusztán hangzik el, és mi túl élte magát a’ magyar alkotmányban, mi közhaszonnal fenn nem tartható többé, azt nem vitatás, de az üdő, a’ dolgok’ természete, a’ körülmények’ halalma, az ilyenekben rejtező rothadás és elavultság fogják megdönteni.

Századokon keresztül egjedül maga bírta’ kiváltságos osztály magyarhonban az ország’ dolgaira befolyással; kezében volt a’ hatalom, de kérdem: használta e azt mindég úgy, mint kellett volna, és gyakran e volt ezt képes tenni? Most egyszerre rézs nyílik az üdők’ hosszú során keresztül felhalmozódott megalégedetlenségnek nyil-

\*) Le meilleur bouclier est une poitrine, qui ne craint, pas de se montrer découverte n l’emicmi. Chalenbriand.

vábíthatni, a' hurokban tartott irigységnek, melylyet a' hatalomból kizárt érezni szokott, kitörhetni, mi csuda tehát, ha a' vitatás keserű és ingerült, ha a' szenvedélyek is megjelennek a' csatatéren? mi csuda, ha gyakran nem tudunk igazságosok, de még méltányosok sem lenni egymás iránt? lehet e csudáim, hogy kifejlettebb nemzeteknél már rég elenyészett áltanok és roszülmegemésztett jelszavak 'szabadelműség' színe alatt kedvökre próbálkoznak? hiszen hol van erre több alkalom mint épen nálunk?

De a' veszedelem nem ezekben fekszik, hanem abban, hogy a' régi építmények roskadoznak, az újaknak pedig még alapjuk nincs letéve; hogy a' mozgalom sebesebben halad, mint terjed az értehnység; hogy azon faetorok' egyike, melylyekből a' jövendő alakul vcszteglésben van; — hogy a' százados tespedés' nyomait egyszerre akaránk eltörölni; — a' veszedelem abban van, hogy szokássá kezd válni nem tisztelni a' f e n á l l ó t, és így az, mi f e n á l l a n d, sem számolhat állandóságra; hogy nemzeti munkásságunk' sikerei biztosítva nincsenek, és eként a' természet- és sor szerinti fejlődés' feltételei hiányzanak; — és elvégre, hogy a' szabadság' és rend' eszméi, nem e g y e n l ő e n mély gyökereket vernek.

Azonban legyünk méltányosok, és vessünk egy pillanatot a' magyar' lefolyt életére. Százados

polgári és vallásbeli háború, örökös küzdés az alkotmány és nemzetiség mellett, egyetértés soha, meghasonlás mindég, a nemzetélet' rovására provinciális életet, cselekvő erő' rovására az ellentállót fejtették ki, az öszvevágó munkálkodás helyett szétágozót tettek a' magyarnak szokásává, és az egy nemzeti akarat' hatalmának fogalma ismérellen maradt előtte.

Valamint jelen nyavalyáink' okait a' múltban találjuk fel, úgy a' jövőendő egészségesebb állapotot a' jelen betegségek' orvoslásának kell megelőzni. Valamint minden nyavalyának gyógyítását azon kell kezdeni, hogy kimutattassanak azok, mellyek szülték a' betegséget, és a' beteg tudja, mit kell kerülnie, úgy a' lábadozó magyarnál legelső szükség fogalmainak megigazítása, ez pedig vitatás nélkül el nem érhető.

Igen jól tudom, hogy jelenleg népszerűtlenebb gondolat nincs annál, melly a' végrehajtó hatalom' erősítését a' megyeinek pedig szűkebb korlátok közé szorítását javasolja. De ha felgondolom azon oscillációkat, mellyeket a' magyar' véleményen aránylag rövid üdő alatt, más kérdésekre nézve, észrevenni lehető, igen alapos reményem van, hogy ezen gondolat is meg fog még egykor éljeneztetni. 1832-ben mindennek, ki nem akarta népszerűségét kockáztatni, az apró kileuczed' eltörléséhez tapsolni kellett; most már pedig ez nem szükséges, hanem a' „szabadföld“ esz-

méjéhez, mint universale remediumhoz kell tapsolni, különben nincs népszerűség. És így fogják egymást felváltani sziszegés és taps mind addig, míg végvalahára azok is, qui jurant in verba magistri, megtanulandják a' külszint a' belbecstől, a' jelszavak' kongását belérteköktől megkülönböztetni és az üveg fenekére nézni egy kissé. Csak egynéhány universale remedinmnak kikürtölt jelszó még, és csak egynéhányszor meghíúsított várakozások és csekély sikerek még, és vége lesz a' jól kongó jelszavak' uralkodásának, és belátandja mindenki, hogy valamint az orvosi, úgy az országlási tudományban, universale remediumokal csak kontárok szoktak ajánlani.

Enmagamat illetőleg, azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy nincs népszerűségem, melyet kockázlathatnék, és ha volna is, nincs elegendő hiúságom, hogy azt megtartani kívánjam. Véleményem' szabad kimondásához e' szerint legkisebb önmegtugadás sem kívántatik. E' felett, azon rövid üdő alatt, mellyel átéltem, sok illusion estem keresztül, és mind az aura populáris' változékonyságának, mind public caractereink' ingadozóságának, annyiszor voltam már tataija, és annyiszor láttam, mikép a tapsot csakhamar sziszegés vállal fel és megfordítva, hogy sem az egyik sem a másiknak nagy becslet nem tulajdoníthatok, és ha nem vagyok is Chamfort' véleményén, ki elég merész volt azt kérdeni: „combién

de sots faut-il pour faire un public?“ de illyes valamit, sokkal tisztességesebben ugyan, magam is hiszek. Ks ez oka, miért nem gondolva vele, ha a' divatba jönni kezdő gyanúsításokhoz képest sárgafekete fonalosnak fogok is tartatni, nyíltan kimondom véleményemet.

Azt hiszem, az alkotmányos monarchiái élet' vidorsága attól függ, hogy a' státushatalmak' mind-egyike erőteljesen mozogjon azon irányban, melyet neki az alkotmány kimutatott. így tehát minden kormánynak, mellynek alkotmányilag kezdeményi joga (initiatívája) van a' törvények' javallásában, feladásaihoz tartozik, ezen jogával egész kiterjedésében élni; az az, a' mozgalmat vezetni, mit elmulasztani azért káros, mert minden politikai formának, és így a' monarchiának is, jövődjé azon véleményben fekszik, melylyet az illy forma alatt élők felőle táplálnak, ezen vélemény pedig azon sikerektől lényegesen függ, mellyeket az illy formák által elérni lehet.

Azokkal nem tartok tehát, kik azt vélik, hogy nálunk a' kormánynak nincs más feladása, mint nem hátrálni a' mozgalmat, és azt magára hagyni. Sőt az illyen cselekvésmódot alkotmányos monarchiában politikai balfogásnak és szerencsétlenségnek tartom.

Nyíltan kimondom, hogy a' végrehajtó hatalom' gyengeségét, igen nagy részben ezen kezdeményi jog' nem használásának, az elkövetett



törvényhozásbeli balfogásokat pedig, részint a' megelőző gyökeres sajtói megvitatás' hiányának — (emlékezzünk meg, hogy például az úrberről, melly milliók sorsát érdeklí 1828. és 1832. közt úgy szólván semmisen iratott) — részint magának a' törvényhozás' mechanismusa' hibáinak tulajdonitom, ez utóbbiakat pedig legfőképen, a' pótló utasításbeli jog' minden józan mértéket meghaladó használatában keresem. Megvallom őszintén, hogy az utasításoknak sem in theoria barátja nem vagyok, mert azokat a' képviseleti alkotmány' eszméjével ellenkezésben látom, sem in praxi, úgy kivált mint most kezeltetnek; bennök a' követ ellen elegendő biztosítást nem találók, és ezt a' közvélemény' éberségében, az országgyűlési működések sajtó' által közzé tételében keresem, a' közérdek' biztosítását pedig a' választoltnak tiszta jellemében és értelmességében, egyszerűsmind azon képességben és lelkiisméretességben vélem sarkallani, mellyel a' választó testületek ezen tulajdonokat megbírálni tudják és akarják.

Nyíltan kimondom továbbá, miszerint mindenekelőtt nemzetiségünk' biztosítása lévén feladásunk, ezen célhoz csupán a' honi nyelv terjesztése által nem fogunk eljutni, ha nemzeti egységünket, politikailag értve, az az, a' törvények' orgánuma által kifejezett nemzeti akarat' hatalmát, meg nem állapítjuk Azt vélem, hogy a' nemzeti

akarat' sikerei jelenleg biztosítva nincsenek, és így nemzetiségünk sem áll erős lábon. Kimondom hitemet, miszerint még ez így marad, nagyobb-szerű valódi előmenetel nem remélhető, mert azon energia és önbizodalom, melly ollyasminek, a' mi nagy és derék, végbeviteléhez szükséges, mind addig hiányzani fog a' nemzetben, mig nem birand azon öntudattal, hogy akaratjának teljesedni kell.

Azt hiszem, hogy miután alkotmányos monarchiában élünk és akarunk maradni egy részről, más részről pedig szerencsések vagyunk helyhatósági régi szerkezettel bírni, ez utóbbinak, a' monarchia' eszméjével, melly lényegesen abban fekszik: „sikert szerezni a' nemzeti akarat' \*) kifejezőjinek“ szükség öszvehangzásban hozatni. — Kimondom nyíltan, hogy a' központi végrehajtó hatalmat, a' megyei és városi testületek ellenében tettelesebb befolyást kifejteni és sikeresebb ellenörködést gyakorlani, látni szeretném. De ehez reménységem nincs, mig annak szükségét magunk nem fogjuk általlátni, és mig törvények által a' központi végrehajtó hatalmat erősíteni egy részről, más részről pedig a' municipalis szerkezeteket szabályozni és a' törvényt be az

\*) Ezt alkotmányos értelemben veszem mindég, és alatta a' királyi szék' és ország' törvényes utón kifejezett szándékát foglalom-

éleibe vivők' felelőségét, organisálni nem fogjuk. —

Azt gondolom, hogy valamint akkor mikor a' régi alkotmány felülről ostromoltatott, a' korlátozó ellenőrségnek, a' megakasztó erőnek alul kellett működnie; úgy most midőn a' régi alkotmány alulról ostromlatik, a' korlátozó ellenőrségnek, nagyobb erőben mint ez előtt, felül kell léleznie. Nem tagadom, hogy a' központosításnak (centralisation) francia szellemben pártolója nem vagyok; mert jól értem hogy a' hol 10 ember akar 10 millió ember' számára mindenről gondolkozni és gondoskodni, ez csak silányul történhetik; — de más részről az olyan helyhatósági institutiókat, mellyek minden hatalmat absorbeálliatnak, és magokat a' törvényektől is függetlenekké tehetik, elébb utóbb a' valódi szabadság' veszedelmeinek, és' a' valódi haladás' gátjainak tartom.

Kimondom nyíltan, miszerint a' közigazgasági működések' nyilvánosságát, és a' sajtónak ezek feletti ellenőrködését, alkotmányi élet' legelső szükségei közé számítom, de elegendőknek azért nem tartom, mert véleményem szerint, minden országglási rendszernek úgy kell organisálva lenni, hogy a' mozgató erő' nagy megfeszítése nélkül, mozgásban maradjon a' gépely, különben azon húr, mellyel folyvást igen feszítünk, vagy elgyengül vagy elpattan, a' választott és vá-

lasztú közötti viszonyok, a' párt- meg magányérdekek és a' testületi szellem pedig, a' nyilvánosság' és sajtó' hatását könnyen paralysálhatják.

Megvallom őszintén hogy a' monarchiát jó állapotnak csak úgy tartom, ha erős egy részről, és másrészről nem csupán írott törvények, hanem azon szellem és szeretet állal, mikkél a' nemzet' jogaihoz ragaszkodik, és azoi elszánás által, mellyel azokat védeni képes, vagyon korlátozva; elismerem hogy ezen utóbbi szempontot tekintve, nyugodtak lehetünk, de erős monarchiával, mellyre igen nagy szükségünk van, nem bírandunk mind addig, míg el nem ismerendjük, hogy egy olly végrehajtó hatalom, mellytől azon esz- közök, mellyeket neki használnia kell, nem függenek, rendeltetésének nem felelhet meg, ha csak azon ellenőrség, mellyet gyakorlatba lehet, a' mostaninál sokkal sikeresebbé nem tétetik, és ha csak azon ellenőrség, mellyet szabad gyakorlatba, a' mostaninál sokkal sikeresebben nem gyakorol tátik.

Mind ezeket már öszvefogva, szomorúan val- lom meg, hogy a' felebbiekét és a' véleménynek foederalistícai hajlamát tekintve, állapotaink jö- vendőjét kecsegtetőnek nem tartom, és az oko- kat, mellyek miatt már diadalt kiálthatnánk, csu- pán azért, mert hoztunk néhány jó törvényt, mellynek egy része papiroson marad, és mert országgyűlés' végén kormány és nemzet közölt

meglehetősen egyetértés uralkodott, és mert azólta szabadabban írhatunk, állal épen nem látom.

Az itt következő XII levelek jobbára anyagi érdekeket tárgyalnak. Hogy épen ezeket válasziám, oka nem csupán azon nagy fontosság, melylyel bírnak, nem csak kétségkívüli korszerűsége az illyenekről vitatkozásoknak, de azon erős meggyőződés is, hogy előmozdításuk a' legbiztosabb út, egy közigazgatási reform, mit ezen szóval „Rend“ fejezek ki, szükségére irányozni a' véleményt, mert az ipar' minden ágai csak „Rend“ árnyékában vergődhetvén magasabb kifejlésre; hogy ezen igazság elismerve legyen, nincs semmire olly szükség, mini az anyagi érdekek' pártolására ösztönözni a' gondolkozókat. Azon csekély sikerek, mellyek minden illy nemű próbatételeket követni szoktak, ha a' „Rend“ £ jótékony befolyása hozzájuk nem járul, az emberek' haszonvágját is érintik, és így elméleti vitatásoknál hatalmasabb ingerül szolgálnak a' hijányok' pótlására.

A' mi a' kereskedést illeti, a' Bankot és közlekedési eszközöket emeltem ki különösen, mint a' mellyeknek most nagyobb fontosságot tulajdonítok, mint a' magyar kiviteli kereskedés akadályai' emlegetésének. Külkereskedésünk' emelkedését a' jelenleginél sokkal nagyobb természetstől

várom, ezt pedig letemesb belfogyasztás feltételezi, mi ismét a' belközlekedési eszközök' lehetőségig biztos, gyors és jutalmas állapotjától függ igen nagy részben. Ezekre irányozni tehát a' figyelmet, tartám legczélszerűbbnek, mint melőzhellcn előzményeire a' későbbi teendőségeknek. E' felett úgy vélekedtem, hogy a' vámoknak és egész ausztriai vámrendszernek, mellyekben honfiaiim' igen nagy része, kereskedésünk' csekélységének egyedüli okát gondolja feltalálni, nálamnál sokkal hatalmasabb ellenzőji léteznek, a' század' státus gazdasági eszméjiben, Europa' politikai, a' birodalom' pénzügyi helyzetében, és a' csempészetben (Schmuggel). Ezek és több mások a' mi frigyeseink, és bevárhatjuk munkásságuk' sikerét. Azon néhány különben is nem új erősségnek, mellyet Smith Adámból, és azon újnak, mellyet Liszt Friedrich' teoriájából előhozhatnánk, emlegetését, veszély nélkül halaszthatjuk akkorra, mikor már jó rakás vízi és száraz utat építettünk. Addig a' vitatáshoz is jobban elkészülhetünk. Jelenleg nincs semmire nagyobb szükségünk, mint természetni és kiállítani mindenből minél többet és jobbat, és azt eszközteni, hogy minden (időben és jutalmasan oda vihessük, a' hol eladhatjuk. Ila mindég elméleti és törvényes oldalát fontolgatjuk kereskedésünknek inkább mint a' gyakorlatit, ha elégnek tartjuk panaszkodni azon vám ellen, melly az ausztriai vonalon ökreinkre

vetve van, de más részről semmit sem leszünk, hogy például eladó búzánk csekélyebb költséggel és tökéletes biztossággal juthasson Triestbe vagy Fiumébe, úgy hiába fogja Sir Robert Peel az angol gabna törvényeket módosítani, — (mert én úgy hiszem, hogy valamint a' Catholicusokat a Tory-k emancipálták, úgy a' gabona törvényeket is ők fogják kénytelenségből módosítani) — sem ez sem más kedvező fordulat nekünk gyümölcsözni nem fog; búzánk a' szebbnél szebb felírások mellett még is meg fog magtárainkban dohosodni, ha egynéhány jó esztendő jön közbe, ökrünk pedig fog e néhány krajczárral kevesebb vámot fizetni, azt még az Isten tudja.

Ideje valóban, hogy jobban figyelmezzünk a' külföldre. Azon van az egész iparúzó világ, hogy mindennemű árúczikk' szállítási költségei a' lehelő legkissebb fokra szállíttassanak. Nálunk e' fczélra a' semminél csak igen kevéssel történik több. Meg van ugyan hozva a' 1832—6. XXV-dik czikk a' vasutakról, és ezzel némellyek' véleménye szerint már minden meg van téve. De ez nem így van, mert az 5 évi tapasztalás mit mutat? Egy felakadáshoz közel álló vállalatot (posony-nagyszombati vasút) úgy látszik tehát, hogy még e tekintetben is temérdek tenni való van meg fen. Ezen sok között első sorban áll véleményem szerint, újabb megvitatása a' következő kérdésnek: valljon t. i. a' honunkban sajnosan

tapasztalt tőke' hiány és azon szenvedő helyzet mellett, mellyben az egész világ' pénzügyei sínle- nek, nem kellene e nekünk magyaroknak mind száraz (vas) mind vízi (folyó és csatorna) utak tekintetében elhagynunk a' tiszta egyesületi rend- szert, és miután csak igen kevés közlekedési vál- lalat van honunkban, melly jó jövedelemmel biz- tatna, és így külföldi tőkékre sem lehetne való- színűleg a' felebbi úton számítani, nem kellene e' nemzeti fontosságú munkálatoknál, vagy az egyesületek által illyekbe fektetendő tőkék' illendő kamatjait biztosítani, vagy pedig egynémellyikét országos erővel vinni végbe? Ez véleményem szerint napirenden van, valamint a' kőutak' ki ál- tal és mikép építéséről és fenntartásáról! vitatko- zás is, mert kőutak a' gyorsított közlekedések' mellőzietlen alapjai, és már azért is felette nagy tekintetet érdemlenek, mert azok a' közlekedés- nek legáltalánosabban és legtöbbször által használt eszközeit fogják még igen soká, és talán mindég képezni.

Belközlekedéseinket tegyük tehát minél jobb karba. Hárítsuk el azon főakadályt, melly miatt minden e' lárgybeli általános és összehangzó elő- menetel lehetetlen, t. i. a' nemesi rend mentes- ségét a' közlekedési eszközök' fenntartására és lé- tesítésére szükséges terhektől, és nem sejdített lökést adandunk jólétünk' kifejlődésének. A' mi még kevéssel ez előtt lehetetlen volt, az most



ezen három úgymint: vas, kő és vízpályák' kellő tökélybeli combinációja által lehető, t. i. a' geographiai helyzet' mostohaságának nagyrészbeni megszüntetése. A' gőzerő és n' vállalkozási szellem megrövidítik a' távolságokat és az emberek közli érintkezéseket olly arányban könnyítik, milyel hajdan sejdíteni sem lehetett. A' belközlekedések' könnyítése allal halad az anyagi jólét' mezején óriási léptekkel Északamerika — ez a' Briltek' gazdagságának és hatalmának legfőbb emeltyűje; mert roppant kiviteli kereskedésük, roppant természetesen és kiállításon alapszik, ez pedig roppant belfogyasztást feltételez, mi nagyszerű belkereskedéstől, ez pedig tökéletesített közlekedési eszközöktől elválaszthatatlan. A' kis Holland és Belgium fennállhatnának e mai állapotjukban, függetlenségüket fenntartani képesek volnának e virágzó iparjuk nélkül, ez pedig eljutott volna e azon pontra, hol ma látjuk, ha tökéletesített közlekedési eszközeik nem léteznének? —

De nem újak ezen igazságok; már a' középkorban a' virágzó gyáripart üző Brabant és Flandria, a' világkereskedést kezelő olaszköztársaságok tudták, és a' dunaiak inár sokkal elébb értették a' könnyített belközlekedések jótékonyosságát, és utakat, csatornákat építettek. Ezek a' földművelés' felvirágzására hatván üdvösen mindenek felelt, meggazdagították a' népet és képessé tet-

ték, hogy tőkéiket gyárokra és kereskedésre fordíthasson; lehetővé tették ez által, Hogy a' gyárló és kézműves népesség olcsó élelemszereit biztosan otthon kaphassa, a' földművelő pedig a' gyártott szükséges czikkeket a' honi gyártótól vehesse; egy szóval mind a' föld mind az ipar lermesztménteinek belvásárt és belkelendőséget biztosítani és szerezni igyekeztek mindenek előtt. Es a mit mások már a' 13-dik században általláttak, azt mi a' 19-ben felfogni nem tudnánk?

Minden nemzeteknél a' polgárisodás' első stádiuma a' földművelés volt, és nincs nemzet, melly egyszerre lett volna gyárlóvá. Mi magyarok még csak az első stádiumnál vagyunk, általmehetünk iidővel a' másodikba t. i. lehetünk földművelő és egyszersmind gyártó nemzet, de mielőtt ez megtörténhetnék földművelésünket kell minél inkább kifejtenünk; egy vagyonos és erős földművelő néposztályt kell alkotnunk, mellynek legyen értéke, majd ha gyáraink lesznek, készítményeiket megvenni, és módja termékeit a' gyárosnak eladni, egy szóval belvásárt, belkelendőséget kell szerezniünk és illetőleg biztosítanunk, mind meglévő mind leendő természetlényeinknek.

Azon nemzetek' jóléte számolhat főképen állandóságra, mellyeknél a' kereskedés legnagyobb részben belfogyasztásra alapul, mert a' kiviteli kereskedést háborúk és vámrendszerek vajmi könnyen megsemmisíthetik. Nem fognánk fel sem

emberi sem nemzeti rendeltetésünket, ha nem azt tűznénk ki végcélul magunknak, az ipar' és tudás' minden ágaiban és nemeiben a' tökély' minél magasb fokára vergődni; mert hazánk nagy, meg van áldva a' természet' legkülönfélébb ajándékival, számtalan szunnyadozó productiv erőt, a' jólét' és hatalom' tömérdek bedugult forrásait rejti magában, szabad alkotmánynyal bírunk, és csak tőlünk függ, hogy nemzetiségünk' fenmaradását és önállóságát biztosítván, polgári szerkezeteinket kifejtván és javítván, az egy nemzeti akarat és abból eredő nemzeti erő' védpaizsa alatt, a' virágzás' bőv özönét csergedeztessük ezen áldott jó anyára, a' hazára. De kérdem nem gyermek álmai e ezek, mennyiben anyagi érdekekről van itt szó, ha a' nemzeti productiv erőket nemzeti czélok felé nem pontosítjuk? ha a' jólét' első feltételeivel nem bírunk, ha annak inelölözhetlen segéd eszközeit meg nem szerezzük? nem gyermek álmai e, míg virágzó földművelésünk nincs?

Jelenleg nyers termékeink vágnak csupán, mellyek tömegükhöz és súlyokhoz képest olcsók és így a' magas fuvarbért meg nem bírják. Ha ezeket akár itthon elfogyasztani, akár feleslegünket küllőidre vinni akarjuk, — a' min addig míg természetényeinket itthon elfogyasztani képesek nem vagyunk, csakugyan igyekeznünk kell, — alkalmasakká kell tennünk magunkat, hogy vagy

itthon fogyasztassuk el, vagy más nemzetekkel a' versenyt kiállhassuk, de mind az egyikben ; mind a' másokban hátrálva vagyunk, valamíg a' szállítást nem olcsítjuk, nem biztosítjuk és mindenünnen mindenhova lehetővé nem teszszük.

A' közlekedési eszközök' javítása tehát, nemzeti szempontból tekintve, és tömegben, az az, a' kő, vas és vízpályákra öszves tekintettel fölfogva, ez most a' teendőök között első sorban áll, ez most a' fő, a' minden mások felelt előleges feladás.

Ezzel bérekeszthetném ezen úgy is hosszúra terjedt bevezetést, ha a' magyar literatura' legújabb jelenetei nem támasztanak bennem azon vágyat, néhány általános észrevétellel a' magyar politikáról válni meg az olvasótól. Magokban foglalandják ezek azon vezérgondolatot, melly mind a' jelen békés agitációnak forrásául szolgál, mind azon további izgatásoknak alapja leendő, mellyekkel talán még az olvasónak, ha egykor a' falusi pipás nemes embernek ismét illy kevés szénája és búzája terem, alkalmatlankodni bátor leszek.

Minden bajaink' alapokának a' gyengeséget tartom. Ez négy irányban mutatkozik — a' végrehajtó hatalom', a' nemesség', a' polgárrend' és a' földművelő osztály' gyengeségeiben. Gyenge a' végrehajtó hatalom, részint collegialis szervezete

miatt, részint mert n törvények munkásságának elegendő hathatóságot nem tulajdonítanak, de főleg, mert a' javítási mozgalomnak irányt nem ő ad, és így a' közvéleményben azon támaszokra nem talál, mellyekre szüksége van. A' nemesség gyenge, mert a' végrehajtó hatalom' bizodalját nem bírja egy részről, más részről önmagával sem értvén egyet, előjogai miatt a' többi osztályok' irigységének van kitéve, és ezek benne elnyomókat szemlélik. A' polgárrend gyenge, részint mert törvényhozásbeli befolyása nincs, és így azon jelentőség, mellyel valóban bír, még kérdésbe vonatik, részint mert belszerkezetének hiányai kifejlődését ipari és társasági tekintetben akadályozzák, de főleg mert feladását, a' mi nem más, mint: a' műveltséget nemzetisíteni, még nem fogta fel. A' földművelő osztály gyenge, részint mert az értelmi kifejltség' alacsony fokán áll, részint mert ipari és vagyonbeli felvergődését sok akadály hátrálja.

A' feladás tehát mi? Nem más mint ezen négyes gyengeségek' helyére négyes erőt állítani, vagy más szavakkal, az egyik factor' erejét nem a' másik gyengeségéből következtetni, hanem erőt erőre építeni.

Ezen feladás' megfejtéséhez minden nemzetek, csak a' kifejtés' hármasságának egy üdöben és összehangzásban történt alkalmazása által jutottak el, nemzeti, értelmi és ipari kifejtés által.

A' nemzeti alatt értem a' polgári alkotmány' és honi nyelv' biztosítását és szeretetét, az egy nemzeti akarat' és nemzeti égj ség' hatalmának fogalmát, a' nemzeti munkásság' eszközeinek — törvényeknek — tiszteletét, egy szóval a' nemzeti individualitás' eleven érzetének táplálását és meggyökereztetését a<sup>1</sup> hazafiak' keblében.

Értelmi alatt azon törekvést foglalom, hogy az értelmiségnek minél nagyobb summája létezzen a' nemzetben, lehetőségig jól elosztva az egyének között.

Ipari kifejtésnek pedig azon irányt veszem, mellynél fogva az anyagi érdekek és szorgalom, a' személy' és vagyon' biztosságán felül, nemzeti ápolásra találhatnak, és azon akadályok, mellyek virágzásukat gátolják, elháríthatnak, azon eszközök pedig, mellyek előmozdíthatják, megszerettetnek.

Azon olvasót, ki velem egyetért a' négyes gyengeségek iránt, kérem, engedje, hogy vele részletekbe bocsájtkozzam.

Nemzeti kifejtés' tekintetében, a' honi nyelv az egyedül, melly körül nagyobbszerű haladás észrevehető. De a' nemzeti munkásság' sikerei még biztosítva nincsenek, mert a' végrehajtó hatalom még erősítve, a' municipalis pedig szabályozva nincs, — az alkotmány' megszerettetésére lépes még nem történt, mert a' nemességnek természetesebb állás a' többi osztályok ellenében,

sem a' polgárpknak azon befolyás, mellyet joggal igényel, törvényhozásunkba még nem adatott meg, és bár a' földművelő osztály nyert is törvénynyel biztosított állást, de sem az önállóság' sem az értelmi kifejttség' azon fokára nem emeltetett, mellyeknél fogva politikai jogok' gyakorlására alkalmasnak igazsággal állíthatatnék. Értelmi kifejtést illetőleg, hasonlólag észrevehető az előlépések, és az értelmesség terjedelemre nézve haladt, de mélység' és alaposság' tekintetében, tömérdek tenni való van még hátra. Ipari kifejtés körül, az egyesületi szellem' megkísérlése, a' hitel' helyesb meg állapítására irányzott próbatételek, a' földművelési foglalatosságok' nagyobb megkedvelése által, történtek előlépések, vagy is inkább előkészületek, a' későbbieket könnyítendő. És ez véleményem szerint a' jelen helyzet. —

Már most ha ezen helyzetet a' feladással vetjük egybe, az az, a' jelent a' kívánt jövendővel, előttünk fekszik azon vezérgondolat, melly csekély véleményemben a' magyar politika' kiindulási pontját képezi, t. i. a' nemzeti individualitás' eleven érzetét táplálni, meggyökereztetni, magasítani és nemesbíteni a' hazafiak' keblében, értelmileg és iparilag kifejtteni a' nemzetet. Befoglaltatik ezen háromban, a' nemzeti test' említett négy tagja' erősítésének mellözhetlen szüksége. —

Ismervén erőm' csekélységét, ezen tömérdék feladások közül néhány tárgyat ragadva ki, igyekeztem fontolgatni azon módokat, mellyek mind a' kiváltságolt és polgári, mind a' földművelő osztály' erősítését egy részben előmozdíthatnák. — Örökváltság, az az végszámolás földes úr és jobbágy között az igazság' alapján, házi pénztár, az az, természetesebb mert igazságosabb viszony a' nemzet' két fontos osztályai között, hitel és közlekedési eszközök, az az, anyagi jólét' emeltyűji az egésznek — azt tartom olly kérdések, inelleyenek munkát szentelni méltó volt.

Nem marad egyéb hátra mint letenni a' tolat, és a' vezérgondolat' többi részeiről is gondolkodni, és egykor talán az olvasónak bővebben alkalmatlankodni. Nem kétlem, hogy annak találand akkor is az olvasó a' ki most vagyok, és a' ki jelszavamul választám: erőt erőre. Akkor is csak ál hazafiaknak tartandom, kik a' nemzeti lest' akármellyik tagjának, erőt egy másik tag rovására adni kivannak, és akkor is azon szerencsés helyzetben leszek, mellyben mosL vagyok, t. i. meggyőződésemet követve, sem többet sem kevesebbet mint a' mit igaznak tartok, hogy jobb vagy baloldalon tessék, mondanom nem leszen szükséges.

November 1-sőjén 1841.



# I. L e v é l.

*Januárius 1839*

Érdemtéljes Szerkesztő Úr! Kegyed' ikerlapjait megjelenésök óta nagy részvéttel olvasom. Nem a' „programma nem a' kifejlett irány és cél okozák azon éber figyelmet, mellyel azokat kísérem, hanem a' jelenet' különössége és újdonsága. Magyar hírlap, melly political hitvallással, „programmával kezdi meg pályáját, ez volt reám nézve igen érdekes. Voltak, úgy hallom, kiket ezen jelszócskák „előhaladás, szabadság“ elijesztettek Kegyed' ikerlapjaitól — másokat ellenben ama' salvificatoria clausulák „törvényes, lépcsőnkinti, meggondolt ' s a' t.“ némileg megnyugtattak. Mondják azt is, hogy némellyek Kegyedet veszedelmes újítónak, lapjait meggondolatlan haladásnak tárták. Ezen utóbbiaknak talán annyiban igazok van, hogy Kegyed a magyar időszaki literatúrában valóban „reformer“ — habár nem radicalis, mi talán ezen esetben kívánatos volna — valamint nem fogja ellenzem Kegyed, ha a' clausulákra nézve conservativ-nek

nevezem, mert azokkal már apáink is igen szereltek élni. Mi magamat illet, nem tartozván sem párthoz, sem felekezethez; minthogy csak hidegvérű nézője vagyok a' nem rég honunkban színpadra került tragi-comoediáknak, engemet a' kegyed' programmája nyugalmamban egyáltalában nem zavart meg. Non quis, séd quid? én ezzel tartok, 's véleményimet előre lekötni nem szeretvén, szabadon óhajtottam azokat megtartani, hogy józan okok' hozzájárultával azok meggyőződéssé erősödve, a' hol 's mikor kell, ezen formában léphessenek fel. Pártatlan, több oldalú, és az illedeleni' korlátái közöli szabad vitatásnak politicalai tárgyak felett, igen meleg kedvelője vagyok, 's azt mindenben és mindenhol szükségesnek, alkotmányos országban pedig úgy annyira nélkülözhetlennek tartom, hogy annak hijánya vagy tökéletlensége szüli szerintem a' legnagyobb bajokat.

Véleményein szerint kibékítő és engesztelő irányú hírlap volna korszerinti és szükséges honunkban. Kiszámíthatlan azon jó, mellyet illy irány mellett szülne a' több oldalú és az Hiedelem' halálai között teljesen szabad meghányása honi tárgyainknak. Piiálunk majdnem mindennek, mi akár törvényhozásban akár más ágában a' nemzeti életnek nem helyesen történik, majdnem egyedüli szülője a' félszegség és egyoldalúság. Csak egy példát hozok fel. A' múlt országgyűlés előtt vagy épen senki vagy igen kevés irt a' tagosztályról.

Mióta arról törvény van, ezen kérdés az időszakai sajtó' útján jóformán meghányatott — mi ha előbb történik, némi hiány, mellyen a' jövődőknek segíteni kell, elkerültetett volna. Mellyek nálunk ügyis vitatás' útján döntetnek el, azokban az időszakai sajtónak szabadabb röpülést és tágas mezőt engedni, bizonyosan nem volna ártalmas. Azonban ez is nehézségekkel van összekötve ott hol a különböző véleményűek iránti türelem — csak hosszas és jó political nevelés' szüleménye — még maiglan a' ritkaságok' sorába tartozik. Mert meg kell vallanunk, e' részben is még sok balitélet-és valódi gyengeségbe vagyunk bonyolódva. De ezeknek sem lehet sikeresebben ható orvosságot gondolni a' nyilvános és szabad vitatásnál.

A' Hírnöknek azért örvendék ' s üdvözlém megjelenését, mert észrevettem, mikint ez az első magyar hírlap régóta, mellynek szerencse jutott, tágasb körben mozoghatni. Ez már magában előhaladás, vagy talán első lépés arra, hogy a' mi most kivétel, utóbb általános szabálylyá váljék.\*) E' tekintetben kegyed' és a' Hírnök' érdeimei tagadhatlanok. De más részről igaz marad, hogy a' Hírnök párti lap vala, ' s kérdés, annak kell e ezentúl is maradnia? miután azon frigy' hatalma rövid élet után marig eltemettetett, ' s ke-

\*) Ez úgy látszik már megtörtént, mint a' folyó évi magyar hírlapok bizonyítják.

gyed által 1838. Századunk 104-dik számában el is parentáltatott. Nem tudom, Kegyed e' tárgyban mikép gondolkozik. Részemről azt hiszem, a' hatás, melyet a' közvéleményre gyakorolhat, üdvösebb volna, ha az lenni megszűnnék.

Még egyre figyelmeztetem Kegyedet. Nincs, ki ismervén kormányunk' törvényszerűségét, abban kétkednék, hogy az országgyűlés közelget. A' mennyire elágaznak u' vélemények, remények és félelmek annak menetele- és sikeréről, épen olyan koz az óhajtás: arról, mi ott történik, párti szint nem viselő közlések által folyvást érlesíltetni. Sokan vélik, hogy ezen szerencse Kegyednek fog jutni osztalékul. Ez valóban szép feladás volna és nagy mértékben alkalmas, a' divatozó félszezségen és egyoldalúságon segíteni. De kérdés, párti lap párti szín nélkül ellehet e?

Miután az országgyűlést pendítettem meg, hitelt fog adni nekem Kegyed, ha azt mondom, hogy annak megindulását feszített figyelemmel várja minden gondolkozó. — Nincs kétség, hogy a' tulságok' korszakán jóformán keresztülesünk, 's a' vélemények<sup>5</sup> forrolázás pezsgését és nem annyira békés súrlódásait mint ellenséges összeütközéseit, nyugoltab és érettebb eszmélet váltja most fel. A' múlt néhány évek nevezetesk fognak mindig maradni a' magyar hon' történeteiben. Azokat méltányolván, nem kell feledni, hogy a' lényeges politicalai újítás— vagy változtatásokat megelőzni

és követni szokta egy neme az izgatottságnak, Felhevülésnek és nyugtalanságnak, melly olykor idétlen alakban tűnik elő. Egy 3½ évig tartó országgyűlés előmozdítja az efféle kitöréseket, mert nálunk a' pozsonyi országgyűlésen kívül még 52 csatatéré van a' politicalai küzdéseknek. A' 3½ évig szembenállott vélemények megörökíteni és folytatni akarnák a' küzdést, mert már szokássá vált, és pedig azon ingerültséggel, melly hosszas politicalai viták' múlhatlan következése. Valamint tagadba lián, hogy az illy hosszas országgyűlés megrontja azt, mit a' francia „esprit public“-nek nevez 's én magyarul kifejezni helyesen néni tudok: úgy igaz más részről, hogy az illy állapot vagy közalgó nyavalyának jelensége, vagy néha egy illyennek szülője; — azonban hol a' társaság organismusa még ép, erőteljes és rugósságát bíró, ott az efféle kinövéssek nagy nehézség nélkül hárrítatnak el. Nálunk a' kiállott crisisnek jó következései is voltak; mert nem csak ez által menekedtünk meg a' közalgó nyavalyától, hanem növekedett is a' józanul haladni akaró alkotmányserűek' száma a' túlságosak' kicsapongásai által, és tetteges tapasztalás által meg van már most mutatva, hogy a' túlságok nálunk idő, körülmény, közvélemény 's nemzeti character elleniek, és vajmi silány 's kurta sikerre tarthatnak számot. Hozzájárul ezen haszonhoz még némelly bitorlott politicalai reputatio' kiesmerése s már most kellő mél-

tánylása. — — — A tanulság, melly mindezekből meríthető, üdvös és maradandó. Jelenben némileg reactio' korszakát éljük — de csupán tulságok ellen van az irányozva. Nem hiszem, hogy bármelly felekezetben találkoznék józan férjfiú, ki a' nemhaladásnak vagy visszalépéseknek lenne barátja. Köz és mélyen gyökerezett azon meggyőződés, hogy a' szükséges javítások' ösvényén férjfiás érettséggel és meggondolással előhaladni kell. Illy állapotban fogja találni a' jövő országgyűlés a' közvéleményt, 's lehetetlen, hogy ennek kedvező befolyását ne érezze. Ezen eszmélő véleménynek irányt adni, azt üdvös és józan cél felé pontosítani, ez a' mostani pillanat' magas feladása — mellynek megfejtetni csak magasról lehet. Senki se hízelegjen azzal magának, mintha minden kedvetlen húrok' megpendülését el lehetne kerülni — de ezek nem fogják az egésznek harmóniáját tartósan megzavarni, ha ugyan meg lesz ndva az irány, 's az ajánlkozó alkalom férjfiásan megragadva, vezérelni a' mozgalmat és nem követni. Ez annál szükségesebb, minél bizonyosabb az, hogy a' vélt jó' el nem érhetése miatt senki sem fogja már az elérhető jól feláldozni. Igen tágas ezen mező, 's a' „teendőök“ sokaságának egészen új abc-jét kellene feltalálni, mert bajosan látom által, azoknak a' 24 betű mikint feleljen meg. Annyi bizonyos, hogy a' többek között a' legszükségesebb és siirgetősebb tárgyak érdem-

lőnek elsőségei. Sajnos volna tehát, ha a' múlt idők' nyomán sok idő fordíttatnék meddő vitatásokra, mellyeknek előreláthatok nem lehet sikerők. Kommt Zeit, kommt Rath, mond a' német közmondás; más részről azonban nem ártana, ha azon vitatások' oka lehetőségig megszüntetnének. Hiszik sokan, hogy a' jövő országgyűlés nem kerülheti el, az úrbéri tárgy felett tanácskozni; mások azt hiszik: büntetőtörvénykönyv, hypothecarius rendszer, nemzeti bank, közösülési módok' országos rendezése 's több ilyenek fognának szőnyegre kerülni. Én ezeket nem tudom, de annyit hiszek, hogy ezek vagy most vagy később bizonyosan országos tanácskozás' tárgyai lesznek. Magam is olvastam egyetmást 's gondolkoztam az ilyenekről, azon kérdést téve magamnak gyakran, nem lehetne e némelly idegen földben termett magot hazánkban acclimatisálni, csiráztatni 's végre gyümölcsöztetni? Bocsánatot tehát, ha azok közül némellyeket kegyeddel beszélgetéseim' tárgyaivá teendek, de csak úgy, ha reményein leend hogy az olvasó egy falusi pipás neinesembernek okoskodásait békével hallgatandja végig, 's miattok álomba nem szenderülend. Adig is, inig kegyed ebbeli kétségeimet eloszlatná, fogadja szíves üdvözlésemet.

## II. Levél

*Martius, 1839.*

Olvasta e kegyed a' pesti *Társalkodó'* folyó évi 12-dik számát, melly az *Athenaeum* után egy czik-kelyt közöl „az új úrbéri törvényekről“? Ha nem, legyen elég azt megjegyezni, hogy abban a' múlt országgyűlés' ezen legfontosabb munkálata felől hallatszó panaszok, orvoslási módjaikkal együtt röviden érdekelteinek. Nem lehet tagadni azon czik-kely szerint, hogy ama' törvények sokaknak nem tetszenek. Ez tökéletesen igaz, sőt eddigi tapasztalásom szerint, bátor volnék ezen nemtetszést még szélesebb értelemben venni. Azonban ve-lem együtt örömet fogja minden részrehajlatlan azon vallomást tenni, hogy illy kitűnő fontosságú és messze kiható törvényiek' koráról és czélszerűségéről akarván Ítélni, azokat nem csupán a' gyakran történetes, többnyire személyes érdekből eredő és így elfogult tetszés- vagy nemtetszésre figyelve, hanem magasabb és általánosabb szem-pontokból illő tekinteni. Mert azon körülmény



még magában nem határoz, hogy valamely törvény az illető feleket ki nem elégíti, tudjuk, ugyanis, a' vélemények' és érdekek' sokféleségei mellett, mennyire eltávoznak gyakran a' követelések 's kívánatok a' mérséklet' és méltányosság' elveitől. A' fő kérdés talán nem más, midőn törvényről Ítélnünk, mint az: valljon a' fenálló körülmények között és előzmények mellett, jobbat lehetett e alkotni? Ha úrbéri törvényeink' hiányait emeljük ki, ezen kérdést szem elől nem kell elveszteni, és nem kell feledni az akadályokat, mellyek meg nem engedek, hogy minden kívánatnak meg legyen feelve, sem a' feladásnak számos nagyszerű és magában annak természetében fekvő nehézségeit. Csak így fogunk igazságosan Ítélni, és csak akkor, ha ezen szerintem a' jelen esetben eldöntő kérdésre: valljon a' mostani században és körülményekben az elterjedt political és nemzeti gazdaság-tudományi elvek mellett, — kivált pedig azon tettleges emelkedés után, melly a' legközelebbi korban az ipar' minden ágait és így a' földművelést is meghatván, azokat szebb virágzás és dúsabb gyümölcsözés felé vezérli — úrbéri viszonyokról miden józan 's méltányos kívánatoknak megfelelő, a' fenálló viszonyokat illő tekintetre méltató 's az illető feleket kielégítő törvényt alkotni lehetséges e? ha mondám ezen eldöntő vezérkérdésre, melly tudtomra se téve, se kel-

lőleg megvitatva és fejtve még eddig nincs, igenlő feleletet nyertünk.

A' legújabb úrbéri törvényeket úgy lehet tekinteni, mint a' fenebb érintett feladások' megfejtésére irányzott próbatételt. Az egész törvényhozás' mestersége csak illyesek körül forog. Tökéletességet követelni, joga tehát ennek annál kevésbbé lehet, minél igazabb mind az, hogy nagyobb soha még magyar törvényhozás előtt meg nem fordult, mind pedig hogy nem egészen 5 évig tarló tapasztalás szerint, hiányok mutatkoznak. A' próbatételeket folytatni, pótolni, kiegészíteni, javítani, alkotmányos országban törvényhozás' útján lehet és kell. De ezen igen sok függ az elvektől, mellyekből kiindulunk, egy vagy sok oldalnak e? általányosok e vagy nem? merő theorián épülők vagy gyakorlatból is merítvék e? Sok függ továbbá a' szellemtől, melly a' fenforgó tárgy feletti tanácskozásokat vezérli — javító vagy újító (esprit d' amélioration ou d' innovation) szellem e a' divatozó? Ha valamely törvény' irányát tekintjük, azt fogjuk tapasztalni, bogy ez az uralkodott szellem' és követelt vezérelvek bélyegét fogja magán hordozni. így van ez a' legújabb úrbériekkel is. Mi a gyakorlati alkalmazást illeti, abban legtöbb a' törvényhozói és közigazgatási szempontok' elkülönözésétől és össze nem zavarásátul függ. Az első a törvényhozó' céljára, a' második a törvény' szavaira való tekintetet foglalja

magában. Gyakorlati alkalmazásban és következményei' méltánylásában csak az utóbbiról lehet szó, ha a' törvényhozást a' közigazgatással, a' célzt az eszközökkel összezavarni nem akarjuk. Véleményein szerint sokkal érdekesebb volna, ha hely és körülmény engednék, az új úrbéri törvények's eddigi következményeiknek vizsgálata, ezen kérdések' 's nézetek' szemmeltartása mellett, mint egy névtelen német író' (Das Urbarial-Gesetz des letzten ungarischen Reichstages etc. Leipzig bei Volkmar 1838.) azon véleményének, megbizonyítása, valljon, ezen törvények által a' magyar paraszt olly állapotba tétetett e törvényi tekintetben, hogy nincs oka más országi parasztok áilapolját irigylem.“ Nem nehéz volna megutalni, hogy némelly országban, kivált némethoniakban' az adózások' és szolgálatok' olly különféle nemei és olly nagy számmal léteznek, nellyeket és megnyit nálunk sem a' régi sem az újabb rendszer alatt találni nem lehet; azonban az illyesek' fejtegetése igen hosszas, unalmas és ámbár tanulságos, de kevés gyakorlati haszonnal volna mind a' mellett is összekötvé, mert minden országban különböztvén a' körülmények, mellyek' méltánylása szolgálhatna itt az összehasonlítás' egyedüli segéd-eszközéül, az analógiák' feltalálása lehetetlen. De

nem is ez a' kérdés, midőn úrbéri törvé-  
nveinkről van szó, hanem az, megfelelnek e  
azok legközelebbi céljoknak? mellj nem lehet  
más, mint a' földesül-' és jobbágy' viszonyos jo-  
gait úgy meghatározni törvények által, hogy ezek  
a' felállított korlátok között szabadon gyakorol-  
tathassanak, és úgy megszabni a' viszonyos köte-  
lességeket, hogy azok pontosan teljesíthetessenek,  
végre mind a' jogok' gyakorlatát mind a' köteles-  
ségek' teljesítését a' szükséges garantiákkal ellátni.  
Az tehát az első kérdés: ezen célnak meg van e  
felelve? a' második pedig: ama' távolabbi, tud-  
niillik a' földművelő néposztály' erkölcsi és any-  
gi jóllétének emelése, ezáltal előmozdítva van e?

Az elsőre nem igen lehet máskép mint taga-  
dólag, az utóbbira legtanácsosabb még most épen  
nem felelni, mert a tapasztalás, melynek itt egye-  
dűli alapú kell szolgálni, még rövid, és így bi-  
zonyos eredményeket még nem nyújthat. Ezen  
tagadó felelet alatt senki sem érti azt, hogy épen  
nincs; hanem csak azt, hogy nem elegendőképen  
van a' célnak megfelelően.

A' homályosság, kétértelműség, gyakorlati  
alkalmazás nehéz — sőt olykor lehetetlenségén  
kiviül (melly esetben az említett Társalkodó' cik-  
kelye, ott hol törvénynek határozni kell, szomo-  
rúnak nevezhető expedicus gyanánt az egyességet  
ajánlja) — sok panasz hallatszik még, egy részről  
az engedmények' , más részről a' garantiák sike-

rellensége, a' perek' 's ez által költségek' tetemes megszorodása, az újabb rendszer mellett az elébbinél számosabb productiv-erő' fecsérzése, az elharapózó engedetlenség' 's kihágások' zabolázásának nehézségei 's ebből eredő erkölcstelenség stb. ek felől. Az illyes panaszok gyakran nagyítva adatnak elő, de némi igazság- 's alaposságot nem lehet tőlök megtagadni. Sokaktól hallottam azon véleményt is, hogy a' kérdéses törvények kitűzött céljaik közül csak ezen kettőt érték el: a' földesúri önkény' korlátozását és az adó' alapja' biztosítását — de az elsőnek helyére jobbágyi és bírói önkény léptek, az utóbbi eredmény pedig a' nemesi birtoknak az elébbinél nagyobb habozását következtette.\*) Helyesek és közönségesek e ezen vélemények, annak fejtegetése több helyet és időt kívánna, mint a' mennyit kegyed és én nekem engedtünk, de e' felett a' jövő országgyűlésig, hol a' közvélemény törvényes utón fogja magát e' tárgyban kijelenteni, ezt bajos is volna előre meghatározni.

Én azt hiszem; ha a' jövő országgyűlés előtt fel lesznek fedezve a' hijányok, az rajtok valamennyire segíthet, és fog is segíteni; azonban

\*) Nem sokkal méltányosabban ítélt úrbéri törvényeink felett egy agg Táblabíró midőn azt állítom, hogy azoknak veleje ebben pontosul: a' kinek pénze van vehet, a' kinek esze van, tehet.

azon orvoslás, mellyel a' jelen körülményekben várni lehet, tartósságra számolhat e és az egészre üdvös hatású lehet e? arról szabad kételkedni. Mindazon problémák között, mellyekkel honi törvényhozásunknak kell megfejteti, úgy vélem egyet sem környeznek annyi és olly különféle nehézségek mint az úrbérit. 's ennek talán ezen két fő oka van: első, mert ez mindenek felett össze van szöve, főleg távolabbi következéseiben, az egész alkotmányos rendszerrel; második, mert minél inkább szaporodik a' népesség, terjed a' század' szelleme — mit akadályozni sikereden törekvés — minél inkább gyarapodik a' műveltség 's emelkedik az ipar, az illető érdekek' összeütközése annál nagyobb 's a' kiegyenlítés annál bajosabb; ki nem látja, hogy az, mi e' tárgyban nem rég történt, csak kezdet, 's a' létező nehézségek és szövevényességek mellett alig lesz ezentúl ország-gá ülés, melly e' tárggyal ne foglalatostkodnék? A' vezérelvek' 's divatozó szellem' különbözőségeihez képest, melyekre az akkori idő-körülményeknek nagy befolyásuk leend, különbözni mindig, s végre habozóvá fog válni az e' tárggybeli törvényhozás, mi sajnos állapot lesz ugyan, de véleményem szerint bajosan elkerülhető. Pessimismustól távol vagyok, és kivált azon hiedelemtől, mintha annak már nem volna orvossága; sőt tudom, hogy van, és reménylem, maga idejében eio fog vétetni, mert napról napra inkább el fog

terjedni, és addig már meggyökerezni azon meggyőződés, miképen azok után, mellyek történtek, időmulasztástól várni valamit, merő csalódás. Bizonyosan nincs távol azon időpont, midőn azon általam érintett eldöntő kérdés' vitatása lesz a' napi renden. És én ezen időpontot szerencsésnek fogom tartani, ha ugyan ezen vitatás javító és nem újító szellemben, gyakorlati országtudományi, nem merő abstract elveket szeme előtt tartva, fog történni. Egy pillanatig sem kétlem, hogy így folytatva, annak eredménye nem lehet más, mint azon meggyőződés, miszerint a' jövő törvényhozásoké azon feladat, a' földesurat illető jobbágyi tartozások' megváltását nem csupán megengedni, hanem előkészíteni, lehetővé tenni, 's végre a' mint az egésze nézve leghasznosabban és igazságosabban lehet, törvény által eszközlésbe is venni. Addig ezen nagy fontosságú tárgyat muftián oldalról felvilágosítani a' sajtó' szerepe és tisztje, minek hogy az megfeleljen, annál kívánatosb, minél világosabb, ehhez mennyi sok előzmény kívántatik, 's azzal milly sok más kérdés van kapcsolatban, mellyek nélkül ama' végintézkévénytől (final measure) sikert várni nem lehet. Reményljük, hogy számos és nálamnál ahoz értőbb férfiak fognak e' tárgyak körül kimerítőleg felszólalni. A falusi pipás nemes nem mer ezen szerepben fellépni, az övé nem más, mint ollykor egy két futó gondolatot közleni, örvideni mindig a' má-

soktól nyert tanulságnak, azt megtakarítani, és talán egykor közhaszonra fordítani. — De legyen most ennyi elég — car tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux. Jövő levelemben, ha az olvasó 's kegyed e száraz tárgyat még meg nem unták, két külföldi, nem csak javasolt, de életbe lépett úrbéri érdekű törvényt fogok közlelni, 's néhány észrevételekkel kísérem.



### III. L e v é l

*April, 1839.*

Mint levelemben tett ígéretem szerint közlök kegyeddel néhány úrbéri érdekű törvényeket, mellyek Würtembergben hozattak. A' württembergi országgyűlésnek a' királyi kormány e' tárgyban három törvényjavaslatot terjesztett elébe 1833-ban, azonban az itt főbb vonalakban következő törvények csak 1836-ban keletkeztek. A' magyar és württembergi törvényhozások tehát rokon tárgyakról ugyanazon időben tanácskoztak és hoztak törvényeket. Mindkettőnek nagyszerű feladat volt kitűzve. A' két működés közt némileg analógia is mutatkozik, mert mind itt mind amott törvény alkottatott olly tárgyról, mellyet az országigazgatás kormányi rendeletek által már azelőtt szabályozott. Épen oltyan provisorium volt nálunk a' Maria - Theresia alatt behozott kegyelmes úrbér, mint Würtembergben az 1817-ben novemb. 18-kán költ királyi rendelet (edictum), melly a' jobbágyi tartozások' megválthatását mint elvet és a' szemé-

lyes szolgaság' (Leibeigenschaft) következményei eltörlesztését kimondotta. Mind itt mind amott ezen ideigleni intézmények tetteges életbe léptek és viszonyokat, érdekeket támasztottak, mellyek- s' e tekintettel lenni sehol sem vala elkerülhető. Ugyanazon főök' hatására kell mindkét esetben ismernünk, melly nem más mint azon világtörténeti factum, hogy a' feudalismns' maradványai vagy ahoz hasonló és rokon intézmények az újabb kor művelődése 's s az idő kívánatai elől máris távozni kénytelenek voltak, vagy a' hol ez még meg nem történt, az alap le van téve. A' württembergi törvényeket mintegy végszónak, a' mieinket bevezetésnek nevezhetni; de mindkettő ugyanazon munka' kiegészítő részét képezi, ugyanazon nemű építkezés' anyaga mindkettő, csak hogy amaz zár-, ez alapkö, mellyet tökéletesebben kifaragni a' jövőkor' feladásai közé tartozik.

Az érintett 1836-iki württembergi törvények közül az octob. 27-kei bizonyos régiebb adózásokról szól.\*) Ezek kétfélék: 1) vagy olyanok, melyek az országos adóval egytermészetűek és azzal

\*) Például csak néhányat említek itt eredeti nyelven ezek közül: Beeden, Liehtmeszsteuer, Martinisteuer, Karrensteuer, Weinsteuer, Wuldsteuer, Steuerkorn, Steuer-gilt, Beedfrucht, Bcedwein, Beedgeld, Aufwechsel, Türkensteuer, Mannsteuer, Voglgeld, Vogtgulden, Voglfrüchte, Schutzgeld.

a) együtt, vagy b) a' helyett, de más név alatt, szedettek he; 2) vagy olyanok, melyek földesúri rendőr- és ítélő- hatóság' következményei. Az első rendűek (1) közül az a) alattiak az esztendei tartozás' tizszeres értékében megválthatok; a' b) alattiak egészen megszüntetnek, és helyökre az országos adó lép. A' másod rendű adózások (2) szinte két részre vágnak osztva, melyek részint az országos pénztár által adandó kárpótlás mellett megszüntetnek, részint az illetők által megválthatóknak jelenteinek ki. Az első osztály alá soroztainak azok, melyek kézi mesterségeken, községi hivatalokon, marhabirtokon 'stb. nyugodván, földesúri Ítélő- és rendőr-hatóság' következményei; a' második osztály alá pedig azok, melyekkel a) egész községek' lakosai, vagy b) épületek tartoznak, Az a) alattiak az esztendei tartozás' 10-szeres, a' b) alattiak pedig 16-szoros értékében megválthatók. Az esztendei tartozás' mennyiségének mérlegül a' megváltást megelőző év szolgál; ha változékony a' tartozás, a' megelőző 10 évi közép-mennyiség. Ha az érdeklelt tartozásoknak külön-

\*) Schirmfrucht — továbbá Gewerbszinse, Ruggericlis - Abgaben, Marschallenfund, Markt Zoll, Kauthabergeld, Schmalzgülte, Kindergeld, 'stb. — továbbá Atzung, Speisung, Futterhühner, Jurisdictionshühner, Muthhaber, Ernlekorn, Külieiniete, Hausgenossengeld, Rauchgold, Heerdgeld, Hol'stallzinse, Zolldinkel, Zollhaber, Pfingslkuse 'stb.

féle nemei fordulnak elő ugyanazon helyen, azok egyenkint is megválthatók, 's ha azon adózás' %-ával kötelezettek a' megváltást kívánják, arra a' többiek is reáállani tartoznak. A' megváltás el lévén határozva, annak eszközlése a' helybeli előjáróság' kötelessége. Ha a' főnebbi adózások között olyanok találhatók, mellyekkel a' földesül' részéről viszonaadózás van összekötve, úgy hogy egyik csak a' másik' következésül történik, ezen esetben az egyiknek értéke a' másikkól lerovatik és csak a' fenmaradó summa vétetik kármentesítés' és megváltás' alapjául. Ha a' viszonaadózás (Gegenleistung) értéke több az adózásénál, úgy ezen többet a' földesúr ugyanazon elvek szerint megválthatja. — A' földesurak' kármentesítése következőleg történik: az évenkinti adózási illetőség' értéke, ha 5. fttal fel nem ér, 20-al — ha 5. fttal felér vagy annál több, 22-vel sokszoroztatván, tőkésítetik. Ezen tőkét kapják egyenesen az országos pénztárból a' földesurak, a' viszonaadózások' tőkésített értékének lehúzása után, mind a' megszüntetett mind a' megváltható adózásokért. Ebből világos, hogy az országos pénztár vagyis az adófizetők' egész összesége is járul a' kérdéses kármentesítés' terheihez. Az adózók által vissza fizetendő megváltási tőkék, mellyekről felébb volt szó, a' kormány által szedetnek be az illetőktől 4% kamatjaikkal együtt. Ha a' megváltók kívánják, azon tőkék kisebb, legalább 10 fttnyi suma-

makra és 10 évet meg nem haladó részfizetésekre osztatnak fel, és 4% kamattal együtt az illető országos pénztárakba a' szerint fizettetnek be. — A' mi a' megszüntetés- vagy megváltásbeli eljárást illeti, a' törvény meghatározza az adózások között előforduló természetmennyek' (élet, széna, szalma, vaj, csirke stb.) árát, és az adózások' értéke a' szerint határozta meg. Hat hónappal a' törvény' kihirdetése után az illető előjáróságok tartoznak a' megszüntetett vagy megváltható adózások' jegyzékével készen lenni. Ha az illető felek a' törvény' alkalmazása iránt egy értelemben nincsenek, az illető előjáróság (Oberamt) a' barátságos egyeséget tartozik megpróbálni, melly ha nem sikerül, az irományok a' kerületi kormánynak (Kreisregierung) elintézés végett általküldetnek. Ez dönti el a' tárgyat, fenhagyván a' rendes törvényszékeknek a' jogi kérdések' elítélését. A' kerületi kormány' határozata ellen, 45 nap alatt, kétféle folyamodási ut áll nyitva: első egy 5 tagból álló központi biztossághoz, melly a' bel- és pénzügyi ministeriumok' két, továbbá az igazság-ministerium' három bírói hivatal viselő tagjaiból van szerkesztve. Második és utolsó folyamodási ut a' királyi titkos tanácshoz, de ehhez csak azon esetben, ha a' kerületi kormány' határozata a' központi biztosság által változtatást szenvedett. Mind a' földesurnák mind az adózóknak a' törvény' kihirdetésétől számított három esztendeig szabad azon adó-

zásokra nézve, mellyek véleményük szerint ezen törvény alá tartoznak, de a' készített jegyzékből kimaradtak, a' törvény' alkalmazását kívánni. Az ilyen panaszok az épen most említett utón és hatóságok által intéztetnek el. — A' törvény' megjelenésekor folyamatban lévő e' tárgybeli perekben az illető törvényszékek a' felek közti egycssé- séget tartoznak megpróbálni, melly ha nem sikerül, a' kérdés ítélet által döntetik el — a földes- urak joga az ezen idő alatt, míg a' megváltás' ezen akadályá fenállott, meggyült tartozásokhoz (restantiákhoz) világosan fenhagyatván. A' melly esetben a' földesül- fideicommissum' birtokosa, a' megszüntetett vagy megváltott adózásokért kapott tőkékét a' fidei commissum' javára tartozik fordítani.

A' második, 1836-diki october' 28-ki tör- vény, az úri-munkák' (robot, Frohn) megváltásá- ról szól. Legelői kimondatik ezen elv: minden úri-munka, melly nem országos, egyházi, iskolai vagy községi czélokra van szánva, a' vele tartozók' kívánságára megváltható. Minden úri-munka vagy annak surrogatuma, mihelyt megbizonyítva nincs, hogy az bizonyos földtelkeken vagy épü- leteken mint teher nyugszik, és a' birtokosra sze- mélyes viszony' tekintete nélkül általmegy, sze- mélyes tartozásnak tekintetik. Ha a' földesúr az őt illető munka' határozott mennyiségét meg tudja bizonyítani, vagy ez a' vele tartozók által régtől fogva elismerve van, az úri-munka' esztendei ér-

tékének kiszámításában alapul ezen mennyiség vétele. Hogy ha 30 év óta a kimutatott mennyiségnél kisebb tartozás jött gyakorlatba, és ez a földesúr megkevesbült szükségében vette eredetét, a kiszámítás alapjául a valódilag tett munka 30 évi középmenyisége szolgál, valamint azon esetben is, ha a földesúr az őt illető munka mennyiségét határozottan kimutatni nem tudná. Ha a kiszámítás alapjául veendő időszakban perfolyt az úri-munka iránt, és ennek gyakorlata az alatt félbenszakadt, ezen időszak a kiszámításból kihagyatik, és a megelőző időszak által pótolatik ki. Az úri-munka pénzbeli értéke, ha elmulasztás esetére az bevett szokás vagy egyessé;» állal megszabva nem volna, a következő módon állapítatik meg: 1) Az olyan úri-munkák értéke, melyek különféle tárgyakhoz alkalmazva, egy bizonyos feladat bevégzésében állanak, a helybeli napi- és szekérbérhez képest, azon árban, melly az illy munka pénzért megtételére szükséges, határozatok, de a találatott summából azon esetre: a) ha a siker a munka-teljesítés minőségétől függ, szekeresmunkáknál  $\frac{1}{5}$ , kézimunkáknál  $\frac{2}{5}$  leroztatik; azon esetre pedig: b) ha a siker a munka-teljesítés minőségétől független, például fa, bor, deszka, kilenczed-fuvarok, meghatározott ölek, hordók, darabok 'stb. szerint, az Ilyeneknél a lerozásnak helye nincs. 2) Olyan úri-munkák értéke, mellyek óra-, nap- vagy szekérszám szerint vagy

nak kiszabva, szinte az 1-ső pont alatt meghatározott árak szerint határozlatik, de a' találatott sum-  
 mából a) szekeres munkánál  $\frac{2}{5}$ , b) kézi munkánál  $\frac{1}{5}$  lerovatik. Meghatározza a' törvény az uri-munka helyett gyakorlatban lévő természetényi adózások' árát, valamint a' viszontartozásokét — ezen utóbbiak' értéke az úri-munkáéból lerovandó. A' mi a' megváltást illeti, a' természetben teljesített mind személyes mind föld vagy épület utáni munkákért, azoknak esztendei értékét húszszal sokszorozva 's így tőkésítve egyenesen az országos pénztárból kapják a' földesurak mint kármentesítést, és pedig azon esztendő' elején, mellyben az urimunka legelőször nem teljesítetik. Az urimunkuk' surrogatumaiért, vagyis azon pénz- és természetényi adózásokért, mellyek úri-munkák helyett vágnak gyakorlatban, a' földesurak, ha a' tartozás 3 frtot vagy többet tesz, 22K,-el ha pedig 3 frtnál kevesebbet, 20-al sokszorozva kapják a' tőkésített kármentesítést egyenesen az országos pénztárból. Mindezen tőkék' egy részét tartoznak a' megváltók 4 % kamattal együtt részletes fizetésekben és bizonyos, de 10-nél nem több esztendők alatt visszatéríteni az országos pénztárnak. A' kik a' törvény' kihirdetésétől fogva számított három esztendő alatt megváltási szándékjokat ki nem jelentették, azontúl az országos pénztár' fonebb említett segedelmére többé nem számolhatnak. Személyes tartozásoknál csak egész községek' vagy



községreszek' Gemeindepazellen) számára kívánatliak a' megváltás, — mellyé iránt az illető községi-elöljárók előtt szavazatnak kell történni. Ekkor egyszerű többség (absolute Mehrheit) határoz ugyan, de csak akkor, miután az úri-munkával tartozók'  $\frac{2}{3}$ -da szavazott. Föld és épület utáni egy' nemű tartozások' megváltása csak a' vele tartozók' özszesége által kívánlathalik. Harmadik személyek' jogai (jura tertii) az úri-munkák vagy' azok' surrogatumaihoz egész kiterjedésökben a' kármenselési tőkékre mennek által. A mi a' megváltási eljárást illeti, az nagyobbára az előbbi (oct. 27—ki) törvényben megszabotthoz hasonló, azon hozzáadással, hogy itt egy új hatóság állittatik fel. Ez egy értékbecslő biztosság, melly 5 ahhoz értő jóhirű és a' kérdéses tárgyban nem érdeklett honi férjfiakból áll. Ezen biztossághoz a' megváltók és pénzügyi ministerium külön egy', a' földesúr két tagot, ötödiket a kerületi-rendőrhivatal (Bezirks-Polizeiamt) neveznek. Ila 30 nap alatt a' hivatalos felszólítás után együk vagy másik rész választást iily tagra nézve nem lelt, a' kinevezési jog a' most érintett hivatalra megy állal. A' kinevezettek ellen szabad tenni 30 napig kifogásokat, mellyek felett ugyanezen hivatal íté. A' biztossági tagok akár-melyik fél' kívánságára esküt lenni kötelesek. Ila a' biztosság által végbevitt értékbecslés ellen a' felek 30 nap alatt kifogást nem tettek, az erőssé válik; ha tettek, új becslésnek kell történni. F.' vég-

re a' biztossághoz a' megváltók és pénzügy-minislerium további egy, a' földesúr további két tagot neveznek. Az így megszorított biztosság' határozata ellen további folyamodásnak helye nincs. Értékbecslési kérdéseknél ha az egyes tagok' számitásai különböznek, a' mindnyájokból kerekedő közép szám képezi a' biztosság' határozatát. Ha a' becsló-biztosság magát conslituálta, a' megváltástól többé nem léphetnek vissza, a' kik kívánták. Az ilyen biztosság okozta költségek a' megváltást kívánókat terhelik némelly megszorításokkal. Fidei commissumok' birtokosaira nézve ugyanaz áll itt is, mi az elébbi törvényben mondva volt.

Következik a' 3-ik törvény, 1836-diki oct. 29-ről, a' személyes szolgaság' eltörlesztése miatt adandó kármentesítésre nézve. Csekély módosításokkal ugyanazon elvekből indul ezen törvény mint a' két elébbi. A' Földesurak az eltörölt személyes szolgaságból folyó tartozásokért, azok' esztendei értékének 20-al sokszorozott tőkájével egészen az országos pénztárból és a' nélkül hogy ezen terhet a' fölmentettek egyenesen viselnék, kármentesítenek. Az 1817-dik nov. 18-ki királyi rendelet' következeid 1818-tól 1836-ig elmulasztott tartozások' megvétéléhez joguk fenmarad a' földesuraknak. — Azonban ennyi most elég ezekről. Legyen szabad ezen kivonatokat néhány általányos észrevétellel berekeszteni.

A' mostam kor' és művelődés' kívánatait mi-kép kell és lehet az igazsággal, méltányossággal és a' tulajdont illető tekintetekkel összehangzásba hozni, arranézve itt egy igen szép példa áll előttünk. Ezen törvényeket figyelmesen vizsgálván, úgy látszik, azokat három fő charactervonal bélyegzi: 1) A' kármentesítés' vezérelve bennük ál talányos alkalmazásra talál. 2) A' megváltás nagyobbára kényszerítés nélküli ugyan, de úgy rendezett, hogy kívánatos legyen. 3) A' kármentesítés' terhében az egész nemzet' összesége részesül. Ha összehasonlítjuk legújabb törvényeinkkel, két fő különbséget veszünk észre: 1) A' mi törvényeinkben a' kármentesítés nem vezérelv. 2) A' megválthatás' szabadsága ki van ugyan mondva, de annak lehetővé vagy kívánatossá tételére részletes rendelkezés nincs. És ezen két különbség az véleményem szerint, mellynek megszüntetése lesz jövendőben a' feladat — mellyet nagy mértékben fog könnyíteni azon reánk nézve kedvező körülmény, hogy' nálunk a' földesúr és jobbágy közti viszonyok sokkal inkább mint máshol határozottak, egyformák és egyszerűek. Azonban azt mondhatná valaki: „ez mind igaz de a' jobbágnak pénze nincs, mellyel magát megválthatná; országos pénztárunk nincs olyan, melly segedelmet nyújthatna.“ Az tehát a' kérdés: ezen ellenvetések olyanok e mellyek a' teendők útját tökéletesen elzárják? A' mi az elsőt illeti, ez részint tetteleg meg van több esetben

czáfolva, mert megváltások több helyeken valóban történtek és történnek, részint megczáfolták azáltal, ha meggondoljuk, hogy valamint egy részről igen gyakran csak a' jobbágytól függ, hogy több pénze legyen, és a' törvényhozástól, hogy abból, a' mije van, többje maradjon, úgy más részről hatalmasabb ingert feszítettebb szorgalomra a' megváltásnál fel nem találhatni, bithez járul még, hogy a' megváltásbeli módok' célirányos rendezése által igen nagyon lehet azt könnyíteni. Így például a' földesurak' részletes és lépcsőnkinti kármentesítése összekötve a' jobbágyi tartozásoknak ugyanazon arányban lépcsőnkinti megszűnésével, és így különbözően a' württembergi rendszertől, hol ezek egyszerre történnek, nem csak mód nélkül könnyítené a' megváltást; mert így évről évre kisebb teher maradván a' jobbágyon, a' fenmaradtak' viselésére mindinkább és inkább képessé tétetnék, hanem egyszersmind ezáltal kerül tetnének el a' honi földművelés' és ipar' igen tetemes részét fenyegető ama' zavarodások, mellyek egy megszokott rendszernek rögtöni fölcserélését más szokatlannal, mulhatatlanul kísérik. A' mi a' másik ellenvetést illeti, annak jelenben igazságát elismerem, de hiszem és vallom, hogy egy 10 millió emberből álló nemzetnek módjában van szükséges erővel bíró országos pénztárt alkotni. „Mikep és millyen erejűt?“ ez tehát a' kérdés, Ezekbe kimerülőleg bocsátkozni túl terjed ezen levél' ha-

tárain; maradjunk tehát a' felületen. De még így is szükséges kegyedhez egy kérdést intéznem: „F-gyetért ekegyed velem, ha azt mondom, hogy a' magyar nemességnek az eddig egészen a' jobbágyság által viselt és mindinkább növekedő megyei házi-pénztár' terheiben igazság szerint részesülni kellene?“ Ha máskép vélekedik kegyed, úgy kérem, győzzön meg engem az ellenkezőről; ha pedig egy értelemben vagyunk, úgy ezen további kérdés támad: Nem lehetne e majdan az ekkép megkönnyíteti: jobbágyság' illetőleg megszorodott pénzbeli erejét arra használni, hogy abból — a' mennyiben azt önerejével ő egyszerre nem tehetné — egy bizonyos idő alatt országos kármentesítési pénztár alapíttassék, 's a' loldesnr a lépcsőnkéit megszűnő tartozásokért ugyanazon arányban ebből kármentesít tessék?“ Kérem kegyedet, gondolkozzék ezen kérdés felett, én gondolkoztam 's nem késem reá igennel felelni. Nálunk, hol hivatalos adatok hijányzanak vagy csak tökéletlenül tudatnak, megközelítőleg is bajos a' jobbágyi tartozások' összes mennyiségéhez hozzávetni. A' megyei házipénztárak' terheinek összeségét inkább meg lehetne ismerni, lm azé' tárgyban meglévő hivatalos adatokat használni lehetne. Ezekről öt évvel ezelőtt következőt hallottam: Minden megyei házipénztárak akkor összesen lettek körülhelől 3 millió pgő-ftot, \*) bele értvén Horvát-és

\*) Azolta végire járván a' dolognak értésemre van hogy

Tótországot, de kizárván a' XVI szepesi várost, szabad kerületeket, királyi városokat és tenger-melléket. Azon summából, kerek számokban esett:

Tisztviselőkre . . . . .	570,000	fr. e. p.
Szolgákra . . . . .	400,000	„ „
Deperditákra . . . . .	389,000	„ „
Tiszviselők' hivatalos utjaira	382,000	„ „
Elegy kiadásokra . . . . .	317,000	„ „
Napi-bérekre . . . . .	160,000	„ „
Adózók' előrefizetéseinek be- tudására . . . . .	128,000	„ „
Szolgák' ruházatára, fegyve- reire . . . . .	127,000	„ „
Utakra, hidakra . . . . .	125,000	„ „
Fogházakra . . . . .	116,000	„ „
Köz épületekre 's azok' fen- tartására . . . . .	105,000	„ „
Történetes károk' pótlására .	67,000	„ „
Írószerekre . . . . .	54,000	„ „

a' közhitt 1834-ki összes házi-pénztári állapot a' való-  
sággal egyez- Okom van hinni, hogy a' következő  
adatok is igazak: az 18%dik cvre az előleges felveté-  
sek szerint az összes házi pénztárak 3,071,850 íra  
pengőben voltak számítva: a' valóságos kiadás pe-  
dig 1834ki katonai esztendőben 3,100,000 ftnál va-  
lamivel több volt, mindig csak a' megyéket értve,  
a' szabad kerületeket, királyi és szepesi városokat,  
és tenger melléket pedig kizárva.

Be nem szedhető adókra . . . . .	19,000	fr. e. p.
Tőkék' lefaragására . . . . .	13,000	„ „
Arvákra és özvegyekre . . . . .	10,000	„ „
Kamatokra . . . . .	3,500	„ „
	<hr/>	
	Összesen 2,985,500 fr. e. p.	

Ezen summákat, mellyek azóta bizonyosan szaporodtak, csak azért tettem ide, hogy meg látszassák, miképen, ha a' nemesség viselné a' házi-pénztár' egy részét, tetemes megváltási célokra fordítható pénzmennyiség fogna fenmaradni. — Meglehet, hogy e' tárgybeli véleményeim merő csalódások és ábrándozások. Legyen bár, — de a' tárgy maga roppant fontosságú, és bizonyosan egy sincs, melly minden gondolkozó hazai figyelmét nagyobb mértékben érdemlené meg; — czélom nem volt egyéb, mint azt ébreszteni.

## IV. Levél.

*Májusban, 1839-*

Érdemtelen szerkesztő úr! Múlt levelein óta kicsi híján bajba ejtett találkozásom egyik ismerősömmel, egy in partibus Casinóban. Beléptemkor épen aprilben írt és Századunkban álló levelemet olvasá ismerősöm. Tudva van kegyed előtt gyengém, miszerint „az anonymitás’ leple álól nem merészlek kibújni,“ és így képzelheti luiledezésemet. Ezt azonban nem vévé észre az olvasó, kivel a’ szokott üdvözlések után beszédbe eredvén, köztünk darab üdéig folyt párbeszéd, — mellyet ime közlök. Látni fogja ebből kegyed, miképen én magam (y) tettem ellenvetéseket, hogy a’ lepel még sűrűbb és sötétebb legyen.

V. Van e valami a’ Hírnökben?

A. Nem sok érdekes, — országgyűlés hirdetik junius’ 2-kára. Századunkba van egy cikkely úri munkák’ megváltását pártoló. Már készen vagyok vele,— nem fog e tetszeni?



Y. Köszönöm, már olvastam. Van benne néhány tűrhető gondolat, de üdöelőlti az egész.

A. Én az ellenkezőt hiszem, 's már régen ki is mondtam. Az úrbéri bajoknak csak ez utolsó és gyökeres orvosságuk — mellyet legjobb volna akkor alkalmazni, midőn még nem késő.

Y. Ez majd csak akkor lehet napi renden, midőn az egész ország urbérileg szabályozva lesz, — ez pedig még eltart 50—100 vagy talán több esztendőig.

A. Isten mentsen attól, hogy addig ne tudna a' törvényhozás módokat találni ennek siettetésére.

Y. Bajosan, — mert kérdés: tanácsos volna e ezen tömérdek úrbéri szabályozásnak, melly gyakran a' fenálló viszonyokat egészen megváltoztatja, 's valódi birtokrevolútiót foglal magában, gyorsabban történni?

A. Gyors haladás és elkésés között van közép út, ezt kell választani. Megvallom, hogy ezen esetben az utolsót az elsőnél sok tekintetből veszedelmesebbnek tartanám.

Y. Véleményem szerint nem kellene minden lépten illv nagy változtatásokat tenni. Világosítani, javítani kell az úrbéri törvényeket, — de most nem menni tovább, 's az időre bízni a' többbit.

A. Nincs könnyebb, mint az időre bízni a több bit, de még sokkal kényelmesebb, összetett karokkal várni a' földművelési ipar' és nemzeti jólét' virágzását.

V. Ezekhez más is kívántatik mint megváltási törvények.

A. Kétségtelenül, — de bizonyosan ezek mozdítják főleg a' többi teendőket elő, — ezek érdemlenek tehát elsőséget.

Y. Valljon ha megváltatnék mindennemű úri munka az egész hazában, nem maradna e nagy része a' szántóföldeknek, munkáló kezek' hijánya miatt parlagon? A' népesség az ország' nagy részében a' kiterjedéshez képest csekély. A' munkást-keresők' tetemes megsaporodása felrúgtatná a' napi bért, melly többnyire úgy sincs arányban a' termékek' árával.

A. Én ettől épen nem tartok, mert a' munkákeresők' száma is ugyanazon arányban szaporodnék, 's azon munka, melly most a' földesúr, a' jobbágy' szabad rendelkezése alá tartozván azontúl, és ő ura lévén üdójének, munkáját annak, kinek szüksége vagyon reá, bérelhetné teljesen szabadon ki — mire, minthogy sűrűn és rendszeresen ajánlkoznék az alkalom, úgy hiszem, ritkán hijányzanék részéről az akarat. Nem zavartatnék tehát meg a' munkást- és munkát keresők közötti egyensúly, melly a' napibér' szabályozására nagy befolyással van.

Y. Meglehet a' népes vidékeken, de másképp volna az bizonyosan ott, hol a' népesség csekély, a' földbirtok pedig terjedelmes.

A. Igenis, ha a' megváltás egyszerre történék. A' fogyasztás bizonyosan szaporodnék a' kereset-módok' öregbedése által. Melly haszonhoz ha hozzá gondoljuk még azon tömérdek productiv erő' kímélését, mellynek legalább  $\frac{2}{3}$  része a' mostani rendszer alatt veszendőbe megy, —ha megemlékezünk azon hasonlíthatlanul tetemesb sikerekre, mellyek szabad munkának, ellentétben a' kényszerítetl, mindenütt eredményei szoktak lenni: úgy a' régi rendszer mellett mi okon maradnánk, és a' nemzeti jólét' kifejlődésének egyik fő akadályát miért ne hárítanék el, nem tudom általlálni.— Én igen helyeslem azon gondolatot, hogy a' megváltás lépcsőnkintmenjen végbe. Azalatt az új körülményekhez alkalmazott gazdasági és munka-rendszereket állítana elő a' szükség, sőt igen hihető, hogy az ország' sűrűbben népesített részeiből az ajánlkozó keresetmódoktól indítatva, oda szivárogná a' felesleg, hol a' népesedés a' terjedelemezhez kepest csekély, és a' szükségnek kellőleg most sem felel meg. így szűnhetne meg idővel a' népesedés közli aránytalanság, mellynek káros voltát az egészre nem fogja kegyed tagadni.

Y. *Pia desideria.* De nyomos kétségeim vágnak kivihetőségök és hasznok iránt. —• Égyébkint is merő csalódáson alapú ezen megváltási gondolat. A' nemesség vállaira vévén a' házi pénztár' egy részét, mellyet eddig épen nem viselt, mikor egyszer vége volna a' lépcsőnkinti megváltásnak,

's a' földesúr számolna magával, azt venné észre, hogy ő tulajdonképen oda ajándékozta jobbágyának minden tartozásait, vagyis inkább a' maga pénzével váltotta azokat meg. E' felett hogy kivihetetlen is ezen egész ábrándozás, az a' legfelszínesb számításból is kitetszik. Tegyük az egész országbeli megyei házi pénztárakat (kizárván a' deperditákat, mellyek a' nemességet nem illetik) kerek számban 3 millió pengő forintra. Ha ennek  $\frac{2}{3}$  részét a' nemesség viselné, ez tenne esztendei 2 millió ftot. Már most tegyük az úrbéri egész telkeket az egész hazában 600 ezerre — a' mi a' folyamatban lévő és leendő úrbéri szabályozásokat tekintve nem sok — az ettől járó szekeres napszámokat kereken 30 millióra, ezek' értékét gyenge számítással esztendei 12 millió pengő forintra; tegyük továbbá az egész országbeli házas zselléreket t millió 200 ezerre, és az általok szolgált kézi nap számokat kereken 20 millióra, ezek' értékét pedig esztendei 3 millió ftra pengőben,— világos, hogy 6 % vévén kamatlábul, ez 250 millió pengő forint tőkének felel meg. És így az úri munkák' megváltása 250 millió pengő forintot kívánna meg és egy pár száz esztendőt.

A. Lehető — de másképp áll a' dolog, ha az lépcsőnkint történik, és e' végere kárpótlási pénztár alapíttatik. Ezen kis papirosra jegyeztem fel hirtelen számításimat, kérem, lessék bele tekinteni. Tegyük fel példának okáért, hogy 72 esztendőn

keresztül ezen pénztárhoz minden úrbéri egész lelkes járulna évenként csak 2 ftal pengőben, és így összesen 1 millió 200 ezerrel (egy fél vagy  $\frac{1}{4}$  rész telket bírók ugyanazon arány szerint), minden házas zsellér 45 krral, és így összesen 900 ezerrel, ezen pénztár évenként — 100 ezer ftot elmaradásokra és kezelési költségekre kihagyván — 2 millió pengő ft. tiszta jövedelemmel bírna. Ha ezen pénztárnak kötelessége volna ezen évenként kapott 2 millió ftot 5% kamatra kiadni, vagy gyorsabb pénzzé-tehetés' tekintetéből annyit jövedelmező status-kötelezvényekbe fektetni, és a' kamatokat is évenként tőkésíteni, a' 18—ik észtén dő' végével már 50 millió pengő ft. tőkével bírna ezen pénztár, mellynek 5% kamatja 2,500,000 ftot tesz, és ha ehhez az esztendei kárpótlási adót 2 millióval hozzáteszszük, ezen pénztár évenként 4,500,000 ftról pengőben rendelkezhenék a' 19-ik év' kezdetétől fogva. Ekkor el lehetne kezdeni a megváltási operából, és azt mondani ki törvényben: ezen esztendőttől fogva 54 esztendeig, minden esztendőben minden egész telkes jobbágy' esztendei úri munkája (melly most 52 napszámot és az eltörlött hosszúfuvar helyett 2 napszámot= 54-et Lesz) kevesedni fog egy napszámmal — minden házas zsellér' tartozása (= 18) ugyanazon idő alatt minden 3-dik esztendőben egy napszámmal, és így az 55-ik esztendőben sem az egyik sem a' másik úri munkával nem fog tartozni töb-

bé. Ellenben a' kárpótló pénztár a' 10-ik esztendő-től kezdve minden év' kezdetén az azon évben megszűnő úri munkák' értékét 16-or sokszorozva kifizetné az illető földesuraknak. Példának okáért 30 millió szekeres napszámból megszűnne évenként körülbelül 550 ezer napszám, az ennek megfelelő érték tesz 220,000 pftot, ez pedig 16-szorosan tőkésítve körülbelül 3 millió 500 ezeret — kézi napszám megszűnne a' 20 millióból minden 3-ik évben 1,200,000 körül, minek értéke — csak kerek számokat vévén mind itt mind egyebütt fel, 170 ezer ftot, ez pedig 16-szorosan tőkésítve 2,700,000 ftot tesz. Ebből tehát látja kegyed, hogy a' nemesség, melyly összesen csak 2,000,000 ftol pengőben fizetne a' házi pénztárakba, nem a' maga pénzével váltaná meg az őt illető úri munkákat, mert kárpótlásokból sokkal többet kapna évenként. A' jobbágy pedig 72 éven keresztül fizetvén csupán esztendei 2 millió ftot 144 millióval váltaná meg—egy fillér kölcsönvétel nélkül—azt, mi legalsóbb számítással 250 milliót ér. Kettőt elfelejtettem megjegyezni, először, hogy az 50 millió tőke' kikerékítésében a' kamatok' tőkésítése csak egész évenként vétetett fel, és így ha az félévenként történék, nagyobb summa állana elő; másodsor, hogy ezen intézmény' fogamatba-vételekor fen kellene hagyni a' vagyonosb jobbágyhelységeknek azon szabadságot, hogy a' 2 ft. és illetőleg 45 kr. minimumokat két- vagy többszörösen is fizethessék,

melly esetben bizonyos kiszámítás szerint az úri munkák' megszűnése is az ilyen helyekre nézve gyorsított arányban mehetne elő.

Y. Nincs a' 144 millióba beleszámítva annak kamatja — de más bökkenőket is látok; 18 esztendeig fizetné a' nemesség a' házi pénztárt a' nélkül hogy egy fillér kárpótlást látna. Azonkívül kegyed 3 millió 500 ezerről és 2,700,000 ftokról beszél — ez G millió kétszázezer, azonban a' kárpótlási pénztár csak 4 millió 500 ezerről rendelkezhetik évenként — itt tehát a' hiány egy millió hétszázezer.

A. A' 144 millió' kamatja nem jöhet tekintetbe, mert most sem kap a' jobbágy attól kamatot, a' mit a' házi pénztárba fizet. Igaz ugyan, hogy a' nemesség 18 esztendeig a' 2 milliót fizetné, a' kárpótlást pedig csak a' 19-dikben kezdené kapni; — de ezzel csak egy rég elmulasztott kötelességét teljesítené, és ezen veszteség kiegyenlítődnék egy olly haszonvétel helyett kapandó igazságos kárpótlás által, mely haszonvétel a' dolgok' természeténél fogva mindinkább és inkább alább fog szállani. Egyébiránt ezen úgy is lehetne segíteni, hogy a' jobbágy az esztendei kárpótlást mindjárt az ebbeli törvény után elkezdené fizetni, a' nemesség pedig csak a' 19-dik évtől fogva részesülne a' házi pénztár' terheiben; de ennek kivihetősége iránt sok kétségeim vágynak. Az magában értendődik hogy ezen teherviselésben a' puszták és egyéb

nemesi birtok különböző tekintet alá jönnének. A mi pedig a' hiányt illeti, az nem valódi, mert csupán minden 3-dik esztendőben szülvén meg 1,200,000 kézi napszám, a' 2 millió 700 ezerftnek csak %-adu képezi az esztendei szükségét vagyis 900ezerftot, — a' mi a' 3 millió 500 ezerhez adatván, 4 millió 400 ezret tesz. A<sup>5</sup> pénztár pedig évenként többről rendelkezhetik.

Y. De hát a' 72 év után az 50 millió tőkével mi történnék?

A. Minthogy a' megszűnő munkák' értékének becslésében azt igen csekélyül, azonkívül pedig 6% vett fel kegyed kamatlábul — és így véleményem szerint itt legalább 1 Vtel kelletinél többet, ott pedig 25%-el kevesebbet — előre látható lévén, hogy a' dolgok' természetesfolyamatja szerinta' kamatláb hazánkban nem sokára csökkenni fog, és így a' földes urak a' kapott kárpótlást 6%-tel nem fogják kamatoztathatni, és így veszíteni lesznek kénytelenek, ennélfogva az igazság azt kívánja, hogy ezen milliók is kiegyenlítő végkárpótlás gyanánt, a' nemességet illessék.

Y. De mikép fogja kegyed az 50 millió tőkét biztos helyre kiadni és rendesen kamatollatni hazánkban, hol mindkettő annyi nehézséggel van összekötve? Status-kötelezvényekbe pedig, melyeknek álláspontja napról napra változik 's political körülményektől függ valódi értékek is, a sze-



gény magyar földműves' keresményét, megvallom soha sem fektetném.

A. Változtassuk jobbra hiteltörvényeinket, hozunk be hypothecai rendszert, szigorú pénztári igazgatást és kezelést; és egy perczig sem kétlem, hogy ezen 50 milliónak a' hazában is találkoznék teljesen biztos helye; — sőt szabad legyen azt is reménylenem, hogy ez a<sup>1</sup> kamatlábnak általános leszállását 5%-re húzná maga után.

Y. De ha később a' kamatláb 4%-re vágy 3%-re le szólván, a' kárpótlási pénztárnak 5%-re kiadott tőkái felmondattván, visszafizettetnének, akkora' hiányt miből fizetnők?

A. Nincs reménységem hozzá, hogy hazánkban a' kamatláb ezen idő alatt illy tetemesen fog csökkenni. Azonban ezen örvendetes jelenet egy a' mostaninál sokkal nagyobb és általánosabb jólét' következése lehetne csak, melly esetben minden veszedelem nélkül lehetne a' kárpótlási adót egynéhány krral feljebb rugtatni.

Y. Még egy nehézséget engedjen kegyed előadnom, úgyis nem mulathatok mártovább. Tudja kegyed, hogy a' mostani gyakorlat szerint a' hadi pénztárba többnyire felesen tartozik a' jobbgagy, ellenben a' háziba ritkán vagy kevéssel. Ha pénzt hoz adója' lefaragására, ez, a' kiadások sürgetősek és elkerülhetlenek lévén, a' házi pénztár' javára íratik legnagyobb részben. A' kormány ezt tudja, de elnézi, mert ha különben cselekednék,

a' megyei közigazgatás gyakran pénz' nemléte miatt felakadna. Már most az a' kérdés, elnézné eazt akkor is, hogy a' házi és kárpótlási adók előlegetesen és a' hadi pénztár' hátramaradásával szedessenek be, ha azok' egy részé földesúri kármentesítésre fordítatnék?

A. Ezt nem lehetne igazságosan kívánni — de nem is volna szükség az elnézésre, mert ezen esetek nem fordulnának többé elő. Ezen kárpótlási adó a' többtől egészen elkülönözve szedetnék be és kezeltetnék. Nem gondolnám, hogy azon egy pár forintok és egynéhány krok, mellyeket az úrbéri jobbágy a kárpótlási pénztárba üzetne, csökkenthetnék, tehetségét. Sőt mindaz úrbéri mind a' nem ilyen jobbágyok egyéb terheit azontúl könnyebben viselnék, mert a' nemesség által fizetendő 2 millió pengő forint tiszta nyereség az egész jobbágyságra nézve, melly addig a' házi pénztár' terheit egészen maga viselte» midőn azontúl csak egy harmadát fizetné. Ezen nyereségből minden jobbágy' zsebében maradna egy bizonyos rész. Példának okáért egy megyének házi pénztára tesz 60,000 ftot. Ebből esnék a' nemességre  $\frac{2}{3} = 40,000$  ft., a' jobbágyságra  $\frac{1}{3} = 20,000$  ft. így tehát 40 ezer forint marad a' jobbágy' zsebeiben. Ha volt addig 20 ezer rovat és egy rovatra esett 3 fi., azontúl egy rovatra csak egy ft. fogna esni. Az egész országbeli jobbágyság' tehetsége tehát esztendei 2 millió fital öregbednék

és így a' kormány az adó' pontos bejöheteése iránt, sokkal inkább mint jelenleg, biztosítva volna. Ha ehhez a' porták' még bővebb kiigazítása, szigorúbb pénztárkezelési, czélirányosabb adóbehajtási és igazságosabb adókivetési rendszabások járulnának, a' visszaélések' minden nemei pedig lehetőségig kiirtatnának, nincs kétségem, hogy a' jobbágy mindenféle adóbeli tartozásának meg tudna felelni. Csekély és a' leghelyesebb kezelésnél is el nem kerülhető hátramaradásokról nem is szólok, — quia Praetor minima non curat.

Y. Sok szerencsét mindezen tervekhez. — Csak egyre kérem kegyedet: vegye reá a' magyar nemességet a' házi pénztár' terheiben részesülésre. Erre adok 72 esztendő't — 's hamég akkor élek, leveszem kegyed előtt kalapomat.

A. Alázatos szolgája.

Ezzel köszömvén beszélő társamnak, eltávoztam. E' párbeszed közben örömmel vettem észre, hogy beszélő társam e' fontos tárgy felett gondolkozik— sajnálattal, hogy elválásomkor hozzá intézeti kérésemre mit sem ígért. — Relata retuli. Egy szót sem tettem hozzá. De hiszen ezt nem is szükség állítanom. Ismeri kegyed a' falusi pipás nemesembert. Ő terveket nem készít.

## V . L e v é l .

*Augustusban, 1839*

Vliulán már elindítottam kegyedhez leveletem, jött kezembe Századunk' 5fi-dik száma, mellyben rövid feleletre méltatja IV-dik számú leveletem t. Sohár József táblabíróúr. Ámbár ezen nyilatkozása a' felelőnek: „mivel a' tőle kiadott tervet helyben nem hagyhatom, azért annak részleteibe sem akarok avatkozni“ talán felmenthetne attól, hogy ezen levelemmel terheljem kegyedet, mindazáltal néhány felvilágosító jegyzetet, a' megváltási ügy' érdekében, szükségesnek tartok. Legelől is nem látszott a' felelő ur arra figyelmezni, hogy midőn azon levélben a' házi pénztár'  $\frac{2}{3}$ -ának a' nemesség által leendő fizetése jött szóba, ez, valamint egyéb számítások is, csak például és nem máskép hozatott fel — nem volt és nem is lehetett ott az adózás' kulcsáról szó, minek igazságos meghatározásához több adat kívántatik, mint a' mennyivel akár a' felelő úr, akár beszélő társam és én magam, ez idő szerint bővelkedünk. Hypothesisekre vágnak

az említett számítások építve, és így azoknak természetesen változni kellene, ha valódilag más kulcs dolgoztatnék ki, és lépne életbe — de, mint tőle értettem, ezzel beszélő társam keveset gondolna, mert  $2 \times 2 = 4$  marad mindenkor, csak az. elvet, tudniillik, a' magyar nemes' részesülését a' házi pénztár' terheiben, nyerhesse meg. Erre nézve azonban igen kevés reménységem van, hogy felelő ur és A. valaha egyetértsenek, mert a' hasonértelem' közös alapja hiányzik közöttük. A' felelő nem tartja a' nemest erre kötelesnek. A. pedig azt hiszi, hogy ha ma vállaira venné a' nemesség ezen teher' egy részét, ezzel csak egy rég elmulasztott kötelességét teljesítené. A' felelő azt hiszi, hogy „az úrbéri telkek' kiosztásakor, már ezen teher a' jobbágyságra háramolván, a' többi közt beszámítva vagyon“ melly kiosztásról és beszámításról, úgy látszik beszélő társam mit sem tudóit, és megvallom, hogy ez előttem is mind a' mai napig ismeretlen volt. Itt úgy látszik, a' felelő a' hadi adót a' házival némileg összezavarja. A' felelő azt tartja: „a' magyar nemességnek kötelessége hazáját és királyát fegyverrel és vérevel védeni“; ezt beszélő-társam nem tagadta, de azt hiszi, hogy nem csupán vérevel és fegyverrel, tehát háborúban, hanem békeségben is tartozik a' nemes hazáját védeni és fentartani — azt hiszi, hogy a' nemes a' megyei igazgatás' mindazon költségeiben — a' katonatartásból eredőket kivéve — mellyek a' hon'

minden polgárjának egyiránt szükséges kozbátor-ság' és rend' fentartására megkívántainak, 's mul-hatatlan föltételei egy rendes igazgatásnak és csu-pán ilyen mellett lehető anyagi és erkölcsi hala-dásnak, részesülni tartozik; — azt hiszi végre hogy kötelessége a' nemességnek, az ön szabad-ságait, és alkotmányát életben tartó megyei szer-kezet' nem csupán jótételeiben, de költségeiben is ré-szesülni. Ha nem csalatkozom, jól tudta beszélő tár-sam A., mikint e tárgyban törvényes kötelessé-gekről még szó nem lehet, de azt hitte alkalmasint, hogy vágnak igazságon és méltányosságon alapuló, és így régi erkölcsi köteleztetések is, mellyeket midőn elkezdünk teljesíteni, csak ollyat kezdünk meg, mit régen elmulasztottunk. Felelő ur azt hiszi, hogy „ha ezen kötelességét“ (véres és fegyveres vé-lem), „a' felszólításra elmulasztaná, akkor lehetne hereméhnek és pipás nemesembernek nevezni, de a' nélkül azt mondani, megvető gúny.“ Itt beszé-lő társamat, ki — megnyugtatóul legyen mondva — jámbor és sokban conservatív földművelő, igen méltatlanul látszik gyanúsítani a' felelő. Sehol sem lehet szavaiban a' „gúnyt“ feltalálni. Ő a' nemest méhnek — igen helyes okokból—annál keveseb-bé hereméhnek, vagy pipás nemesembernek, nem nevezte. Enmagamat (=y) neveztem én eddig — igen helyes okokból — pipás nemesembernek, mit ha a' felelő úr nem kíván ellenzeni, ezután is ten-ni fogok, azon szükségessé vált világos óvással a-

zonban, hogy ezzel legtávolabbról sem szándékom magam iránt „megvető gúnyt“ kifejezni. — Ám-  
 bár nem akart a' felelő a' „kiadott terv“ részle-  
 teibe bocsátkozni, mind a' mellett is bele bocsát-  
 kozott, de csak annak bizonyságául, hogy beszélő társamat egészen félreértette. Az 50 év alatt 20  
 forintlonkint visszafizetendő 1000 ftról húzott pél-  
 da nem illik ez esetre, mert beszélő társam' terve  
 szerint, az úri munkáknak nem egy évi értéke,  
 hanem az egyévi értéknek megfelelő tőke, adat  
 nék a' nemességnek az úri munkák' kárpótlásául  
 részenkint, bizonyos idő' leforgása alatt — az úri  
 munkák pedig csak azon arányban és mennyiség-  
 ben szünnének meg, mellyekben a' megváltási tő-  
 ke a' nemesség' kezébe ment, végképen pedig csak  
 akkor, midőn az egész kárpótlási működés befe-  
 jezve volna. De szükség itt egy kissé az egyszer-  
 egyhez folyamadnunk. Ha az a' kérdés, valamelly  
 értéknek 6% kamatláb mellett, micsoda tőke felel  
 meg? ezt úgy lehet kitudni, ha azon értéket 16%-  
 szer sokszorozzuk. Például valakinek vagyon egy  
 pusztája, melly legjobb gazdálkodás mellett éven-  
 kint 1000 ftot hoz be, ennek 6% kamatláb mellett  
 16,666 fr. 40 kr. felel meg. Beszélő társam az úri  
 munkák' értékét, talán a' kerekszám' kedvéért, csak  
 16-szor sokszorozva kívánná tőkévé emelni, 54  
 részre osztani és minden évben egy részt kész pénz-  
 ben a' nemességnek kifizettetni — csak azon mun-

kát, a' mellynek megfelelő tőkét a' nemesség már megkapta, megszüntetni javasolván. De legjobb lesz felvilágosító példát a' felelő által felhozott azon ellenvetésre alkalmazni, melly így hangzik: „ha most p. o. valakinek 100 jobbágylelke vagyon, 's az érte járandó váltságot kezébe lefizetnék, annak most lenne egy kis ideig mit költeni, de hát maradéka nem jutna e koldusbotra?“ Tegyük fel, hogy valakinek 100 úrbéri telkesjobbágya vagyon. Ezek szolgálnak törvény szerint évenként 5400 szekeres napszámot. Egy napszámnak, beszélő társam A., igen csekély számítással, értékét csak 1 ftra vált. tévén, ezen 5400 napszám tenne 5400 fto- Ha ezt 16-szor sokszorozzuk, ezt tesz 86,400 fto. A' 100 telek' birtokosának tehát összesen kellene kapni, úri munkabeli kárpótlásul, 86,400 fto. Ez a' következő módon történik: állapítsuk meg, de itt csak például, azon elvet, hogy ezen tőkének 54 év alatt ki kell fizettetni, és oszszuk meg azt 54 el, vagyis-  $86100/54=1600$  , és így évenként kapna a 100 lelkes jobbágygyal bíró földesúr váltság' fejében 1600, fto és egyszáz napszámmal évenként kevesebbet, vagy is 1-ső évben kapna a' kárpótlási pénztárból 1600 ft., jobbágyaitól pedig 5300 napszámot, 2-ik évben 1600 fto és 5200 napszámot, és így folyvást tovább mindaddig, mig az első fizetéstől számított 55-ik év' elején, sem a' földesúr részletes kárpótlást többé nem kapna, sem a' jobbágy úri



munkával nem tartoznék. Már most azt kérdem, az ilyen kárpótlás mellett lehet e koldusbotra jutásról szólni? és nem volna e felelő ur' azon kívánságának is elég téve „Hogy évenként legyen miből napszámosokat fogadni és fizetni“? A' jó gazda bizonyosan tőkésíténé évenként a' kapott kárpótlást, és az évenként szaporodó tőkének csak kamatját fordítaná gazdasága' folytatására — a' rossz gazda ellenben alkalmasint elköltené a' tőkét is, azzal vigasztalván talán magát: több veszett Buda alatt; de ezt más főleg olly rendelkezésekkel lehetne valamennyire megelőzni, mellyek a' kapható kárpótlási summák' biztos tőkésítését és kamatoltatását könnyíténék, mert sem a' felelő' azon terve, hogy „a' jobbágyságnál kellene hagyni a' tőkét' és a' földesurak akárkitől nyerjék a' kiváltási summa' kamatját“ ezen nem segítene, a' rossz gazdák épen úgy hasztalanul elkölthetvén ezen kamatot mint magát a' tőkét; — sem pedig a' törvényhozás azt, hogy egyesek jó vagy rossz gazdák, takarékosok vagy pazarlók legyenek, nem eszközölheti. — Ennyit kívántam némi felvilágosításul megjegyezni, szíves üdvözetemet küldvén, a' magyar hon' közepe' környékéről annak széléhez, nemes Vas vármegyébe t. Sohár József táblabíró úrnak. Többet előadni nem tudom szükségesnek fog e tartani beszélő társam? de alig hiszem, mert annyira commodus fráternek ismertem ed-

dig, hogy őt azon — köztünk legyen mondva, reá nem alkalmazható, de ellene irányzott — felebaráti leczkécske: mintha ő könnyen akarna más ember' jobbágyai iránt rendelkezni, nemigen fogja felizgatni. —

## ÖRÖKVÁLTSÁG.

„Die Weltgeschichte ist ein ewiger Ubergang vom Alten zum Neuen“, mond egy jeles német író. A' jóknak mind két részen, azon t. i. melly a' régít védi, és azon melly az újat kívánja, feladásuk abban áll: megakadályozni, hogy ezen általmenetel közben a' mi jó, a' mi igazság van a' régiben, vele együtt ne enyészsen el, mert az új is tartós alapokra csak úgy leend letéve, állandóságot magának csak úgy Ígérhet, általánosan áldást hozó sikereket csak úgy szülhet, ha igazság volt talpköve, ha a' társaságos élet' ezen fő feltételén nem kívül, de benne vette eredetét. Azon törvényhozó, ki nemezen mezőre helyezte magát, csak azon önkényt, mellyel őt a' pillanat' kedvezése felruházta, fogja gyakorlani, de jogszerűi alkotni nem fog.

Nem ide tartozik vizsgálni, a' magyar földműves' tartozásai földes ura ellenében, a' feuda-

lisinus maradványai vagy ezzel rokonok c, vagy pedig a' földműves és ura között fennállott oltalmi viszony, vagy magán szerződés volt e azoknak forrása? Az ilyen vizsgálódásnak bármily fontos lehet is tudományi és történetírási szempontból eredménye, nem kell elhatározólag hatni a' törvényhozóra, mert neki a' positiv jog' mezejére kell állani, és azon mint munkásságának egyetlen feltételén magát kívül gondolnia, nem lehet. Annyi bizonyos, hogy az említett tartozások, a fenálló és teljes erejében lévő köz- és magán jog szerint, a' földes úr' igaz tulajdonai, melyet százados használat szentesít és a' törvények elismernek és oltalmaznak. Elég ennyi a' törvényhozónak, hogy kimondja, mikép ezen tartozásoktól, a' földműves nem máskép, mint a' földes úr' kielégítése mellett, válthatja magát meg. Ezt tette 1840-diki törvényhozásunk, midőn az erre vonatkozó cikkel alkotta.

Még mielőtt az létre jött, írtam a' jelen függetelét megelőző II-dik, III-dik, IV-dik és V-dik levelet. Hírlapi mezőre, talán én a' legelső köztül vivén a' megváltási kérdést; miután most már leiette mind zöldsztalok mellett, mind sajtó útján megeredt a' vitatás, szabad legyen nekem is újra visszatérnem ezen tárgyra, és a' közzétett nézeteket jogszerűség' és kivihetőség' szempontjából vizsgálnom.

Az 1840. 99-dik számú Társalkodóban hosszasan és alaposan fejtegeti egy értekező azon erősségeket, mellyek a tulajdon szentsége mellett, kényszerült tulajdon általengedés ellen harcolnak, — a Pesti Hírlap folyó évi lü-dik számában Tetétleni a kérdésnek jogszerűségi oldalán könnyedén általcsuszszan, — lierenczey a 33-dik számban azt épen olly kevés ligyelemre méltatja, — ifjabb Bezeredy István a 49-dik számban a kérdésnek csupán hasznait fontolgatja, a Pesti Hírlap 13-dik szánni vezérczikkje pedig a leendő halasztásának veszedelmeit mutogatja.

Nézetem szerint kár volt a Társalkodóban, absract jog elvek mezejére vinni e kérdési, kár volt a Hírlapban csupán hasznossági elvek körül forgolódni, mert az sem az elsőre nem tartozik, sem kirekesztőleg a másodikra, hanem egy harmadikra s, t. i. a positiv jog mezejére.

Ez mit tart? A magyar törvényhozás a nemesség földjének egy részéi, mellyel a paraszt mivel, kozadó alapjául kijelelte, és a hon védelmére szükséges állandó katonaság fentartására megkívántaié költségeket, ezekből fedezteti. Ebből magából következik, hogy a törvényhozásnak gondoskodnia kellett egyszersmind arról, miszerint a kozadó alapján lakó paraszt adófizetési képessége, biztosítva legyen. Biztosítva pedig nem lenne, ha azon alapon, mellyen közterhek nyugosznak, magánterhek a végtelenig megsza-

porodhaltnának, vagy más szavakkal, ha a' jobbágy' tartozásai földes ura iránt az illető felek közötti szabad egyezésre hagyva, az az meghatározva nem volnának. Innen következett a' törvényhozásra azon szükség, a' közadó alapján lakú jobbágy' tartozásainak maximumát meghatározni. Az úrbéri viszonyok, az az a' földes úr' és jobbágy' egymásiránti tartozásaik törvények által vágnak tehát meghatározva, melly törvényeket a' gyakorlat szentesít. Ezen törvények az országgyűlésen alkottattak, mellyen az úrbéri jogokkal bírók' öszvesége képviselve van. Midőn tehát a' törvényhozás a' jobbágyi tartozások' maximumát törvényben kimondta, jogszerű hatalmat gyakorlóit, és törvényhozói köteleiséget teljesített. Ha ezen maximumot az adózások' esztendei mennyiségében és többféle nemeiben, például pénzben, munkában és szalmás éleiben, mint most van, meghatározhatta, joga lett volna azt már akkor, és joga van most is, az adózás' esupán egy nemében például pénzben, vagy az adózást általános mennyiségben azaz lökében, meghatározni és illetőleg arra változtatni. A' törvényhozás' ollvan lépése tehát, melly az esztendei tartozásnak megfelelő tőke' kioldására törvényes módokat határozna meg, és ezen tőke' mimódoni lefizetési szabályozná, semmi jogelvbe sem ütköznék, és így a' felállított elv' miképeni kivitelének lehelő módjai, nem jogi? hanem törvény-

hozási előrelátás', megfontolás', szóval bölcsesség' szempontjaiból latolandók. A' ki az ilyen törvényt jogszerűtlenül kötelezőnek tartja, annak az egész úrbéri törvényhozást jogszerűtlennek kellene tartania, illetve pedig állítani képtelenség.

Általmegegyek a' kivihetőségre, emlékezelbe kell hoznom azon óhajást, mellyett felébb kifejeztem, tudniillik, hogy a' megváltás a' földműves' önerejével történjék, miből következik, hogy törvényhozói rendszabályok által csak lépcsőnként, és nem egyszerre eszközölthetők.

Nézzük elébb miért lépcsőnként? Azért, mert másképp kivihetetlen, mert az úrbéri tartozásoknak megfelelő tőke olly roppant pénzöszev, mellyel kölcsön, bank, papiros készítés, vagy más finaciális csudatétel által rögtön és egyszerre előteremteni akarni, nem egyéb mint képtelenség. De hogy' ezt megmutassam, szükség azon alapokat, melljekre Tetétleni számolásait építette, egy kissé bővebben vizsgálom.

Tetétleni azt mondja: az örökváltsági pénztárba tegyünk bele 90 millió p. bot bankjegyekben, tulajdon magunk által készítettekben, a' földes úrat ezzel egyezzerre fizessük ki, a' jobbágygyal pedig 30 éven keresztül fizetessük minden évben tőkésített tartozásának egy harminczad részét, ezzel a' forgásba telt jegynek egy harminczad részét váltsuk be, és így' 30 év alatt a' bankjegy is mind be lesz váltva, a' földes úr is tőkéletesen

kármentesítve, és a' jobbágy is tökéletesen ment úrbéri és megváltási lel,értől. Ha nem csalatkozom, ezen számítás minden egyéb, csak nem számítás. Mert kérdem mindenek előtt, az, hogy 90 millió volna szükséges, micsoda adatokra van építve? Tetétleni maga egy egész telek utáni tartozásoknak megfelelő tőkét 986 ftra pengőben. a' zsellér tartozásainak megfelelőt pedig 107 ftra számítja pengőben. Ha csak például hozatott fel, a mit hiszek, a 90 millió; úgy kerek szám kedvéért az egész leieknek megfelelő tőkét 1000 ftra tévén ez 90,000 egész telek tőkét' képviselné, a zsellérekre jiedig nem maradna semmi. De kérdem, ez megfelel e a valóságnak, és nem sokkal több úrbéri egész lelek van e, mint 90 ezer? és ha csak még fél annyi van is, nem 135 millió bankjegy volna e már szükséges? — és ha csak 400,000 zsellér van is, erre ismét nem kellene e, kerekszám kedvéért a' tartozások' tőkét 100 fii a lévén, 40 millió bankjegy, melly két öszveg nem egy kis 175 milliomi öszvegecskét tenne e? De legyük lel, hogy nem például hanem adatokig építve hozatott fel a 90 millió, legyük fel, hogy nincs több mint 60 ezer egész lelek, és erre kell 60 millió, és nincs több mint 300 ezer zsellér és erre kell 30 millió, öszvesen 90 millió; kérdem, ha egyszerre ezt bankjegyekben belennénk a pénztárba, reményelhetjük e, hogy másnap reggelig 270 millió húszasra által fog változ-



ni? vagy ha kiveszszük a' pénztárból és a' magyar földes uraknak markokba szorítjuk, reményelhetjük e, hogy már másnap reggel egv ilyen öl forintos bankjegyért 15 húszast fogunk kapni? mert 90 millióval szaporítani egyszerre a' forgópénz mennyiségét, nem annyit tesz e ez, mint azon arányt, melly a' tárgyak' vásári ára és forgása" mennyisége között létez, tetemesen megzavarni? és a' forgó pénznem lévén többé arányban a tárgyak cserebecséhez, nem következnek e be természet szerint azon eset. hogy vagy mindennek vásári ára tetemesen felrúgna, és így az úgy nevezett teljes kármentesítés már ez által ülusióvá válnék, vagy<sup>r</sup> pedig az általános kereskedési viszonyoknál fogva, a' tárgyak' vásári ára normális fokán felül magát nem tarthatván fel, nem kellene e természetesen a' 90 millió bankjegyek névbecséből (Nemwerlth) tetemesen veszíteni? ez pedig a' tökéletes kármentesítést nemde a' „nesze semmi fogd meg jól“ operatók' sorába helyezné? Erről senki sem kételkedhet ik, a' ki a' pénznek és különösen a' papiros pénznek természete felett gondolkodott. De a' ki kételkednék factumokra figyelmezzon.

A' tapasztalás mindenütt azt bizonyította, hogy a' hol papiros pénz vagy bankjegy, a' község szükségeit meghaladó vagy egyszerre nagy mennyiségben tétetett forgásim, annak névbecséből mindenütt veszíteni kellett. Így Ausztriá-

ban az 1811-ki pátens előtt 1000 millió forint volt régi bankókban forgásban, és mi következeit? Ezen papiros' becsének alászállása, úgy annyira, hogy voltak üdők, midőn a' papiros és ezüst között az arány úgy állott mint 100:5. Az 1060 millió régi bankó a' pátens által 212 millióra az az névbecsének  $\frac{1}{5}$  részére leszállítván, és ezen summa erejéig úgy nevezett Einlösungs-Scheine adatván ki, később a' háború' szükségei miatt, úgy nevezett Anticipations-Scheine tettek forgásba és 1816-ban ezen kettős papirospénz' összege 650 millió volt \*). Ezen 650 millió, olasz országot kivéve, az egész birodalomban elvont osztva, és ha az akkori pénzértéket tekintjük, 90 millió pengő forintnál nem sokkal ért többet, és még is ezen papiros mind addig becstelen maradt, még annak nagy része, különböző kormányi intézkedések által, a' forgásból ki nem emelted.

Francia országban kivált a' Convent' és Direcclorium' üdejében, tömérdek papiros pénz volt forgásban, de ki az, ki az elhiresült clébb „Assignats“ később „Mandats“ nevezet alatt ki bocsájlott papiros darabokról ne tudná, hogy azoknak úgy szólván semmi beesők sem volt vég-tére? Thiers (Histoire de la révolution Française

\*) Lásd: Schrollen von Friedrich v. Gencz. V. Tlied, Seite 50.

Tom. VIII. 87. 105.) szerint, 1705-ben 20 ezer millió franknyi volt forgásban 1796-ban pedig 40 ezer millió franknyi, mellynek valódi értékét nem számítja Thiers sokkal többre, mint 200 millió frankra.

Az „Allgemeine Zeitung“ szerint, 27-dik júliusban 1841 az angol magán- és részvénj'-bankoknak öszvesen majdnem 10 és fél millió font sterlingnyi jegyei voltak forgásban, az angol banknak (Bank of England) pedig 5-dik júliusban 1841-ben nem egészed 17 millió font sterlingnyi jegyei forogtak. Ezen két öszveg a mi pénzünk szerint 270 millió forintot pengőben lesz körül belől. Ez a' dús, gazdag, a' világkereskedést kezében tarló Britanniában a' papír-forgóság.

Milly finanziaális zavarokhoz vezet a' közön-ség' szükségein, és a' pengő pénz' arányán túl megsaporított papiros pénz vagy bankjegy, azt napjainkban Éjszakamerika' példája tanúsítja.

És illy példák, de magának a' pénzforgás' természetének megértése után, 90 millió pengő forintnak, egyszerre, bankjegyekben, az illy szegény országban mint honunk, a' forgásba belelökését lehet e jőzanul javasolni?

De azt mondhatná valaki; az ausztriai es francia papiros pénznek nem volt ilyen hypothekájuk, mint ezen „Tétleni papirosoknak“ volna, mert ezeknek az egész magyar földműves osztály' öszves vagyona és iparja szolgálna alap-

jául, e' felelt a' papirosok.' kiemelése a' forgásból már előre meg lévén határozva, azoknak annyival inkább kellene hitelüknek lenni, mert minden közpénztárakban és minden egyesek által elfognának fogadtatni ezen bankjegyek?' Mintha bizony az, ki eddig öt forinton két pár csizmái veti, de ezentúl csak egyet vehet, a' másik csizma miatt, a' 9 millió ember' iparát perbe idézhetné. A francia Assignatra nem volt c reá írva: „hypothéqué sur les Domaines nationaux“ és ezen nemzeti jószágok nem érlek e meg valóban több ezer milliókat? a' Convent nem szabott e halálos büntetést azokra, kik Assignátokat elfogadni nem akarnak? és még is mi volt a' következés? Elfogadták az igaz, de egy palaczk pezsgő 500 frankba került.

A' hvpotheka, mellyen ezen tervezett papirosok nyugodnának gyönyörű, de azért a papiros még is a' legroszabb. Mert ugyan mire i» alapú azon valószínűség, hogy ezen jegyeket a közönség elfogná fogadni? Azon, hogy minden egyesek és közpénztárak tartoznának elfogadni? De kérdem, ki áll nekem azért jót, hogy az egyesek elfogják fogadni? Ki mutat nekem példát, hogy a' papiros pénzt kényszerített forgásban névbecsében meg lehel tartani? Az angol bank, ezen hatalmas és jól kezelt intézet, nem volt c 1797-ben felmentve attól, hogy jegyeit készpénzei felváltani tartozzék? ez nem volt e

kényszerített forgás? és ezen határozatot nem támogatta e az angol közlélek azzal, hogy a' londoni kereskedők mind lekötelezték magokat ezen bank jegyeknek névbecsőkbeni elfogadására? és még is volt idő midőn az angol bank jegyei 13% és még többet is veszítettek névbecsőkben. De hiszen ezen „Tétletleni papirosok“ nem is volnának bankjegyek, mert bankjegy képviselője a' pengő pénznek, és kívánságra pengőre váltandó a' kibocsájtó által, hanem azok valódi papiros pénz, az az kényszerített forgását helyettesei volnának a' pengő pénznek. De ha 90 millió fírt. olyan bankjegy, melly minden órán ezüstre felváltható, egyszerre a' forgásba belökve képtelenség, úgy 90 millió fírt. papiros pénz, mellvnek kényszerített forgása lenne, nálunk a' képtelenségek' képtelensége \*). Mert úgy hiszem, nem akarjuk magunkat hermetice elzárni, az egész világgal és az örökös tartományokkal kereskedési viszonyokban akarunk maradni, de mi-

\* ) „Tétletleni“ álnév alatt sokan farkas Károly urat sejtik, mint ezt n hírlapokban olvastam. Ha ez igaz, agy felelte sajnálom, hogy egy olly férjű, kit ismerni szerencsém van, és kit becsülhetni örömmre szolgál, volt épen az, kinek tervét kímélet nélkül bonczolgatni, a' megváltási ügy' jövedőjének érdekében, szükségesnek kellé tartanom.

kép lehet reménylenünk, hogy az örökös tartományokban ezen papirosokat kész pénz gyanánt elfogadnák? Hiszen mind ott, mind itt, mind mindenütt bankjegyet csak azért és addig fogadnak el névbecsében, míg azt hiszik, hogy annyi ezüst vagy arany pénzre fel lehet váltani, mint a' mennyit képvisel. A' bécsi 5 forintot bankjegyet, csak azért és addig fogadja el mindenki 15 húszas helyett, mert azt hiszi, hogy kaphat érte 15 húszaszt. De ha ezen örökváltsági papirosok aranyra és ezüstre felválthatók nem volnának, ugyan reméllheljük e, hogy a' bécsi bankjegyek melleit, mellyek ezüstre felválthatók, csak egy óráig is meg tudnának forgásban névbecsökben maradni? nemde a' közönség azon jegyekhez inkább ragaszkodnék, mellyeket szükség esetében pengőre fel lehet váltani? és nemde ezen elsőség, melly a' bécsi bankjegy nek adatnék, már első órában azt eszközzené, hogy az örökváltsági papiros iránt bizodalmallanság keletkezzék és senki névbecsében elfogadni ne akarja? Igen, de a' közpénztárak tartoznának elfogadni, felelend Teléleni. Köszönöm a' közpénztárak' nevében, de mit fognának ők olyan papirossal csinálni, melly a' közönség' bizodalmát nem bírhatja? az egyesekkel pedig mit leszünk, ha még is nem akarnák elfogadni? Hát ha a' brünni posztógyáros a' pesti posztókereskedőnek azt találná írni: Uram, az úr nekem Józsefnapra 3000 pengő forinttal

tartozik, de kérem, nekem pengő pénzben vagy bécsi bankjegyekben küldje, mert a „Tétleni papirosokat“ Brünben nem használhatom. Ugyan mit csinálna a' pesti kereskedő? Örök váltsági papirosokon pengő pénzt vagy bécsi bankjegyeket kellene neki nagy agio mellett vásárolnia, hogy tartozását fedezhesse.

De erre is készen a' magyar financierek feleletje: „mi a' bécsi bank' jegyet kész pénz gyanánt efogadjuk, melly banknak körülményeit közülünk csak kevés ismeri \*) és így visszonyosságnál fogva követelhetjük, hogy a' mi „országos bankjegyeinket“, mellyek olly tetemes földbirtokra és 9 millió ember' iparára vannak alapítva, a' melly „minden arany és ezüst ódáknál szilárdabb“, vissza ne utasítsák.“ Ezt fogják mondani a' magyar financierek, de a' német szomszédok erre azt fogják felelni: uraim, mi az urak' tetemes földbirtokát, és a' 9 millió ember' iparát szívünkben tiszteljük, de nekünk ollyan pénz kell, melly helyett szükség esetében ezüstöt v. aranyat lehessen kapni, mert ha mi például Majlandból selymet hoztunk, és az árát majlandi Bécsben vett, vagy másféle váltóval nem fedezhetjük, aranyat vagy ezüs-

\*) Sajnálom ha ez így van, de a' kinek ismerni kedve volna, utasítom Gencz Friedrich felébb idézett munkáira, az 1817-ben megjelent Baukpátensre, és az 1840-iki Actionatben megjelent Bankszabályokra, (Statuten).

töt kénytelenek vagyunk küldeni és az urak' szilárd földbirtokát és tetemes iparát nem küldhetjük ki, mert engedelemmel legyen mondva, a' világ ezeket nem tartja általános érték' kiegyenlítőnek. De még erre is kész a' magyar finantz emberek' válasza: a' kormány a' haladás' pályáján megindult, és így teljes reménységünk van, hogy a' mi papirosaink' elfogadását az örökös tartományokban eszközölni fogja. Valóban? és miért nem tudta az önmaga által kibocsájtott papiros pénznél eszközölni, hogy azt a' közönség névbe-csében elfogadja? miért nem tudta megakadályozni, hogy papiros pénze 90% veszítsen? és a' papiros pénzen nem volt e rajta, hogy minden közpénztárakba elfogadódik? és hogy minden magán szerződésekben is divatos legyen, nem léteztek e különféle, az örökös tartományokban törvényes erővel bíró, kormányi rendeletek? És még is a' papiros pénz napról napra vesztett becséből, mert a' közönség érezte, hogy több van kibocsájtva, mint a mennyit a' forgás absorbeálhat, és tudta hogy a' forgó papirospénz, a' pengőhöz arányban nincs.

Engedjük azonban, hogy a' magyar financierek egy új hypothesisal álhassanak elő. Mondhassák p. o. ezt: a kormány a haladás' pályáján megindult, és így reménylhetjük, hogy a' mi örök-váltsági papirosainkat, épen úgy fel fogja pénztáraiban húszasokra váltatni, mint a' hogy most



a' bécsi bank jegyeit felváltatja' és ez által a' mi papirosainknak hitelt fog szerezni. Á' reménység áldott egy portéka, de egyszersmind felette csalóka. Nékem, meg vallom legkissebb valószínűség sem mutatkozik, hogy a kormány ezen veszedelmes operációba ereszkednék. Mert ugyan hol is venné ezen temérdek húszast? De ha az égből manna gyanánt hálna is az le, nem volna e kitéve azon veszedelemnek, hogy egy olly papirossal melly a közönség' bizodalját sokasága miatt sem bírhatja, mindenki egyenesen a felváltó pénztárba menne és azt otthagyván, húszasokat vinne ej helyette? És a' kormány azután ezen 9 millió ember' iparán szilárdul nyugvó papirossal mit csinálna? Nem volna e kénytelen azt még szilárdabbnal a láda fenekén nyugodni engedni?

Jól van, felelend utolsó sánczaibn szorított magyar financierem, úgy hát állítsunk mi országos felváltó pénztárokat, mellyek ezen bankjegyeket húszasokra felváltsák. De kérem hol veszszük a' húszasokat? És pedig nem egy pár millió, hanem igen sok millió kell, mert a' bankoknál általános tapasztalás az, hogy a' kibocsájtott jegyek' egy nagy részének vert pénzben, vagy veretlen nemes érczekben, jelen kell lenni a pénztárban, hogy a' jegyeknek névbecse fenntartathassék, és legrosszabb esetben is felakadás ne legyen. Pedig bankoknál a' kibocsájtott jegyek' egy nagy része fedezve van kereskedői váltó levelekkel, zálogba

adóit drágaságokkal 'sa' t. Az országos felváltó pénztárnál ez nem foglalna helyet, és így még több pengőre volna szükség. És ezt honnan vennék? költsön? de akkor a' kamatot miből fizetnénk? és ha minden huszasunkat eltalálnák vinni, és helyébe a' talán 70—80% veszteséges papiros maradna pénztárainkban, a' tőkét honnan fizetnők?

Azt tartom elég ennyi annak megmutatására, hogy bankjegyet forgásban névbecsében megtartani, kényszerítő eszközökkel nem lehet, hogy bankjegyek' hitelének egészen más forrásból kell származni. A' ki ezt nem hiszi, tegye az angol, a' francia, az ausztriai papirospénzt tanulmányainak tárgyává és azután kételkedjék, de egyszerűen mutassa meg, hogy a' magyar papirosnak más természete lenne, mint volt más nemzetek' papiros pénzének. A' nemzetek közti kereskedelem (dér internationale Handel) azt hozza magával, hogy egy olly általános érték' kiegyenlítő (Werthausgleichungs-Medium) létezzék, melly minden művelt nemzeteknél becsesnek tartatik. Valamíg a' civilizált nemzetek között, a' nemes eresz fognak lenni az általános érték' kiegyenlítők: mind addig bankjegyek érczre kell basírozva lenni, mind addig a' közönség biztosság' tekintetében mindig elsőséget fog adni a' p. pénznek, és bizodalma csak azon bankjegyet fogja és csak addig méltatni, meddig azt hiheti, hogy az helyes arányban van a' pengő pénzzel. Ezen helyes aránynak

in praxi más próbaköve nincs, mint az aranyra és ezüstre felváltásnak kötelessége, és ez korlátozza egyszersemind a' bankjegyet kibocsájtót hogy csak mérsékelt mennyiségűt bocsájtasson ki. Azon londoni kereskedő, ki Hamburgból búzát hozat, annak árát a' londoni pénczcsarnokon (Borsé) vásárlott hamburgi vagy más ott használható váltókkal fogja fedezni, míg ilyen váltók kaphatók; de ha nem kapható annyi a' mennyi kell, ezen hiányt pénzzel vagy nemes érczce! tartozik pótolni. Ő tehát kiveszen szekrényéből angol bankjegyeket, megyen a' bankba, ott érettük arany' rudakaladat magának, és azokat küldi a' hamburgi kereskedőnek, ez pedig viszi a' pénzverő házba és ott pénzt veret belőlök. Nélkülözheten tehát az arany és ezüst rúd, és a' mi 9 millió emberünk<sup>5</sup> földbirtoka és iparja épen olly kevésbé elegendők, mint a' 26 millió Angol' a' mienknél sokkal nagyobb iparja és becsesebb földbirtoka

Papiros pénznél vagy országos bankjegyeknél, mellj et mindenki elfogadni, pengőre feháltani pedig senki sem tartozik, a' bizodalom' és hitel' első feltétele hiányzik, t. i. annak tudása, hogy az helyes arányban van, a' forgásba lévő általános értékkiegyenlítővel, a' nemes érczekkel. De megnyit nem lehet ezen bizodalomra számolni, ha a' közönség a' papiros első megjelenésekor észre veszi, hogy az sokasága állal a'tárgyak' vásári arát felrúgtatja, ekként a' kereskedési viszonyokat meg-

zavarja és azt eszközöli, hogy ezen papiros rögtön kénytelen legyen magát a 'tárgyak' becséhez, melyet országosan nem lehet meghatározni, és a' melly az általános kereskedési viszonyoktól függ, alkalmaztatni, az az, névbecséből veszíteni. Mert ki fog azon kételkedhetni, hogy, ha p. o. most Magyarországon 90 millió pengő forint van forgásban, és ahoz egyszerre még 90 millió jönne, minden portéka' árának fel kellene nagyon hágni? És ki nem látja által, hogy a' portékák' vásári ára, neui csupán attól függ, hogy nálunk azok mikép kelnek? Már ha, teszem, Mosonban egy mérő búza 5 ft volna, de Becsben csak 2 ft 40 frt adnának érette, ez nein annyit tesz e, mint, hogy a' mi fi fiunk csak 2 ft 40 frt ér, vagy is a' mi 15 húszasunk csak 8 húszast?

Nincs könnyebb mint bankjegyei kibocsájtani, meri ehez nem kell egyéb, mintegy bankjeggyártó gőzgépely, melly felelte nagy gyorsasággal dolgozik, de a feladás az, olly bankjegyet lenni forgásba, melly minden hihetőségek szerint névbecsébeu foroghasson, és ez állal a' pénzbeli érintkezések' előmozdítója és nem megzavartja legyen. Ollyan törvényhozás vagy kormány, melly e tekintetben könnyelműleg lépne fel, és nem a' legszigorúbb előrelátás által vezéreltetné magát, a' gondjára bízott nemzet iránti legszentebb kötelességeit sértené meg.

Megmutattam azt hiszem, hogy a' jobbágyi tartozások' megváltását papiros pénzzel vagy bankjegyekkel egyszerre eszközölni akarni, nem volna egyéb, mint egy „nesze semmi, fogdmeg jól“ operatio. Okoskodásaimat csak a' Telétleni által felhozott 90 millióra építettem, de mennyire erősebben állanak azok, ha meggondoljuk, hogy nem 90 millió ftnyi bankjegyre, hanem sokkal többre volna szükség. Mert hivatalos adatok szerint már Mária Therezia' üdében 217,000 telek létezett úrbéri kézen, az 1832-iki országgyűlés előtt pedig már 400,000. Ha az újabb törvények, a' folyó és folyamaiban leendő rendbeszedő perek' következtetésében, csak 100,000-re leszszük is a' szaporaságot, úgy már 500,000 lesz az úrbéri telkek' száma. Ha nem akarjuk is azt feltenni, hogy ez mind egész telek, és ha azt teszszük is fel, hogy ez egyre másra csak 125,000 egész telekkel ér fel, az ettől járó tartozások' tőkéje Tetétleni' számítása szerint  $986 \times 125,000 = 123,250,000$  ft pengő. Már ha a zselléreket csak 500,000-re leszszük, ugyanannak számítása szerint arra ismét kellenne:  $107 \times 500,000 = 53,500,000$  ft pengő. Ezen két sununácska együtt tesz 181,000,000 pengő forinlolskát. De ha azt akarjuk is feltenni, hogy Tetétleni' számítása túlzó és egyre másra egy egész telek tőkéje csak 500 forint, még így is a' zsellérekkel együtt 120 milliónál több volna szükséges. Így tehát nem kevesebbel mint 181,000,000,

vagy legalább is 120,000,000, pipát gyűjthetnánk meg egyszerre, a' mellynek füstje egy még soha sem tapasztalt setétséget okozna kétségkívül — mert szabad legyen nekem a' tervezett örök-váltsági jegyeket, a' diákvilág' üdében fidibusnak nevezett, most pedig már pipagyúnak nevezhető papiros darabokhoz hasonlítanom.

És mind e' mellett ezen szerencsétlen tervet, nem tudom már ki, de gondolom a' Pesti Hírlapban, azzal ajánlja, hogy ezen bankjegyeknek külföldön is volna kelendőségük! Ő meg sértett külföld! És még is, nem tudom mellyik megye, az ilyen tervet tanácskozásainak tárgyává teszi, sőt ha igaz mit a' Hírlapok írnak, el is fogadja! Ó sajnálandó municípium!

Berenczeynek a' 33-ik számú P. hírlapban keble áthevül midőn Tetélleni' gyönyörű tervét olvassa — és sajnálva pillant öregeinkre, kikkel elhíttetni nem lehet, mikép az egész világon nem léteznek biztossabb és erősebb alapra kibocsájtott bankjegyek, mint ama „Telétleni papirosok.“ Fogarassy az 51-dik számú Hírlapban, bankügyek körül, mel tudományának csalhatatlan jeleit adni, és későbbi remekműveire ezen mezőn a' közönséget, nehogy az megtépelődtessek, előkészíteni óhajtván, azt állítja, hogy Tetélleni' terve alapján helyes bankelveken nyugszik és 10 millió polgárt mentene meg az úrbéri „nyügöktől“, miből egyszersmind az is kiviláglik, hogy a' mai fináncz embe-

reink, nem csak a' forgópénzt de a' népességet is pennavonásokkal tudják szaporítani. Mind kel-  
 lö Tetétleni' tervén lovagolván, és ennek számí-  
 tásait vévén alapul, világos, hogy az alap öszveros-  
 kadásávai, az építménynek is öszve kell dőlni.  
 Berenczey a' Tetétleni által ajánlott 30 évet so-  
 kalja, és csak 18 évig akar a' jobbágygyal éven-  
 kint 3 milliót fizettetni, ezt kamatra kiadni, és ka-  
 matot kamatra halmozván, 12-ik évben már készen  
 van 50 millió, és a' 13-ikban ennek intereséből lehet  
 évenként a' kibocsájtott 90 milljó részét amortisál-  
 ni. De nem veszi észre sem azt, hogy 90 milliót egy-  
 szerre kibocsájtani nem lehet, sem azt, hogy ha lehet-  
 ne is, azon 3 millió, mellyel évenként a' jobbágy  
 lizetne, legnagyobb részben ezen „Tetétleni papi-  
 rosban“ fizettetnék, és ha ezt ismét kiadnánk ka-  
 matra, ezen kamat is legnagyobb részben ebből  
 állana, és midőn a 13-ik esztendőben az amor-  
 tisálást elkezdenők „Tetétleni papirossal“ kellene  
 ugyan illyeu papirost amortisálni—vagy ha meg-  
 égetnok is évenként azt, mi a 15-ik. éven túl „Tetét-  
 leni papirosokban“ kamat fejében be kerül, a'  
 tervezőnek elébb meg kellene mutatni, hogy egy  
 olly papirostól, melly minden hihetőségek sze-  
 rint semmit sem ér, képes az adós kamatokat fi-  
 zetni. Fogarassy még tovább megy és azt hiszi,  
 hogy Berenczey jó helyen tapogatózik, ő maga  
 (Fogarassy) pedig következőleg remekel: a' job-  
 bágyság által évenként befizendő summa, a' meny-

nyiben nem igaz értékű pénzben adatott be, ilyenre váltassák, a' letett aranyról és ezüstről újabb bankjegyek bocsáttassanak és kamatra adassanak ki, és a' jobbágyok helyett a' földes urak részére kibocsájlott bankjegyek csak ezen kamatokkal váltassanak bé amortisálás végeit. Így tehát az örökváltsági pénztár, azon 3 millióból, mellyel fizet a' jobbágy évenkint, a' mi nem lesz aranyban és ezüstben, azt aranyra és ezüstre fel fogja váltani, vagy érette fekvő vagyont, házat, gyárt vásárolni. Csakhogy nem mondja meg a' tervező, hogy a' mi „Tetétleni papirosokban“ a' jobbágy által befizetődik, azt k i fogja felváltani akarni, és ezzel a' papirossal miféle fekvő vagyont fog lehetni vásárolni? Megtörténvén ezen felváltás, a' tervező szerint az örökváltsági pénztár azon summa erejéig ismét bankjegyeket fog készíteni és ezeket kamatra kiadni, és ezen kamatokkal és a' fekvő vagyon jövedelmeivel a' forgásba telt Tetéüeni papirosokat amortisálni — egyszóval, papirost papirosra fog halmozni és a' dolognak az lesz még is végeredmény e, hogy 30 év múlva közel 100 millió marad, arany és ezüst értékben a' nemzet' “ rendelkezése alatt, mellynek kamatjából utat készíteni, csatornát ásni, tavakat szárítani, homokokat beültetni lehel, sőt talán az adó is tökéletesen megszűnik — egyszóval készen az Eldorado, és csak boldog emlékezetű Pangloss hibázik, ki így kiáltson fel: Uram! ez a' lehető legjobb világ!



De nem mondja meg a' tervező, hogy másnap miután a' „Tetétleni papiros“ kibocsájtatott, egy pengő húszasért hány darab „Tetétleni“ öl forintost fog kelleni adni, és így nem lehet tudni, hogy azon 3 millióból, mellynek nagyobb része „Tetétleni“ forintosokban fizettetnék be, hány bajuszkenőcs gyárt, hány négyszeg öl homok buczkót, és hány kártyaházat fog lehetni vásárolni, nem lehet tudni tehát, hogy ezen „fekvő“ vagyona hány darab „Fogarassy“ bankjegyet fog lehetni kibocsájtani és így az sem világos, valljon a' „Tetétleni“ bankjegyek' irigylendő birtokosai, fogják e élvezhetni azon gyönyörűséget, miszerint cserébe „Fogarassy“ bankjegyek fogják markáikat csiklándoztatni, sem az nincs megfejtve, hogy ezen papiros-áradás közben, nem fog e minden arany és ezüst ezen hazából tökéletesen kiúszni, és így a' 30 év múlva leendő 100 millió arany és ezüst érték helyeit, nem fog e homok, kártya ház és bajusz kenőcs értékben a' nemzet' irigylendő rendelkezése alatt maradni?

Valóban, hogy a' finansziális csuda - tételek telöponljokat elérjék, Tetétleninek Berenczeyre, ennek pedig Fogarassyra volt szüksége. Finis coronat opus! Ez utóbbi a' jövendőről jósolja, hogy ez „korunkat áldani vagy vádolni fogja érdemünk szerint.“ Minek várnánk illy sokáig? elmondhatjuk már most, hogy azon három magyar financier, kihez itt szerencsém vala, a' finansziális

képtelenségek' terjedelmes birodalmában hallatlan vitézséggel hadarászott és nem hervadó babérokot íratott.

Hátra volna még a' kölcsön és adó. Az úrbéri tartozások' törvényhozási úton kölcsön által lehető megszüntetésének, ellent áll a' szükséges tőke' tömérdeksége. Mert hogy az ország, akár esupán az úrbériséget, akár a' nemesi vagyont is hagyatékául adván, 100—200 vagy több milliókat felkölcsönözzön, azt józanul senki sem fogja tanácsolhatni. A' mi az adót illeti, úgy tartom senki sem fogja tagadhatni, hogy a' magyar földműves olyan nagy summákat, mint a' melyhpk az egyszerrei megváltásra szükségesek, kiállítani nem képes — ezen mód tehát ha ajánlható is, de kivihető csak a' lépcsőnkénti megváltás' feltétele mellett lehet.

De talán, mielőtt örökváltsági terveket adnánk elő, azt kellene megfontolni, valljon mi csoda józan okok ajánlják, hogy a' következő törvényhozások tovább menjenek, mint ment a' 1839—40 ki, és ha ajánlják, mi módon lehetne a' megváltást törvényhozói úton előmozdítani? Az ilyen vizsgálódás közben, úgy hiszem czélszerű, minden eldöntőleg fellépő axiómákat el—mellőzni és csak azon elvek' felderítésén igye-

kéz ni, melyek egy józan törvényhozást lépéseiben vezérelhetik.

„Nyúgnak“ „bilincsnek“ nevezetik a magyar jobbágy' úrbéri állapotja. Ez már magában fonák irányt ad az eszméknek, mert nyűgöt, bilincsel mindenki sietve és az igazság meg körülményekre tekintet nélkül, szeret lerázni. De ellenkezik az ilyen kifejezés az igazsággal és valósággal is. Mert kérdem, boldogabb volna e a magyar jobbágy átlapolja, ha p. o. a nemesség önmaga fizette volna a' hadi adót, de a jobbágykézen lévő föld'sajátság! jogát, nem liclione juris, hanem valóban különbség nélkül fentarlotla volna? boldogabb volna e az úrbéli jobbágy, ha tartozásai törvények által nem volnának meghatározva, és ezen tartozások könnyebben viselhetőek volnának e, ha csupán pénzben, vagy csupán életben, és nem mint most vegyesen, azokban és egyszersmind munkában volnának megszabva? Kérdem, a földművelési ipar' eddigi állapotát, pénztelenségünkéi, a' jobbágy kézen lévő földnek az ország' különb részeihez képest, gyakran rász minéműségét, a' kereset' módok hijányát tekintvén, nem a' most divatozó úradózási rendszere, kevés kivétellel, a' jobbágyra nézve legkedvezőbb és legkönnyebben viselhet. a' törvényhozás tehát midőn ezen tartozásukat úgy a' mint most vágynak, elhatározta, nem esc lekedett e a' jobbágy' érdekében? és midőn a'

jobbágyot mind birtokában mind személy viszonyaiban a' földes úr ellenében biztosította, nem cselekedette emberileg és bölcsen? És kérdem, azok, kik a' törvényes kötelességeket „nyűgnek“, a' jobbágy' adóztatásának fenálló körülményeinkben legkedvezőbb módját „bilincsnak“ nevezik, öszvehasználták e a' magyar jobbágy' úrbéri állapotját és tartozásait más országokbeli jobbágyok' tartozásaival? Jobban szeretnék e, ha a' magyar jobbágy mind olyan volna, mint az angol és irlandi \*) földműves' nagy része, az az: puszta haszonbérelő (tenant at will), ki többnyire egy esztendőre van fogadva, és kit a' földbirtokos, mikor neki tetszik, földön futóvá tehet? Jobban szeretnék e azok, kik a' magyar jobbágy'nak országos és megyei dolgokra üdövel befo lyást akarnak engedni, ha itt is mint Angliában és Irlandban a' véleménye ellen szavazó bérlőt földes ura a' bérlésből kiüthetné?

A földművelő' osztály háláját érdemli tehát meg a' magyar törvényhozás, hogy az úrbéri jobbágyságot birtokában és személyében biztosította, hogy tartozásait törvények által meghatározta. Ezen halát nem fogja tudom a' magyar

\*) Az angol és irlandi földművelési állapotok iránt lásd: Vom Ackerbaue in Irland und Grossbritannien, aus den amtlichen Untersuchungen des Parlaments. Wien, bei Gerold. 2 Theile. 1840.

törvényhozástól a' magyar jobbágy megtagadni, habár azok, kik az ő nevében és helyett szólni önmagokat felhatalmazták, nyűgnek nevezzék is azt, mi reá nézve valódi jótétemény. De ebből nem következik, hogy a' törvényhozás egy helyben maradjon, hogy ne tartsa kötelességének fontolóra venni a' fenálló adóztatási rendszert; és megvizsgálni valljon az a' földművelési ipar' jelen állnpotjában nem kíván e módosítási, valljon nem kívánják e meg a megváltozott körülmények, hogy az adózás más formát vegyen magára? nem következik, hogy a törvényhozás ne igyekezzék a' földművelő osztályt erősíteni és eszközölni, ez az önállóság' és értelmesség' azon fokára hogy emelkedhessek, mellyen a' közrend és alkotmány benne izmos támaszokra és csalhatatlan kezességekre találhassanak. Azonban midőn a' törvényhozás illyeket fontolgat, nem lehet neki annak a' mi fenáll, öszve hasonlítását azzal mi a' létező körülményekben lehető, elmellőzni, — nem lehet és nem kell neki magát valamely abstract elv és általános jelszó p. o. szabad föld és azon eredmények által vezéreltetni, mellyeket élénk képzelő tehetségű emberek az ilyenektől várnak, hanem kötelességében áll a' fenálló légi és lehető új rendszerek' jó és rász oldalait latolni; egymással öszve hasonlítani és a' nagyobb jót és kisebb roszt választani, főleg pedig jövődő önhatását biztosítani, a' mi bizonyosan koczkáztatva

volna, ha kitetszenék, hogy a' törvényhozás családásokra építette működéseit. Ezek elkerülhetetlenek véleményem szerint, mihelyt valamely eszmétől olyat várunk, mi lényegesen nem eszmében, hanem anyagi állapotokban és hatásokban fekszik. Így például azon hiedelemnek, hogy szabad föld, az az olyan, melly művelőjének tulajdona és földes úri viszonyban nem áll többé, már eo ipso jobban műveltetik, csalhatatlanul tévutakra kell vezetni, azon egyszerű okból, mert nem igaz. Hiszen tekintsük csak hazánkat, hány nemesi birtokol, melly szabad, semmiféle adót nem fizet, és saját erővel munkáltatik, fogunk találni, melly rosszabbul művelletik, mint a' jobbágy' kézen lévő föld, melly földesúri és országos adót fizet? hány bérlőt fogunk találni, ki jobban műveli földjét mint a' tulajdonos művelte? Nézzük a' szabad földit hajdút, és a' földes úri hatóság alatti jobbágyokat, ki műveli jobban földjét a' szabadföldi! szoboszlói hajdú, vagy a' szamtár-megyei vállast úrbéri jobbágy? De ha a' külföldöt tekintjük, meg van e bizonyítva, hogy azon bérlő, ki Angliában egy holdtól 20—23 pengő forint esztendei bért fizeti rosszabbul műveli földjét, mint ha annak tulajdonossá volna? Gróf Larisch Osztrák-Siléziában 14 ezer hold majorsági birtokától 60 ezer váltóforint adót fizet és így egy holdtól majdnem annyit fizet adóban, mint a' mennjit nálunk az ország' nagy

résziben egy holdtól haszonbérben adnak, azon kívül egyedül pálinka-adóban évenként 250,000 ftol fizet. Ez szabadföld e vagy nem? — Egyre megy szerintem, a' kérdés csak. az mikép művellelik? Evenként terem 164 ezer mázsa széna, 172 ezer mázsa szabna, 17 ezer mérő repcze, 125 ezer mázsa répa, 355 ezer mérő burgonya, 44 ezer mérő őszi, 70 ezer mérő tavasz élet — tartlntik 784 ló, 516 jármos ökör, 869 tehén, 41,000 birka. — (Lásd: Die deutsche rationelle Landvirthschaft in der Praxis; v. J. G. Elsner, 1841.)

Azon törvényhozás, melly a' szabadföld' eszméjétől vezéreltetné magát, és akár azt hinné, hogy a' földművelési ipar' alacsony állását hazánkban ezen eszmének „varázs“ ereje fogja jobbra változtatni, akár pedig valamelly egyes törvényhozói vagy administratív rendszabálytól földművelés körül valami rendkívüli eredményeket várna, az csalódásokra építené működéséi, és csak a' földművelői ipar' és foglalatosságok' természetével való ismeretlenségét árulná el. Mert hiszen a mostani állapot és annak rász oldalai, igen sok és hosszasan közre hatolt okoknak következése, egyes ok' hatásának megszüntetése tehát az egész állapotot egyszerre meg nem változtathatja. Ellenkezőién első tekintélyé bé kell látni a törvényhozásnak, hogy a' földművelés épen úgy keresel mód lévén, mint más akármely, az, hogy va-

laki kisebb vagy nagyobb haszonnal űzze ezen keresetmódot, az iparúzó tőkétől, személyességétől, ügyességétől, ismereteitől, szorgalmától és számtalan egyéb kedvező és nem kedvező körülményektől függ és nem a 'szabadföld' eszméjétől, mellynek ha megfontolják kivált, hogy a' föld műveit nemzeteknél mindenütt egy vagy más nemével az adózásnak meg van terhelve, és így teljesen sehol sem szabad, és még is sok helyett igen jól műveltetik, ámbár nagyon meg van terhelve, legkissebb értelme és törvényhozási jelentősége éppen nincs. A' burgonya' és takarmányfüvek' divatba jövése nagyobb hatást gyakorlott a' földművelés' javulására hazánkban, mint akár-miféle abstract elv vagy jámbor óhajtás valaha gyakorolhat. Szomorú állapotnak tartanám tehát, ha a' magyar törvényhozás eltévesztett előzményekből indulva, és annak, mi a' szorgalomra vezető ingerek között mint egyes fator létezik, t. i. a' tulajdon' szerzhetés' lehetősége, kellelénél nagyobb fontosságot tulajdonítva, olly reményeket támasztana, mellyeknek mulhatatlanul meg kellene hiúsíttatniok.

Én azonban azt hiszem, hogy a' magyar törvényhozás nem ilyekkel fog bajlódni, hanem azt fogja vizsgálni, hogy a' földművelési ipar' és az ország' öszves gazdasági átlapolja fontolóra vétetvén, nem szükség e az 1839-diki törvény által megengedett örökváltságot törvényhozói rend-



szabályok által elésegíteni? Nem fogja ezen vizsgálat közben a' törvényhozás' figyelmét elkerülhetni, hogy a' pusztá engedelemnek 3 év alatt sikere alig volt, és kénytelen lesz ezen jelenet' okait kifürkészni. Miután ebbe ereszkedett, magát a' kérdést t. i. kell e valamit tenni? szükség lesz eldöntenie.

Véleményem szerint nem lehet ugyan tagadni, hogy a' magyar földművelés az utolsó időkből az úrbéri munka' divatozása mellett is telt nagy előlépéseket, és hogy az örökös tartományokban, hol szinte még divatozik urbér, szinte nagy előlépésekkel halad. De más részöl az is igaz, hogy most elvlasztó ponthoz közelítünk, mind földes urak, kik a' régi háromtagú gazdálkodásból lassanként a' több tagúba és takarmányozóba megyünk által, célirányosabb kezelést megtanulni, és ekkép a' rendelkezésünk alatti munka' minél jobb és szabadabb használásának szükségét mindinkább érezni kezdjük; mind jobbágy, ki részint a' megengedett tagosztály', részint helyesebb gazdasági elvek' terjedésénél fogva, de a' szükség által is kényszerítve, az ugart lassanként ki fogja küszöbölni és így önüdeje' és ereje' szabad használásának szükségét mind inkább érezni. A' mostani rendszer mind kettőnkét korlátoz, időnk' és erőnk', és így tőkénk' belátásunk szerinti használatában. És az illető érdekeknek ezen öszveütközése annál érezhetőbb lesz, minél

inkább fog a' földművelési ipar gyarapodni, és minél kevésbé fogják azon eredmények, mellyeket úrbéri munkával elérni lehet, azokkal a' versenyt kiállhatni, mellyeket szabad és így czélszerűbben alkalmazható munka következtethet. A' törvényhozástól, — melly abban hibázott főleg, hogy midőn egy jognak gyakorlatát szabályoznia kellett, ez elleni idegenkedését kimutatta, azt nehezítette, és ekkép az eszméknek úrbérjog elleni irányt adott, és mind ezeket épen akkor cselekedte, midőn az emelkedni kezdő földművelés könnyítéseket és nem akadályokat kívánt, — a' törvényhozástól mondom, híjába fog orvoslást várni a' földes úr, híjába fogja reményleni, hogy ez az úrbéri munka' jobb és czélszerűbb hasznai hatását törvényekkel eszközteni fogja. Az uralkodó eszmék nem fogják ezt a' törvényhozásnak megengedni, mert azon általános hiedelem, melly az úrbéri munkál rosznak tartja, és csupán gyökeres orvoslástól vár valamit, mind inkább hatni fog magára a' törvényhozásra. Napról napra világosabban kifogja tüntetni a' tapasztalás, mikép a' munkában teljesített föld-haszonbér az okszerű földművelés követeléseinek a' dolog' természeténél fogva nem felelhet meg, mert azon bérlő, ki napszám szerint megszabott munkában rója le a' földbért, azon fog mindég igyekezni, hogy ezen munkát minél kisebb erőfeszítéssel végezhesse és így jó munkát lenni nem fog, az okszerű földművelés'

sikerei pedig lényegesen jó munkától függenek. Más részről ezen rász munka, a' megszokás' vas bilincsei által, megakasztólag hat magának az ily-lyet végző iparjának felvergődhetésére. Azon veszteség tehát melly a' földművelést éri az által, hogy az úrbéri munka rosszul végeztetik, kétféle lévén, egyik tetteges, a' mennyiben l. i. üdő és erő fordítatik arra, mit kevesebbel el lehetne érní, másik eventualis, a' mennyiben a' jobbágy ezen hasztalanul fordított többet önmaga hasznára fordíthatná, ezen kellős veszteség annál nagyobb és érezhetőbb lesz, minél inkább virágzik a' földművelés, mert természetesen annál több szorgalmat az az munkát fog az megkívánni és az elmulasztottat annál nagyobb kárral fogja nélkülözni, minél haszonhajtóbb keresetmód leend, és minél több még most parlagon heverő földet fog használat alá venni.

Illy fekvésében a' dolognak, azt tartom igazolva van a' törvényhozás, ha az ilyen öszveüt közéseket megelőzni és illetőleg kiegyenlíteni igyekszik; — igazolva van annál inkább, minél világosabb mind az, hogy ezen kiegyenlítés az ő közbejötté nélkül meg nem történhetik, mind pedig az, miképen itt az ipar azon ágáról van szó, melly geographiai helyzetünk és egyéb körülményeinknél fogva legfontosabb, és mellynek felvirágzásától lényegesen függ ezen hazának jövedője. Valamint azonban a törvényhozás' leg-

főbb feladása a' jót maga üdében tenni, épen úgy világos, hogy kiegyenlítés nem képzelhető, az illető érdekek' kímélete és az igazság' és méltányosság' szem előtt tartása nélkül. Ki kell tehát zárva lenni minden nyaktörő és hamarkodó terveknek, ki mind azoknak, mellyek valamelly kedvencz eszmének legkisebb valódi érdeket feláldozni kívánnak. Tartozik a' törvényhozás azon módokat felkeresni, mellyek mellett a' kiegyenlítés akár egyik akár másik illető fél' vesztesége nélkül megtörténhessék, mert hiszen célját tévesztené el, ha akkor midőn nagyobb szorgalomra és ez által nagyobb vagyonosságra utat nyitni akar, a' módok' elhibázott választása által magának a' célnak elérését nehezítené. Elégge van az különben is nehezítve a' körülmények és a' legújabb törvények által, mellyek a' jobbágy-telkeknek egy negyedrésznyre lehető eldarabolását megengedvén, egy olly apró birtokú földművelő osztályt fognak előidézni, mellynek sorsa, legtöbb esetekben a' birtoktalan napszámos sorsától igen kevéssel fog különbözni. A' kiegyenlítés könnyítése tisztében áll ugyan a' törvényhozásnak, de annak mind a' két félre kell számítotttnak lenni és azon elvből kell indulni, hogy obblét csak nagyobb szorgalom' gyümölcse lehet, és mivel nem maradhat figyelem nélkül azon morális hatas, mellyet ezen kiegyenlítés a' földművelő osztály' öszves erkölcsi és ipari állására gyakorolhat,

midőn mód nyújtatik neki, ön ereje, ön szorgalma és ön értelmessége által nagyobb vagyonszágra, és erősödve jelentőségének érzete által önállóbb polgári létre emelkedhetni, már csak erkölcsi szempontból is el kell mellőztetni minden olly túlzó philanthropiának, melly nagyobb vagyonszágot és nagyobb polgári fontosságot, sült galamb formájában az ingyenhez minél közelebb cső árért, akarna a 'jobbágy' szájába röpíteni.

Úgy hiszem mindezek után, helyt áll azon állítás, miszerint a' jövő törvényhozásoknak igen is, nagy súlyú okok fogják ajánlani a' megváltási ügyet tárgyalni, és miután az gyökeres és sokoldalú vitatás által megérett, örökváltság körül tovább menni, mint ment az 1840-ki törvényhozás. De a' millyen könnyű ezen tételt kimondani, épen olly nehéz a' ,miképen'-re nézve, ollyas valamit előadni, mi gyakorlatilag kivihető, mi igazságos és a' létező körülmények között fogantatba valószínűleg menendő. A' jelen függelék megelőző IV-dik levelemben távol voltam attól, megváltási tervet előadui akarni, nem tulajdonítok az ottan kifejtett eszméknek legkisebb becset sem, és nem ragaszkodom hozzájuk, mihelyt hibás voltak megbizonyíttatik. Az ott előforduló számítások, mind csak példáid hoztattak elő, és az egész csak hypothesisekre van építve. Így van ez az alább előforduló példákra nézve is. Csupán két-eszme van benne, mellynek igaz voltáról

hosszasabb gondolkozás e' tárgy felett mind inkább meggyőzött; és ez nem más mint a' következő: 1.) mihelyt törvényhozás akarja előmozdítani törvényhozói úton az örökválságot, el kell ismernie, hogy ámbár a' szabad alku első tekintetre legigazságosabbnak látszassák is, de ha csupán erre szorítkozik, czélt érni nem fog, mert az illető felek' haszonvágya, mellynél fogva az egyik jogát nagy áron eladni, a' másik kötelezettségétől olcsó áron szabadulni kíván, legtöbb esetekben akadályozni fogja a' szabad egyezést, az emberi természet' változását pedig reményleni nem lehet, 2.) Ha ezt megengedjük, úgy maga az úrbéri tartozások' öszvegenek roppantsága és az ország' pénzbeli áklapotja következtetik, hogy törvényhozási rendszabályok által a' megváltás csak lépcsőnkint mehet végbe, igazság, statusgazdasági és finaciális szempontok pedig azt kívánják, hogy a' földesúr' valódi és nem képzelt kármentesítésével, így tehát nem valamelly újjonnan teremtett tőkével vagy képzelt értékű papiros pénzzel, hanem ugyan annyit érővel, és mihelyt meg van bizonyítva hogy ez lehető, a' megváltók önerejével történjék.

A' mi az elsőt illeti, az úgy hiszem hosszabb mutogatás nélkül is világos. Az 1840-diki törvényhozás csak olly valamit engedett meg, mi az előtt sem volt tiltva, mert azon törvény' alkotása előtt is történtek megváltások, Hogy a

végén nem tiltott, most pedig már törvénnyel kimondott megváltási szabadsággal olly kevés község és egyed élt, annak okai régen is épen azok voltak, mellyek most és ezentúl is alkalmasint ugyan azok fognak maradni. És én azt hiszem, hogy épen e tapasztalás az, mi ajánlja a' törvényhozásnak, hogy a' pusztá engedelemmel ne érje be, hanem tovább menjen. De itt áll már elő azon kérdés, hogy a törvényhozás' beavatkozása megváltási dolgokba mikép történjék? Itt több utak állanak nyitva. Vagy azt mondhatja t. i. a' törvényhozás: a' felek közötti szabad egyességet felhagyom, de mivel látom, hogy az igen gyakran pénzsűke miatt nem sikerülhet, módot kívánok nyújtani a' földművesnek, hogy pénzre szert tehessen; — vagy azt mondja: felhagyom a' szabad egyességet, de mihelyt az nem sikerül, és a' földműves magát megváltani kívánja, elhatározom, hogy az ő tartozásainak tőkéje törvény által meghatározott módon kiszámíttatván, azon tőkét a' földesúr, ha az neki megajánltatik, felvenni tartozzék; — vagy azt mondja tovább: a' szabad egyezkedést felhagyom ugyan, de egyszermind elhatározom, hogy ha az nem sikerűit, a' földesúr' kívánságára kiszámíttatván a' tőke, az neki a' földműves állal fizetessék le; — vagy azt mondja végre': a' földműves tartozásainak tőkéje kiszámíttatván, az bizonyos esztendőkre felosztva, úgy fizetessék ki a földesúrnak, hogy

az úri munkák ugyan azon arányban szűnjenek meg, mellyben a' löké kezébe megy a' földesnrnak, fenmaradván a' földművesre nézve mind azon szabadság, hogy ezen bizonyos számú esztendők alatt is léphessen szabad egyezésre, mind pedig az, hogy ha módjában van, ezen meghatározott esztendőknél hamarább is kielégíthesse földesurát. — Csekély nézetem szerint ezen négy nyitva álló útnak ugyan annyi combinatio felel meg, melly megváltás' előmozdítása körüi gondolható. Kísértsük meg a' feladást, azokat valamivel bővebben fejtegetni.

Az első combinatio mellyet gondolhatának hiszek, abban állana, az 183<sup>9</sup>/<sub>40</sub>-iki törvény nél maradni, a' megváltást egészen a' felek közötti szabad egyezésre bízni, és a' hol egész községek megegyeznének földesuraikkal a' megváltási summára nézve, de a' szükséges tőkét egészen vagy egy részben nélkülöznék, törvényhozói vagy kormányi a' hitelezőknek adott biztosítékok mellett, ezen tőkét jutalmas kamatra kül vagy belföldi tőkepénzesektől, az illető községeknek megszerezni kölcsön. Ezen combinatiónak vágnak jó oldalai. Ugyan is, felette egyszerű, kivitelben könnyű, nem erőltetvén semmit, általános megnyugvásra számolhatna; továbbá némelly honi parlagon heverő tőkét kicsalna rejtekjökből és azokat gyümölcsözőkké lenné, meglehet a' szomszéd tartományokból és külföldről is,



ha ezen kölcsönök országos biztosítás melleit vétetnének fel, tőkétet húzna be az országba. De más részről adósságba verné magát a' földművelő és ebből bizonyos elszegényedése következnék, és ha csupán erre szorítkoznék a' törvényhozás, nagy sikert attól várni még sem lehetne, mert az úrbéri tartozásoknak megfelelő tőke' kamatait, pénzben fizetni nem képes, kevés kivétellel, a' magyar földműves; — e' felett a' szabad egyezésben lévén ennek csupán helye, fenmaradna ellene azon ellenvetés, hogy a' mostani rendszert, nem igazság, nem szükség, hanem olykor az egyik vagy másik fél' túlzó haszonvágya, vagy túlzó fős-vénysége, vagy értetlensége, megörökíthetnék, és eként a' földművelési ipar, és az ország<sup>1</sup> jóle lé, azon fokra, mellyre felvergödni képesek, a' körülményeken kívül fekvő okok miatt nem juthatnának el.

A' 2-ik megváltási rendszer követeltt más országokban, p. o. Würtembergben. Olt is ostromoltatott a' törvényhozásnak azon joga, a' tőke' felvételére kötelezhetni a' földesurat, mert hiszen ez nem egyéb mint kényszerített megváltás. Az ostromlók a' földműves és földesúr közli viszonyokat magán szerződésekből származottaknak állítván, ezen okon és még másoknál fogva is tagadták a' törvényhozásnak beavatkozási jogát. Mind ott, mind egyéb német státusokban azonban, megváltásra vonatkozó törvények az illető Fejedelmek'

hozzá járultával, sőt egyenes javaslására, mind e' mellett alkottattak és életbe is léptek. Egy leg-újabb esetben, az érdekllett földesurak' panaszára a' német szövetségi gyűlés (Deutsche Bundes-Versammlung) közbe szóllott, és az efféle törvényeknek jövendő sikerét, nem kis mértékben tette habzóvává. A' mi hazánkat illeti, úgyhiszem, megmutattam már ezen függelék' elején, hogy a' magyar törvényhozás' állása más ezen tárgyakra nézve, és hogy az jogszerűen tehetné azt, mit itten második combinationak nevezek, mert valamint a' jobbágyi tartozások' maximumát meghatározhatta a' törvényhozás, feljogosíthatta a' földesurat, hogy azt követelhesse, és eltilthatta, hogy annál többet követelhessen: épen úgy feljogosíthatatja, hogy a' maximumnak megfelelő tőkét követelhesse, és kötelezheti, hogyha az neki megajánltatik, azzal beérni tartozzék. A' kérdés csak az, váljon czélirányos e a' magyar törvényhozásnak ilyen lépése, valljon lehet e attól sikert reménylent? valljon megváltás körül elegendő e ezen lépésre szorítkozni? Mint egyedül álló rendszabálytól, úgy tartom attúl nagy sikert nem lehetne várni, mert a' megváltásra szükséges tőkék' híjánja most a' legnagyobb akadály. Más országokban, hol ezen intézkedés a' törvénybe felvétellett, vagy ezen eset nem foglalt, legalább olly kiterjedésben mint nálunk, helyet; vagy az országos pénztárak képesek voltak a' szükséges tőkét bizonyos évekre

előlegezni, mint ezt a' III-ik levélben Würtemberg-ről láttuk. Nálunk ez utóbbi mikép volna eszközölhető, bajosan látom által. Így tehát ha csupán erre szorítkoznék a' törvényhozás, azt tartom, megváltási mezőn ezt valódi előlépésnek tartani nem lehetne. De öszvekötvé az elsővel és többi még gondolható combinációk' esetében is felhagyva, úgy látszik a' törvényhozás czélszerűleg rendelkeznék, a' mennyiben t. i. több megváltási rendszerek közül engedvén az érdekletteknek választást, ez által könnyítené céljainak elérését.

A' harmadik coinbinalio abban állana, a' földesúrnak is megengedni, hogy a' földművest megváltásra kötelezhesse. Ha a' külföld' példáira figyelmezőnk, az idézett würtembergi és több más német törvények csupán a' földművesnek adják ezen jogot, ellenben a' porosz törvény' \*) 79-ik §-a, az úri munkák' megváltását a' földesúr' kívánságára is elrendeli. És én megvallom, ezt tartom igazságosnak, mert hiszen a' törvényhozás a' nemzet' nem csupán egy, hanem valamennyi osztályainak javára áll fen, és miért ne ugyan azon mértékkel mérjen a' földesúrnak és földművesnek? miért ne engedje meg az elsőnek, hogy azon tőkét, mellyet az úri munka képvisel, máskép és

\*) Gesetzsammlung für diekönigl. Preuszischen Staaten. Nro. 11 vom 13. July 1829. Ordnung wegen Ablösung dei Realinsten etc.

jobban használhassa, mint eddig használni kénytelen volt? Más részről ezen combináció, csak úgy szárazon minden feltétel nélkül alkalmazva, kivi-  
hetetlenné válhatnék, mert a' földesúr a' földmí-  
vest kötelezhetvén a' megváltásra, ez utóbbi a'  
megváltási tőke' hijányában azt lefizetni képes nem  
volna. Ha tehát ezen combináció az e' tárgybeli  
intézkedések közé felvehető is, minden esetre bi-  
zonyos feltételek mellett kellene annak megtörtén-  
ni, mellyek a' kivihetőséget biztosítsák. Ezek mel-  
lett azonban felveendőnek azért tartom, mert  
ez is könnyítené a' törvényhozói szándék' elérését  
és különben az e' tárgybeli intézkedések jobbra  
csak papiroson maradnának, minthogy kivált az  
ország' azon részein, hol a' telki állomány nagy,  
a' földbirtok terjedelmes, termékeny, bérben föld  
még bőven és olcsón kapható, 's hol a' kiterjed-  
tebb legelőknél fogva a' földműves több marhái  
tarthat, és a' földesurak' majorsági birtokai a' hely  
ségetől távol esnek, a' földműves az úri munkát,  
az úrbéri törvények és kivált azon értelemnél fog-  
va, mellyel azoknak a' gyakorlat adott, könnyen  
és ön megerőltetése nélkül teljesíti, és így azt olyan  
tehernek, mellytől a' földesúrra nézve is igazságos  
feltételek mellett magát megmenteni reá nézve is  
igen kívánatos volna, még most legalább, leg-  
több cselekben nem tartja, és így ha csak neki ad-  
juk a' megváltás' eszközlésébeli jogot, ő azzal élni  
nem igen fog.

A' negyedik combinatio kiegészítője a' három elébbinek és életbe léptetője, a' mennyiben egy új elvet állít fel, melly a' három elébbi combinatio' kivihetőségét könnyíti. És ezen elv nem más, mint a' lépcsőnkénti megváltás' megengedése, sőt minden esetekben, hol a' szabad egyezés nem sikerült, és akár a' földesül-a' földművest, akár ez amazt megváltásra kötelezni akarná, és a' földműves a' tőkét letenni nem tudná, a' lépcsőnkénti megváltás' életbe léptetése olly módon, hogy a' melly arányban az úri munkák lépcsőnként megszűnnek, ugyan azon arányban lépcsőnként kármentesítessék a' földesúr. De hogy ezen combinatio gyakorlatban kivihető legyen, ahoz bizonyos előkészület és egy országos örökváltsági pénztár felállítása szükséges, és pedig mind azért, hogy a' jobbágy' megerőltetése elkerültessék, mi állal vagy kivihetetlené vagy kárrossá válnék az egész megváltási szándék, mind pedig azért, hogy neki biztos mód nyújtassék, részletes fizetések által egy olly tőkét kikerekíteni, mellyel földesurát kielégíthesse. Ez tehát, úgy szólván az öszves földművelő osztály' takarékos pénztára volna, kezelve a' nemzet állal és így ennek kezessége alá helyezve.

Mielőtt példával világosítanám ezen combinatiót, meg kell jegyezmem, hogy ez a' következő négy megkívántatóságra van basirozva: 1) tőkéletes kármentesítése a' földesúrnak, 2) megváltás a' földműves' önerejével, 3) elkerülése minden általános

Schemának mind a' megváltandó munka' becsértéke, mind a' fizetési esztendőkre nézve, és a' földműves' tehetségéhez, a' fennálló kereset-módokhoz, szóval a' körülményekhez mért, részletes és ha tehetsége engedi, növelhető fizetések a' földműves' részéről, és így az úri munkáknak is, egy üdéig csak lassan, később sebesebben történendő megszűnése; — 4) szigorú és pontos végrehajtása az e' tárgybeli intézkedéseknek.

De lássunk példát. Tegyük fel például, hogy X helységben Bács vármegyében, vagyon 50 egész telkes. Ez törvény szerint teljesít évenként (50X 54) földesurának 2700 szekeres napszámot. Tegyük fel hogy a' meghozandó megváltási törvény' engedelmé mellett X helység' lakosai földesurokat a' megváltás' megengedésére kötelezni kívánják. Ezen szándékjokat az illető bíróságnak, mellynek választásába nekik is vala befolyásuk bejelentik. Ezen bíróság a' hely színére kijöven a' törvényben meghatározott eljárással világosságra hozza, és felsőbb bíróság' vizsgálatán is keresztül viszi a' 2700 napszám' becsértékét. Tegyük fel, hogy egy napszám diametralis számolással 2 vforinban, a' 2700 napszám tehát öszvesen 5400 ftokban állapított meg a' felsőbb bíróság' által. Tegyük fel továbbá, hogy ezen illető bíróságoknak köteleységébe van téve, az évenkénti tartozás' becsértékének 6 percentél megfelelő tőkét, bizonyos esztendők alatta' földesúr' kezébe juttatni, és e' cél-

ból X helység' telkes lakosaira, az általok évenként az országos örökváltsági pénztárba fizetendő summákat kivetni. Ha már ezen bíróságoknak, törvény szabná elibe a' maximumot és minimumot, mellynél sem kevesebbre sem többre az évenkénti fizetés nem határozthatik, de ezen határvonalok között a' körülményekhez mérve állapíttatnak meg az esztendei járandóságok, ha e' felett törvény mondaná ki, hogy a' földműves az évenkénti fizetéseket kerek szántakban mindég növelheti, úgy a' földműves megerőltetése nélkül tenné évenkénti fizetéseit. Tegyük fel, hogy az ország ezen évenkénti járandóságok' rendes behajtásáról gondoskodott', és egyszersmind elrendelte, hogy az országos örökváltsági pénztárra ügyelő halóság, a' befizetendő summákat, rendesen kamatoltassa, és a' kamatoakat is tőkésítse, úgy nem szenved kétséget, hogy bizonyos esztendők múlva, annál nagyobb tőkéről rendelkezhetnék azon pénztár, minél többet vett be és minél rendesebben kamatoltathatta a' pénzeket. Tegyük fel hogy X helység megváltási tőkéje 90,000 vftot tesz, és az ország egyszersmind azt mondta ki törvényben, hogy örökváltsági járandóság' fejébe egy egész telekre, az attól járó úri munka becsértékének megfelelő tőkétől, 1 percentumnál kevesebbet, és 4 percentumnál többet kivetni semmi esetben sem szabad. Tegyük fel hogy a' bíróságok X helységekre a' földművesek' tehetségét és egyéb körülményeit

tekintetbe vévén, az évenkénti járandóságot két percentumban, és így félévenkint 1 percentumban állapították meg. Ha ez így van, akkor világos, hogy X helység félév enkint ízet 900 vft. Már most vegyünk tollat kezünkbe, és kényelmesen, csupán kerek számokban, és a' százasoknál kisebb számok' kamatjaira nem ügyelvén, csináljunk egy Schemátt, és következő eredményekhez fogunk jutni: Ha X helység 12 évig minden félévben 900 ftozt fizetett, és ezen pénzeket az örökváltási országos pénztár 6 percentummal kamaltatta, és a' kamatokat is ugyan így tőkésítette, a' 12-ik év' végén X helységnek 30,000 vft. tőkéje lesz az örökváltási pénztárban. Tegyük fel már most, hogy X helység félévenkint a' 900 ftozt folyvást fizeti azontúl is, és az országos pénztár azt folyvást tőkésíti, és a' kamatokat kamatokra halmozza; úgy a' 13-ik év' második felétől kezdve az országos pénztár egész a' 20-ik év' második feléig képes lesz X helység' minden egész telkes lakosát, minden évben egy szekeres napszámtól megváltani, és a' földesúrnak az X helységben létező 50 egész teleknél évenkint 50 szekeres napszámmal kevesedő úri munka' becsértékének 6 percentummal számított tőkéjét kifizetni, és még is a' 20-ik év' végén 50,000 vft. tőkéje lészen X helységnek az örökváltási pénztárban, és egyszersmind ezen 8 évek alatt minden teleknek úri munkája S nappal az egész helységnek tehát 400 nappal



kévésedétt, és' egy egy telek évenként már csak 46 nappal tartozik. Tegyük fel tovább, hogy X helység a' félévenkénti 900 vftot azontúl is fizeti egész a' 25-ik év' végéig, és az országos pénztár a' felebbiek szerint kezeli, — ezen esetben az örökváltsági pénztár képes lesz a' 21-ik évtől kezdve minden évben X helységnek minden egész lelkes lakosát 3 napszám-tól megváltani, és a' földesurat annak tőkájével kifizetni, a' mi 5 évek alatt 50 teleknél 750 napszámot tesz, úgy hogy a' 26-ik évre már csak 31 napszám marad egy egy telken, és X helység 50,000 ft. tőkével bír a megváltási pénztárban. Ha ekkor ezen tőkének a' 26-ik év' első felére járó kamatját hozzáadjuk, a' még fennmaradt 31 napszám és így az egész X helységtől 1550 napszám' becsértékének tőkáját kifizetheti a' földesúrnak, a' mi a' tőke egyszerű általruházásával történhetik, és az egész megváltási operációnak és X helység' telkes lakosai' úri munkájának vége.

Nagyobb világosság okáért a' számokat ezenel ide teszem.

	Bács	X	50	2700	90000 fl.	2%	—	—	—	—	—	—
1-6 évtől 12-ikig							21600	30,000				2700
13-iktól 20-ikig							14,400	50,000	13328	400	2300	
21-iktól 26-ikig							9000	50,000	24990	750	1550	
26-ik évben							—	53,000	51682	1550	Semmi	
							45,000	1318	90,000	2700	—	

Világos ezen példából, hogy X helység öszvesen csak 45 ezer forintot fizetett, és azzal 90,000 ft. tőkét váltott meg. De tegyük fel, hogy X' lakosai éltek a ' törvény' engedelmevel, és meghatározott évi járandóságoknál, mikor csak tehetségük engedte többet fizettek; úgy nem szenved kétséget, hogy a megváltási operationak még hamarébb végét szakasztották, mit egyébiránt itt kiszámítani nem lehet, mert a ' számítás' elemei hiányzanak, és ez különben is az országos pénztár' dolga volna.

A' felebbi példa alkalmazható egyéb esetekre is. Hol a' nép szegényebb, ott természetesen kisebb, vagy csupán a' törvényben megszabott évenkénti minimum állapíttatnék meg, és lépne életbe, lassabban menne és tovább tartana a' megváltási operatio, a' mi természetes és igazságos. Például Krassó megye' szegényebb vidékein egy 25 egész telkes F. helységben, tnelly 1350 nappal tartozik, ezen úri munka' törvényes becsét 1800 vflokban, és tőkévé emelve 30,000 ftokban állapítanak meg az illető bíróságok, és F. helység' lakosai csupán a' törvényes minimumot (1%) fizetnék, úgy 26 év alatt nem szűnne meg úri munkájok, és több év kívántatnék, de ez nem volna egyéb mint természetes és igazságos.

A' fél,  $\frac{1}{4}$ ,  $\frac{1}{3}$  's a t. telkekre nézve az arány volna megtartandó, és az úri munka' megszűnése is ahoz úgy alkalmazandó, hogy minden 2-dik,

4-dik, 8-dik 's a' t. esztendőkbén történének a' megszűnések, mikor egyszer már a' tőke annyira szaporodott, hogy az úri munkák' megszüntetése elkezdődhetik. Ez csupán kiszámítás' dolga, és ha egyszer az elvek meg vágnak állapítva, nem lehetetlen. Ugyan ez áll a' zsellérekre nézve is, kikre tekintve a' megváltási tőke is kisebb lévén, az évi járandóság' minimuma is sokkal kisebb sum-mát képviselne. Egyébiránt ezen egész combina-tio' kivihetőségét egy olly minimum' feltalálása feltételezi, melly bárhol az országban alkalmaz-tatnék, sehol sem volna nyomasztó és beszedhe-tetlen. így tehát ezen minimumnak minden esetre kicsinek kellene lenni, és annál nagyobbak meg-határozása minden egyes eset' körülményeitől fel-függesztendő volna. Talán nem hibázok, ha azt hiszem, hogy 1% olly minimum volna, mellyet se-hol az országban nyomasztónak nevezni nem le-hetne. Mert hiszen az ország' mostohább részein a' népesség nagyobb és így a' munkabér kisebb, a' megváltandó tőkék is kisebbek volnának tehát, 's így a' törvényes minimummal is nem felette hosszú üdő alatt megváltalhatnának. Hogy a' bí-róságok' lehető önkénye elkerültessék, a' maxi-mumnak is kicsinek kellene lenni, például 4 per-centumnak, de a' földművesnek meg kellene enge-dni, hogy ő annál midőn körülményei enge-dik, a' tőkésítési kezelés' könnyítése végett kerek-számokban, akármikor fizethessen többel is. De

minden általános Schemának el kell kerülni, mind az úri munka' becsértéke, mind azon évek' meghatározására nézve, mellyek alatt a' megváltásnak meg kell történni, mert akár az egyiket akár a' másikat teszszük, igazságtalanság elkerülhetetlen. Elég a' minimumot törvényben kimondani, ez már magában kimondja némileg, hogy a' hol kötelező megváltás foglal helyet, legrosszabb esetben, ha t. i. csupán a' törvényes minimumot fizetik mindég e' földművesek, hány évek alatt szűnik meg az úri munka, de fenhagyja mind a' bíróságoknak azon szabadságot, hogy a' körülmények engedvén, a' törvényes minimumnál egészen a' maximumig többet is határozhassanak és így siettesék a' megváltást, mind pedig a' földművesnek adott azon engedelm, melly szerint évenkénti járandóságánál többet is üzethet, és így a' szükséges tőkét hamarébb is kikerekítheti, alkalmid és ösztönül szolgál, hogy földesurát minél előbb kielégíteni igyekezzenek.

Ha már ezen combinatio' jó és rász oldalait fontalga tjük, tagadhatatlan 4.) hogy ezen combinatio hosszadalmas; 2.) a' megváltási operatio nem egyszerű és így sok nehézséggel jár; 3.) nem tökéletesen igazságos, mert hosszú évekre lévén számítva, sem a' munkabérnek sem a' pénzértéknek az alatt lehető csökkenését vagy emelkedését tekintetbe nem veszi; 4.) kivihetősége kétes, mert sem a' megváltási tőkék' biztos kamatoltatásának

akadályaira nem figyelmez, sem arra nem ügyel, hogy az országban igen sok az úrbérileg még nem szabályozott hely, mellynél az úrbéri lelkek' számát bizonyossággal tudni nem lehet; 5.) nem tökéletes, mert a' 9-edről és házbérről hallgat, és így az úrbéri viszonyoknak végképeni megszűnését magának nem tűzé ki célul; 6.) nem népszerű mert úgy van számítva, hogy a' földműves több évekig fizessen, a' nélkül hogy annak mindjárt hasznát lássa.

A' mi az első ellenvetést illeti, azt minden e' tárgyban gondolható olly combinációnak elibe lehet gördíteni, melly nem egyszerre szünteti meg az úrbéri munkákat. De e' jelen combinációra azért nem illik, mert ebben a' szabad egyezés, mind a' megváltási operatio előtt, mind annak folyamatja alatt fen lévén hagyva, ha a' földművesek földesurokkal megegyezhetnek, szabad egyezés útján vagy a' kiszámított tőke' egyszerre lefizetése által akármikor megválthatják magokat, és e' végből, az általok már az országos pénztárba fizetett pénzeket, kamatok' kamatjával az örökváltsági pénztárból akármikor visszakaphatják; (a' mi nehézség nélkül mikép történhetik, látni fogjuk a' 3-dik függelékben) ha nem képesek magokat egyszerre megváltani, ennek okát a' körülményekben kell keresniük, 's hogy a' lépcsőnkénli megváltásra alkalmuk van, azt hállával fogadniuk, és hogy ez minél sebesebben

megettörténhessék, rendkívüli fizetések által igyekezniük. Ha tehát hosszadalmas is ezen combinatio, ez csak azért van így, mert a' dolgok' természete és a' körülmények tőlünk egészen nem függenek, és inkább azokhoz simulni, mint azokon erőszakot tenni kell igyekeznünk. Egyébiránt nem kis mértékben rövidítené a' megváltási operádét, ha elvül állíttatnék fel, hogy mihelyt a' kamatok' kamatra halmozása állal a' tőke annyira szaporodott, hogy az úri munkák' lépcsönkénti megszűnése megkezdődhetik, az évenkénti járandóság a' megelőzött évben megszűnt munka' becsértékével vagy annak legalább egy részével szaporíttassék, mi igazságos volna, miután a' terhek' csökkenésével, a' földműves fizetési képessége is növekedik.

Nézzük a' második nehézséget. Bonyolódott bizonyos tekintetben ezen combinatio' végrehajtása, kétséget nem szenved. De bármelley gondolható combinatiónál, melly közállományilag kezeltetik, lehet e ez másképen és az elkerülhetetlen bonyolódások szükségesképen zavarhoz vezetnek e? Nézzük akármelley európai országban a' status-adósságok' törlesztésére szánt pénztárak' (Tilgungsfond, Caisse d' amortissement) működéseit látni fogjuk a' bonyolódást, de észrevenni egyszersmind a' jó rendet, melly efféléknél csak ott hiányzik, hol nehéz és pontos munka, hol

egybevágó sikeres organisatio, legyőzhetlen akadálnak tartatik.

A' harmadik ellenvetést illetőleg, annak igazságot elismerem, de kérdem nincs e a' törvényhozás' hatalmában ha p. o. a' pénzérték üdőközben nagyobb mértékben találna csökkenni, kiegyenlítő módokról gondoskodni és például a' tőke' kiszámítást nem a 6, de az 5 vagy 4 percentum bázisán tétetni, vagy ahoz alkalmazni?

A' negyedik nehézség' első része, a' mostani állapotból van merítve, de elenyészik, mihelyt valamelly olly eombinatio létre jön, melly a' tőkék' biztos kamatoltatását és pénzzé akármikor tehetését lehetővé teszi, mire nézve az olvasót a' 3-dik függelékre bátor vagyok utasítani. — Hogy az országban még sok a' szabályozatlan hely, nem tagadom. De ennek a' megváltás körüli törvényes intézkedéseket gátolni miért kellene? által nem látom. Mert a' hol nem volt szabályozás még, ott vagy megindítva van a' szabályozó per, vagy nincs. Ha meg van indítva, úgy természetesen mi-helt az lefolyt, helye lehet ezen combinatiónak. Ha nincs szabályozó per indítva, úgy két eset adhatja magát elő, vagy tudatik egy bizonyos számú úrbériség, vagy semmi sem tudatik. A' hol semmi sem tudatik, ott természetesen nincs ezen combinatiónak helye és csak akkor lehet, miután szabályozóper folyt le, és úrbériség világosodott ki. A' hol tudatik egy bizonyos mennyiségű úrbériség,



ott semmi sem akadályozza, hogy ezen combinatio a' tudva lévő mennyiségre alkalmaztassák, mert ha később indítatik is szabályozó per, a' már tudva volt úrbériség vagy csökkenni fog vagy szaporodni, vagy ugyan azon állapotban maradni; — ez utolsó esetben minden rendén van; ha csökkenni fog, akkor a' helytelenül fizetett summákat azok, a' kik fizették vagy örököseik kamatok' kamatjával visszakaphatják; ha szaporodni, akkor ezen szaporodott úrbériségek szinte élhetnek ezen combinatióval, és hogy még könnyebben élhessenek, elrendelhetné a' törvény, hogy az országos örökváltási pénztár, minden száztól valamelly csekély töredéket a' nem szabályozott helyek által fizetett járandóságokból, az ilyen helyek' javára külön tőkésítsen 4 mi által a' megváltás ezekre nézve valami kevéssel lassabban haladna, de a' kikerekítendő segédpénzalap (Hilísfond) az ilyen megszaportott telkek helyett az elmaradott fizetéseket megtehetné, és hogy ezeknek úri munkájuk is a' többivel egyformán szűnjön meg, eszközzené, de annak végmegszűnése után, ezen előlegezésbeli summákkal az ilyen megszaportott telkek' birtokosai lakos társaiknak volnának kötelezve.

Az ötödik ellenvetésre csak azt jegyzem meg, hogy minden úri tartozásoknak ugyanazon egy operatio által leendő megváltása, nem csak fellelte nehezítené kivitelben a' dolgot, mert a' meg

váltandó tőkét nagyon szaporítaná, de egyszer-mind a' gyakorlati eljárást is még bonyolódottabbá tenné, mint a' miilyen az már különben is.

Mi végre a' hatodik ellenvetést illeti, arra nézve figyelembe vétetni kérem, hogy a' népszerű combinatiók nem mindég a' legjobbak. A' földműves fizetne egy üdég a' nélkül, hogy mindjárt lássa hasznát, de mindent mit teszünk, a' jövődőért kell tennünk, és annak oka az ő és az ország' körülményeiben fekszik, mellyeknek rögtöni megváltoztatása nem függ a' törvényhozástól.

Nézzük azonban azon okokat is, mellyek ajánlják e' combinatiót. Mindenek előtt szembe tűnő, hogy az illyes megváltási mód, minden egyes eset' különbféleségeit vévén tekintetbe, megközelítené azon igazságos érdekkiméllést, melly minden illy nemű intézkedéseknek legelső feladása. Továbbá miután sem az úrbéri munkák' általános becsértékét meg nem határozza, hanem azt igazságos, és a' helybeli körülményekhez mért megbírálás tárgyává tűzi ki, sem a' megváltást kényszerítőleg nem parancsolja, hanem életbe csak ott lépteti, hol az illető felek' valamellyike kívánja, és szabad egyezés nem sikerűit, úgy látszik ezen combinado nem ütköznék az igazság' és méltányosság' elveibe, és elkerülné a' magányjogok' és haszon' mind azon sértéseit, mellyek valamely haszonvételnek általános, és a' különböző körülmények' latba vetése nélküli megsza-

básától elválaszthatatlanok. Egyszersmind mind a földesúrnak, mind a földművesnek felhagyván azon szabadságot, hogy a mostani állapotot, ha érdekükkel megegyezőnek tartják, továbbra is fentarthassák, ezen combinatio nem érdemlené meg azon ellenvetést, hogy nem valódi, nem az életből merített, hanem csak képzeleti szükségnek felel meg, mert hiszen csak ott volna helye ezen megváltási módnak, hol az illető felek valamelyike kívánja, tehát magára nézve azt a régi állapotnál hasznosabbnak tartja, és szabad egyezéssel a fenálló tartozások meg nem váltathattak. Ajánlja ezen kívül az efféle intézkedést azon tekintet is, miszerint így a mostani állapot rögtöni változtatást nem szenvedvén, hanem a körülményekhez képest gyorsabban itt, lassabban amott változván meg, minden hirtelen megzavarása az eddig divatozott gazdálkodási módnak, és az ezzel kapcsolatban álló csökkentése a földművelési ipar természetű erejének, elkerülnének. Morális hatása is volna ezen intézkedésnek, a mennyiben tudniillik a földművesnek utat nyitván önállóbb polgári állásnak önerejével lehető kivívására, ez által ötét nagyobb szorgalomra, és így takarékosagra, és mértékletességre ösztönöznék. Statusgazdasági és financiaális szempontból tekintve, úgy tartom, van annak is némi fontossága, hogy ezen combinatio, a hol életbe lépett, a most tapasztalható erőfecsérlést meg-

szüntetné, és a' rendelkezés alatti munkaerők' czélszerűbb használatát tetemesen mozdítaná elő, mert minél kevesebbel tartozna már a' földműves, annál inkább igyekeznék a' földesúr pénzes munkát kímélni, és ezen keveset czélszerűen használni. De a' földművesnek kereset-módjai mind a' mellett szaporodnának, és pedig mind inkább és inkább, mert ha a' földesúr nem kezelne is sajátlag annyi földet, mint ez előtt és bérbe adná ki nagyobb részét, azért a' megmaradottnak és bérbe adottnak még is műveltetni kellene, ez pedig a' földműves' munkája nélkül nem igen történhetnék meg. Hogy a' nagyobb szorgalomra nyert ösztönnek, magának a' földművesnek iparjára is volna jótékony befolyása, az úgy hiszem világos, és figyelmet érdemel talán az is, hogy ezen intézkedés ha egyszer sok helyütt lépett életbe, az ország' kevésbé népesített részein munkáló kezek' szükségét fogja előállítani, mi ismét a' sűrűbb népességű vidékekből a' feleslegnek a' ritkábban népesített tájakra leszivárogását előmozdítaná, és ekép a' pusztáknak törvényhozói beavatkozás, és tulajdoni jogok' sértése nélkül lassankénti megnépesülését vonná maga után. Öszvefogva már mind ezeket, ha azt kérdi tőlem valaki: a' sok beszédnek mi legyen rövid summája? Azt fogom felelni: egy megváltási mód, melly a' négy említett combinatióból szerkesztve, a' szabad egyezést mindenkor felhagyva, nem elkár-

hozzatva a' mostani állapotot, hanem megváltoztatására módot nyitva, minden általános kényszerítéstől távol, az illető érdekeknek elegendő biztosítékokat adjon, és a' kivihetőségnek valószínűségével felruházva legyen. De hogy mind ezek alatt mit érlek, csekély értelmemmel azt bővebben fejtegetnem, és így részletekbe bocsájtkoznom szükséges.

Minden olly intézkedésnél, melly megváltást törvényhozóilag akar előmozdítani, három kérdés fordul elő, t. i. melly esetekben legyen annak helye? A' megváltandó tőke melly eljárással világosítassék ki, és mi módon határozassék meg? Maga a' megváltási operatio mi módon, és melly idő alatt történjék? Ezen három kérdésnek az efféle intézkedésekben megfejtésre kell találni, a' mi a' fenálló viszonyok' és állapotok' kellő méltánylása nélkül el nem érhető.

A' mi az első kérdést illeti, vonatkozva azokra, mellyeket felebb előadtam, úgy hiszem, a' magyar-törvényhozás, a' nélkül hogy jogot vagy igazságot sértene, kimondhatná mint elvet, hogy az úri munkák' megváltásának, mind azon esetekben helye van, a' hol a' szabad egyezés megpróbáltatott, de nem sikerült, és azt vagy a' földesur, vagy az úri munkákkal tartozók' többsége — még pedig olly formán értve, hogy az úrbéri jobbágyok legalább'  $\frac{2}{3}$  ez iránt ki legyen hallgatva — kívánja. Vagynak itt több másod rendű kérdések,

mellyek ugyan akkor volnának eldöntendők. Így például a' szabad egyezést kipróbálja meg? Erre meg volna talán felelve, ha azt mondanók: ha a' földművesek kívánják a' megváltást, akkor ők, ha a' földesül' kívánja, akkor ez, válaszszerint egy közbenjárót, a' ki az illető megyei tisztviselővel és ügyésszel a' helyszínére kijöven az egyességet megpróbálja. Ez vagy sikerült, vagy nem. Ha igen, akkor az 18%,-diki törvény' rendeleté tartatik meg és mindennek vége. Ha nem, akkor ezen biztosság két tanúbizonyosság-levelet készít, az egyiket a' megyének beadja, a' másikat a' megváltási szándékot kijelentett félnek hagyja. További kérdés: mi történjék, ha nem sikerült a' szabad egyezés? A' megváltást kívánt községnek, vagy földesúrnak ekkor szabadságára lehetne hagyni, valljon kíván e további eljárást, vagy nem? Ha kíván, akkor a' nem sikerült egyességet bizonyító tanúlevél mellett folyamodik a' megyéhez. A' megye az illető tisztviselőt és tiszti ügyészt kiküldi, kik a' megváltást kívánók által választandó egy, és a' másik fél által választandó szinte egy bírói esküvel lekötelezendő, és ez ügyben nem érdekelt tagokkal egyetemben képeznék az értékbecslő bíróságot, mellynek elnökét a' megye nevezné. Új kérdés: közbirtokosságokban raikép lehet kitudni, hogy a' földesurak a megváltást kívánják? Erre talán azzal megvolna felelve, ha azt mondanék, hogy itt a' földesurak'

többsége, úrbéri birtok' aránya szerint értve, a' kisebbséget a' megváltás' kívánására kötelezhesse. Kérdés még az is: az úri munkákkal tartozók' többségét mikép lehetne érteni? valljon csupán a' földdel bírók, vagy a' zsellérekre nézve is? itt talán arányt kellene határozni, a' zselléri szavazatok, és a' földdel bírók' szavazatja között, vagy pedig mind kettőnek külön adni a' megváltás' eszközlésbeli jogot.

A' megváltási tőke' kivilágosítását illetőleg, itt mindenképp előtérbe kell hozni az elv volna elhatározandó, melly a' kiindulási pontot képezné. Azon föld' becsértékét, melly földművelői kézen van, a' megváltás' tárgyául nem lehet kitűzni, mert ezen föld a' törvények' rendelete által nem a' földes-úr, és az ő kezére csupán az első rész' 40-dik címje' esetében jöhet vissza\*). Az úrbéri földműves nem egyszerű földbérő a' magyar törvény szerint, hanem örökföldbérő (Erbpächter), ki titulo oneroso bírja azon földet, és ugyan azon terhekkal örökösire bocsátja, sőt másnak ugyan azon terhekkal el is adhatja. A' földesúrnak van ugyan joga, ha a' földön fekvő terheket az akkor örökföldbérő nem teljesítheti, vagy nem akarja tel-

\*) A' magyar királyi helytartó tanács egy legújabb Szabolch megyei esetben az első rész' 40-dik címjét csupán a' belső illetményre rendelte értetni.

jesíteni, ötlet törvény' útján az örökbérlésből ki-  
 ütni, de a' földet más örökbérlőnek tartozik által-  
 adni. Illy fekvésében a' dolognak a' földbecsér-  
 téke jogi szempontoknál fogva megváltás' tárgya  
 nem lehet, miután annak haszonvétele nem föl-  
 desúri tulajdon, és csak az ezen haszonvételhez  
 kapcsolt tartozások a' földesúr' tulajdonai. A'  
 megváltás' tárgyai tehát csupán ezen tartozások  
 lehetnek. Ha ez áll, úgy tisztában van az elv,  
 melly a' kiindulási pontot képezi, melly szerint  
 az értékbecslő bíróság az úri munkák' becsérte-  
 kának megfelelő tőkének kivilágosítását tűzné ki  
 feladásul magának. De e' körűi, miután ezen in-  
 tézkedésnek ez a' legfontosabb ága, az önkény,  
 az elhamarkodás, a' felületes vagy nem igazságos  
 kinyomozás' lehetőségei ellen, itt szükségesek a'  
 legnagyobb kezességek. Az idézett porosz és wür-  
 tembergi megváltási törvényekben bizonyos álta-  
 lános szabályok vágnak felállítva, és a' becsér-  
 téknek bizonyos csökkenései előre megvannak  
 határozva. Például, olyan munkáknál, mellyek-  
 nél a' siker a' munka' minőségétől függ, nagyobb,  
 hol pedig attól független, kisebb csökkenés van  
 általánosan meghatározva, és vétetik a' tőke ki-  
 számításban tekintetbe. Ez a' szakmány szerint,  
 vagy a' nélkül teljesítendő munkákra vonatkozik,  
 így p. o. szántásnál nagyobb, ölfahordásnál ki-  
 sebb a' becsérték' csökkenése. De csekély belá-  
 tásom szerint épen ezen rendelkezés az, mi az



említett törvények ellen szól, mert szembetűnő, hogy minden illyes általános szabály, valószínű igazságtalanság. Ugyanis ki fogja meghatározni igazságosan előre, hogy ez vagy amaz munkánál, mellynél a' siker annak minőségétől függ, a' becsérték' csökkenésének épen egy harmad részt, és nem többet, vagy kevesebbet kell tenni? E' felett miután a' földesurak egy őket illető haszonvételért a' 6 percent bázisán kármentesítetnek, igazságos, hogy semmi csökkenésnek se legyen helye, annyival inkább, mert minden hihetőségek szerint a' 6 percent kamatláb rövid idő múlva csökkenni fog. Nálunk a' szakmány törvény által lévén eltörölve, a' mit én egyébiránt csak anyyiban tartok czélszerűnek, mennyiben az önkényesen, és egyoldalúlag a' földesúr által meghatározott szakmány tiltatott el, és ellenkezőleg a' tői' vényhozás feladatjának hiszem, hogy szabad egyezés mellett általános munkák' behozatalát előmozdítsa; — ezen porosz és württembergi példákra hivatkozni szükségtelen; de mivel nem szenved kétséget, hogy a' földműves tartozásait különféle munkákban teljesítette, más részről pedig világos az is, hogy ezen különböző munkáknak különböző becsük van, és a' földműves' részéről azok kisebb és nagyobb erőfeszítést kívántak meg, ezeknél fogva úgy hiszem, hogy az értékbecslő bíróságnak nem csupán az lenne feladása kitudni, hogy a' földműves által természetel-

ben teljesített napszám a' helybeli körülmények szerint pénzben mit ér meg, hanem a' földműves által rendesen teljesíteni szokott munkák' nemeinek kitudására elébb, és azontúl ezen különböző munkák' több évi részletes, és végre ö s z v e s diámétralis pénzbeli becsértékének kinyomozására volna szükséges irányozni figyelmét. Hogy ezen nyomozás körül minden önkény, minden elhamarkodás és felületesség kizárassék, annak végbevitelére nem csak elegendő időnek engedtetni, nem csak az illető felek, és próbáik' úgy minél részrehajlatlanabb dologhoz értők' tökéletes kihallgatásának előrebocsájtatni, és az egész eljárásnak nyilvánosnak, és szóbeli-nek lenni kellene, hanem az illyes értékbecslő bíróság' ítéletét, mert több szem többet lát, minden esetre újabb birói vizsgálat' rostáján keresztül vinni volna szükséges. Ezen felsőbb bíróságnál, melly szinte nyilvános eljárás mellett végítéletet mondana, megújúlna természetesen az illető felekre nézve az alkalom szóval előadni okait még egyszer. De hogy ezen bíróság közmegegyezésre számolhasson, annak nem adminisztratív testületnek, hanem bíróinak és részrehajlatlan tagokból alakúknak lennie kellene. Mi hogy annál valószínűbben eléressék ezen bíróságnak egyes nemesekből és nemtelenekből alakítani talán nem volna céliránytalan, melly végre Ő Felsége az elnököt, a' hétszemélyű tábla egy ne-

mest, és egy nem nemest, a' helytartó tanács ugyan annyit nevezhetnének ki. Van még itt egy másod rendű kérdés is: meglévén az úri munkák' becsértéke bírósan alapítva, az annak megfelelő tőke micsoda kamatláb szerint számíttassék ki? Nem hibázok talán ha azt állítom, hogy Magyarhonban a' kamatláb körül ellenkező jelenetek fordulnak elő, mint más országokban. így például Angolhonban a' törvényes kamatláb 5 percent, de a' mindennapi életben rendszeren kisebb divatozik, így Franciaországban is. Magyarországon az ellenkezőt tapasztaljuk, a' törvényes kamatláb 6 percent, de a' mindennapi életben egy vagy más forma alatt ennél rendszerint nagyobb divatozik. így tehát a' tőke kiszámítás igazságtalanság nélkül történhetnék azt gondolom, a' 6 percent bázisán.

Hátra volna még magának a' megváltási operatiónak fejtegetése. Azon példánál, melyet félebb előhóztam, úgy hiszem, gyorsabbakat és jobbakat lehet kigondolni, és nem is szükség ezen tárgynál tovább megállapodnom. Csupán a' felhozott példa' nagyobb felvilágosítása kedvéért fogok még némellyeket megjegyezni. Meg lévén bírósan a' becsérlék, 's az annak megfelelő tőke állapítva, magára a' megváltási operatióra kerülne a' sor. Ennek sikerét, és kivihetőségét természetesen az e' tárgybeli intézkedések' szoros megtartása, és egyszersmind az egész kezelés' he-

lyes organismusa feltételeznék. Könnyiténé talán a megváltást az is, ha elv gyanánt mondatnék ki, hogy a' becsérték' tőkéje ki lévén számítva, ha a' megváltók ezen tőkének egy bizonyos részét, melly azonban például annak  $\frac{1}{18}$  részénél kevesebb nem lehetne, mindjárt készek és képesek letenni, ezen esetben ezen summát a' földesúr tartozzék felvenni, a' földművesek' tartozásai annak arányában mindjárt csökkenjenek, és a' megváltás' tárgyát már csak a' fenmaradó tőke képezze. Könnyiténé talán ezen operatiót az is, ha megengedtetnék, hogy a' birósan megállapított tőke' lefaragására olly helyeken, hol a' legelő el van már különözve, szabad egyezés mellett földet is adhassanak a' földművesek. Az említett porosz törvény minden megváltásoknál megengedi a' földbeli kiegyenlítést (Landabfindung) nálunk a' legelőre szorítva, egy bizonyos maximumig és ott legalább, hol terjedelmesek a' legelők, talán ezen intézkedés nem volna ártalmas, és meglehet némelly most parlagon heverő földet művelés alá kerítene és ekkép az ország' termesztő képességét, a' kereset-módokat és tőke beruházási alkalmakat növelné. Azon általános elvhez, melly szerint a' megváltási operatio folyamatja alatt is fenhagyatnék a' szabad egyezés, hozzá lehelne talán még azt is ragasztani, hogy még mielőtt maga ezen operatio elkezdődik, a' szabad egyezés újra megpróbáltassék. Ekkor tudva lévén már a' meg-

váltandó tőke és azon esztendők is, mellyek alatt a' földesúr a' tőkét megkaphatja, valószínűleg kiszámíthatván, ezen adatok' tekintetbe vételével és azokra basírozva, szabad egyezés' melletti kiegyenlítés, különféle rendszerekben, például bizonyos évekig tartó pénz, vagy természetménybeli járandóságokban (Geld- oder Naturalien-Anuitäten), vagy bizonyos egyenesen a' földesül' ' kezeibe menendő pénzfizetések, és mind a' mellett bizonyos évekig változatlanul maradó úri munkák mellett, hihetőleg könnyebben jöhetne létre, mint most a' törvény' pusztá engedelmével. A' mi már magát a' megváltási operaliót illeti, ezen egész gondolat arra van építve, hogy a' hol a' szabad egyezés semmikép sem sikerűit, és az egyik vagy másik fél a' megváltást kívánja a' földművesre egy olly évenkénti járandóság vetessék ki, mellyet ő körülményeihez képest elviselhessen, és a' melly -több éveken keresztül lőkéshetvén, valamint annak kamatai is, bizonyos idő alatt egy olly tőke kerekítessék ki, mellynek kamataiból és az évenkénti járandóságból a' lépcsőnként megszűnendő úri munkák' tőkéje a földesurnak kifizettetvén, évenként egy ollyan felesleg maradjon fen, melly ha még egy ideig kamatostól együtt tőkésítetik, és az előbbi tőkéhez hozzá csatoltatik, bizonyos évek' leforgása múlva a' lépcsőnként megváltás után még fenmaradt úri munkák' egész tőkéje egyszerre kifizettethes-

sék a földesúrnak. Hogy ez lehető legyen, arra három szükséges: 1.) rendes beszédése az évenkénti járandóságnak; 2.) olyan évenkénti járandóság' megállapítása, melly elviselhető legyen, és annak hogy annál több is fizettethessék, megengedése; és 3.) az ezen járandóságokat kezelő és tőkésítő pénztár' olyan organisatiója, hogy az feladásának megfelelhessen. A' mi az elsőt illeti, jól tudom, hogy hazánkban ez mindenek között a' legnagyobb bekkenő. De azért úgy hiszem nincs helyén kétségbe esnünk, és lia egyszer megtanulandunk sikeres törvényeket hozni, ha egyszer a' hanyagságot sújtó, és nem legyező rendszert fogunk felkapni, azt hiszem e' tárgyban is fogunk kielégítőleg rendelkezhetni. Úgy is a' megyei pénztárok' nagyobb biztosításáról gondoskodni nem sokára fog kelleni a' törvényhozásnak, mert a' legújabb üdőkben is lett számos sajnos tapasztalások, figyelmét mulhalatlanul felfogják ébresztetni. Midőn hiróilág megállapíttatik a' megváltandó tőke a' megyei értébecslő bíróság által, ugyan ekkor határozathatnék meg, valljon az évi járandóság csupán a' törvényes minimumot, vagy többet tegyen e? A' felsőbb bíróság ezen kérdést a' becsérték iránti kérdéssel együtt döntené el, és ítéletét az irományokkal együtt felküldené a' megyének. A' megye, a' bíróilág megállapított évi járandóságot minden községre, mellyre ezen megváltási combinatio alkalmaztatik, a' házi adó-

val együtt, de megkülönböztetett rovatban vetné ki és tisztviselői által szedetné be. Minden község tudván az öszves évi járandóságot, és a' megváltók' számát és minéműségét, a' személyenkénti kivetést (individuális repartitio) ahhoz alkalmazva tenné meg. A' megyei pénztárnoknak is tudomására lévén ezen évi járandóságok, tudná azt is, hogy minden ilyen községtől félévenként milyen summát kell az országos kármentesítési pénztárba juttatni. Ez a' legközelebbi királyi pénztár által történhetnék, mi talán a' kormány' részéről ellenzésre nem találna, miután más esetekben is ugyanezen mód használtatik. Ugyanez tartatnék meg az olyan községekre nézve is, mellyek a' meghatározott évi járandóságnál kedvező körülményekben többet fizettek. Az ország' központjában létező kármentesítési pénztár minden év' végén leküldené az illető megyéknek, minden egyes község' pénzalapjának kimutatását, mi a megyék által az illető községeknek adatnék ki. Így ezek is folyvást tudnák mivel bírnak a' kármentesítő pénztárban. Midőn már annyira szaporodott ezen pénzalap, hogy az úri munkák' lépcsőnkénti megszűnése elkezdődhetik, akkor a' községenkénti pénzalap' kimutatásban, benn kellene természetesen foglaltatni, hogy a' következő évben mennyi úri munka szűnik meg, mi hogy megtartassék, arra a' megyéknek volna felügyelni kötelességök. A' földesúrnak kezébe menendő tőkéknek kifize-

lése szinte a' legközelebbi királyi pénztárak által történhetnék, mi azután a' királyi kincstár és a' kármentesítő pénztár közölt volna kiegyenlítés tárgya. Némi nehézséggel járna az is, miután birtok változtatások, osztályok, eladások, zálogosítások, bírói foglalások 's a' t. történnek, mindég világosságban tartani a' földesurat, és tudni mikor tökefizetésre kerül a' dolog, hogy az kit illet? De ezen talán az értékbecslési eljárás' alkal-mával lehelne már segíteni, ha t. i. akkor minden illető földesurnak annyi tanúlevél adatnék, mennyi a' megváltási ötet illető tárgy, és ha törvényben kimondatnék, hogy ezekről egy megyei lajstrom vitessék, és senki a' megváltási tőkét az ilyen tanúlevél' előmutatása nélkül fel ne vehesse, így minden birtok-változáskor gondoskodnának a' felek, hogy az őket illető tanúlevelek kezeikbe menjenek. A' mi a' törvényes minimumot illeti, arra nézve felelte különbözhetnek a' véleménynek. De ennek nagy fontosságot nem igen lehet tulajdonítani, mert ha kis törvényes minimum határoztatik is, de fen van hagyva, hogy annál a' körülményekhez képest több is határozathatassék, és még ennél is többet fizetni a' földművesnek szabadságában álljon, úgy alkalmasint minden rendben van. A' maximumot a' bíróságok' korlátozására volna szükség határozni, de a' jobbágy-nak felhagyni, hogy ő ha módjában van, ennél is fizethessen többel, és ekkép siettethesse a'



megváltást. Az országos kármentesítési pénztár és az arra ügyelő hatóság' helyes organisatiójának kellene végre mind ezeket kiegészíteni. Ha ennek elnökét Ő Felsege nevezné, többi tagjait pedig a' m. k. helytartó tanács ön tagjaiból választaná, úgy azt tartom, mind azok, kiknek részére ezen hatóság tőkét kezelne, mind a' megváltók bizodalommal és megnyugvással tekintenének ezen hatóságra, kivált ha az törvényes utasítással, világosan megszabott hatáskörrel ellátva, a' kormány' és ország' ellenörködése alatt tartva, és czéljainak elérésére elegendő hathatósággal felruházva, működéseinek eredményeit, eljárásának akadályait nyíltan bocsájtaná minden év' végével a' közönség' elébe, hogy így nem csonka, nem félremagyarázott, hanem igaz és tökéletes adatokra épült vélemény képződhessék ki, és szolgáljon alapul.

## VI. Levél.

*Júliusban, 1839.*

Azon emeltyűk között, mellyek az anyagi érdekek' és jólét' előmenetelét föltételezik, első sorban állanak a' közösülési módok és hitelintézetek. Ezen igazság csak részletes és tökéletlen elismerésre és alkalmazásra talált a' régiségben; annak valódiságát, jelentőségét, nagyszerű következtését egész kiterjedésében csak az újabb kor fogta fel. Hazánkban e' tekintetben eddigelő a' szükséghez képest felelte kevés történt, 's ha valamiben, ezekben elmaradtunk. Azonban e' körülménynek — ha elgondoljuk, aránylag rövid idő alatt milly óriási lépéseket teltek más nemzetek — aczélni és nem csiiggeszteni kell bennünk az akaratot. Hollandban mára' 12-ik, Olaszthonban a' 13-ik században építettek csatornákat, 's noha Britanniában az elsőt 1755-ben kezdték meg, 1835-ben már 2477 angol mértföldnyivel bírtak. Az éjszakamerikai egyesült statusokban 1815-ben épült az első, 's húsz év múlva 1300 mértföldnyi volt készen, és ennél sokkal több munkában. Franciaország már a' 17-ik században építe csatorná-

kát, 's jelenleg 900 francia mértföldnyinél több van készen. Young szerint még a' múlt század' utolsó évtizedeiben igen rozsak voltak az utak Angolbon' nagy részében, 's míg most mac-adamisált úton Londonból Edingburghba 36 óra alatt érhetni, akkor 10 nap volt arra szükséges. — Franciaországban 1811-től 1838-ig négy ezer mértföld (lieue) úgy nevezett királyi ut készül's azon évben a' megyei utakkal együtt, de a' mellékutakon (che-rains vicinaux) kívül, 14,000 francia mérlföldnyi ut volt a' közönség' használata alatt. Britanniában Scotiával együtt 125,000 angol mérlföldnyi út létezik, ezek között 25,000 mérlföldnyi magán testületek' kezelése alatt. — Ezer mértföldet meghaladó vaspályáit 1825. óla épilé legnagyobb részben Britannia \*). Az éjszakamei i-kaiak és belgák, ámbár később kezdtek vaspályákat építeni az angoloknál, aránylag ezeket, és így a' többi nemzeteket is, meghaladták \*\*). A' britek'

\*) Lásd ezekre nézve: M'Culloch, Dictionary of commerce etc. M i c h e l Chevalier Interels marleriés cu France ele. Klei n scli r od. Gesetzgebung Grossbritanuiens über Handel ele. Slaals-Lexicou von Rottcck, sub Eisenbahnen ele. Leltres sur l' amerique du Nord, par Midi el Chevalier etc. etc.

\*\*\*) Az amerikaiakra nézve az ellenkezői törekszik megmutatni, de sikertlenül: Statistische Uebersicht der Eisenbahnen Europa's und Amerika's, von Mo-

nek csupán folyóvizeik' szabályozása és csatornáik 29 millió font sterlingbe kerültek — és ugyanennyibe körülbelül a' francziáknak is vízi közlekedéseik' jobb karba helyezése.

Ha már mindezeknek ellenében, minállapotunkat veszszük fontolóra, és meggondoljuk, mennyire szorító már a' teendők' szüksége: úgy meg kell vallanunk, hogy eljött az idő, e' tárgybeli hanyagságunkat feszült szorgalomná, óhajtasainkat, kívánatainkat cselekvéssé változtatni.

Ezen közönségesen elismert igazság' érzete hozá létre múlt országgyűlésünkön a' XXV-ik és XXVI-ik cikkelyeket, mellyek e' tárgyú közintézkedéseinkre egy új korszakot derítettek fel, mert megfektették azon széles és igazságos alapelvet, mellyre ezentúl bizvást tartósabban és nagyobb csinnel lehetend építeni. A' buda-pesti hídon, a' XXV-ik cikkben kijelelt vonalokon építendő vaspályákon mindenki üzetni fog. Tudom, mikint sok értelmes hazámíiainak véleményei különböznek az iránt, valljon ezen alapelvet épen úgy és ott kellett e alkalmazni, a' mint és a' hol történt;— de nem hiszem, hogy józanul annak igazsága, korszerűsége és haszna felől kételkedni lehetne. Az 183/6-diki törvényhozást fogja az utó-

ritz F r a n z 1, Professor in Wien stb. című könyv, mellyben a' tervezett európai vonatok a' készen lévő amerikaiakkal hasonlítatnak össze.

kor' ítélőszéke előtt illetni azon dicsőség, hogy jeget tói t a' maradéknak biztosabb és gyorsabb haladásra e' tekintetben, — hogy elég erővel birt, a' még divatozó balítéletek' daczára, megbontani azon gátak' egyikét, mellyek jólétünk' kifejlődésének makacsul szegeznek magokat ellene, — és végre, hogy ama' változatlanul igaz tanúságot, miszerint százados szerkezeteket romlástól és elfajulástól megóvni csakúgy lehet, ha maga idejében megtisztítatnak a' salaktól, kijavítatnak és a' megváltozott körülmények' elkerülhetetlen kívánataival összhangzásba hozatnak, méltányolá. És mindezt én, érdemtelves szerkesztő úr, ama' józanul conservatív szócskában: mindenki, találok fel.

A' XXV-ik cikkely így kezdődik: „A' legközelebbi országgyűlésig, mellyen a' haza' közjavát előmozdító magányos-vállalatok iránt a' törvényhozás kimerítőleg okvetetlenül fog rendelkezni, ideigleni határozat gyanánt rendeltetik“ stb. Ha nem magából a' dolgok' természetéből, világos már ebből is a' jelen országgyűlésnek a' többek között e' tárgybeli hivatása. Elkövetni mindent, a' mit körülmények javainak és engednek, a' közösülési módok' szaporítása, jobb karba helyezése, valamint a kereskedési és magánhitel' bővebb és helyesb megalapítása által, honi iparunk', bel és külkereskedésünk' élénkebbítésére: ez a' czél véleményem szerint, melly előttünk fekszik,

és igen káros mulasztásnak tartanám, ha e' felé a' jelen országgyűlésen sikeres lépés nem történnék.

Láttuk, hogy a' XXV-ik cikkely „ideigleni határozat.“ És ez természetes is, mert nem csak azon alap, mellyen magán vállalatokról! törvényeknek nyugodni kellene, még hiányzik, de e' felett azon elvet, miszerint a' vasút- vagy csatornavám' meny-nyiségének meghatározása egyedül a' vállalkozóktól függ, illy generalitasban a' törvénykönyvben meghagyni, talán nem volna célirányos. Mindenek előtt szükséges tehát, egy törvényt alkotni „résztvényes társaságokról.“ Britanniában nincs ugyan illyes törvény, ámbár csupán folyóvíz- és csatorna-hajózási, továbbá vasúttársaság 284 létezett 1835' ben; olt minden illyes egyes vállalatra külön törvény szükséges: de ennek okát alkalmasint abban lehet feltalálni, mert évenként összeül a' parlament, melly nem csak törvényhozó, de köz-igazgatási lestitületként is működik. Nálunk minden 3-ik évben kell országgyűlésnek tartatni, és így olly esetekben, hol törvény szükséges, a' legüdvösebb tervnek három évig kellene heverni. Ez kétségtelenül gátlaná az egyesületi szellem' kifejlődését. Egyébiránt köteles is a' törvényhozás hasznos célra alakuló társaságokat védeni, őket jogaikról, valamint a' közönséget cselszövényeik ellen 's felvállalt kötelezetéseik' teljesítése felől, biztosítani, — köteles meghatározni mind viszonyaikat egymás' és a közönség' ellenében, mind azon garantiákat,

mellyeket a' közállomány tőlök megkívánhat. Ilyen határozatok nélkül tárt kapu nyílik levegőbe épített terveknek, mellyek gyakran a' közönség' nagy részének tetemes megcsalását egyes pénzesek' rendkívüli felgazdagulásával kötik össze, és a' részvényjáték' (Actienspiel) előmozdítása által károsan hatnak az erkölcs is égre. Sajnos volna, ha a' bennünket e' tekintetben megelőzött nemzetek' szomorú tapasztalatait nem akarnók vagy nem tudnók hasznunkra fordítani.

A' közlekedési módok öt ágáról lehet szó: folyóvizek, csatornák, utak, hidak és vaspály'ákról. Elismert igazság: 1) hogy ezeknek lehető legnagyobb tökéletessége egy azon emeltyük közül, mellyek hatalmasan mozdítják elő a' belkereskedést; 2) hogy ezeket tömegben kell tekinteni, és csak mindezeknek magok helyén minél tökélelesb alakban alkalmazása által lehet elérni a' közlekedések' lehető legnagyobb élénkségét és biztosságot. Miilyen állapotban vannak ezek hazánkban? folyóvizünk egy sincs, melly biztosan hajózható volna, — csatornáink kevesek és tökéletlenek, — liláink sem elegendők, sem elég czélszerűen építve és fentartva nincsenek. — Dunánkon állóhidunk nincs, többi folyóinkon sem elegendők; vaspályáink pedig még csak reményeket nyújthatnak. Ezen utóbbiakról tehát nem szólván, ha vizsgáljuk ezen helyzetnek oka mi lehet? kettőre fogunk véleményem szerint találni: 1) mert folyóvizeinket

csak részletesen vagy éppen nem szabályoztuk,— csatornákat, utakat, hidakat vagy nem ástunk és építettünk, vagy az ásottakat cs épülteket nem tartottuk fen; 2) mert arra, mit e' tekintetben tennünk kellett volna, megkívántató értelmi és anyagi erőnk hiányzott. Két módon lehet tehát ezeken segíteni: több és helyesebb cselekvés, másodszor, helyesb ismeretek' terjesztése és telmesb anyagi erő' kifejtése állal.

Azon anyagi erő, melly közösülmódok' javítására vagy létesítésére használtatik, kétféle szokott lenni: pénz- és munkabeli. Az első érezhetőleg szűk lévén hazánkban, 1834-ben az ország' minden megyéi csak 125,000 ftot költöttek utakra és hidakra. Mennyire mehetek az illyes czélokra a' só felemelt árából fordított summák, nem tudom. Mi pedig a' második, azaz kézmunkabeli erőt illeti: tudjuk mikint csak egy bizonyos osztálya a' népességnek szabályozza ittolt vizeinket, vet gátakat hullámaiknak, építi utainkat, jobbadán hidainkat, tartja mind ezeket fen, és fizeti ezeken a' fenálló vámokat. A' nemesség szabad mindezekről, vagy a' hol utat, hidat készít, fenlart, ott vámot is ő szed azoktól, kik azokat használják. Már most ezen kérdés támad: ezen ősi szokás-törvényen alapuló rendet továbbra is fen akarjuk e tartani? vagy pedig a' népesség' egyéb részeit is bele húzván ezen teherviselésbe, nem inkább az illy czélokra fordítható erőt tetemesen



szaporítani kívánjuk e? Azokkal, kik az elsőre igennel felelnek, semmi beszédem, és nincs egyéb bátra, mint sok szerencsét kívánnom rendszerűkhez. Mi engem illet, én nera-mel felelek, 's bátor vagyok állítani, hogy mindaddig, míg azon rendszert a' szükséghez és igazsághoz mérsékelve nem módosítjuk, közösülési módjaink soha sem fognak a' szükségnek megfelelni. — De nézzük röviden, más nemzetek mit teltek e tekintetben.

A' mi az utakat illeti, a' szabad alkormányu Britanniát kívánom itt különösen kiemelni, részint mert sokak előtt kedves lesz a' példa, részint mert ott köztudomás szerint az országutak a' tökéletességnek igen magas fokára vergődtek. Britanniában minden földet vagy ingatlan jószágot bíró, továbbá tizedtulajdonos és földbérlő, tartozik birtokához képest az utak' készítéséhez és fentartásához kézi- és szekeres-munkával járulni, vagy maga vagy helyettese által. Activ katonai szolgálatbeliek ebből ki vágnak véve, a' papok ellenben alája vetve. Ezen munkák pénzzel megvállhatók ugyan, de csak a' békebírák' engedőiméből, mert különben az útfelügyelőknek joguk van, az ajánlott váltságbért el nem fogadni, és a' munkát természetben kívánni meg. A' szokástörvény (common law) szerint, azon községbeli birtokosok, mellynek határát az ut átszegi, tartoznak a' fentartással. E' célra a' természetbeni munkán kívül, még bizonyos pénzbeli adó is vetetik ki, melly a' legújabb törvények szerint kö-

lönböző, de a' jövedelem' 10%-át meg nem haladhatja. Nem lehet itt bővebb, ámbár igen tanulmányos részletekbe bocsátkozni, elég hogy  $\frac{4}{5}$  része a' brit utaknak maiglan ezen fő elvnek köszöni fentartatását. Még a' 17-dik században, de főleg a' múlt század' közepe óta, mert a' közlekedéseknek az ipar' felvirágzása' következtében történt megszorodása mellett, a' községek az ebbeli szükségnek kellőleg megfelelni, nem mindenhol voltak képesek, más vállalatok' példájára társaságok álltak össze azon czéllal, a' nagyobb varasok között 's a' legfontosabb vonalokon, utakat építeni és fentartani. Ezen társaságok többnyire olyan személyekből szerkesztvék, kik különböző okoknál fogva, az utak' jó karban tartása által közvetlenül érdekelteinek. Minden illy társaság külön törvén}' által állapítatik meg, melly törvény egyszersmind az illyen társulat' kezelése alatt álló utal, községiből (párisii road) sorompós úttá változtatja. Jelenleg közel 1300-ra megy ezen társulatok' száma, 's kezelésük alatt mintegy 25,000 mértföldnyi út létezik. Ezen társaságokat nevezetes jogokkal ruházták fel a' törvények, mellyek között első sorban áll, az utvámszedhetési — miért is ezen utak az e' végre felállított sorompóknál fogva sorompós utaknak (turnpike roads) neveztetnek — továbbá azon jog, az illyen útra fordítani azon munkát és adót, mellyekkel a' községbeli birtokosok a határaik

átszegő utak' fentartásához járulni tartoznak. Az útvám' mennyisége törvény által van megszabva, és a' társaságnak nem szabad nyereszkedni, hanem minden jövedelemét az útra tartozik fordítani, mire valamint az út' jóságára nézve, felelős. Igen kimerítő törvényes szabályok vannak e' tárgyban alkotva, mellyeket hosszas volna emlegetni: elég hogy a' jó siker azt látszik mutatni, mikint azok meg is tartatnak. A' hidak' fen tartását megyei terhek közé számítja az angol szokás-törvény ha csak az elüdülés (praescriptio) vagy más birtokviszonyoknál fogva egyes személyekre vagy testületekre nem ment által. A' megye' akármellj' tagját bíró elébe lehet idézni és megítéltetni, ha a' hidak rossz állapotban tartatnak; ki azután többi tagtársain kereskedhetik.

És ezek azon rendelkezések' fővonalai, mellyek létre hozlak és fentartanak Britanniában 125,000 mértföldnyi utat és számtalan hidat. Nálam, ki tisztában vagyok az iránt, hogy rendszerünket e' tárgyakra nézve változtatnunk kell, csak az a' kérd és, ez mikor? mikép? és milly kiterjedésben történjék? Mi az időpontot illeti, nem hiszem, hogy a' mostanit előlépés nélkül el kellene szalaszlani. A közvélemény kedvező e' tekintetben, az anyagi érdekek pedig mintegy parancsoló hangon látszanak ezt megkívánni. A' módra nézve azt tartom, ezen két elv nem alaptalan: 1) hogy útvámnak mérsékeltnek kell lenni, különben gátol-

ja inkább hogysen élénkíténé a' közlekedést: 2) hogy azon kívánat: „Senki se készítsen ingyen illat, de mindenki fizessen rajta 's a' jövedelemből tartassák az fen', vagy magas vámokhoz vagy magas budgetekhez vezet a' tárgy' természeténél fogva, és így szükség megtartani az út-ingyen-készítési köteleztetést mint országos terhet, de szükség jobban elrendezni, alkalmazásának sikeresebb eredményeket szerezni, s a' népesség minden osztályaira kiterjeszteni — egyszersmind mint segédet ezek mellé állítani a' mindenki által fizetendő útvámokat. Nem kétlem, hogy azon gondolat,,a' nemességet is bele húzni mind az utkésztítés' mind a' vámfizetés' terhébe' s', még most felelte népszerűtlen. A' vámfizetésnek sok pártolója van, az elkészítésnek sokkal kevesebb — de ezek talán szaporodnának, ha ezen útkészítési teher pénzzel megvállhatónak nyilatkoztatván, annak egész összesége országos segedelem' formájában vetetnék a' nemességre. Véleményem szerint előleges lépések volnának: 1) osztályozott összeírását készíteni a' készen lévő utaknak; 2) meghatározni a' megyék által építendő vonalokat; 3) ezeknek felelőségét; 4) a' jobbágyok által teendő kézi- és szekeresmunkákat; 5) a' nemesség' e' célrai segedelmét; 6) a' királyi városok' 's egyéb törvényhatóságok', 7) egyes vámszedési joggal bíró személyek' köteleztetéseit; és végre 8) azon elveket, mellyek szerint vámok szedessenek. Ezek közben, ha tő-

lem függne, még ezen elveket követném: a' foganatba-vétel' sikeresítésére múlhatlanul szükséges a' felügyelés' központosítása; útvám, jövedelem' forrásának ne tekintessék rendszerint, és csak olly mennyiségben szedessék mindenkitől, liogy az útkészítés' elkerülhetetlen pénzbeli költségei fedeztessenek; — de ezen szabályból kivétel engedjessék a' még meg nem kezdett vonalokra nézve azon esetekben, hol vagy a' legyőzendő akadályok vagy egyéb körülmények tetemesb erőt és költséget kívánnak meg. Ilyen esetekben alakulhassanak köz felügyelés alatt állandó társaságok, és törvényes elvek szerint bizonyos esztendőkre útvámszedhetési joggal az igazgatás által ruháztathassanak fel. Ugyanezt engedném meg azon esetekben is, ha bizonyos már készen levő vonal' fentartása, különös okoknál fogva, az illető testületeknek igen tetemes egyéb munkálatokat gátló költségébe és megerőltetésébe kerül.

Azonban mindezekkel még nem fognánk özeit érni mindaddig, míg azoknak nagy része, kikre az úticsinálás és fentartás bízva van, helyesb ismeretekre és több gyakorlati tapasztalatokra szert nem lesz. E' cél' elérésére véleményem szerint, nagy mértékben alkalmas volna, néhány akár külföldi akár honi vagy birodalmi, de kitűnő érdemű mérnököt országos költségen megfogadni, és ezeknek munkálkodásra tágasabb kört nyitni meg. így állhatna elő idővel egy meghatározott útsi-

nálási rendszer és egyformaság. E' felett ifjúink az ilyen tapasztalt férjfiak mellett gyakorlatilag képezhetnék ki magokat, mihez ha még néhány jelesebbnek országos költségen utaztatása járulna, okom van reményleni, hogy állásunk e' tekintetben, aránylag rövid idő alatt, tetemes jobbulást tapasztalna.

Jövő levelemben még néhány észrevételt vízi közlekedésinkről fog kapni kegyed. Addig is friss egészséget és vidám kedélyt óhajtok.

## VII. Levél.

*Augustusban 1839).*

Nem kétli kegyed, hogy az 1839-ki kegyes kiselőadások, midőn Dunánk' s egyéb hajózható folyóvizeink' szabályozása iránti tanácskozásokra felhívták az ország' Rendeit, egy minden gondolkozó által mélyen érzett szükségét felfogva, az értelmes közvélemény' forró óhajlásának feleltek meg. Minthogy itt körülünk, ámbár olvassuk a' magyar hírlapokat, csak keveset tudunk az országgyűlés' folyamatáról, ezen kérdésbe az ország' Rendei beleereszkedek e már? nincs értésemre —; annyit azonban bizonyosnak hiszek, hogy azt még el nem végezték. Ily helyzetben talán nem késik még a' következő néhány észrevétel. Különben is a' sajtónak és főleg időszakinak, egyik kötelessége, közhasznuk miatt érdekes tárgyakra fordítani munkásságát.

Idővel szükségtelenné fogják e lenni, legalább nagy részben, a' vasutak a' folyóvízi és csatornai hajózási? ez olly kérdés, mellyről jelen-

ben sokat vitatkoznak, de a' melly még eldöntetlen, mert sem a' mechanikai tudományok' jöendő haladásait általában, sem különösen a' gőznek vagy levegőnek vas és egyéb pályákon mozgató erő gyanánti alkalmazása mennyire tökéletesülhet még, előre meghatározni nem lehet. Ha az eddigi tapasztalatokat tekintjük, azt fogjuk észrevenni, hogy a' közösülési eszközök' különféle ne. meinek magok helyén és a' körülményekhez mért, minél tökéletesebb formábani alkalmazása következett a' legjobb sikert, 's ennél fogva minden felvilágosodott kormány' és törvényhozás mindnyájára fordította figyelmét. A' dolog' mai helyzetében, a' mesterséges közlekedési eszközök között, gyorsaság' tekintetében a' vaspályákat, az olcsóságában a' csatornákat illeti, legtöbb esetben, az elsőség. Mellyiket ezek közül, vagy mindkettőt kell e tehát két pont között alkalmazni, azt a' közlekedések' jelen és reraénylhető mivolta, a' fenálló kereskedési helybeli és egyéb viszonyok határozhatják el. Földművelő országban, mint honunk, hol a szállítás' tárgyai nagyobbára nagy tömegű, nyers és így magas fuvarbért meg nem bíró termékek, kétségkívül az olcsóság azon tekintet, mellyre előlegesen figyelmezní kell. Világos ebből gondviselés-ajándékozta természetes csatornáink' azaz folyóvizeink' kitűnő fontossága. A' tudománynak és mesterségnek ezek körül még nagyszerűbbek feladatai mint csator-



nák- és vasutaknál, mert itt nem csupán biztos közlekedési vízpálya' létesítése, de azon cél' elé-  
rése is szükséges, hogy a' folyóvíz' káros kiára-  
dásai megakadályoztassanak. Természetes, mikép  
ilyen eredmények' eszközléséhez nem csak szilárd,  
könnyen nem csüggedő akarat és erős meg-  
vívás természeti akadályokkal, de leghelyesb tu-  
dományi ismeretek, hatalmas munka és pénzbeli  
eszközök múlhatlanul szükségesek.

Folyóvízi szabályozások, valamint egyéb köz-  
lekedési eszközök, eddig két módon jöttek létre  
leginkább, tudniillik vagy országos erővel és költ-  
ségen, vagy egyes vállalkozók és egyesületek ál-  
tal. Mellyik rendszer érdemli az elsőséget, eldön-  
teni nem lehet, mert az a' körülményektől függ.  
Mindkettőnek vágnak a' civilisált nemzetek kö-  
zött követői. Ausztria és a' szövetséges német tar-  
tományok' nagy része, csatornákra és folyóví-  
zekre nézve az országosnak — vasútalra nézve —  
néhány kivétellel — az egyesületinek látszanak  
hódolni. Belgium az előbbit jó sikerrel alkalmazza  
vaspályáira. Franciaország folyóvizek és csator-  
nák körül nagyobbára az országost követi — vas-  
utasra nézve az egyesületit — de eddiglen igen  
csekély sikerrel — használja. Az éjszakamerikai  
egyesült statusokban mind két rendszer gyakor-  
latban van, Britannia pedig — említést sem ér-  
demlő kivételekkel — csupán az egyesületi rend-  
szerhez ragaszkodik. Emlékezhetik kegyed, hogy

a' ministerium most legközelebb a' szegény Irlandhan országos költségen építeni javaló vasúti billjét az alsóház' ellenzése miatt volt kénytelen visszahúzni. Vagyon még egy harmadik rendszer is, melly a' felebbi keltőből lévén szerkesztve, vegyesnek mondathatik. Miután hazánkban folyóvizeink' szabályozása valahára országos tanácskozások' tárgyává kitűzetett, napi renden látszik lenni azon kérdésbe ereszkedés: Magyarországnak folyóvizei körül ezen rendszerek közül melylyiket volna legtanácsosabb követni?

A' tiszta országos rendszer, melly abban áll: a' rendes jövedelmekből egy bizonyos summát illyen czélokra fordítani, vagy kölcsönöket venni fel e' végett, nagy országos jövedelmek mellett, és ott lehető, hol nemzeti kölcsönök' rendszere elfogadva van. Ennek kétségtelen érdemei vágyanak, például: ez olly munkálatokat is végrehajt, mellyeknek szüksége és haszna az egészre bizonyos ugyan, de a' várandó jövedelem csekély, vagy távol lévén, egyesületi vállalatok' tárgyai nem lehetnek; ez a' szükséges sorban viheti végbe a' munkálatokat, egyformaságot hozhat be az építési rendszerbe, egységet a' foganatba-vétel körül, szilárdabbul építkezhetik mert a' jövendőt megvárhatja, 's nem kénytelen azt a' jelen pillanat' hasznának feláldozni. Más részről, minden kivétel nélkül, a' közösülési eszközök' minden ágaira, mint egyedüli rendszer alkalmazva, nem-

csak mód nélkül szaporítja a' közigazgatás' gondjait, és figyelmét egyéb tárgyaktól elvonja, de egyszersmind a' közadókon felül szükségen túl neveli az ilyen munkák körüli kiadásokat is, mert ezeknek nagyobb vagy kisebb mennyisége közvetlen senkit sem érdekelvén, a' takarékosagra, unelly egyes ember- vagy egyesületnél az abból várandó haszonnal viszonyos, kellő ügyelem nem mindig fordíthatatik.' És talán innen van, hogy némelly nemzetek egészen ellenkező elvet állítottak fel e' tekintetben, t. i. mindent mi egyesek' erejével kivihető, ezekre bizni. közidélek, önfeláldozás a' közjóért csak ritkán és többnyire haszonkeresés vezérli az emberek' többségét — ebben gyökerezik az egyesületi rendszer — az elv maga az emberi természetén alapszik, 's mint emeltyűt használja a' haszonvágyat, de azt korlátozza 's annak közhasznú irányt ad. Ezen rendszernek adatott, a' nemzetekben szunnyadóit inleliigenliákat mozgásba, egymással súrlódásba hozni, 's kimutatni a' különben önmagokat felemésztőknek kellő hatáskörüket és központosítani azokat hasznos célok felé — ez szaporítja mind szellemileg mind anyagilag a' nemzetek közti érintkezéseket, ad életet, erőt, terjedelmet az ipar' minden ágainak; ez tünteti ki számos elhanyagolt érdek' fontosságát; ez tudja a' parlagon heverő tőkét rejtékökből kicsalni és gyümölcsözőkké tenni; szóval, ez mozdítja elő az emberi értelemnek ama'

jótekmény mozgalmát, melly a' nemzetek által nem csak valódi polgárisodás', de tudományos művelődés' tekintetében is tett előlépéseknek nagy részben szülője. Az egyesületi szellem, hol kifejlődésre tudott vergődni, csudákat lön. Azonban mint egyébben, mi emberi, ebben is el van rejtve a' rosznak csirája, 's az, hol idejekorán el nem fojtanak, vagy sarjazása meg nem előztetett, káros hatását mindenütt éreztette. — Minthogy az egyesületek egy bizonyos cél' elérésére szükséges summákat legtöbbsnyire részvények által állítuak ki, a' dolog' természetében fekszik, hogy ezen részvények ugyanazon kezek között mindig nem maradhatnak, és adás-vevés' azaz kereskedés' tárgyaivá lesznek, áruk tehát, valamint egyél» portékának, fel- és alászáll. Ezen kereskedéstől, mert hatalmasan ingerli a' nyereségvágyat, elválaszthatatlan a' részvényjálék (Actienspiel), melly egy sajátóságos nyavalyája a' mostani kornak. Ez abban áll, a' részvénykelet (Actiencours) folytonos habozásán nyereszkeszteni akarni. Sokan csupán oda irányozzák minden igyekezetüket, hogy a' részvénykelet »kiszálljon, mert ők csak így nyerhetnek. Ma például 525 fton kel egy éjszaki vasutrészvény. X azon reménységben, hogy a' kelet fel fog menni, kötésre lép R-rel, 's ígéri, hogy R-nek 8 nap múlva 527 ftyával 1000 darab részvényt ad. Nyolcz nap múlva a' részvénykelet leszáll 520 ra. X nem fogja az 1000 részvényt

R-nek állaladni, mert azzal nem is bír, az egész dolog csak fogadás, csak sorsjáték volt, de a' kötésbeni és 8 nap utáni részvénykelet különbségét, a' mi minden darabnál 7ftot és így összesen 7000 flot tesz, fogja R-nek kifizetni; ennek érdeke tehát abban áll, hogy a' részvénykelet alább szálljon, a' vállalat' hitele csökkenjen, az ne sikerüljön, és ő e' végre mindent kész lesz elkövetni. Minthogy ilyen nyereszkezők sokan vágnak és gyakran hatalmasok, világos, hogy nagy érdekek pontosulnak együvé a' vállalat' megbuktatására. Mindezekkel 's cselszövényeikkel, egyéb természetben és körülményekben fekvő akadályokon felül, meg kell vívni a' vállalatnak. E' felett magok a' részvényesek is fő ügyelnökei inkább oda fordítják, részvényeiket magasb áron mikint adhatnák el, mint mibe nekik került, hogy sem a' vállalat sikerülésére. Néhány nagypénzesek többnyire kezökre tudják keríteni az efféle vállalatokat. Pompás programmákkal, levegőből mentett költségvetésekkel és jövedelmi kinézésekkel a' közönségben részvétet gerjesztenek, 's midőn el van már készítve minden, mozgásban minden rugó, kellőleg felbizgatva az uralkodó részvénytómánia, részvényeket bocsátanak ki, — nem rendezett aláírás' útján, hogy mindenki, kinek mód., jában van, eredeti áron juthasson hozzá, de a' részvények' nagyobb részét megtartva magoknak. Az aláírásra fenmaradt néhány ezer darab rész-

vényre sok a' magát jelentő — ki 10-et kívánt, annak egy jut — keresik a' részvényeket — a' vevők concurrentiája előáll 's felhág a' részvények' ára. Akkor fellép az egyes nagypénzes vállalkozó 's jó nyereséggel túlád a' megtartott részvényeken, annyit megtartva mégis magának, hogy befolyása az egyesület' ügyeire fennmaradjon, de a' bezsebelt nyereség állal előre fedezve magát a' jövőendő veszteségek ellen. Ez új neme a' közönség' adóztatásának — nem közhaszon' czéljából, de egynéhány ügyis dúsak' még nagyobb felgazdagítása végett, a' nagyobb rész' tetemes kárával. Es micsoda érdeke lehet azoknak, kik zsebeikben pengetik már a' legkisebb fáradság nélkül szerzett nyereséget, és előre elkapták azt, mit a' jövőendőnek kellett volna meghozni, hogy a' még el sem kezdett vállalat valaha sikerüljön? Pedig a' nagyobb részvényesek közönségesen ezen helyzetben vágnak, 's ők egyszersmind azok, kikre az egyesületi ügyek' kormányzása többnyire bizva van. A' kis tőkepénzes, kinek nem kellene tőkét kockáztatni, vállalatba fekteti azt, mert azzal kecségtetik, hogy befizetett részvényéért folyvást kamatot fog kapni, még mielőtt az bevégeztetett és jövedelmez. Így azt véli, hogy élni fog mindig tőkéje' kamatjából, midőn egyszer, ha a' vállalat nem talált elsülni, azt veendi majd észre, hogy tőkét élte meg. Britanniában és Éjszakamerikában ezen csalódáson épülő mód,

melly szerint a' tőkebirtokos kamatokat önmagának tőkéből fizet, nincsen szokásban — minek ha azon rász következése van is, hogy nem annyira pénzes országokban, mint a' felebbiek, a' vállalatokba gyéribben folynának a' tőkék, de ezt azon jó eredmény, miszerint számos egyesek' vagyonbeli bukása elkerültetik, és nagyobb meg-gondolással, inkább csak ollyasok állal, kik valamit kockáztathatnak, történnek az aláírások, bőven helyrepótolja. — Ezen árnyékoldalai az egyesületi rendszernek, 's több mások, mélylékét előszámlálni hosszas volna, némileg megrendíték az európai szárazföldön az ezen rendszer iránti bizodalját, és ezeket tapasztalják mindennütt, hol e tárgy még helyesen elrendezve nincs. Honunk kivételt képezni nem fog, ha a' törvényhozás czélszerű rendszabályokkal a' bajt meg nem előzi. A' mi a múlt országgyűlésen e tárgyban történt, korántsem elegendő és sokkal kimerítőbb törvényekre van szükség. Az említett bajok' elkerülése végeit különféléket próbáltak a' kormányok és törvényhozások. Ilyen p. o. a' porosz vasúttörvény' rendelete, melly mindaddig míg az egyesületi tőke egészben befizetve nincs, au porteur \*) részvények' , ígervények' (Promes-

\*) Ezt magyarul nem tudom kifejezni- Au porteur P. o. a' bécsi bankjegy, azaz, tulajdonosának az tekintetik, kinek kezében van.

scn) 's több efelék' kibocsátását tilalmazza, 's a' fizetésekről szóló nyugtatókban a' befizető részvényt megneveztetni rendeli. Az első aláíró az aláírt summa' 40%-át múlhatatlanul tartozik befizetni, és csak miután ez megtörtént, szabad az egyesületnek az iránt határozni, valljon azon első aláírókat, kik jogaikat másokra ruházták, kötelezetéseik alól felmenteni vagy pedig nem figyelve a' történt általruházásra, továbbra is az első aláírókhoz tartakozni szükséges e? Ez igen czélszerű rendszabály a' részvény játék' megakadályozására — de semmi sem szükségesebb és alkalmasabb arra, hogy az efféle vállalatok egyesek' monopóliumává ne váljanak, mint az aláírási eljárás' igazságos elrendezése. Éjszakamerikában részint szokás részint törvények igen czélszerű módokat hoztak divatba, azon célhoz jutás végett, hogy egy kézbe sok részvény ne menjen, és minél több egyesek eredeti áron kaphassanak részvényeket. Például a' részvénytársaságot megállapító törvényben meg van határozva, melly napokon és helyeken történik az aláírás, melly órákban kezdődik és záratik be; ki van mondva, hogy megbízásból épen nem, és mindennek csak önszemélyére szabad aláírni, de ebben is nem követheti senki szabad tetszését, hanem első napon 2—5, másodikon 5—10 részvényre írhat egy személy alá, és csak harmadikon, ha még akkorra is maradtak aláíratlan részvények, korlátlan az aláír-



hatási szabadság. És ez mind nyilvánosan és közfelügyelés alatt történik. Nálunk, hol a' pénz még kevés, és így részvényhajtás sem lesz olly nagy mint másutt, legalább még most, egy része az efféle rendszabályoknak siker nélkül fogna maradni, de törvényhozásnak a' jövendőt kell tartani szemei előtt, 's azon a' közönség' érdekében fekvő czélt: „hogy egy kézbe sok részvény ne menjen, és minél több egyesek eredeti áron juthassanak hozzá“, elérni, minden módon igyekezni tartozik.

A' harmadik rendszer, mellyet vegyesnek mondtam, divatban van némelly országokban, és abban áll, hogy a' status tetemes számú részvényeket maga vesz által, és ekképen nem csak befolyását az egyesületi ügyekre biztosítja, de egyszerismind a' részvények' nagy részét elvonja a' játéktól. Ezen rendszernek ellenzői azt állítják, hogy a' statusnak csak annyiban lévén kötelessége, mennyiben a' közönség' kárának eltávoztatása kívánja, egyesek' vállalataira felügyelni, miután mind ezen czélt, mind a' részvényjáték' meggátlását célirányos rendszabások által úgyis elérheti, beavatkozása annál szükségtelenebb, minél inkább bizonyos az, hogy a' status, azon jótékony hatás által, mellyel gyors és biztos közlekedések a' nemzeti jólét' kifejlődésére gyakorolnak, közvetve úgyis eleget nyer, és így mint nyereszkesedésre különben is természeténél fogva al-

kalmatlan, azt czélszerűbb egyeseknek hagynia. Továbbá azt vélik ellen, miképen csekélyül jövedelmező vállalatok, nagy veszteségekbe keverhetvén az országokat, finanszialis bajaikat igen nagy mértékben szaporíthatnák. — Mások ezen rendszertől sok jól reménylenek, 's azt egyetlen eszköznek tekintik a' nagy közönségi és egyesületi érdekek' egybeolvasztására, főleg ha az bizonyos feltételek mellett vétetnék fogamatba. Ilyen volna például az, hogy az ország mint főrésztvényes — még pedig a' hol felesleg pénze nincs, kölcsönzőnél — járulna a' vállalathoz, 's az egyesületeket egy bizonyos p. o. 3—4% tiszta jövedelmi minimumról biztosítaná; ha nagyobb volna ennél a' tiszta jövedelem, 6%-ig csupán az egyesületet, 6%-tól 10%-ig felében az országot, felében az egyesületeket illetné; a' mi pedig 10%-et meghaladna, annak  $\frac{2}{3}$ -ada a' statusra,  $\frac{1}{3}$ -ada az egyesületekre háramlanék; de mihelyt ezen eset előállana, az illető vámoknak annyira kellene alább szállítatni minden 10 évben, hogy azontúl 10%-nél felébb ne rúgjanak a tiszta jövedelmek. Ezen rendszertől pártolói különösen azon jót várják, hogy miután a' részvényesek egy bizonyos habár nem nagy jövedelemről biztosítva volnának, nem csak azok, kiknek szándékjokban és azok, kiknek módjokban, de azok is, kiknek hatalmokban nincs, pénzt kockáztatni, p. o. árvák' vagy idegen pénzek' gondviselői, tőküket az ef-

féle vállalatokba fektetnék; — miáltal a' részvények' nagyobb része elvonatnék a' játéktól, és ez szűk térre volna egyébkint is szorítva, mert a' részvények' jövedelme bizonyos, és az osztalék is előre meghatározva lévén, a' részvénykelet' rendkívüli habzásaira nem volna ok, és így nagyokat nyerni még a' vállalat' bevégezése előtt, senkinek sem volna módjában, elkerültetnék tehát a' közönség' adóztatása egyesek' hasznára. Ezen rendszer gyakorlatilag alkalmazva létezik e már valahol? nem tudom. Egyébiránt majdnem ugyanazon ellenvetések gördületnek itt is elő, mint az elébbinél. Kérdik t. i. sokan, tanácsos e a' statusnak, kölcsönpénzt vállalatokra kockáztatni, mellyeknek jövedelme már csak azért is bizonytalan, meri tapasztalás szerint a' szükséges költséget, annál kevésbbé a' jövedelmet, egész meghatározottsággal kiszámítani előre, majdnem lehetetlen? tanácsos e ezen bizonytalanság mellett, egyesületeket bizonyos jövedelmekről biztosítani, és ez állal a' tőke' kockáztatásán felül magát tetemes kamatveszteségeknek tenni ki? kérdik, az egyesek hajlandók lesznek e, tőküket illy vállalatokba fektetni, miután a' lehető nyereségnek előre halár lévén szabva, az a' tőke' kockáztatásával arányban többé nincs? — Ezekre a' rendszer' pártolói azt felelik, hogy a' status, épen úgy vagy még inkább képes lévén, valamely vállalat' hasznos vagy káros voltát megítél-

ni, mint az egyesületek, ha néhány olyanba fogna is, melly csekélyül jövedelmez, ebbeli veszteségeit kiegyenlítenék az egyéb jól jövedelmezőbböli nyereségei, sőt azon esetben, ha tetemesen nyerne a' status ilyen jövedelmeiből, mindazon munkálatokat is eszközölhetné, melyek a' közönség' érdekében szükségesek, de különös körülmények miatt rosszul jövedelmeznek; ha ellenben csekély veszteség háramlanék a' statusra öszves ebbeli működéseiből, ezt bőven helyreülné azon haszon, mellyet jutalmasabb és gyorsabb közlekedések, természet' fogyasztás' minden ágaira, kül és belkereskedésre gyakortattak, és az országos jövedelmekre is kiárasztanak. Azt mondják továbbá, hogy meg kell a' productiv (termékeny) kölcsönököt különböztetni az inproductiv (terméketlen) adósságoktól. Az utóbbiak, miilyenek például a' folytatott háborúból következettek, fájdalmasan és nyomasztó teher gyanánt fekszenek a' népek' valamint, mint egy szükséges rosznak és nagyobbára nemzeti csapásnak még fenmaradt szomorú eredményei — midőn ellenben a' productiv kölcsönök, ha vízszahályozás-, vasutak-, csatornákra és kikötőkre 'stb. ezélszerűleg fordíttatnak, virágzó jólétet varázsolhatnak elő, és legkisebbé sem csökkentik a' nemzeti gazdagságot; mert mit lesz az, hogy egy nemzet 50—100 millióval adós, ha ezáltal képessé vált, természetményei 's készítményei érté-

két, szóval vagyont 100 millióról 500—600 millióra emelni? Azt kérdik továbbá ezen rendszer' pártolói, várni kell e a' statusnak azon távol időt, midőn a' honfiak' tőkái a' szükséges javításokra megkívántató költséggel arányban leendeknek, és' nem inkább kötelessége e a' tőkét ott, hol olcsók már, felkeresni és ön javára fordítani?

És ezek, érdemtelves szerkesztő úr, a' már divatozó és tervezett rendszerek' főbb vonalai, lássuk röviden, mindezeknek hazánkban micsoda nehézségekkel kellene megvívniok?

Az országos rendszernek gátot vet, még pedig bajosan meggyőzhető, pénztelenségünk. Alkalmasint még senki sem tudja, folyóvizeink szabályozására mennyi pénz kívántatik. De a' feladat' roppantsága nem ok nélkül gyaníthatja, miszerint nagy summák szükségesek. Ezeket micsoda pénztárból vesszük ki? hogy állítjuk elő? új nemű adó által? Ezt kire vetnők, és mire? Mindenkire? De a' nemesség fogja e azt fizetni akarni? az adófizetőre csupán? de ez elbírja e ezen újabb terhet? vagy azt várjuk e, hogy a' királyi kincstár ezt önerejével fogja eszközteni? De tartozik e ezzel és képes volna e azt tenni? és nem lehetne e talán a' kitűzött célt könnyebb utón elérni? — A' másik mód, tudniillik országos kölcsönnel végezni el, a' mit kell, szintén nagy nehézségekkel lesz kénytelen küzdeni, értem itt főkép

azon balítélelet, melly szerint mi azon szüzeségünket, hogy közadósságunk nincs, általában nagy szerencsének tartjuk. De ezen szüzeség igen kétes és föltételes előttem, mert nincs ugyan nemzeti adósságunk, mellyet üzetni mindnyájunknak kellene, de más részről pénzünk sincs, melylyel önadósságainkat üzethetnők. Szerencsének tartom ugyan magam is, hogy olyan eredetű nemzeti adósságoktól, mint a' miilyenek más nemzeteken súlyosan feküsznek, eddig menten tudtunk fáradni, de szomorú jelenet szerintem, egy nagy productiv nemzeti adósság' nem létezése hazánkban, mert sem ez előtt sem most nem lévén elegendő önerők a' szükséges javítások' életbe-hozására, ebből azt következtetem, hogy a' mit tennünk kellett volna, mindez ideig elmulasztottuk, különben színlett szüzeségünknek csak hire maradt volna meg. — Elismert igazság, hogy köz- és magán-gazdaságban egy iránt, nincs józabb cselekvés, mint az érett megfontolás után szükséges és hasznosnak ismert javításokat, ha öntőkéink nem elegendők, kölcsön veitekkel vinni végbe. De nem is lehet egyebet tenni, mert vesztéglésnél nagyobb hiba nem lehet, 's ezzel csak az érhet fel, önmagunkban olly valamit keresni, mivel nem bírunk. — A' kölcsön-rendszernek egyébiránt még azt lehet elébe gördíteni, valljon a' magyar nemzet, méltányos feltételek mellett, kölcsön-pénzt kapna e, kivált nagyobb mennyi-

ségben? Erre azonban azt tartom, legcézirányosabban próbával lehetne felelni. Ha az nem kedvező eredményt nyújtana is, nagy volna mégis az abból származott haszon, mert egy tapasztalással dúsabbak, egy csalódással pedig szegényebbek volnánk, azzal t. i. hogy nem csak magán-hitelnek, de országosnak is hijával vagyunk; raelly igen üdvösséged tanúság hatalmas ingerül szolgálna ezen szomorú jelenet' okai' kifürkészésére. Valamint egyesek úgy nemzetek is öntapasztaiá saikon tanulnak leginkább. A' próba itt talán annál szükségesebb, minél világosabb az, hogy akát a' tiszta akár a' vegyes egyesületi rendszert illy nagyszerű vízszabályozásokra igen bajos alkalmazni. Vasutat, csatornát, hidat a' status nem más mint azon haszon' szempontjából tekinthet, melylyet biztosított és gyorsabb közlekedések szülnek; vízszabályozásoknál keltő a' szempont, hajózhálás' eszközlése és káros áradások' meggátlása; kettős tehát az érdek is, mellyel azok érintésbe jönnek, kereskedési és birtoki, vagy inkább némileg általános társasági érdek. Nem az a' cél csupán, hajózhatóvá tenni a' Dunát, Tiszát, Marost 'stb., és ez által előmozdítani a' kereskedést — de szükséges kivívni, mennyire csak tudománytól és mesterségtől telik, hogy a' vizek' hullámai merő omladványokká ne tegyék városainkat, faluinkat, tönkre ne döntsék a' sarjazni kezdő ipart, 20—30 évi fáradozás' gyümölcseit

egy szigorú tél, kelletinél valamivel több hó és jég össze ne rombolják; meg kell akadályozni, hogy vizeink roppant földtereket posványos alakokban örökre megtartsanak; szóval széles munkássági mezőt kell nyitni a' köziparnak, de azt meg kell óvni baleseményektől, azt tehetségig védeni kell az elemek' dühössége és irgalmatlansága ellen. Ez mind érdekében, kötelességében fekszik az egésznek, a' nemzetnek, törvényhozásnak és csak neki lehető. Más az egyesület' állása. Ez tőkéből kamatokat akar látni, — áldozatokat nem lehet, és ha czélt akar érni, igen messzire és szövevényesekre ki nem terjeszkedhetik. Nincs reménységem, hogy találkoznának egyesületek, meltyek felvállalnák Budapestet, Esztergomot, Duna', Tisza' 'stb. partvidékét megóvni az áradásoktól, posványainkat virágzó rét- és szántóföldekké változtatni; de biztat a' remény, hogy a' nemzet át fogja látni önérdekét, maga fogja ezeket tenni és előmozdítani; nem fog elrettenni a' szükséges áldozatoktól; nem fog hallgatni elavult balitéletekre; tétovázás nélkül bele fog bocsátkozni a' kölcsön-rendszerbe; nem fog mértéken túl bízni ön erejében, 's a' hiányzót magán kívül fogja keresni, túl fog adni szüzeségén 's annak ebbe fogja tenni a' boldogító anyaságot; szóval, meg fog győztetni, hogy nincs helytelenebb számítás mint a' szükséges és hasznos költségnek akár megkímélése, akár halasztása. Azonban a' nemzet sem vihet



illy nagyszerű munkálatokat végbe, nem fizetheti a' felvett tőkét vissza, sem azok' kamatait, jövedelmek nélkül. Erről, valamint egyebekről is, a' nemzetnek gondoskodni kell. — Kincs igazságosabb elv, mint valamely munkálat' költségét főleg azok által téríttetni meg, kik abból köz.rellen hasznot vesznek, és csak a' mennyiben ez nem elegendő, folyamodni a' közállományhoz. Ezekből, nálunk még roszul hangzó szabályozási adó és segedelem, hajózási vám 's több illyes kis áldozatcskák önkint következnek; — de vetni kell, ha aratni akarunk, 's ezek csak annak füleit sérthetik, ki magának a' következő kérdést se nem tette se arra őszintén meg nem felelt. mi jobb, örökös pangás, veszteglés, szorult állapot, szegénység, posvány, csekély népesség, vízveszedelem, béka-tenger, káka és hínár? vagy élénk hajózás, pénz, virágzó kereskedés, jó szántóföld és rét, biztosított birtok, épebb partvidéki népesség, nem rettegő falu és város? — Éráim, választani tudni kettő között, és a' mi több, maga üdében — erős lelkek' bélyegző tulajdona!

## VIII. Levél.

*Augustusban, 1839.*

Érdemtelen szerkesztő úr! Csak kevéssel azután, hogy VII-ik levelemet postára tevém, kaptam meg a' „Figyelmező” “ 31. 32-dik számait, mellyekben Vásárhelyi Pál bírálja Beszédes' legújabb iratát a' „Grétztől Kolosvárig hajózható országos nagy csatorna” “ tárgyában. Magát a' munkát, egy jó barátomtól küldve, nem különben a' 66-ik számú „Századunk“-bán álló azon Figyelmeztetést“ is olvastam, mellyben Beszédes jelenti, hogy Vásárhelyi' számolásai hiteles mérésekből meg fognak czáfoltatni, „mihelyt azt az alakulandó végrehajtó részvényes társaság' alapítói szükségesnek találандják.“ Ezen záradéknak nem vagyok barátja, mert miért nem elébb? A' tárgy felette érdekes, és szükséges iránta a' közvéleményt felvilágosítani. Csató Pál' szemléje azt mondja ugyan, „szak' embereit (talán annyit tesz: Manner vöm Fach) illeti az e' dologhoz szólás“, de ez csak annyit tehet: szak' embereit illeti a' mérés-

sek' és tervek' kidolgozása, elkészítése, — mert a' dologhoz szólás másokat is illet, és annak megértése általánosan kívánatos, előre látható lévén, hogy elébb utóbb azon kérdést: a' tervezett csatornákat kell e ásni vagy nem? eldönteni nem csupán szak' emberei fogják. Az „a-Iakúlandó végrehajtó részvény-társaság“ sem tehet korszerűbet, ha érdekét felfogta. — Mi magamat illet, mind a' munka mind a' bírálat engem múlt levelemben kifejtett véleményimben megerősítettek. Mind Beszédes mind Vásárhelyi nagy fontosságot tulajdonítanak a' vízi közlekedések' javításának. Vásárhelyi bírálatának főleg azon czélt tűzte ki, megmutatni, mikint Beszédes' eszméi részint természeti akadályok miatt, részint részvény-társaságok által ki nem vihetők, mert a' költség' tömérdeksége a' várandó jövedelemmel arányban nincs, és ezen véleményét számolásokkal gyámo' lítja. Beszédes sok *pium desiderium* közben terveket ad elő inkább, higysem számításokat, és úgy látszik az elsőket nagybaj nélkül és rövid idő alatt kivihetőknek tekinti. Kérdést nem szenved, hogy Beszédesnek kimerítőbbnek és hosszasabbnak lennie, e' felett és kivált 14-ik lapján említett készen allo terveit és előszámolatjait közzé tennie kellett volna, ha a' közönséget meggyőzni akarja. Itt ugyanis közérdekről lévén szó, nem titkolódzás, de lehető legnagyobb nyilvánosság szükséges, mert elébb utóbb csak ezen úton és kellő megvi-

lalás melleit jöhet tisztába, „ezen eredeti tervii csatornának a’ maga tulajdon költségén törvényes feltalálója ’s eszméi kivihetők, helyesek e vagy nem? De különben is itten kizáró szabadítékról (exclusivum privilegium) szó nem igen lehet, inért okom van gyanítani hogy a’ közönségnek ezen kifejezés: „ezen csatornának törvényes feltalálója“ kir lönösnek és egy kissé regényesnek fog tetszeni. Reám ugyan az vidám benyomást okozott, mert gyermekkoromat s azon professort varázsolá vissza némileg elmémbe, ki a’ hegyekről értekezvén, nagy gravitással így szólott lanítványihoz: mons Himraalaya, quem nuperrime detexi etc. Vásárhelyi köszönetét érdemel, hogy rögtön előgördíté nehézségeit. Azonban akár állanak azok, akár nem, azon fontos kérdésre, mellymost az országgyűlés előtt fekszik és nyilvános mérnöki ex professo vitatást kívánna: mellyek t. i. azon folyóink, mellyek-hajózhatási és áradás-gátlási tekintetben szabályozhatók, ezen szabályozásoknak mi sorban, melly rendszer szerint kell történni, és arra milly pénz és munkabeli eszközök kívántainak meg? ezen kérdésre mondom, még mind ezek elegendő világot nem derítenek. Pedig csakugyan igaz, hogy akár-melly „sok szerencsés tapasztalás által okos, merész lelkűvé edzett vízmérnök“ ennél korszerűbbet jelenleg nem tehetne, és ezt tenni bizonyosan egyedül szak’ embereinek hivatása. Ezen kérdések’ meghányása közben elő fognak fordulni azon

továbbiak is: folyóvizeinket egymással közlő csatornák által hol lehet és szükséges most mindjárt, vagy később összekapcsolni? de „az összefüggés általános vízszabályozás“ kérdését ezek nem mellőztethetik el. Mert azt kérdelem: ha létesülne is a' Grétztől Kolosvárig hajózható országos nagy csatorna, ezzel már minden meg volna e téve, mit folyóvizeink körül mulhatatlanul tenni kell? Bizonyosan nem, sőt azt tartom, országgyűlés és kormány is csak úgy engedhetnék meg az „országos nagy csatornát“, ha bebizonyíttatnék, hogy ez az „általános és összefüggő folyóvízi szabályozásnak“ útjában nem áll, azt nem gátolja, de inkább elősegíti. Nem lehel tehát és nem kellene a' vezérkérdés' megvitatását és eldöntését elkerülni. — Vízi közlekedések körül más tekintetekre is kell figyelmeznii, mint vas- vagy kőpályáknál. Vaspálya p. o. élénkítheti két pont között a' közlekedést, és a' körülményekhez képest jól vagy rosszul jövedelmezhet; de egyik a' másiknak technikai lehetőségét, czélszerűségét nem föltételezi. Ha Debreczen és Pest között vaspálya helyes műelvek szerint épült, ez legkisebbé sem akadályozza azt, hogy Pest és Vác között hasonló elvek szerint vaspálya építtethessék. Vízszabályozásoknál a' dolog másképp áll. Vizeink nagyobbára Duna- és Tiszába, ezek pedig egymásba folyván, itt minden egybefügg. Az egy helyen történt hiba, elkövetett balfogás visszahathat az egészre. Az egy

helyen becsúszott rossz a' máshelyen szükséges jót lehetetlenné teheti. Ha valahol, ezek körül szükséges egység a' felfogásban, és tökéletes bizonyosság, hogy a' kellő sorban történendő foganatba' vételt is ez fogja bélyegezni.

És ezek azok főleg, érdemes szerkesztő úr, miket részvénytársaságokkal elérni nem tudom mikép lehet, és a' mellyek vizsatérítnek engem múlt levelemben előadott azon véleményemhez, hogy folyóvizeink' szabályozása országos működés' tárgya, és nem részvény-társaságok' feladatja. Ebben nem tántorít meg Britannia' példája, hol ezt részvény-társulatok vitték végbe. Ismertem M a c-C ulloch, Kleinschrod, List és mások után, a' brit csalorna-építőtársulatok' részvényeit és jövedelmeit ábrázoló tabbellákat. De ezekben igazolva látom ugyan Smith Adám' azon mondását: „hajózható csatornák az országok' legnagyobb gazdagságai közé tartoznak“, de más részről megtetszik azokból, mikint nagy része a' részvényeseknek ezen vállalatok mellett tetemes pénzt vesztett. Még nincs eldöntve, valljon az angol törvényhozás, ha előrelátja azon vagyoni bukásokat és abból keletkező zavarokat, mellyeket a' csatorna-részvényekkel nyereszkesedések okoztak, nem távozik el az egyesületi rendszertől. Annyi bizonyos, hogy ez meggondoltabbá tette a' törvényhozást, 's néhány évvel ez előtt, és most legközelebről, számos külszínleg czélszerűen terve-

zelt vasút-bill félrevetett (Kleinschrod, 472. I.). Egyébiránt Britanniának 's honunknak helyzete felettébb különbözik. Amaz régóta nagy, és darab ideje a' legnagyobb szerepet játsza világkereskedésben. Semmi más nem mozdítja elő any—nyira a' tőkék' halomra-gyűlését (accumulation des capitaux). Ilyen állapot mellett akad pénz csekélyül jövedelmező vállalatokra is. A' ma veszített tőkét száz mód van holnap más úton ismét visszanyerni. Magyarország, bár legyenek rossz jós—ló! világkereskedésben nagy szerepel játszani nem igen fog. Min állapotunkban igen sok a' szükséges, a' közönségnek hasznos vállalat, de kevés—közösiilési módokról szólok — az egyeseknek hasznos, a' most jól jövedelmezendő. Nálunk nem rövid idő múlva várandó jövedelem csupán, nem részletes, egyes vidékeket érintő, de általános egészre ható haszon és javítás érdemlenek fő figyelmet. Ám kösse össze részvénytársaság Pestet Csongráddal vízi út által, azért a' Duna 's Tisza Pesten és Csongrádon alul felül mostani elhanyagolt állapotokban még sem maradhatnak. Részvény-társulatokra még soká fognának a' legszükségeseb és leghasznosb teendők várni; olyanokra t. i., mellyeknek nem részvény játék egyedüli kinézések. Nekünk elkészülve kell lenünk 50 éven keresztül veszteni, ha az 51—ken túl nyerni akarunk. Nálunk, hol a' kamatláb még magas, minden közlekedési vállalat, melly legalább 6% tiszta jövede—

lehet nem hoz — kivált ha a' tőke-törlesztést és koczkáztatás' veszedelmeit számba vesszük — nem tekintethetik gazdaságilag sikerültnek. Kérem, hány van, melly illy jövedelemmel bíztatna? így tehát kölcsönpénz, érdemes szerkesztő úr, kölcsönpénz!

Tudom, mennyire népszerűtlen kívánság ez, és mivel záradékok' korszakát éljük, sietek hozzá tenni: közhasznú czélokra, országosan megállapítandó elvek szerint, közellenőrség alatt fordítandó kölcsönpénz. Ebben nem látok legkisebb veszedelmet. Magyar tőkepénzes is fektetheti abba pénzét, ha kedve van hozzá. A' kamatok' egy része külföldre fog ugyan menni, de ezt részvénytársulatoknál sem fogjuk elkerülni. Nem lehet józanéi reményleni, hogy más mint jól jövedelmezendő vonalokra részvény-társaságok akadjanak; — ezen vonalok, ha helyes elveket követünk, az országnak is jól fognak jövedelmezni, és vele egyéb vonaloknál eredhető veszteségeit könnyebben elsziveltetni. Ha ország szabályozza vizeinket, annak azon elvből kell indulnia, hogy szállítási vámokat nagy jövedelmi forrásokká alakítani káros; mert a' nemzeti érdek a' szállításbérnek minél nagyobb olcsóságát kívánja, és így ország nem nyerészkedni, csak költségeit fogja azok által fedtetni akarni. Részvény-társaságok más elvből indulnak, és így magasb vámokat kénytelenek szabni. Azonban távol vagyok attól azt kívánni,



hogy az ország nagy veszteségekbe keverje magát. Csak azt kívánom, hogy jelenben olly áldozatoktól, mellyeket idővel tízszeresen térít meg a' jövőendő, vissza ne rettenjen. Jövedelmeztesse folyóit, fizettesen vámot a' hajózókkai, fizetessen szabályozási adót azokkal, kiket áradás' veszedelmeitől, posványoktól megmentett, kik öntözésre használhatják a' szabályozott folyókat. Ezt örömezt leendi minden, ki három lépésnél távolabb lát. Hogy áradásgátlási és posványszárítási tekintetben a' megyék és egyesek által az elégnél kevesebb történik, annak többnyire tőke-hijány az oka, és azon körülmény, mert ilyen működések egész megyék', annál inkább egyesek' erejét meghaladják, és az általános szabályozással összefüggnek. Ezen akadályokat sikeresebben és gyorsabban a' nemzetnél senki sem háríthatja el, sem pedig az egyesek' méltányosabb föltételeket az ő külön hasznukra fordított költségek' visszatérítésében senkitől sem várhatnak. Az itt ott mutatkozó hanyagságot sem lehet máskép és minél előbb szorgalomná, cselekvéssé változtatni, mintha ezt mondjuk nemzetileg a' tunyáknak: hanyagságtok az egésznek s' magatoknak kárával jár, mi fogjuk helyettetek a' szükségeseket megtenni, 's mert annak hasznát venni főleg ti fogjátok, igazságos, hogy a' költséget is ti térítsétek meg nagy részben; de ebben méltányosak leszünk irántatok. — Csatornaépítő-társaságok' keletkezését bizonyos

pontok között, semmi sem mozdíthatja elő annyira, mint általános összefüggő szabályozás, mert előkészíti mind technical mind gazdasági ezeknek jövő nyereséges működésre az utat, 's elhárítja azon akadályokat, mellyekkel megvívni részvény-társulatok' erejét meghaladja vagy céljával ellenkezik.

De elhagyom most ezen vízi tárgyakat. Jövő levelemben, mint hogy mulattatásra legkisebb ügyességgel sem áldott meg az ég, ismét egy száraz tárgyról fogok kegyeddel beszélgetni, arról t. i., nem kellene e azon akadályokat, mellyek hazánkban eddig jól rendezett hitelintézetek' — bankok' — létesülését gátolták, elhárítani igyekeznünk? Ezen tárgy talán megérdemli, hogy végtére megpendíttessék.

## IX. Levél

*Martius 1840.*

Azon kevés öröm között, érdemes szerkesztő ur, mellyet honi dolgaink' folyamatja velem éreztet, egyben találok némi vigasztalást, abban t.i. hogy közérdekű tárgyak napról napra inkább kezdenek közvitatás alá bocsáttatni. Úgy látszik, ennek szükségét és becsét, prés és időszaki sajtó' útján, méltányolni csak most kezdjük, miután az olly régen divatozik már nálunk zöld asztalok mellett. Hegen élek azon tapasztalás által igazolt hiedelemben, miképen alkotmányos országban csak úgy várhatni valódi sikereket, ha e' kettős neme a' vitatásnak, egymásra támaszkodva, egymást kiegészítve munkál, és így sajnálnom kell, miért, míg magyar színház, duna-tiszai csatorna stb. magyar hírlapokban pendítettnek, azalatt ezekkel bizonyosan egyenlő fontosságú tárgyakat, milyen például a' királyi városok' jelen és jövő országgyűlési állása, csupán külföldi hírlapokban olvasunk megvitatva. Ez által a' magyar

közönség' nagy részére nézve veszendőbe megy az ilyen elmesúrlódások' gyümölcse. — Gyakran teltem magamnak azon kérdést: valljon jelen állásunkban mi jobb, halasztani, a' mit tenni kell, vagy cselekedni? kitérni az akadályok elől, vagy azokkal sem merész újító sem megátalkodott fenntartó, de őszintén elhatározott javító szellemben megívni? mi jobb: lemondani a' jövődőről, mert a' jelen nem egészen megy tetszésünk szerint, vagy nem csüggedni, bízni az emberi értelem' haladásaiban, elfogultan nézni a' jövődőbe, és nem mondani le semmiről előbb, hogysen ön balítéleteinket, bizodalmatlanságunkat, elfogultságunkat levetkeztük? Ezen kérdéseket gyakran lévén magamnak, feleletem mindig oda hajlott, hogy jobb cselekedni, mint halasztani, jobb nem csüggedni, mint igen, jobb reményleni és bízni, mint kétségbeesni. Midőn tovább folytatva e' mélézást, a' „hogyan“-t fontolgattam, megvallom, kissé lassabban követte a' kérdést a' felelet, de végtére is csak az volt az eredmény, bármit akarjunk, mindennek legfőbb előzménye, legmellőzhetlenebb feltétele a' sokoldalú gyökeres vitatás, melly egyedül zöld asztalok mellett soha el nem érhető, hacsak a' sajtó és főleg a' különféle irányokban mozgó és mindenkinek nyitva álló időszaki sajtó által nem gyámolítottatik és ki nem egészítettik. Csak örvendenem lehet tehát minden olly jelenségnek, melly tanúsítja, miképen

ezen meggyőződés mindinkább mélyebb és terepélyebb gyökereket vevén, már most majdnem minden, mi támad, keletkezik, elébb hogysen *el-döntetek*, az időszaki sajtó útján tétetik közzé. Be kár, hogy iily későn kezdünk e' józan cselekvéshez!

Igen nagy részvéttel olvasám minap a' Századunkban és a' Társalkodóban m. báró Vécsey Miklós úr' cikkelyét a' duna-tiszai csatorna-társaságról. Így tehát csakugyan nem Gráztól Kolosvárig, hanem csupán Pesttől Csongrádig terveztetik csatorna. Azon is igen lehet örvendeni, hogy ezen víziút' kérdése a' Dunabalparti-vasút' tárgyától, mellyel legkisebb összefüggése sincs törvényhozási tekintetben, elkülönöztetett. Így sokkal tisztábban áll a' dolog és az országra nézve hasznosabban, mert a' törvényhozás' kezei nincsenek megkötve, és nem szükség hasznot kárral megvásárolnia. Igen érdekes e' cikkelyben, mit a' dolog' mostani helyzetéről megtudunk, és igen kívánatos, hogy mindazt, rai további kifejlődését e' kérdésnek illeti ezután is olvashassuk a' hírlapokban, de legfőbb ezen értekezésben az, mi azon törvényt illeti, mellyet az értekező ezen nagyszerű vállalat' biztosítására nézve alkottatni kíván. E' tekintetben adjon kegyed helyet a' következő néhány észrevételnek. Reménylem, hogy ha közzé tétetik, talán azok is elolvassák, kik nem helyeselvén a' Hírnök' irányát, miután elárulta kegyed az al-

földi pipás embert, minap őt azért leczkérték. mert leveleit a' Hírnöknek és nem más hírlapnak küldi. Ezen én, mert a' leczke jó kedvemben talált, egy nagyot nevettem, és fejes ember létemre, elég vakmerő maradtam, kegyed' lapjainak „veszedelmes“ irányát, valamint eddig úrbéri törvények, bank, közösülési módok és effélékről irt leveleimmel, úgy jelenleg egy újabb csatorna-czikkelylyel támogatni, és respective azon veszedelmes eszméket még inkább elárasztani. Nem fog e ez által az „igaz ügy“ igen sokat veszíteni, azt vizsgálni nem merem, de annyi bizonyos, hogy én kegyedtől köszönetét érdemiek, és ha majdan ezen sajtó' útján elkövetett hivtelenségemért jól meg fogok rovattatni, akkor kegyed tartozik kiállani a' gátra és megakadályozni, hogy én sem a' Gráztól egészen Kolosvárig, sem a' csupán Pesttől Csongrádig hajózható nagy csatornák' mélyében rejtező sárba bele ne süllyedjek; mert hiszen élni kell kegyed' keblében azon emlékezésnek, miszerint együtt bankoztunk, együtt vasutaztunk, együtt csatornáztunk, és ha már csakugyan veszni kell a' közügynek, illő, hogy azt nem bent a' csatornában, hanem azon kívül, együtt sirassuk meg!! Ezen édes remény tartja még bennem a' lelket, és nincs reggel és estvénkint forróbb fohászom, mint ez: Uram, végy el mindent, ha tetszik, csak azon égi tüneményt, a' reményi, hadd meg lelkemben! Ámen.

Tudja kegyed múlt évi VII-dik és VIII-dik leveleimből, miért nem vagyok barátja azon eszmének, melly folyóvizeink' jobb rendbe hozását részvénytársaságok által kívánja kezeltetni. Nem czélom az ott előadottakat ismételni. Egy más levelemben fejtegettem azt is, hogy az 183<sup>9</sup>/<sub>4</sub>: XXV-dik t. cz., melly a' kisajátítást bizonyos vállalatokra nézve megengedi, a' szükségnek nem felel meg, és általános törvényt „részvénytársaságokról“ alkotni elkerülhetetlen. Hogy ez utóbbiban igazam volt, a' duna-tiszai csatorna-egyesület' példája is megmutatja, mert a' terv alig pendített meg, már is előállott új törvény' alkotásának szüksége. De én azon sokkal kevésbbé Örvendek, hogy igazam volt, mint sajnálom azt, Hogy nem igen lehet reménység ezen országgyűlésen, olyan törvény' alkotásához. Már pedig erősen hiszem, hogy így, a' mint most állunk, nem fog az egyesületi szellem az egészre nézve hasznosan kifejlődhetni, és sokkal lassabban és több akadályok között fogunk haladni, ha az efféléket mindig külön törvény által intézzük, mint ha általános törvényünk volna, mellynek védelme alatt a' részvény-társaságok mind az igazgatás mind a' közönséggeli viszonyaik' tekintetében állandának. Minden 3 évben van országgyűlés és az tömérdek különféle tárgyakkal van elfoglalva. Kezdetét, a' franczia kamarák' hasonlatosságára, általános political vitatások töltik be; — utóbb

kifogyván az időből, olykor gyorsabban kell egyet 's más bevégezni, mint a' hogy a' tárgyak' fontossága kívánná, és ha „okvetetlenül kimerítőleg“ akartunk is rendelkezni, azt nem tehattük. — Elöttem fekszik a' XXV-ik cikk. Én ezt azért becsülöm, mert jeget tör, alapot tesz le, elvet mond ki, melly ha czélszerűleg kifejtetik és általános alkalmazásra talál, más alakban fogja ezen hazát előtüntetni. De megvallom kegyednek, hogy ha azon kérdést teszem magamnak: a' dunatiszai csatorna-társaságra, melly Pestet Csongráddal akarja összekötni, az említett törvényczikk' mellyik pontját lehet alkalmazni? a' feleletet nem találom könnyűnek. Kérdem, valljon nem volna e sokkal jobb, ha általános törvényünk volna részvénytársaságokról, melly meghatározná azon feltételeket, mellyek alatt egyesületek keletkezhetnek és részvényeket kibocsáthatnak, azon garantiákat, mellyeket nyújtani tartoznak, azon jogokat, mellyekkel mind általában mind egymással versengés' esetében felruháztatnak, és azontúl nem sokat aggódnánk rajta, valljon Pestről Erdélyig Kolosvár felé, vagy inkább Erdély és Kolosvár felé Csongrádnak fog e menni a' csatorna vagy nem? Ugyanis, ha ez általányosságban mondatik ki, akkor a' semminél kevéssel tesz többet, mert mihelyest részvénytársaságok kezelik az efféléket, úgyis csak azon vonalokat fogják felkeresni, mell vekből hasznot — a mi ez



esetben egyedül élénk közlekedés' eredménye lehet — reményiének, és ezen vonalok' felkeresésében őket megszorítani nem célirányos' — ha pedig részletekbe bocsátkozunk, káros lehet előre kimondani, hogy egy bizonyos törvény' ótalma alatt csak bizonyos vonalokon munkáló egyesületek állandanak, mert ez idővel néhány egyesület' monopóliumát hozhatja maga után és szükség nélkül megköti előre a' törvényhozás' kezeit, melyeknek e' tekintetben szabadoknak kell maradni. Bátor vagyok kérdeni, nem méltán kívánhatnának e idővel a' kijelelt vonalokon munkáló egyesületek kárpótlást, ha az ország más, a' XXV-ik cikkben ki nem jelelt vonalokon munkálókat jogokkal ruházna fel, miután a' XXV-ik cikk kimondván, hogy ezen törvény' ótalma alatt csak egyedül ők állanak, e biztosítékhozi bizodalomban költötték el tőkéiket? De menjünk tovább. A' XXV-dik cikk' 4-dik §-a a' bérszedésre megszabott évek' lefolyta után, mi történjék az ilyen munkálattal, bizonytalanban hagyja. Kérdem, fenmaradhat e ezen bizonytalanság? Ugyanazon szakasz a' fizetendő bér' mennyiségének meghatározását a' vállalkozóktól függeszti fel, és a' főkormányzók' befolyását egyedül a' bérszedés' kezdete' és vége' meghatározására szorítja. Kérdem, nem veszedelmes e, az ilyen hazában, mint ezen szegény mienk, hol a' közösülési eszközök között nem igen van miben választani, és

köztük versengés csak ritkán van, a' közönség' érteket egyedül a' vállalkozóktól felfüggeszteni? Itt hiába áll nekem akárki Britannia- vagy Amerikával elő. Ott csatorna, folyóvíz, gőz- és vitorlás hajózás ezeken, vasút, országút, versengenek egymással, körül pedig tenger van elömlve — oceanus dissociabilis, quem impiae rates transiliunt, Horátszint. Ott van miben választani — cs már magában e' versengésben biztosítva volna a' közönség' érdeke, ha e' felett a' törvényhozás a' vámbér' maximumát nem határozná is meg. De igen is meghatározza — és pedig tekintettel azon érdekekre, mellyekkel az illy közösülési eszközök leginkább érintésbe jönnek. Nálunk, hol nagyobbára közösülési eszközök között versengés nincs, igen nagy részében az országnak, egy vasút, egy csatorna valódi monopólium lesz, mellynek lehető hasznait és szükségét távol vagyok tagadni, de rossz oldalait távoztatva, vagy legalább mérsékelve látni, kívánom szabad. Igaz, hogy Britanniában vasút- és csatorna-egyesületek, ha egyszer testületi jogokkal törvény által felruháztattak (incorporated, mellyek között legnevezetesebb, hogy az illy testület, ámbár ki nem haló test, földbirtokot szerezhet, mit nálunk is igen jó volna külföldi tőkék' beédesgetése' tekintetéből megen - gedni) örökösök, és ismét csak törvény által szüntethetnek meg. És ez bizonyosan a' legjózanabb cselekvési mód, mellyet nekünk is követ-

nünk kellene. Ha bizonyos évekre szorítjuk az egyesületeket, akkor terhesebb vámjegyzékek elkerülhetetlenek, mert a' megszabott idő alatta' tőkének is egészben vissza kell fordulni — midőn ellenben, ezen megszorítás nélkül a' rendes kamattal és mérsékleti osztalékkal is meg lehet elégedni, azon részvényes, ki tőkáját akarja visszakapni, részvényének eladása által azt többnyire eszközölhetvén. Nálunk azonban a' közösülési eszközök' hiánya miatt, szükség volna még most nem igen hosszú időre határozni meg az árszabás' maximumát, mert különben megeshetnék, hogy az előre örökre meghatározott maximum, bizonyos évek' leforgása alatt, a' közönségre nézve igen terheessé válhatnék. Hogy azonban az egyesületek' érdeke e' tekintetben önkénynek kitéve ne legyen, az ilyen, az árszabást újabb vizsgálat alá veendő független bíróság' választásába kellő befolyást kellene engedni az egyesületeknek, mi legcélszerűsábrban azon eljárás által volna eszközölhető, melly Britanniában a' jury' alakításánál divatozik. Tett az angol parlament azon többek által ajánlott móddal is próbát, miszerint az árszabás időrül időre vizsgálat alá vétetvén, ha kivilágosodnék, hogy egy bizonyos jövedelemnél többet hoz be egy vállalat, az árszabás arányosan leszállítottassék — de tapasztalván, mikép ez a' társaságokat oda vezette, hogy igen költségesen és pompásan építkezzenek és kezeljék dolgaikat, ezzel felhagyott

az angol törvényhozás. Azonban ez reánk nézve legkisebbet sem nyom, mert különböztvén a' körülmények, a' cselekvésmódoknak is különbözni kell.

Ha már az érintett biztosítékok mellett keletkeznek az egyesületek, és ha e' felett meghatározzatik, országvédelmi és levélposta-küldözési tekintetben (mert igen nagy kár lenne p. o. a' vasutakat erre nem használni) milly esetekben és kiterjedésben használhatja a' közigazgatás a' vállalatokat, úgy nem látom szükségesnek azon záradékot, hogy bizonyos évek' leforgása után az ország azokat kárpótlás mellett magához válthassa. Én azt hiszem, hogy ezt, akár becs-szerinti, akár jövedelemhez mért kárpótlás határozzatik, nem lehet az egyesületekre nézve kedvező feltételnek tartani, és az nem fog jótékonyan hatni azon érdekekre, mellyek ilyen vállalatokkal összefüggnek, vagy belőlök keletkeztek és meglehet, a' tőkét azon irányból, melly felé tartanak, ki is másfelé erőltetheti. Az országra nézve sem kívánatos ilyen záradék, mihelyest az ellen elegendőleg biztosítva van, hogy terhes vámok ne létezhesenek, és megeshetik, hogy ha p. o. valamely egyesület 100—150 évekig bírván egy csatornát vagy vasutat, nem csak kamatjait, de tőkét is kivette belőle, és az ország akkor akár becs akár jövedelmi arány szerint tartoznék általvenni, az ilyen munkának kétszeres vagy többszörös árát fizetné meg a' közönség — ez utóbbi

esetben célirányosabb oda hatni, hogy a' vámjegyzék a' lehető legkisebb fokra szállíttassák; ha pedig nem tartoznék az ország általvenni, hanem csak ezen jogát fentartaná, úgy különben is csak akkor élne ezen jogával, ha valamely egyesület paczkázna a' közönségen, a' mi ellen úgylis módjában van az országnak magát biztosítani. A' becsszerinti általvétel, jól jövedelmező vállalatoknál, az egyesületre nézve, — mégsem egészen jól jövedelmezőknél pedig az országra nézve lehetne káros. Jövedelemhez mért kárpótlás, jól jövedelmező vállalatoknál, az egyesületet megfosztaná jöwendő nyereségétől, az országot pedig veszteségeknek tenné ki, ha azok jól jövedelmezni akármikor megszűnnének; rosszul jövedelmezőknél pedig, az egyesületek' megrontása mellett, az országnak nem egyébre csak lehető nyereségre nyitna utat. Az effélék csak nevelnék a' tőke-koczkáztatás' veszedelmeit, és mivel ezzel arányban kell lenni a' nyereségnek, kényszerítenék az egyesületeket, nagyobb nyereségre dolgozni, és így nagyobb vámjegyzékeket kívánni. Engem, megvallom, legkisebbé sem gyönyörködtet azon gondolat, hogy valamely vasúton vagy csatornán ingyen járjanak unokáim, mert meg vagyok győződve, hogy ezen ingyen nekem igen drágán kellene megvásárlanom. El kell magunkat határoznunk. Ila jobbnak látjuk közösülési eszközeink' létrehozását egyesületi úton eszköz-

leni, mint országos rendszerrel; úgy adjunk, mennyire a' közönség' jelen és jövő érdekei engedik, jó feltételeket az egyesületeknek, hogy bőven folyjanak bé külföldről hazánkba a' tőkék és itt megnyugodhassanak.

Ennyit most futólag e' csatorna -kérdésről. De hát a' Duna és Tisza Pesten és Csongrádon alól felül? E' tekintetben fog e valami történni? Nem kellene talán e' két kis természetes csatornáról egészen elfelejtkezni. Egy igen tisztelt barátom azt mondá nekem a' minap: „az aviticitás eltörlésében fekszik a' Dunaszabályozás' kérdése — legyen csak ez eltörölve, legyen szabad a' föld' örökös eladása, lesz ember ki azt megveszi, 's gátot hány a' hullámoknak.“ E' mondásban sok van — de nem minden. De elhallgatok — lesz még alkalom e' kérdésre visszatérnem.

# Második Függelék.

## KÖZLEKEDÉSI ESZKÖZÖK ÉS HÁZI PÉNZ- TÁR \*).

Őszintén megvallom, hogy azokhoz, mellyeket VI., VII., VIII. és IX-dik leveleimben előadtam, adni keveset tudok. Ezek házi pénztárról nem szólnak ugyan, de az iránt már a' III-dik és V-ik levélben előadtam azon meggyőződésemet, miszerint hiszem, hogy igazság, méltányosság és józan politika egy formán kívánják a' nemességnek a' megyei beligazgatásbeli költségckbeni részvételét. Ezen meggyőződés régi bennem, és mi-ólta elkezdtem hazám' ügyei felett gondolkodni, a' magyar nemesség e' lárgybeli mentességének okát, soha által látni nem tudtam, és azt hittem mindég, hogy ezt csak provisoriumnak tekintette

\*) Folyóink szabályozását azért mellőzöm itt közelebbről taglalni, mivel e' tárgyban Országos küldöttség munkálódik.

a' törvényhozás, és reményelem miként ha egyszer törvényhozási vitatás alá kerül e' tárgy, annak nem máskép mint az igazság' szellemében lehet eldűlni. És valljuk meg őszintén, — hiszen az igazságot soha sem késő megvallani, mert a' tanúság, melly meríthető belőle a' jövendőnek gyümölcsöz — valljuk meg, hogy ezen tárgynak eddig is kár volt elmaradni, kár volt pedig nem azért csupán, mert azt, mi igazságos halasztani valódi haszonnal nem jár, hanem azért főleg, mert a' jól maga üdejében tenni felette hasznos. Bátor vagyok kérdeni, valljon ha ezen kérdés már régen fontolóra vétetik és igazság szerint eldöntetik, nem sokkal megnyugtatóbb volna e most hazánk állapotja?

III-dik és IV-dik leveleimben a' házi adó kérdését őszvekölttem az örökváltság eszméjével. De ez csupán például tevém, mert a' kettő magában nem függ őszve, és az örökváltságnak lép-csönkénti létesíthetéséről, nem kételkedvén, azt még kivihetőbbnek gondolom, ha a' nemességnek részvéte a' megyei beligazgatás költségeiben elfogadtatik és életbe lépven, ekként a' földművelőn eddig fekűdt terhek lényeges könnyítést szenvednek.

Nem fogok én itt azon erősegekbe bocsájt-kozni, mellyek ajánlják a' nemességnek ilyen lépését. El vágynak azok már mondva, meg vagnak írva és még elfognak sokszor mondatni, és



még megfognak sokszor íratni. Nékem magam'nak elég annak tudása, hogy a' miólta megyei igazgatás ezen mostani formájában létez, és a' miólta az nagyobb költségeket megkívánni kezdett, azólta majdnem szakadatlanul az adófizető egyedül maga vitte, most már pedig egészen maga viszi ezen terheket; elég annak tudása, hogy a' miólta megyei igazgatás létez, annak birtokában mindég a' nemesség volt és van, és annak jótékonyságait, azt, hogy van igazság-kiszolgáltatás, melly a' panaszt orvosolja, van fenyíték, melly a' bűnöst büntesse, tisztviselő, ki a' közbátorságra felügyeljen 's a' t. egy szóval, hogy a' köz rendnek egy bizonyos neme létezik, a' nemesség együtt érezte és érezi a' földművelővel, de azon költségeket, mellyeket mind ezek megkívánnak, nem viseli. Ez a' tetteges állapot, melly mellett, egy józan political okot sem hallottam még előhozatni.

De a' milyen tisztában vagyok magammal az elviránt, épen olly nagyok kétségeim valljon a' nemesség' ezen részvételének szükségeskép és csupán egyenes adózás útján kellessék e történni? mert ha megfontolom azon számnélküli nehézségeket, mellyek az egyenes adózás igazságos kivetésével, és rendes behajtásával járnak, azon elkerülhetetlen aránytalanságokat, mellyek az egyenes adózás mellett elkövetetnek, és a' mellyeket a' mint számos európai országok példája tanúsítja, a' tö-

mérdek pénzbe és időbe kerülő cadasterek, mérések és becslések által sem lehet tökéletesen elkerülni — ha ellenben felgondolom az indirect adózással és annak behajtásával járó könnyűséget, meg kell vallanom mikép itt látnám üdójét, hogy a' törvényhozás midőn a' nemesség részesülését a' megyei beligazgatás' költségeiben elhatározza, egyszersmind az öszves adóztatási rendszert venné fontolóra, és azon kérdést tenné magának: nincs e a' szükséges pénz elő állításának más, könnyebb és sikeresebb módja mint a' csupán egyenes adózás? mert ne titkoljuk el magunk előtt, ha az egyenes adózás fogja finaciális rendszerünk' alapját képezni csupán, előbb utóbb nem fogjuk mi sem elkerülni, a' cadastereket, a' hozszadalmas és szövevényes becsléseket, méréseket és az ezekkel járó bajokat és költségeket. Hogy más európai országok, hol nagy statusadosságok, nagy budgetek léteznek, és a' fenálló igazgatásbeli viszonyok mieinktől egészen különböznek, ilyeneket tenni elkerülhetetlen volt, azt által látom; de miért tennék mi magunkat ki az efféléknek, és miért ne igyekeznénk egyszerű és könnyen működő finaciális szerkezetre vergődni? meg nem foghatom. A' feladás az: a' szükséges költségeket a' honpolgároknak minél kevésbé alkalmatlan, az ipart minél kevésbé nyomasztó úton előállítani, ezen feladás' megfejtéséhez pedig bizonyosan többféle utak vezetnek.

A' magyarországi öszves megyei beligazgatási költségek summázatját közlöttem III-dik levelemben. Nem sokai változván ez azólta, a' következő taglalásokban, azt vettem alapul. Annak különféle rovatjaiból megtetszik, hogy azoknak egy része olyan, mellyeknek rendszeresíttetni lehetne és országgyűlésileg úgy megállapíttatni, hogy azoknál több ne is vettethessék ki. így például 1834-ben tettek.

- |    |   |                |
|----|---|----------------|
| 1. | ) A' megyei tisztviselők' fizetési                          | 570,000 ft. p. |
| 2. | ) A' megyei szolgák' fizetési<br>fegyverrel és ruházattal . | 527,000 ,,     |
| 3. | ) író eszközök . . . .                                      | 54,000 ,,      |
| 4. | ) Tisztviselők hivatalos útjai                              | 382,000 ,,     |
|    |   | 1,533,000 ,,   |

És így ha eltöröltetnék az előfogati rendszer, és inkább a' tisztviselők fizetési javíttatnának, úgy azt lehet mondani, hogy a' magyar budget' nagy részét lehetne rendszeresíteni. Már most nézzük mikép oszlik a' házi pénztári költségek hátra lévő része. Az egész tett 1834-ben 2,985,000 ft. Ebből levonván a' felebbi 1,533,000 ft. marad még 1,452,000 ft. Ebből ment 1834-ben.

- |    |                                  |             |
|----|----------------------------------|-------------|
| 1. | ) Napi bérekre.....              | 100,000 ft. |
| 2. | ) Kamatokra és tőke-törlesztésre | 16,500 ,,   |
| 3. | ) Fogházakra .....               | 116,000,,   |
| 4. | ) Árvák-özvegyekre .....         | 10,000 ,,   |
| 5. | ) Be nem szedhető adókra .....   | 19,000      |
| 6. | ) Károk' pótlására.....          | 67,000 ,,   |

7.) Előre fizetés' betudására.....	128,000,,
8.) Elegy kiadásokra .....	317,000 ,,
	833,500 ,,

Ezen nyolcz rovat tesz 833,500 ftot pgben. De ebből az első, második rendszeresbíthető, a' harmadik most midőn a' börtönök' javítása fog országgyűlésileg tárgyalatni, ha nem épen tökéletesen is, de megközelítőleg szinte megállapítható a' 8-dik pedig, több évi diametralis számítással, szinte meghatározható. így tehát ha ezeket levonjuk a' 833,500 ftból csupán a' fenmaradó 224,000 ft. pengő képezné a' nem rendszeresíthető budgetet, melly jobb gazdálkodás és nagyobb takarékoság mellett még leszállítható volna, épen úgy mint a' rendszeresíthetőnek majd nem minden pontjai. De ez is több évi diametralis számítással felvéve és rendkívüli esetekre valamivel megtoldva, mint az adóztatás' maximuma, osztathatnék ki országgyűlésileg a' megyékre, ha csak ugyan csupán az egyenes adóztatási rendszernél akarunk maradni, úgy hogy annál több ki sem vettethessék. Fenmarad még a' 2,985,000 fihoz 618,000 ft. Ebből 1834-ben ment:

1. ) Deperditákra .....	389,000 ft.
2. ) Középületekre és fentartásukra	105,000 ft.
	494,000 ft.

Az első rovat, ha az Ország a' mostani élelmezési rendszert megváltoztatja, egészen el fog innét enyészni, a' második pedig, minthogy annak nagy része szinte a' katona-tartással függ öszve, ugyan

csak el fog ezen helyről maradni, és ha a' fenharradó részt 60,000 ftra teszszük is, úgy a' nem rendszeresíthető budget körülbelől 300,000 íltot lenne pengőben — öszvesen tehát a' kettő körülbelül 2,3000,000 ftot — az utak' és hidak' költségein kívül, mellyekre 1834-ben 125,000 forint pengő költetett, de a' mellyeknek költségei a' mint alább látni fogjuk, más úton fedeztetnének. A' feladás tehát az volna körülbelől 2,300,000 főr. pengőt a' megyei beligazgatási költségekre előállítani. Ezt sőt ennél többet eddig elé maga a' nem nemesek' osztálya állított ki, így tehát ha a' nemesség, és a' felsőbb osztályok, az úgy nevezett honoratiorok is nagyobb mértékben mint eddig, behuzatnának az adózásba, és az indirect adózásnak bizonyos nemei behozatnának, úgy kétség kívül könnyebben volna azon, sőt annál nagyobb summa is kiállítható. A' rendszeresíthető budget mint quantitas cognita a' nemesség és egyéb osztályoktól egyenes adózás mellett szedethetnék bé olly formán, hogy nemesség és honoratiorok jövedelem 's keresetmód-arány, és törvényes kulcs szerint fizetnének \*) — a' nem rendszeresíthető pedig az ország által vétessen ön válaíra. Mikép fedezhetné ezen költségeket azt alább látni fogjuk.

\*) Nem volna igazságtalanabb rendszer, mint csupán a' fekvő birtokot tűzni ki adózási tárgyul.

A' mi már az utakat és hidakat illeti, ezekről láttuk felebb, hogy 1834-ben reájok az ország' minden megyéi 125,000 főr. pengőt költöttek. Miután felteszem az olvasóról, hogy a' mostani rendszert, melly ebben pontosul: kevés jó ul és híd, sok rossz út és híd, és legtöbbynire épen semmi út és híd, mellynek elseje és a' másodika legtöbbynire a' paraszt pénzéből és munkájából kerül ki, és mellynek mind hármán ő fizet, a' nemesség pedig se nem fizet se nem csinál körülé semmit is, és még is használja — miután mondom felteszem az olvasóról, hogy a' mostani rendszert nem helyesli, hosszas motivatio nélkül fogom nézetimet előadni — fentartván magamnak, hogy a' jelen függelékben foglaltakra nézve, viszonzólag a lehető ellenvetésekre, még bővebben előadhassam nézetimet.

Az utak és hidak körül leendőket két részre osztom: elvbeliekre és alkalmazásiakra. Az elsőhöz számítom 1.) kimondását törvény által azon elvnek, hogy a' belközlekedési eszközök' fentartásához és létesítéséhez mindenki járulni, és ki azokat használja rajtok fizetni tartozik. 2.) kimondását törvény által azon maximumnak, mellynél többre az utvám rendesen ne szabathassék, azon eseteknek, mellyben kivételnek helye lehessen, és azon távolyságoknak, mellyeken útvámházak létezhessenek, kimondását azon' elvnek, hogy az országosan megállapítandó útvonalokban eső

minden folyó vagy álló vizeken keresztül szükséges hidakra nézve, azon esetben ha az átkelési vám' birtokosa bizonyos évek alatt álló hidat nem állítana, akár részvény társaságnak, akár a' közállománynak jussa legyen, törvény útján és tökéletes kárpótlás melleit, az ilyen átkelési vámjogot kisajátítani, de ellenben a' részvénytársaság vagy közállomány ezen esetben az állóhidat bizonyos évek alatt felállítani tartozzék, és a' meghatározandó hídvámot egyik vagy másik szedhesse; — ha pedig a' hídvám-birtokos állítaná fel bizonyos évek alatt az állandó hidat, úgy a' meghatározandó átkelési vámot mindenkitől szedni továbbra is joga legyen. 3.) Kimondását törvény által azon elvnek, hogy minden út és hídvám a' közállomány és az érdekllett testületek vagy társaságokból vegyesen alakítandó bíróság által hosszabb, de egy bizonyos maximumot nem haladó évekre határozassék meg, és ez alatt változatlanul maradván, új vizsgálatara csak azoknak eltelésével vétethessék. A' mi az alkalmazásiakat illeti ide számítom: 1.) osztályozott kimutatását a' már készen lévő utaknak és Indáknak; 2.) kimutatását a' készen lévő vonalok között létező ürességeknek (Lücken); 3.) az országos kereskedési útvo-  
nalok' meghatározását, és az ezekben találtató és kisajátítás alá eshető hídvámok' törvény általi kijelelését. 4.) meghatározását hogy a' még létező ürességeknek hány év alatt betöltve, az épen még

el nem készülteknek pedig hány év alatt elkészülve lenni kelltek. 5.) Az erőnek központosítását olly formán, hogy valamíg az országos kereskedési fő útvonalok el nem készülnek, mind addig újakat építeni ne lehessen. 6.) az ut-csinálásra és fentartásra kívántatható munkabeli (Natural-Leistung) és pénzbeli tartozás minimumának és maximumának úgy azon aránynak, mellyben ezt nemes és nem nemes viselje, tekintettel azon körülményre, valljon több vagy kevesebb a földműves által már megcsinált és fentarlott ut létezik e vagy sem? meghatározását 7.) egy országos közlekedési pénztár' felállítását olly formán, hogy abba folyjanak az útvámokból bejövő summák és ezek a' még készen nem lévő vonalok' elkészítésére, úgy az ürességeknek betöltésére fordítassanak; 8.) elhatározását, hogy ezen utóbbiak, ha egyszer elkészülnek, természetben teljesíthető munkabeli tartozással tartarthassanak ugyan fel, de elkészítésük a' természetbeni munkateljesítéssel járó tömérdek üdő és erő fecsérlés' elkerülése végett, vagy vállalkozási utón készpénzért menjen végbe, vagy a' természetbeni tartozás általános munkában határozottassék meg; 9.) a' felügyelés' központosítását olly formán, hogy egy országos közmunkákra ügyelő hatóság állíttatván fel, ez, melly 8 tagból állhatna és az országgyűlés által kijelelendő 24 tagokból ő felsége által neveztethetnék ki, királyi helytartó tanácsosi rang-



gítl, az ország négy kerületeiben, mindegyikben kettő) az ugyan annyi számmal melléjek rendelendő országos mérnökökkel, képezné a' felügyelő hatóságot és a' helytartó tanács alatt állván, és időről időre közös tanácskozás végett öszveülvén, de egyébkint az országot folyvást béutazván, eszközlené a' megyékkal egyetértőleg és a' felelet' terhében velők osztozva, az e' tárgybeli törvényeknek foganatját; kezeltetné az országos közlekedési pénztárt, határozná meg a' kivitel' módját, képezné híd vám-kisajátítás' vagy útvám-felállítása eseteiben az illető úgy szomszéd megye vagy részvény társaság által kijelelendő részrehajlatlan tagokkal egyetemben, a' vámpénzt meghatározó bíróságot; rendelné el az út vagy híd vám-szedhetés kezdetét, tudósítaná minden országgyűlését és évenkint a' helytartó tanácsot, ez pedig az illy tudósítás közzé tétele által a' közönséget, öszves működéseiről.

Nézzük már most a' dolgot practice. Tegyük fel például, hogy illyen hatóság létezik, és a' törvény kimondja, hogy a' Pestről Aradfelé vagy a' Lengyelhatárszáltól Debreczenfelé, vezető vonalnak bizonyos évek alatt készen kell lenni, valamint azon maximumot is meghatározza, mellynél természetbeni és pénzbeli közlekedési-adó sehol többre nem mehet. Ekkor mi volna az országos felügyelő hatóság' feladása? t.) az országos és illető megyei mérnökök által kidolgoztatni az építendő útvonal' tervét; 2.) kiszámmíttatni az ahhoz

szükséges anyagok' , munkák' és pénz' mennyiségét öszvesen, és külön minden megyére, melylyen az út keresztül visz; 3' ) meghatározni, hogy ezen hármás megkívántatóságból, lehúzván azt, mit az országos közlekedési pénztárból nyereendő segedelemből ezen czélokra készpénzben fordítani lehetne, mennyi esik egyegy megyére, egyegy évre; 4.) meghatározni a' törvényesen kimondott elvek' nyomán az arányt (tekintve azon körülményre valljon az ilyen vonalban létezik e olyan ut, mellyet már ez előtt a' földműves fenlartott és készített?), mellyben ezen teher a' nemesre és nem nemesre oszlanék. A' megyéknek pedig mi volna feladásuk? 1.) a' törvényben felállított minimum' és maximum' határvonalaiban a' megyei nemes és nem nemesek között a felállított arány szerint felosztani a' pénz és munkabeli tartozásokat, ez utóbbiakat a' mennyiben tudniillik a' természetbeni tartozás csupán anyaghorlásból állana, általános mennyiségben (per aversionem) úgy községekre mint egyedekre; azoknak behajtásáról és illetőleg teljesítéséről gondoskodni; a' szükséges anyagoknak a' helyszínére a' meghatározott üdő alatt leendő szállítást eszközölni; a' természetben teljesítendő munkabeli tartozásnak pénzzel megváltását a' szükséghez képest megengedni vagy megtagadni; ezen váltságsummákat a' kitűzött czélra fordíttatni és végre az azon évre eső útvonal-részt, öntisztviselőik' és

mérnökeik' közvetlen felügyelése és az illető országos felügyelő hatósági tágok és mellettük munkálkodó országos mérnököknek, — kiket egyébiránt a' magokat kitüntetett megyei mérnökök közül a' megyék' ajánlására az országgyűlés nevezhetne — felsőbb ellenörködése mellett, és ezeknek, úgy az illető megyei mérnököknek egyes tanácskozásaik után meghatározandó sor' , és a' rendelkezés alatti anyagok' különségeihez mérendő útkészítési rendszer szerint, megcsináltatni; — és pedig a' mi magát az utcsinálást illeti, nem természetbeni időt és erőt hasztalanul emésztő rász robot munkával, hanem szabály szerint pénzzel fizetendő napszamosokkal, kik az illető mérnökök által eleve kiképzendő és rendes fizetéssel ellátandó ut készítő-mesterek' szünteleni felügyelése alatt dolgoznának. Ha készen volna azután egy olly kiterjedésű útvonal-rész (Wegparzelle), mellynél már a' törvényben meghatározott esetben útvámház' felállítása helyt foglalhat, illycnkor előállana az országos hatóság működésének újabb alkalma, tudniillik az érdeklött és azazal szomszéd megye által kijelendő tagokkal egyetemben, meghatározni az útvám' mennyiségét a törvényesen felállított maximum' és minimum' háttárvonalai között. Az illyen útvámok lassanként az egész országban felállítatnának, az illető megyék által haszonbérbe adatnának, és azon megyék, mellyekben még sok a' csinálendő út, ezen

jövedelmeket ut csinálási czélokra fordíthatnák, azok pedig, hol már a' fővonalok készen vagynak, az országos közlekedési pénztárba folytatván, ezen az utón részint ön magokon könnyítenének, részint testvér megyéiket gyámolítanák. Hlyen segélylyel tartozunk egymásnak, mert egy hazának fiai vagyunk, az egy hazának jóléte és virágzása mindnyájunkra kiárad, és mert a' valódi hazaszeretet, az ön magát egészen megtagadó anyai szeretet' példájára, nem szükkeblűén számolgatni, hanem a' közös nagy czél felé elszánással és önfeláldozással törekedni szokott. Tegyük beszédeinkkel cselekedeteinket öszvehangzásba, uraim, ideje, hogy sem az ön-, sem a' megye-szeretet, a' hazaszereteten ne győzedelmeskedhessék, ideje, hogy mindenki magyarnak tartsa magát előbb, és csak azután gömörinek vagy neográdinak.

Vegyünk más példát. Mi volna p. o. az eset az olyan útvonalokban és megyékben, hol már a' fő kereskedésiek általában, sőt a' másod rendű és mellék vonalok is nagyobbára mind készen, és olyan jó állapotban vágnak, mint példaid Borsodban? Itt is ugyan az volna a' felügyelő országos hatóság' feladása mint felebb: 1.) felállítatná a' törvényben meghatározott távolyságokra a' vámházakat; 2.) meghatározná törvényes eljárással az útvám-mennyiségét a' felállított maximum' és minimum' határvonalai közölt; 3.) el-

készíttetné mérnökileg az ilyen vonaloknak már nem készítéséhez, de jó karban tartásához megkivántató pénz és munkabeli járandóságok' kimutatását; 4.) meghatározná az arányt, melyben ezen járandóságok az illy megyékben nemes és nem nemes között oszlanának, az elsőnek az az nemességnek járandósága természetesen, miután már itt az utat a' földműves elkészítette nem birtok-arány szerint határozatván meg, hanem a' járandósági kulcs' kidolgozatában, nemesi és nem nemesi birtok különböző tekintet alá jönnének, és az elsőre ezen esetben természeténél fogva, nagyobb járandóság háρίttatnék; 5.) felügyelne, hogy a' megye által haszonbérbe kiadandó útvámok' jövedelmei rendesen az országos közlekedési pénztárba folyjanak, melly ezeket az ollyan megyéknek, hol az anyagok' épen nem létezése, és igen nagy távolysága miatt az út-készítés igen nagy költséggel és erőfizetéssel jár, segedelemzésére fordítaná, és a' hol útvám-kisajátítás fordulna elő és vállalkozó részvény társaság az illyen álló hid' felállítására nem találkoznék, az országos közlekedési pénztár költségére állítaná azt fel, mellynek jövedelmezne azután természetesen az illyen hid; 6.) felügyelne, hogy a' készen lévő utak jó karban tartassanak. Az illető megyéknek ugyan az volna feladásuk, mi felebb érintve volt, melly természet szerint már az illyen esetekben könnyebben volna teljesíthető. Ha azután egy-

szer az első rendű kereskedési vonalok készen volnának, akkor a' másod rendűek' létesítésére kerülne a' sor, mellemek irányát a' hol még nem léteznek, szinte országgyűlés határozná, a' miben az országban létező útvámok' jövedelmei már akkor tetemes segélyül szolgálnának.

Fen kellene hagyni még ezen országos hatóságnak azon szabadságot, hogy olyan útvonalrészletekre nézve, mellyek különös körülmények p. o. igen nagy hegyek, költséges rohanó vizek elleni gátok, vagy nagy posványságokon keresztül vezetendő töltések miatt rendkívüli, és az illető megye' vagy országos közlekedési pénztár' nagyobb megerőltetése nélkül nem fedezhető költségbe kerülnének, részvény társaságok' keletkezését, az ilyen vonal-részleteket elkészíteni vállalkozandókat, előmozdítani igyekezzék; amilyeket országgyűlésileg meghatározandó elvek szerint, ezen hatóság több szomszéd megyék által kijelelendő tagokkal egyetemben, a' törvényes utvám maximumnál nagyobb vám szedhetésének jogával, bizonyos évekre felruházhasson.

Illyeneknek képzelném én az útcsinálási rendszer' fő vonásait. Vezéreszmék volnának benne: minden hon polgár' részvéte ezen teherben; a' felügyelés központosítása; felelősége a' törvényt végre bájtoknak; ezzel arányban álló hatalom és hatáskör; mérsékelt útvám mindenütt, hol már jól készült és fentartott út létezik; de nem ren-

des jövedelmi forráskint, hanem csak mint segédpénz alap, útcsinálás' előmozdítására fordítandó oda, hol a' körülményeknél fogva az útcsinálás nagyobb akadályokkal és költségekkel jár.

Mit mondjak vasutakról és vízi közlekedésünkről? Hiszen tudja mindenki, hogy ez utóbbiak egy földművelő és csupán nyers termékekkel bíró országban, hol a' szállítás' olcsósága a' legfőbb tekintet, nagyobb mértékben és gyorsabban előmozdítandók mint az elsők. Ezen kívül általlátja talán azt is minden gondolkozó, miszerint igen természetes, hogy a' tőkepénzeseknek és egyesületeknek bizodalmai, a' nékik törvény által adott biztosítékok' változatlanságába, igen nagyon megkellelt rendíteni azon az egyesületi rendszer' elveivel merőben ellenkező manifestationak és reáaggatott záradékoknak, mellyeket az ország' Rendei Ő Felsége eleibe a' Duna-balparti vasút tárgyában a' múlt országgyűlésről terjeszteni, és midőn az egyik vasutat pártolták, a' másik ezzel versenyzőt is, mellyek egymás mellett egyesületi úton fel nem állhatnak, ajánlani és ekkép minden gondolkozót az ország' valódi szándékáról bizonytalanságba ejteni, jónak látták. Én őszintén megvallom, hogy magyar vasutakhoz tisztán egyesületi úton soha nagy reménységet nem tápláltam, de a' felebbieknek és annak újabb tapasztalása, milly ki sem mondható lasúsággal tárgyalatnak és keletkeznek az e' tárgybeli administratív hatá-

rozatok, azon kevés reményt is, melly fenmaradt bennem, tökéletesen elenyészttette. Azon eszmének, hogy az egyesületeknek bizonyos jövedelmi minimumot az ország biztosítson, több mások között különösen azon megszorítással lehetnék barátja, ha ezen elv csupán nemzeti fontosságú vonalokra alkalmaztatnék. Nemzeti fontosságú vonaloknak pedig még most csupán azokat tarthatom, mellyek a' honi kereskedés' központját Budapestet az adriai tengerrel és a' honi kereskedés azon főbb pontjaival kötnék öszve, mellyek jelenleg sem folyóvíz, sem kőut által öszveköttve nincsenek, és a' melly vonalokon az anyagok' távolysága miatt kőutak is igen sokba telnének. Ezek pótolnának általánosan érzett nemzeti szükségét, a' nemzeti erők tehát csupán ezekre volnának központosítandók, és minden más csupán részletes fontosságú vonaloknak kivitele, tisztán egyesületekre volna bízandó, és ha valamelyikük roszul számított vállalatában megakadna, és segítségért kiáltoznék is, az erők mind a' melleit el nem darabolandók, és az ilyen kiáltás elvből nem volna meghallgatandó, nehogy roszúl számított vállalkozások kevesek javára sokaknak kárával jutalmaztassanak, és ugyan illy cselekvésre mások is felbátoríttassanak.

De akár jövedelmi minimum' biztosításáról akár folyóvizek' szabályozásáról legyen szó, elkerülhetetlenül szükséges, hogy az ország jöve-



delmekről gondoskodják. Mert hogy a' szükséges pénz szabad ajánlás útján állítassák ki, azt józanul senki sem fogja javasolhatni. Ennek könnyebben kivihető módja léteznék az indirect adózás' különféle nemeiben, és a' mint már javaslatba hozatott, a' só' felemelt árának, tőkésítésében. Ez utóbbi pénztár a' mint hallom, évenként tesz körülbelül 240,000 fórt. pengőt. A' 1702-dik évi XIV-dik czikk minden mázsa sótól 11 xroatat rendelvén a' helytartó tanács' rendelkezése alá bocsájLani; úgy látszik, hogy jelenleg 1,300,000 mázsa só fogyasztatik el körülbelől. Már ha esemerjük, hogy pénzre szükségünk van bizonyos dolgok' végbe vitelére, el kell ismernünk azt is, hogy ezen pénz' előállításának eddig használt módja, úgymint az országos ajánlati út, finanziaális szempontból legkevésbbé ajánlható, és annak leg-egyszerűbb, legszelídebb és legsikeresebb módja az indirect adózás, mellynek egy neme volna ezen só' felemelt ára is. Mert ha teszem a' sónak ára 29 krral emeltetvén, ezentúl egyegy mázsától nem 11, hanem 40 kr. bocsájtatnék évenként az ország' rendelkezése alá, úgy körülbelül csupán ebből 800,000 pengő forintnál több jövedelme volna az országnak, a' királyi kincstár pedig úgy hiszem egyetlen egy mázsával sem adna el kevesebbet mint az előtt.

Lehelne az indirect adózás' más olyan ne-  
meit is találni, mellyek nagyobbára csak a' fel-

sőbb osztályokat érintenék. Ilyen lehetne például mérsékelt lajstromozási-adó (droit d'euregistrement) minden nemesi örökösödés osztály, és bármi névvel nevezhető birtok' változásnál, ilyen lehetne mérsékelt bélyeg-adó (Stempel, timbre, stamp-duty) mindenféle nyugtatványok, kötelezvények, váltók, perbeli irományok- és folyamodásoknál — ha ez nem tetszik ilyen lehetne például, a' kincstárt illető harminczad épségben lun gyalván, mérsékelt fogyasztási adó bejövő kényelmi czikkekre, millyenek például fűszerek, selyemszövetek, vagy általános közszükségi czikkekre, mint például gyapjú és gyapot-szövetek — mérsékelt kiviteli vám gyapjúra. Például 1838-ban bejött Magyarországon Dr. Becher szerint, kit az előszóban idézek és a' ki hivatalos adatokra épített' )

Fűszer (Materialwaaren) .....	1,680,710 ft.
Gyapjú szövet.....	17,912,807 „
Gyapot szövet.....	64,084,602 „
Selyem szövet.....	1,955,780 „
Négy czikk' öszves értéke .....	85,663,899 „
Magyarországból gyapjú ugyan azon évben kivivődött .....	27,683,443 „
Ezen öt czikk' öszves értéke .....	113,317,342 ft.

\*) Tudom, hogy ezen portékák' egy része csupán keresztül vitetett az országon. Ez a' számításon változtat, de nem az elven, melly abban áll: a' bel—fogyasztást jövedelmi forrásul használni.

Már most ha teszem a' füzerekre	1,955,780
és selyemszövetekre, mint főleg	1,680,710
kényelmi cikkekre, egy ad valorem adó vettetének, például 100 ft. értéktől 2 forint azaz 2 % ez adna körülbelől	<u>3,636,490</u>
	72,000 ft.

Ha tovább a' gyapjuszövetekre mint szinte nagyobbára a' tehetősebb osztályok által használt cik-  
 kekre, egy ad valorem adó vettetének például  $1\frac{1}{2}$  % ez adna körülbelől . . . . . 264,000 ft. **17,912,807**

Ha tovább a' gyapotszövetekre mint a' szegényebb osztályok által is használt cikkekre, csupán 1 % ad valorem adó vettetének ugy ez ismét körülbelől adna 640,000 ft. **64,084,602**

Ha végre a' gyapjura, mely szinte a' tehetősebb osztályok' tulajdona egy ad valorem kiviteli felvám vettetének 1% mennyiségben ez ismét adna körül belől 276,000 ft. **27,683,433**

---

Ugy csupán ezen öt cikk, mely ér **113,317,342** forintot, adna körülbelől évenként 1,252,000 ft. mi a' naponként szaporodó országos szükségek' pótlására nem volna megvetendő jövedelem, és nem hiszem, hogy az ilyen csekély adó akár a' portékákat érezhetőleg drágítaná, akár pedig a'

be és kivitelte legkisebbé is érinthetné, vagy a fogyasztást csökkenthetné. Vegyük például a gyapjút. Jelenleg a magyar gyapjú ha a birodalomba bevitetik, fizet (Zolltariff X. 64.) 15 xr. pengőben egy mázsától. Kérem, ha egy ad valorem magyar kiviteli felvám létezik 1% tevő, képes volna e ez a kivitelte csökkenteni, és nem sokkal könnyebben szívelné akár ki is az adózást mint az egyenes adó útján? hiszen ezen felvám a természetőtől a vevő által lehúzatnék és így az első midőn úgy is pénzt kap, valamikéval kevesebbet kapna. Vegyük például a cukrot. A birodalmi cukorgyárakban külföldi cukor-lisztből finomított cukor, midőn magyar országba behozatik, semmi harminczadot sem fizet. A répából vagy belföldi anyagokból készült ezukor pedig, ha Magyarországra bejön, a külföld ellenében fenálló ausztriai beviteli vámnak felét üzeti (Dreissigsttariff 46. Zolltariff 87.). Jelenleg például a finomított cukor mázsája a boltokban 41—42 fton pengőben árultatik. Kérem, ha a 2% ad valorem fogyasztási adó feködne rajta, és 42—43 fton árultatnék, a mi egy fontnál nem lenne egy váltó garas különbséget, azért kevesebb ezukor fogyna el? Vegyük például a posztót. Jelenleg egy mázsa olyan posztó, mellynek rőfe 2 pengő ftnál többet ér, fizet, ha Magyarországra a birodalomból behozatik, 5 ftol, csekélyebb minőségű 2 ft. 30 xrt — közönséges gyapjú sző-

vetek 50 xrt, sálók (Shawls) 5 ft. mind pengőben, egy mázsától. Már ha meggondoljuk, egy mázsa, akár finom akár közönséges gyapjú-szövet és posztó mennyit érnek, és fia felleszszük, hogy a' mostani harminczadon felül egy ad valorem fogyasztási adó feküdnék rajta  $1\frac{1}{2}$ , úgy azt hiszem, hogy ez a' posztó' rőfét egy pár garással sem drágítaná, és a' fogyasztást legkisebbé sem csökkentené. Egészen selyem szövetek most fizetnek egy fonttól 12 krt, fél selyem szövetek 5 xrt pengőben. De ha meggondoljuk milyen becses a' selyem-szövet és milyen könnyű, ugy azt hiszem, egy  $2\frac{1}{2}$ nyi ad val. fogyasztód adó, legkisebb drágaságot vagy fogyasztási csökkenést sem okozna. Ugyan így van ez a' gyapot szövetekkel. Ezek most magyar harminczadot fizetnek egy mázsától 5 ftot pgben. Úgy tartom 1% ad valor. fogyasztási adó itt sem tenne legkisebb különbségei, és mind ezek által az ausztriai gyároknak legkisebb káruk sem következnek. Ila még mind ezekhez a' felebbi mérsékelt lajstromozási és bélyegadókat hozzá gondoljuk, úgy azt hiszem a' magj ar beligazgalási költségek felesen volnának fedezve, söl a napról napra szaporodó közsükségekre felesleg pénzsummák maradhatnának fen, mellyekről a' törvényhozás rendelkezhetnék. Egyszer mind az ilyen nemű jövedelmeknek az a' jó oldaluk van, hogy az ipar', kereskedés', népesedés' és fogyasztás' gyarpultával szaporodnak, és így a' növekedő

szükségeknél kell takarékoság mellett az adóztatás' felrúgtatása nélkül meg lehet felelni, midőn ellenben ha adózási tárgyul Besleuerungs-Object) csupán vagy főleg csak a' föld szolgál, mihelyt nagyobb jövedelemre van szükség, az adózási tárgyul jobban kell terhelni, mert a' föld nem szaporodik és így a' rajta fekvő adót kell felebb rugtatni. Sokkal szelídebb, egyszerűbb, kevesebb bajjal járó, könnyebben beszédhető és adó-elmaradásokról (Restantiae), vagy igazságtalan előre fizetésekről (Anticipationes), foglalásokról (Executiones) semmit sem tudó, a' társaság' minden osztályaira egy formában kihaló módja ez a' szükséges jövedelmek' kiállításának, mint a' nálunk eddig egyedül divatozó egyenes adóztatási rendszer. —

Ha már mind ezen különböző indírcet adók csak két millió pengő forint évenkénti jövedelmet adnának is az országnak, ebből nem csak a' nem rendszeresíthető megyei budgetre adandó csekély pótlék bőven kitelnék, hanem erre 8—10 milliónyi kölcsönt fölemelt kamat-járandóságokkal bizonyos évekre, hogy nemzeti fontosságú munkálatok, nagyobb víz-szabályozások, áradásgátló magán vállalkozások' támogatásai, Ludovicaea út' megszerzése, egy nemzeti fontossága vasút-rendszer' létesítése vagy előmozdítása 's a' t. eszközöl-tethessenek, bizvást felvehetne az ország a' szükséghez képest részletesen; annak kamatait ren-

desen fizethetné, és még mindezekon felül más közhasznú célokra fordítható 4—500,000 pengő fór. maradna fen évenkint. Fordítsunk ebből 200 ezeret évenkint irányosan, vallás különbség nélkül nevelési célokra és áldani fogja emlékeztünket a' jövő ivadék és könnyen fogja szívelni azon  $\frac{1}{2}$ , váltó xrt, mellyel minden font sőt drágábban kellett fizetnie.

Ha mind ezek nem tetszenek, gondoljunk jobbat, de gondolkozzunk országos jövedelmekről elébb, hogysen országos költségeket terveznénk. —

## X. Levél

*Novemberben 1839.*

Hosszabb hallgatás után, melljet szemeim' betegsége okozott, felveszem ismét a' tollat, teljesítendő múlt levelembeni ígéretemet. Megvallom, némi tartózkodással történik ez, ha meggondolom, mikinl anyagi érdekekről és mindig csak ezekről szólni, miután kegyed jónak látta, leveleimet olvasóival közleni, azok közül némelyeknek már unalmokra szolgálhat. E' jelenet' okait könnyű feltalálni. Honunk törvényhozási tekintetben reform' , anyagi állapotjában jobblét felé haladás' ösvényére lépven fel, ezen és több más okoknál fogva, darab idő óla a' külföld' figyelmét is nagy mértékben vonja magára. Innen van, hogy sok bel- és külföldi, mihelyt legkisebb ösztönt vagy hivatást érez magában, felszólal és kedvére praeceptoroskodik. Hogy a' sok bába közölt el nem vész a' gyermek, azon sokkal inkább lehet csudálkozni, mint magán e' jelenetet; mert valamint az orvosok betegeknek közönségesen azon étke-



ket ajánlják, mellyeket magok kedvelnek, — habár igen gyakran nem képesek is megítélni, a' beteg' eddigi életmódja, szokásai, testalkotása, megférnek e azokkal vagy sem? — természetes, hogy így vagyunk hívatlan ormosainkkal is. „Anyagi érdekekre fordítsátok figyelmeteket, halaszszátok boldogabb időkre a' szellemieket“ — szól az egyik. — „Ha jólétet akartok hon virágoztatni, áldozzátok fel elavult alkotmányotokat, mert azzal anyagi előmenetel meg nem fér“ — kiált a' másik. — „Ne bíbelődjetek annyit alkotmányotok' megőrzésével, korszerű kifejtésével; előbb utóbb csakugyan nem az történik, a' mit akartok“ — suttog a' harmadik. Természetes, hogy az illyes jámbor köntösbe rejtező kis leczkézések és intések, főleg a' nem egészen elfogulatlanoknál, csökkentik az anyagi javítások iránti buzgalmat — kivált ha azon jelentőséget, melly — hibásan e vagy helyesen? vizsgálni nem ide tartozik — némelly külföldi hírlapokban megjelent czikkeknak tulajdói tlatik, és azon nem igen tágas mezőt figyelembe vesszük, mellyen, a' fenálló körülmények miatt, az e' tárgybeli vitatások mozognak. Azonban ezeknek okai nem kis részben magunk vagyunk. Gyengébb iparkodással láttunk eddig a' lehető orvosláshoz, mint nyavalyáink' elpanaszolásához. Ezért akad ennyi orvosunk, és azért is, mert az emberi természetben fekszik a' készség, másnak jó tanácsosai szolgálni. Nincs is ennél olcsóbb portéka;

mert miután annak követése bennünket többnyire nem érdekel, nem kell egyéb hozzá jámbor felebaráti szeretetnél. Péter czár' udvari bolondja egykor fogadott urával, és nyertes lön, azt állítván, hogy semmi más nincs olly nagyszámmal e' világon, mint orvos. Leült a' császári előszobában, és erős fogfájást színlett. Valahány ismerőse megfordult a' teremben, mindegyiknek elpanaszolta baját, 's mindegyik ajánlott valamelly orvosszert.— Mindazon lángész, értelmi súly, gyönyörű előadás és talán tiszta szándék mellett is, mellyek külföldi homoeo- és allopatháink' egynémellyikét bélyegzik, feltűnik még is felszínes fontolgatásából tanácsaiknak, mikép azok részint azon gyökeres csalódáson alapulnak, melly a' szellemi érdekeket az anyagiakkal ellentétben képzeli, részint az alkotmányos nemzeti életnek általában, és különösen a' magyarnak, fel nem fogásából veszik eredetöket. Hozzá járul a' külföldieknél többnyire a' magyar állapotok' (Zustände) felületes ismerete, abból eredő egyoldalúság, és azon emberi gyengeség, miszerint kevés tudja magát más az övétől különböző viszonyokban élőnek helyzetébe bele gondolni, vagy felülemelkedni azon állásponton, mellyre őt születés, nevelés és egyéb életviszonyok vagy érdekek helyezik. Ezek nélkül pedig, nem igen látom által, gyakorlatilag hasznos tanácsokat miként adhat másnak valaki. Véleményem szerint csalatkoznék, ki azt hinné, hogy

az efféléknek nálunk, a' dolgok' menetelére vagy kifejlődésére valaha nagy befolyásuk leend. Régi alkotmányjal bíró nemzeteknél szokássá vált, önmagukban keresni és találni segítséget a' létező bajok ellen — innen a' törekedés, távolítani a' külbefolyást és az ellen őrizkedni; szokássá vált, a' megszokott és gyökereket vert rendszerhez, sőt a' vele megvénült visszaélésekhez és fonákságokhoz! ragaszkodás; szokássá vált, többnyire lassan és csak fokonkint változtatni, ritkán léptetni egészen újat a régi' helyére, de azt felfrisíteni, ha erejét veszteni kezdi, a' benne még rejtező jónak csiráját kifejteni, abba új életet önteni, azt tökéletesíteni — innen mindazokra nézve, kik mint ilyen nemzetek' státusférj fiai akarnak az utókor' ítélőszéke előtt megjelenni, azon kikerülhetnek köteleztetés, valódi művelődés' és hasznos ismeretek' terjesztését lehetőleg előmozdítani, előkészíteni a' szükséges javításokat, nem megérteni csupán azt, a' mi van, de azzal meg is barátkozni, és csak arra és ezen szellemben, mint alapra akarni tenni újabb építményeket; a' szellemi és anyagi érdekeket karöltve vezetni a' kifejlődés' lépcsőin felfelé, és nem alá rendelni vagy feláldozni azokat egymásnak, de inkább a' velők raegütközöket kiegyenlíteni igyekezni; a' nemzeti törekvések' irányát nem használni csupán, midőn már kifejlett, de azt elővarázsolni, feltalálni, mintegy divinálni tudni; és mindezt, érdemteljes szer-

kesztő úr, folyvásti tekintettel lenni a' nemzet' már lefolyt életére, individuális sajátosságaira, characterére, ezeknek bélyegével ellátva, és velők lehető legnagyobb egybehangzásban. Minthogy a' régi alkotmányyal bíró nemzeteknek érintett tulajdonai legnagyobb kezességei azokban a' társnáságos állapotok' és politicalai szerkezetek' állandóságának, nem jól illik szerintem azokhoz, kik conservativ szerepet játszanak különben, az illy jeleneteket akár meg nem érteni, akár azt, mi jó azokban lehet, használni nem tudni. — Ne feledjük, hogy csak ritka külföldinek engedték eddig a' körülmények, magát magyar statusférjfiúvá kiképezni, mi német, angol, francia, amerikai 's a' t. statusférjfiban nem foglaltatik, és több tapasztalást, siirüebb érintkezéseket a' nemzettel, nagyobb igyekezetét állapotaink' felfogásában, igazabb vonzódást 's a' t. kivannak meg, mint a' ineilyeket a' külföldiek' nagyobb részénél eddig észrevehettünk. Azonban valamint hiba volna, már csak azért követni valamelly tanácsot, mert adott, vagy azt megvetni már csak azért, mert külföldi, épen úgy nem volna egyéb szánandó gyengeségnél, ha effélék és nem magasabb szempontok szolgálnának cselekvéseink' vagy mulasztásaink' indítóokaiul. Merítsünk mindenből, miből lehet, tanulságot, a' hasznost tartsuk meg, és fordítsuk javunkra. — Bocsánatot ezen eltérésért. Sietek vissza tárgyamhoz.

Nincs közöltünk, ki nem hallotta volna gyakran ezen panaszt: „be kár, hogy nincs bankunk“, vagy azon óhajtást: „bár azzal foglalatoskodnék már az országgyűlés“, és több ötféléket. De arról, mikép lehetne egy illyet megalapítani, mikép lehetne azon akadályokat elhárítani, mellyek létesülését eddig gátolták eddig igen keveset olvastam, és megvallom, hallani is sokkal többet kívántam volna. Gyakorlati próbatétel a' kívánat' valósítására néhány évvel ezelőtt Pesten indult meg, de azóta erről sincs szó többé. Hihetőleg az országlásnak benyújtott terv olly meghághallan akadályokra talált, mellyek közigazgatási úton, törvényhozás' közbejötte nélkül, sikeresen és haszonnal el nem háríthatóknak tartatlak. Már ezen maga eléggé igazolná a' „bank“ kérdése' szóba hozását, ha arra pénz kereskedés és Kített körülményeinkben még több és nagyobb súlyú indítóokok nem léteznének. Egyébiránt hogy ezen tárgy azok közé tartozik, mellyeken eddig még az olvasó és gondolkozó osztály is keveset rágódott nálunk, onnan tetszik ki, mert azt ha jól vagyok értesítve, országgyűlési utasításban követeinek csak néhány megye adta, időszaki sajtónk pedig nem igen foglalkodott vele. Nem olly népszerű ezen kérdés mint sok más, melly most közvitalás' tárgya, de legalább épen olly korszerű. Annyival kimenethetőbb tehát, ha azt itt kegyeddel fejtegetem, 's néhány történeti adat után a' bankokról, továbbá azon szerkezet- és el-

vekről, mellyek szerint azoknak nagyobb része kormányoztatik és alapítottatott, a' kérdésnek közvetlenül hazánkat érdeklő oldalait is fontolgatom — nem ex professo, annál kevesbbé országos emberkint (stalesman-like), de ön modorommal, alföldi pipás nemesemberesen. Olyan mezőn forogván e' levél, melly eddig nyelvünkön még nem igen műveltetett, mind kegyed szógyártási járatlanságomat, mind a' purismus' kedvelői az idegen szavakat nekem meg fogják bocsátani.

A' bankok' feltalálását és alkalmazását a' szükségnek köszönhetni. A' kereskedés' és ipar' különféle ágainak fejlődéséből és kiterjedéséből, nagy pénzsummáknak egy helyen és ugyazon kezek között összepontosulása egy részről, más részről pedig azon szükség következeit, azoknak biztos megőrzéséről, távolabb helyekre küldéséről gondoskodni, és elkerülni vagy megelőzni azon nehézségeket, költségeket, károkat és veszedelmeket, mellyeknek a' pénz, egyesek' házánál, annál inkább szétküldözés, gyakori felszámolásból eredő koptatás és több effélék mellett, kitéve és alávetve van. A' legelső szükségnek, tudniillik a' készpénzt rablás, tűz és egyéb illy nemű veszedelmek ellen biztosítani, a' bankok' legegyszerűbb neme, a letételi-bank (Depositoren-Bank) felelt meg. Követték ezeket az átírási-bankok (Umschreibe-Giro-Bank), mellyek annyiban különböznek az elsőtől, hogy itt azon

kereskedő vagy tőkepénzes, ki pénzét az átírási-bankba lelette, kész fizetéseit nem maga, de a bank állal tette meg, azaz a' fizetendő summát annak, kinek fizetni tartozik, javára fialja, és így az elért nagyobb biztosság mellett, elkerüli és illetőleg megkíméli azon költséget és munkát, melly a' pénz' megőrzésével, ide oda hordozásával, számolásával jár, vagy számolásbeli tévedésből eredhet. Azonban a' kereskedés' és ipar' gyarapodásával, sem a' letételi- sem az átírási-bankok nem felelnek meg többé a' szükségnek; — az elsők nem, mert általok csupán a' pénz' biztos megőrzésének czélja éretett el; — az utóbbiak nem, mert az átírási-bank szerkezete, nagyobb biztosság', pontosság' és a' csalás' lehetőségének tökéletes kizárása' tekintetéből, azt hozván magával, hogy az átírató mindenkor személyesen jelen legyen, az ilyen bankok szűk körre és többnyire csak ugyanazon városbeli tőkepénzesekre és kereskedőkre vágnak szorítva. Némelly átírási bankoknak, p. o. amsterdaminak, hamburginak, ezek felett azon rendeltetésok is volt, és van maiglan is egy részben, hogy különféle idegen forgó pénz' becshabzásaiból eredő zavarok elháríttassanak, és egy bizonyos határozott értékű fizetési eszköz állapíttassák meg. Így például az amsterdami, 1609-ben alapított giro-bank, a' kül- és belföldi elkopott pénzdarabokat valódi belbecsőkben elfogadta, és lehúzván a' megőrzési és újraveretési (Umprä-

gung) költségeket, a' fenmaradó summa' erejéig hitelt nyitott a' pénzletevőnek, mellyet bank-pénznek (Bankgeld) hívnak. Ez, a' hollandi törvényes pénzlábat vévén alapul, meghatározta egyszer mind a' honi törvényes pénzláb (Münzfusz) és a' forgó külföldi pénzek' névbecse (Nennwerth) közti különbséget — mihez azon országos határozat járulván, hogy minden Amsterdamban kiadott vagy oda húzott váltólevél, mihelyt 600 frt. meghalad, bankpénzben fizetendő, ebből támadt határozott becsű fizetési eszközzel együtt, a' szükség, minden ottani kereskedő- és iparúzó-re nézve, a' bankkal magát érintésbe tenni'. Mindezek kétségkívül nagy hasznára és kényelmére voltak a' közönségnek, de a' fejledező és mindinkább nagyobb terjedelemre vergődő kereskedés és ipar mellőzhetlenül még többel kívánlak Nem maradhatott soká észrevétel nélkül, hogy a' letétes-vagy átírási-bankban létező pénznek nagy része gyümölcsözetlen hever, ha az kamatra; nem adatik; feltűnt, hogy azon hitelt és bizodalját, melyekkel jól kezelt bankoka' közönségnél bírnak, még nyereségesebben és mintegy kétszeresen lehet használni, ha azoknak, kiknek a' bank fizet, nem pengő pénz, de annak képviselője—bankjegy-adatik, kötelezéssel, azt pengő pénzre felváltani ismét, mihelyt kívántatik. Innen eredtek a' kölcsön-, váltó-és jegybankok (Leib-, Wechsel-, Zettel-Bunken). Kereskedő és iparúzó



gyakran jöhet azon helyzetbe, hogy kölcsön pénzre szorul — más részről a' tőkepénzes, tőkáját örömezt gyümölcsöztetné, de hozzá sem ideje sem elegendő személyismerete nincs. Ezen két osztály' érdekeit egyesíti a' kölcsön- és váltó-bank (Leib-Bank, Wechsel-Bank), mellynek lényege abban áll, hogy bizonyos időre pénzt kölcsönöz, vagy kereskedői váltóleveleket discontirozzon. \*) A' jegy-bank (Zettel-, Noten-Bank), melly illyeseket jegyeivel leszen, tetemesebb önyeresége mellett, a' közönség' érdekét is nagy mértékben mozdítja elő az állal, hogy a' fizetéseket távolabb helyekre könnyíti, a' pénz' tömegét szaporítja, forgását gyorsítja, és egy jutalmas, ké-

\*) Disconto (Escompte, francziául) kétféle vau, váltó- vagy pénz- és áru-disconto (Wechsel- o. Geld-, Waaren-Disconto). Az utóbbi R a b a t nak nevezetik. Például A egy 3 hónapra szóló váltólevéllel bír elől, de a' pénzre még e' határnap előtt szüksége van; bankba vagy tőzsérhez megy, hol neki a' pénz azon kamat' lehúzásával, melly a' váltólevél' fizetési határidejéig jár, kifizetetik. Vagy például A árukat vásárolt 6 hónapi hitelre B-től, de azok' árát a' határnap előtt fizeti vissza, a' szokásban lévő kamat' lehúzásával, mindkét esetben ezen le rovat Discontónak nevezetik. Ezen lerovatni szokott kamat mennyisége általános kereskedési, valamint pénzbeli viszonyokhoz, úgy a' váltólevél' kiadója' hiteléhez képest különbözik, és egyszer fél-, másszor alászáll.

nyelmes csereeszközt állítván elő, a' hitel hatalmas emeltyűje által pénzt mintegy teremt. A' kifejlődésnek azon pontján tehát, mellyre művel nemzeteknél jól rendezett bankok vergődtek, nem lehet azokat máskép mint olly hiteintézeteknek nevezni, mellyek kereskedés' és ipar nélkülöz-hellen segédeszközei. Innen származik azon nagy figyelem, mellyet jegy-bankokra azon befolyás-nál fogva, mellyet az általános csereeszközre, azaz pénzre, ezáltal minden tárgyak' értékére, és így a' nemzeti gazdaságra gyakorlanak, a' törvényhozásoknak fordítani kell, és azon lett dolog, hogy imitt-amott — helytelen túlgondoskodásból — országos bankok, azaz közvetlenül a' status által kezelt és kormányzott hitelintézetek állítottak fel, részint ebből, részint azon visszaélésekből és balfogásokból magyarázható, mellyek az újabb kornak e' szép találmányával és általa elkövetettek. Jelenleg közönségesen el van azonban ismerve, hogy jegy-bankok sokkal több biztosságot nyújtanak, és felettök mind a' törvényhozás mind a' közönség szigorúabban és nagyobb sikerrel ellenőrködhetik, ha néma' status, de magányszemélyek által kezeltetnek.

A' bankok' eredetét tekintve, történetileg igaz, hogy a' középkorban a' hatalmas Velence és Genua bírtak legelsőik letételi-bankokkal. Né-mellyek szerint a' velencei már 1171-ben, a' kereszthadak által előidézve 's főleg azon célból,

hogy nyugoti pénz helyett keletivel láttassanak el a' seregek, támadott; mások 1156-ikra határozzák a' velencei bank' megalapítását, és okát nem a' kereszthadokban, de a' status' szükségeiben keresik. Annyi kívül van minden kétségen, hogy a' velencei és genuai (ez utóbbira nézve szinte különböznek az adatok, némellyek 1345-re, mások 1407-re tévén annak kezdetét) voltak elsők, és szolgálak mintául nagy részben a' később keletkezetteknek. A' nevezetesebbek közül a' 17-ik században támadtak és egy részben maiglan is fenállanak az amsterdami (1609), rotterdami (1612), hamburgi (1619), nürnbergi (1621), stockholmi (1668), az angol bank (1694), edinburgi 1695); a' 18-ikban indultak meg a' régi francia (1716), madridi (1782), berlini (1765), sz.-pélervári (1768), philadelphiai (1791); a' többiek nagyobbára a' 19-ik századnak köszönhetik születésüket, például a' francia (1804), ausztriai nemzeti (1818), amerikai egyesült statusok bankja (1816) 's a' t. s a t.

A' mi a' bankok' szerkezetét illeti, jelenleg azoknak nagyobb része egyesíti mindazon tulajdonokat, mellyeket fel eb b azoknak külön nemeire nézve említettem. A törvényhozás' figyelmét csupán a' jegybankok látszanak megkívánni; mert tapasztalás bizonyítja, hogy a' hol a' törvényhozás' és közönség' folytonos szigorú ellenörködése alatt nincsenek, mindenütt szomorú következéseket

szültek. A' törvényhozás' feladata e' tekintetben főleg e' kettő körül forog: 1) megakadályoztatni, hogy több bankjegy adassák ki, mint a' meny. nvit a' közönség' szükségei megkívánnak, és eszközölni, hogy az, a' mi kiadatott, becsét ne veszítse; 2) meghatározni azon minimumot, mely re egy bankjegy szólhat, p. o. szabad legyen e 1, 2, 3 ftos jegyeket vagy még kisebbeket kibocsátani? Ha a' bankok' történeti fejlődését kísérvük figyelemmel, meg kell vallani, hogy az első feladat ott, hol a' bankok leginkább divatoznak — Brilanniát és Éjszakamerikát értem — tökéletesen megfejtve nincs. Azonban ez legkisebbet sem változtat a' dolgon, mert kétségkívüli lévén, hogy az ipar és kereskedés velők arányban álló csereeszközöket kívánnak meg, mellyeknek tehetségig julahnasoknak, kényelmeseknek, határozott érlékűeknek, egy személyről másra könnyen átruházhatóknak kell lenniük — miután ezen kiváltatoknak egyedül érez forgós ág (Metall-Circulation) nem felelhet meg, a' kérdés nem a' körül foroghat, érez, vagy papiros, vagy más legyen c kirekesztőleg a' csereeszköz, de a' körül inkább, mikép lehessen a közönség' szükségeinek megfelelő csereeszközöket előállítani és forgásban úgy megtartani, hogy azoknak becshabzásai és az innen származható zavarok lehetőségig elkerültessenek? Ezen lehetőség szab határt a' törvényhozás' feladatának. Ha lehető volna egy olly általányos csereeszközt

feltalálni, melly a' törvényesség', közhitel' és bizodalom' bélyegeivel ellátva, csak azon arányban és mennyiségben tétetnék forgásba, hogy a' közönség' szükségeinek megfelelően, épen úgy mint most a' nemesebb érczek, keresett és becses dolog, maradjon mindig, ez e' nemben a' tökély' legnagyobb fokúnak neveztetetnék. Azonban ez eddigien sehol sincs elérve, és noha némellyek illyeseket a' jövődőtől várnak, nehéz mindazáltal illy reményekkel kecsegtetnünk magunkat, ha meggondoljuk, mikép sem azon mennyiséget, melly a' közönség' szükségeinek megfelel, sem azon határi, mellyen túl menni nem kell, előre egész biztossággal mintegy in abstracto nem lehelvén meghatározni, minthogy az törvényhozói vagy' kormányi befolyástól csak igen kévéssé, hanem inkább a' legkülönbözőbb, változóbb és szövevényesebb körülményektől függ; a' dolog csak úgy állana mint most, ha t. i. több adatnék ki ezen csereeszközből, mint a' mennyit a' közönség' szüksége megkíván, becsének alászállani, — ha kevesebb, emelkedni kellene; nem éretnék el tehát azon cél, hogy azon csereeszköz az értékek' meghatározott és változhatlan mértékéül szolgáljon. Történtek ugyan már ehez közelítő próbatételek, de mindenütt, hol papirospénz kötelezletés nélkül a' kibocsátóra nézve azt, mihelyt kívántatik, érczpénzzel felváltani, forgásba tétetett, természetesen következett annak a' közönség' szük-

ségein túl megszorodása, és azon aránynak, mellyben ezekhez a' csereeszközöknek létezni kell, megzavarása miatt, becsének alászállása. Jelenleg közönségesen el van fogadva azon elv, hogy a' bankjegyek' névbecse nem tartathatik fen, ha az ilyenek' kibocsátási joga nem korlátoztatik, és hozzá azon kötelesség nem köttetik, hogy az előmutató' kívánságára azok ércpénzzel váltassanak fel. De ezen kötelesség többnyire csak fictio, azon valószínűség nélkül, hogy ezen felváltás egyszerre nem kívántathatik. A' bankjegyek' becsét és azt, hogy a' közéletben névbecsök szerint elfogadtatnak mindenki által, tulajdonképen csak hitel tartja fen és eszközli. Így például az angol bank, melly sok tekintetben az első helyet foglalja el a' létező bankok között, ámbár szoros összeköttetése a' kormányval állását gyakran veszélyeztette, már igen gyakran volt és van ma is azon helyzetben, hogy forgásban lévő bankjegyei igen sokkal meghaladták azon aranyat és ezüstöt, mellyről rendelkezhetett; sőt mint szabály van felállítva ezen intézetnél, hogy a' forgásban lévő jegyek' egy' harmadával felérő arany és ezüst tökéletesen elég, hifelők' fentartására. Csak fictio tehát a' köteleztetés, ércpénzzel váltani fel a' forgásba tett jegyeket, mert ha a' bank-jegy-birtokosoknak csak egy része és egy időben kívánná ezen felváltást, a' bankok nagy részének multhatatlanul meg kellene szüntetni kész fizetéseiket. Hogy ezt nem kívánják, an-

nak nem egyéb mint hitel az oka; mert minden olly esemény', melly belzavaroknál, háborús vagy egyéb nem kedvező körülményeknél fogva a' közcsendet, békeséget és jólétet veszélylyel fenyegeti, tapasztalás szerint felébreszti a' közönségben a' vágyat, érczet bírni papiros helyeit, és ezt csak a' közhitei' és bizodalom' fenmaradása vagy helyreállása szünteti ismét meg. Így 1745-ben, midőn a' trónkövetelő London felé nyomult, nem azon rendelet mentette meg az angol bankot, melly szerint időnyerés' tekintetéből minden előmutatott jegyeit apró pénzzel váltatta fel, de az ellenség' visszavonulása — valamint 1797-ben, midőn francia berohonás nyugtalanította a' nemzetet, a' kormány' rendelete, melly a' bankot felmentette azon kötelezteléstől, hogy jegyeit érczpénzzel váltsa fel, csak rövid időre akadályoztathatta meg azt, hogy névbecsök alászálljon, és már 1810-ben 13%, és később még többet vesztellek beesőkből, 's az al pari folyam nem is állott vissza mindaddig, mig a' béke meg nem kötöttet, 's a' háború' szomorú következéséit a' béke' jótékony hatásai 's abból következett közbizodalom ki nem egyenlítették. Úgy latszik tehát, hogy mind annak, mi a' közhiteit és bizodalomát erősíti, épen úgy része van a' bankjegyek névbecsének fentartásában, mint az érczcel felváltás' kötelességének. Ezen közbizodalom azonban nem létezhet annak tudása nélkül, hogy bankjegyek nem határtalan, vagy igen nagy

de csak mértékeit mennyiségben vágnak forgásban. De mi ezen mennyiség? Némelly bankoknál azon szabály van felállítva, hogy csak annyi bankjegy bocsáttassák ki, mennyi érczcel 's érczpénzzel fedezve van. Így p. o. az ausztriai nemzeti banknak kötelességébe van téve, solia több jegyet ki nem bocsátani, mint a' mennyit érczkincse fedez (Bank-Patent vom 1-ten July 1816. §. 14., 16., 20., 26,41. \*) A' francia banknak tilos több jegyet forgásba tenni, mint a' mennyi érczpénze és a' kezei között lévő értékek által fedeztetik, ollj' módon, hogy soha azon helyzetbe ne jöhessen, jegyeit érczpénzzel fel nem válthatni. Az 1835-ben megindult bajor kölcsön-

\*) Az ausztriai nemzeti banknak különösen azon rendeltetése van, hogy a' papiros-pénzt lassankint a' forgásból egészen kiemelje, és azon papiros-pénz' helyére érczpénzzel akármikor felváltható bankjegyeket léptessen. Hogy az említett érczkincs mindig elegendő erővel bírjon, az említett bank-patens a' többek között azt határozza, hogy az állati fog: azon 10 millió pgő fiókon kívül, melyeket a' részvényesek befizettek, a' külső hatalmak által szerződések' következtében fizetett summákból, az országos pénztárokban találtató felesleg érczpiuzrkul is az egész birodalom' bányáinak jövedelmeiből (Ausbeute). — A' ki e' tárgyban többet tudni kíván, utasítom: Hislorisch-politische Erläuterung über Bankanstalten, und über die österreichische National-Bank insbesondere von C. H. Hohler, Wien, 1916..



és váltó-banknak nem szabad többel 8 millió forintnyi jegyeknél forgásba lenni, melly summa'  $\frac{3}{4}$  részének, fekvő javakra adott kölcsönök' zálogai által kétszeresen fedezve, a' fenmaradó  $\frac{1}{4}$  résznek pedig pengő pénzben a' bank' pénztáiraiban jelen lennie kell \*). Az angol bank (Bank of England), mellynek kiváltságai 1834-ben újítottak meg, ezen megszorításnak nincs alávetve, és olt a' bankjegyek' kibocsátását a' közönség' kívánsága szabályozza, azaz több tétetik forgásba, ha kedvező, és kevesebb, ha nem kedvező a' váltó-folyam (Wechsel-Cours) \*\*), vagyis szaporíttalí a' forgás, ha arany és ezüst, bankjegyek-

\*) Statuten der baierischen Hypotheken- and Wechsel-Bank. Amtliclier Abdruck. 1835 §. 13.

\*\*\*) Ezt példával legkönnyebb világosítani. Egy font sterling törvényes rendeletek szerint 25 frankot és 20 centimet ér Parisban. Al pari all a' váltó-folyam, ha ezen ár szerint mind Londonban mind Parisban lehet váltóleveleket szerezni. Ila ellenben a' londoni kereskedő egy font sterlingért többet kap 25 frank 20 centiménél, akkor Londonra nézve kedvezőleg, ha kevesebbet, Parisra nézve kedvezőleg áll a' váltó-folyam. Ezen emelkedés és alászállás a' nemzetek' kereskedési viszonyaiból következik. Ila egy nemzet a' másíknak ugyanannyit ad el, mint a' mennyit tőle vesz, úgy egymásnak nem lesznek adóσαι; de mivel ez nem történhetik, magában következik a' tartozás' fedezésének szüksége. Ha például London többel tartozik Bécsnek, mint Bécs Londonnak, a' londoni börzén inkább fogják a'

érti kicserélés végett, sűrűn érkezik a' bankhoz, és kevesítettik, ha az ellenkező eset adja magát elő. Az angol-bank e' tekintetben kedvezőbb helyzetben van, mint egyéb illynemű intézetek; mert a' legújabb törvényeknél fogva, jegyei az egész országban törvényes fizetési eszközül szolgálnak mindaddig, míg a' bank jegyeinek ércpénzzeli felváltását meg nem szakasztja. Annyi nem szenved kétséget, hogy olyan bankok, mellyek a' statussal különös viszonyokban nem állanak, és akár egyesek, akár részvénytársaságok által, főleg tőkék' gyümölcsöztetése végett, alapítottak meg, semmit sem nyerhetnének, ha reájok azon szabályt, hogy annyit ércpénzt tartsanak mindig készen, mennyi forgásba tett jegyeiket tökéletesen fedezi, alkalmazni akarnék; mert nyereségük csak azon feleslegből áll, mellyel a' forgásba lett jegyek' kamatai a' pénztárban heverő pénz' kamatait meghaladják. Ezen megszorítás tehát gyakorlatban ki nem vihető, és más garamiakat kell keresni, mellyek közé méltán lehet a' nyilvánoságot számítani, hogy t. i. a' közönség az illyen intézetek' alaptőkéjét, egyéb értékeket, és az általuk kibocsátott bankjegyek' mennyiségét folyvást tudhassa. Egyszersmind szükségesnek tartá-

bécsi váltóleveleket keresni mint Bécsben a' londoniakat, és ehhez képest fog a' váltófolyam emelkedni vagy csökkenni.

lik, az illően intézetek' minden egyes tagjait a' bank' minden kötelezetéseiért egész vagyonokkal felelősökké lenni, és azt is megkívánni tőlök, hogy a' kibocsátandó jegyek' erejéig biztosságot nyújtsanak. Ezek nélkül alkalmasint elkerülhetlen végtére is a' közönség' tetemes megcsalátása, mit az angol és amerikai bankok' történetei 1814 — 15 — 25-ben és a' legújabb időkben is eléggé tanúsítanak.

Másik pont, melly törvényhozási figyelem tárgya, a' bankjegyek' névbecsének minimuma. Gyakorlatban különféle divatozik. A' francia bank 500 frank, — a' berlini, leipzigzi 100 tallér, — a' bécsi 5 frt, — a' bajor 10 ft' , — az angol bank 5 font sterling, az amerikai bankok' nagy része 5 dollár alatti jegyeket nem bocsátanak ki. Tapasztalás szerint a' bankjegyek általános forgásba nem juthatnak, és így azon szolgálatokat, mellyeket tőlök várni lehet, a' közönségnek nem lehetik, ha magasabb summákra; — ellenben az ércz-pénzt, mint kevésbbé kényelmest, nagyobb helyet foglalót, egy helyről másra nehezebben mozgaltától, a' forgásból egészen kiszorítják, ha alacson summákra szólnak. Azonban mi legyen azon névbecsi minimum? azt nem lehet in abstracto meghatározni, és ahhoz tapintat kell, melly figyelmezni fog azon czélra, melly miatt a' bank felállítatik, a' forgó pénz' tömegére, a' nemzet' gaz-

dasági, ipari és kereskedési állására és több ebfélékre.

Ezeket — talán hoszasan is már — előrebocsátván, átmegeyek a' tárgynak közvetlenül honunkat érdeklő oldalaira. Azon tételből kell kiindulnom, hogy egy 10 millióból álló nemzetnél, raelly tökéletes hijával van minden intézetnek, mellj a' pénzbeli érintkezések' gyorsaságát és könnyüségét előmozdítaná, vagy a' forgóság' tömegét szaporítaná; — egy olly nemzetnél, mellynek szegény kereskedője, ha pénz' dolgában megszorul, többnyire 24-et és legalább 12-öt kénytelen száztól fizetni, midőn szomszédjai 4 — 5-re száztól örömetst szolgálnak egymásnak; — egy olly nemzetnél, mellynél érez ugyan a' törvényes forgóság' (currency), de a' dolgok' természeténél és a' körülményeknél fogva papir forgóság foglalja el annak helyét — egy ilyen nemzetnél, mondom, az clőleges szükségek közé tartozik a' bank és azt megelőző gyökeres javítása 's rendezése a' hitelbeli törvényeknek és eljárásoknak. Ezeket kell előrebocsátani, akár hypothecalbankot, olylyat t. i., melly fekvő javakra kölcsönöz, akár váltó-bankot, olylyat t. i., melly kereskedői váltólevelekkel foglalkozik, akarunk létesíteni. Az elsőbb jószág-bírhalási és eladhalási törvényeinknek módosítása, a' másik váltójog' behozatala nél" kiil biztos alapon nem fog nyughatni. Letételi és átírási bank csupán, vagy ollyan, melly terme-

kekre pénzt előlegez, valamennyire és rövid időre segíthet a' mostani egészen elhagyatott állapot, de csak a' bank' legtökéletesebb és a' többinek tulajdontegyesítő neme, jól rendezett jegybank az, mi a' köz- és magányhitel' megalapítását eszközölheti, a' kereskedés' ,ipar' és egész nemzeti jólét' fejlődését hathatósan előmozdíthatja, szóval a' szükségnek tökéletesen megfelelhet. Csalódás véleményein szerint azon hiedelem, hogy egy különféle nemzetekből szerkesztett birodalomban, mint az ausztriai, a' bankjegyeknek csak egy forrásból lehet biztosan folyni, és ez csak akkor állana, ha kényszertelt forgása volna a' bankjegyeknek, azaz: ha nem képviselője, de helyettese volna az ércpénznek — de míg a' bank ércpénzzel tartozik jegyeit felváltani, ezeknek névbecsét nem az, hogy egy forrásból folytak, de az hogy a' kellő mennyiségben túl nem adattak ki 's több effélék tartják fen — a' mit elérni több jól rendezett bankoknál is lehetvén, nem igen látom által, miért ne lehetne a' hitelintézetek' jótékonyságait mindazokkal, kiknek illyekre valódilag szükségök van, egész kiterjedésben érezteni? mi annyival mellőzhetőnebb, minél inkább szembetűnő, hogy egy középponti hitelintézet, minden jótékony hatása mellett isi nem képes olly célokat előmozdítani, mellyek kivid esnek hivatásán és a' lehetőségen is. — Én azon reményben vagyok, hogy leend bankunk, ha ezen kérdés a' szükséges körültekintéssel fo-

gatik fel 's fontoltatik meg; és ezen reményemmel nem gyengíti azon ellenvetés, hogy az említett bankpatens' 37-ik §-usa más társaságoknak mint az ausztriai nemzeti banknak megtiltja discontirozó-intézetek' felállítását, mert részint tudom, Hogy ezen kiváltság bizonyos föltételekhez volt kötve, részint pedig tisztában vagyok az iránt, hogy azon rendelet e honra nem alkalmazható.

Kap e még tőlem kegyed egyebet egy szíves jó reggelnél, nem tudom; idő és kedv fogják meghatározni. A' ködös ősz merő borulatba takarja velőmet,és most nem tudok egyebet tenni, mint vigasztalni magamat a' magyar tudós társasággal, melly azt tartja: borúra derű.

## XI. Levél.

*December 1839.*

Ha nem csalatkozom, ingatlan-hitelt (Hypolekar-Credit) épen olyan szükséges megállapítani honunkban, mint váltó-hitelt (Wechsel-Credit). Az utóbbi körül magát kevesebb és könnyebben mellőzhető akadály adja elő, míg az első alkotmányba vágó kérdésekkel látszik összefüggeni. Az ország' Rendei jelenleg váltójog' kidolgozásával foglalkozván, reménylhető, hogy figyelmöket az ingatlan-hitel' biztosabb megfektetésének eszközeire is ki fogják terjeszteni. E' tekintetből kívárnám kegyednek figyelmét, különösen a' végett, hogy másoknak ajánlja, egy igen tanulságos munkára vezetni. Czíme ez: Sammlung preussischer Gesetze und Verordnungen, XI. und XII. Band, enthaltend: Darstellung des Wesens der Pfandbriefe in den königl. preussischen Staaten, 1. und 2. Theil. Halle, 1823. Legyen szabad az abban foglaltató többnyire hivatalos

adatok közül néhányat, rövid és minden commentarius nélkül, kiemelni.

Azt tartják, hogy II. Fridriknek Büring nevű kereskedő adta első a' nemesi hitelegyesületek' eszméjét. A' király magához hívatván főcancellárját Carmert, a' zálog, hypotheca és több ezekkel kapcsolatban álló jogkérdésekről tudakozódott. A' cancellár ezek felelt ex professo értekezvén, más napon, kevéssel később, a' király fölcsereelve mintegy a' szerepeket, tökéletes dologismerettel és határozottsággal mondta ki mind a' zálog-jog' mind a' létesítendő hitelegyesületek' alapelveit. Az 1769. augusztus 21)-én költ cabineti rendelet magában foglalja azokat, és ezekre alapulvák az e tárgybeli tartományi alapszabályok (Landschafts-Reglements). Azoknak bővítéseit és felvilágosításait későbbi idők születték. Mielőtt közleném velejét az említett szabályoknak, szükség röviden érinteni, mit kelljen a' kérdéses hitelegyesületek (Credilassociationen) és zálogjegyek (Pfandbriefe) alatt érteni. Hitelegyesület alatt valamely tartománybeli nemes-jószágbirtokosok' társulata értetik, melly józágaikra zálogjegyek' kibocsátása és forgásba tétele, az illyenektől járó kamatok' behajtása és a' zálogjegy-birtokosoknak kifizetése, úgy a' felmondóit zálogjegyek' visszaváltása végett alakult. Zálogjegyeknek neveztetnek azon hypotheca-oklevelek, mellyeket valamely tartomány' egyesült rendei nemesi jó-



szágokra kibocsátónak, és mind a' tőkére mind a' kamatok' pontos és múlhatlan fizetésére nézve, ön jószágaikkal biztosítanak. Ilyen egyesületek a' Poroszbirodalom' külön tartományaihoz képest többen léteznek (p. o. schlesische, pommerische, cliur- und neumarkische, öst- und westpreussische Creditassoriation). Célja ezen egyesületeknek, a' tőkepenzéseknek nyújtott abbeli nagyobb biztosság által, miszerint a' tőkéért és kamatjáért az egyesült tartományi rendek is kezeskednek, az egyes birtokosoknak pénzkaphatást és annak visszatérítését jutalmas föltételek mellett könnyíteni, és azon értékeket, mellyeknek a' zálogjegyek képviselői, mintegy mobilisálni, ingékonnyítani.

Joga van minden nemes jószág' birtokosának, a' mennyiben törvényesen kölcsönvételi tehetőséggel bír, a' tartományi rendektől azt kívánni, hogy bizonyos, szabályszerűleg megállapított becslési elvek (Tax-Principia) szerint, jószágát megbecsiiltetvén, az ebből keletkezett érték' felének erejéig, azon jószágra, a' mennyiben honi törvények vagy szabályok által ebben korlátozva nem volna, zálogjegyeket bocsásson ki. Ezen zálogjegyeknek lörvényszerűleg következőket kell magokban foglalniok: 1.) Minden zálogjegy „au portéin“ bocsáttatik ki, azaz tulajdonosának az tekintetik, kinek kezében van. 2.) Nem szólhat többre 1000, és nem kevesebbre 20 tallérnál.

3.) Magán kell hordoznia az illető egyesületi és birói testületek' pecsétjeit, aláírását, sorszámot, és azon jószág' (nem birtokos) nevét, mellyre kibocsáttatott. 4.) Ki kell mondania, hogy ezen zálogjegy, a' törvényes honi pénzláb szerint érlelt pengő pénzben, mind a' tőkére mind a' kamatokra nézve a' hitelegyesület képező rendek' kezessége (Garantie) mellett bocsáttatott ki, és lajstromozva, egyszersmind a' lelek- (Grund-) és hypotheca-könyvbe (Hypotheken-Buch) az illető szám alatt bejegyezve (intabulálva) van. Ezekből természetesen foly: a) hogy a' zálogjegy' bátorságára egy bizonyos jószág specialilcr le van ugyan kötve, hypothecálva (nem zálogosítva, mert a' zálog az elzálogosított tárgy' tetteles állaladását föltételezi); de b) hogy azért és járulmányaiért (accessoria) az egyesült rendek mind társulati vagyonukkal, mind a' hitelegyesülethez tartozó józásaikkal, mellékesen és segítőleg (subsidiarisch) kezeskednek; továbbá c) hogy a' zálogjegy-birtokos, mind a' tőkét mind a' kamatokat, nem a' jószágbirtokoson, hanem a' hitelegyesületen tartozik követelni; és dehogy a' zálogjegy-birtokos' ellenében a' hitelegyesület a' főadós (debitor principalis) mind a' tőkére mind a' kamatokra nézve, és kielégítését ettől kívánhatja; végre e) hogy a' jószágbirtokos és az egyesület között tulajdonképen nem pénzkölcsön (Geldanlehen), hanem zálogjegykölsön forog fen.

Megtörténvén a' zálogjegyek' kibocsátása, két eset adhatja elő magát, t. i. vagy a) a' lekötött jószágra már más hitelezők vagy követelések vágnak bejegyezve, vagy b) ezen eset nem foglal helyet. Az utóbbiban (b) jogosítva van a' jószágbirtokos 1.) vagy a' zálogjegyeket magának kiadatni, vagy 2.) a' hitelegyesületre bizni azoknak készpénzzé tételét, és ezt venni által. Ha az elsőt teszi a' jószágbirtokos, szabadságában áll, azokat vagy megtartani, mi által tulajdonosukká válik, vagy folyamaiba tenni, azaz szerződés', eladás', elzálogosítás' útján másra ruházni, vagy végre a' hitelegyesületnek felmondani, melly azokat ezen esetben kész pénzzel névbecsök szerint magához váltani tartozik (a' sziléziaiakat agioval, szabályszerűleg). Ha a' kérdéses jószágra más hitelezők bejegyezve vágnak (a), ezen esetben a' zálogjegyek nem adatnak ki a' jószágbirtokosnak, mielőtt hitelezőit ki nem elégíti, és követeléseiket ki nem törölteti (extabuláltatja). Ha ezt tenni nem volna képes vagy nem akarná, ilyenkor két eset adhatja magát elő, vagy t. i. 1.) a' hitelező követelése helyett zálogjegyeket kész elfogadni, melly esetben ezen fölcserélés az egyesület által végbe megy és a' visszavett kotelezőlevelek extabuláltalnak; vagy 2.) a' hitelező nem hajlandó a' kicserélésre; ilyenkor szabadságában áll a' jószágbirtokosnak, a' részére kibocsátott zálogjegyeket az egyesületnek felmondani, és a' pénzt

tőle általvévén, tartozik hitelezőit kielégíteni és követeléseiket kitöröltetni. Hogy a' hitelegyesület ezen köteleztetéseinek megfelelhessen, következő jövedelmei vágnak: 1.) zálogjegy-kibocsátáskor, azoknak névbecsétől  $\frac{1}{4}$  percent; 2.) nyugtaloí garas (Quittungsgroschen), melly  $\frac{1}{6}$  percentet tesz, a' mennyiben tudniillik a' jószágbirtokos  $\frac{4}{6}$  percentet fizet az egyesületnek, ez pedig csak 4 percentet a' zálogjegy-birtokosnak (mindkettő, ha emlékezetem nem csal, a' legújabb időkben leszálítatott); 3.) azon nyereség, mellyel hűz azon esetben, ha külföldön száztól négyen alól kölcsönt vészén föl (erre nagy része azon egyesületeknek föl van hatalmazva); 4.) a' II. Fridi ik által a' hitelegyesületeknek ajándékozott alaptökék' és 5.) az ezek által magához váltott zálogjegyek' kamatai. Ezen jövedelmeknek rendeltetése következő: a) ebből fedeztetnek az intézet' költségei, tisztviselők' , szolgák' dijai 'slb.; b) ebből történnek a' jószágbirtokos állal netalán a' határnapra benem fizetett kamatok', úgy decteriorált (rongált) jószágok' helyrehozásához megkívántaié költségek' előlegezései; c) ebből fejezteinek a' lekötött jószágoknak birói eladása mellett netalán előfordulható hijányok. Azt, mi ezeken túl fennmarad, zálogjegyekbe tartozik az egyesület fektetni. —

Azon biztosságot tárgyazólag, mellyet a' zálogjegyek törvényszerűleg nyújtanak, meg van

határozva: 1.) Hogy minden ugyanazon jószágra kibocsátott zálogjegy egyforma joggal bír, és csődület' (concursum) esetében az egyiknek, bár később, a' másik bár előbb, bejegyzett felett elsősege nincs (különbözőleg más követelésektől, mellyekre nézve a' bejegyzés' ideje és sora tekintetbe jön). 2.) Hogy az esetben, ha a' zálogjegyesített (bepfandbrieftes) jószág csődület alá találna jönni ennek költségeihez sem az egyesület sem a' zálogjegy-birtokosok járulni nem tartoznak. 3. ) Hogy rendszerint a' zálogjegyeket, bejegyzés' tekintetében, más követelések meg nem előzhetik, minthogy ezek' extabulatiójának kell, mint érintém, előre bocsáttatni. (Ez annyiban szenved némi kivételt, hogy p. o. anyai hozomány, kezesség (cautio) stb. etf., mellyek tulajdonképen nem pénzkölcsönből veszik eredetöket, bejegyzésben a' zálogjegyeket megelőzhetik mindaddig, míg p. o. az anya hozományát másra nem ruházza, vagy a' gyermekek külön gazdaságot nem akarnak folytatni, vagy a' hozománytól kamatnak nem kell fizettetni 'stb. eff., melly esetekben ezeknek ki kell elégíttetni, extabuláltatni vagy zálogjegyekkel fölcseréltetni, minden esetekben pedig a' jószág' félbecsértékéből leszámíttatni). 4. ) Végre, hogy a' felebb érintett alapszabályoknak, mellyekből a' hitelegyesület, jószág- és jegy-birtokos közötti viszonyok folynak, törvényes erő van tulajdonítva.

A' mi ezen viszonyokat illeti, a' hitelegyesületnek joga van a' jószágbirtokos' ellenében: 1.) mihelyt a' kamatok a' kitűzőit határnapra az illető egyesületi pénztárba le nem fizették, a' zálogjegyesítel jószágot, bírói segedelem és közbenjárás nélkül, öntisztsége által zár alá vétetni és mindaddig kezelni, míg mind az elmaradott kamatokra, mind a' zárba vétel' költségeire nézve magát ki nem elégítette. 2.) Ha a' zárbevétel' alkalmával kiviláglott, hogy a' jószág hanyatló állapotban találtatik, joga van a' jószágot jobb lábra állítani, és a' zárt mindaddig fentartani, míg ebbeli költségei nem fedeztetnek. 3.) Ha a' jószágbirtokostól több ízben volt szükség zár által behajtani a' kamatokat, és ilyenkor a' jószág mindig rossz állapotban találtatott, jogosítva lesz ez által az egyesület, a' zárt mindaddig folytatni, míg a' birtokos vagy ezen jószágot eladja és árából zálogjegyeit visszaváltja, vagy biztosságot nyújt, hogy az egyesületet a' zárba-vétel' szükségének ezentúl kitenni nem fogja. 4.) Ha valamely jószágbirtokos rosszul kezeli ingatlanját, az egyesület vizsgálatot tétethet, őt jobb gazdálkodásra szoríthatja, sőt a' zárt is elrendelheti. (Ezen szigorú szabályok az egész szerkezet, de különösen az által motiváltainak, mert a' becs egy bizonyos gazdálkodási rendszert vévén alapul, ha annál alábbvalót üz a' birtokos, ez által az egész becsérték, mennyiségi tekintetben, felforgatta-

tik.). 5.) Ha a' jószágbirtokos az egyesület' rend-  
 deletéinek a' felebbiekre nézve nem engedne,  
 pénzbeli birsaggal, sőt személyes fogsággal is fe-  
 nyítethelik. (Ez a' I-ae 9-ussal nálunk valameny-  
 nyire ellenkeznék.) 6.) Ha mind a' mellett is  
 folytatná ellenszegülését, jogosítva van az egye-  
 sület, őt a' zálogjegyek' megváltására szorítani,  
 mit ha rendelt időre nem teljesítene, a' zálog-  
 jegyesített jószág zár alá vétetik és elkótyavetyél-  
 tetik. Némelly egyesületek ezen tehetőséggel nem  
 bírnak.) 7.) Ha csődület alá találna jönni vala-  
 melly az egyesülethez tartozó birtokos' vagyona,  
 az egyesület, elmaradt kamatok' és egyéb költ-  
 ségei' megkaphatása végett, nem köteles a' tö-  
 megi gondviselőhöz folyamodni, hanem önmaga  
 veszi zár alá a' lekötött jószágot, kezelése alatt  
 megtartja, és maga magát kielégítvén, csak a'  
 fenmarndt jövedelmeket szolgáltatja a' tömegnek  
 által; — sőt 8.) joga van, az egész csődületi tö-  
 megből kívánni a' kamatok' és egyéb költségei'  
 fedezését, ha a' zár alá vett jószágból ezek, ki  
 nem telnének. Végre 9.) szabadságában áll, vagy  
 a' csődület' folytában árúba bocsátandó jószág'  
 eladásában meg nem egyezni, ha az ajánlott ár  
 az illy jószágra kibocsátott zálogjegyek' 's járul-  
 mányaik' értékét nem fedezi, vagy pedig ezen  
 jószágot még 3 évig önkezelése alatt megtartani,  
 mellyek lefolyván, ha a' hitelezők kívánják, a'

becs'  $\frac{2}{3}$  -ával felérő árért az eladásnak meg kell történni.

A' zálog-és jószágbirtokos' jogai a' hitelegyesület' ellenében, mellyekkel kötelességeik viszonyosak, a' következőben pontosulnak: az elsőnek joga van 1.) minden legkisebb formaság, engedmény (cessio), átírás (Giro) vagy más eííélék nélkül, a' zálogjegyeket pusztá átadás által másra ruházni. 2.) A' félévi kamatokat a' zálogjegy' vagy letételi- és kamat-bizonyítvány' (Depositenschein, Zinsenrecognilion) előmutatása mellett, pengő pénzben a' törvényes pénzláb szerint megkívánni; úgy 3.) zálogjegyeit az egyesületnek felmondani, nála azokat letételi bizonyítvány mellett letenni, és az illető summának 6 hónap múlva készpénzben kifizetését követelni. (Ezt a' egyesület vagy önjövedelmeiből vagy külföldön felvett kölcsönök, vagy más hitelező' kerítése által eszközli, ez utóbbiban az által segítettén különösen, hogy minden testületeknek, mellyek tőkét kezelnek, meg van engedve, azokat zálogjegyekbe fektetni.) 4.) Ha az egyesület őt ki nem elégítené, joga van, a' specialiter lekötött jószágból törvény' utján magát kielégíLteLni, és az ilyen jószág' akár eladása mellett, akár más bármilly rendkívüli balesemények' folytában keletkező hiány' pótlását, az egyesült rendek' jószágaiból minden perpatvar és költség nélkül megkívánni. — A' jószágbirtokosnak a' hitelegyesü-



letre nézve legnevezetesebb joga abban áll, hogy a' zálogjegyeket mind egyszerre, mind részen' kint, 6 hónap' előrebocsátása mellett, felmondhatja és vagy készpénzzel vagy más zálogjegyek' átadása által megfizetvén, az illető lajstromból kitöröltetheti.

Mindezeket már összefogva, ezen szerkezeinek következők hasznai: a) a' jószágbirtokosra nézve: 1.) ennek módjában van, jutalmas kamatláb és csekély költség mellett kölcsönre szert tenni; 2.) tetszése szerint, mikor körülményei engedik, részletesen és kis summában visszatéríteni, minthogy a' zálogjegyek kis summákra — nagyobbára 100 tallértól ezerig — szólallak (miben egyéb kölcsönök melleit ritka hitelező szeret megegyezni). 3.) Nincs tartozásai' felmondásának és az ebből eredhető zavaroknak kitétetve; mert az egyesület csak bizonyos és kevés esetekben mondhatja fel neki a' zálogjegyeket, mitől egyébkint annál kevésbé tarthat, mert ha az egyesület azt önkényesen akarná tenni, a' jószágbirtokos a' visszaváltott zálogjegyek helyett másokat kívánhatváu, az önkényt megerőtlenítheti. 4.) A' zálogjegyirtokos részéről épen olly kevésse van a' felmondásnak kitéve; mert miután a' zálogjegyek a' papirospénz' vagy bankjegy' példájára „au porteur“ szólanak, azon zálogjegy-birtokos, ki kész pénzre szorul, inkább a' zálogjegyek' eladását fogja választani, mert ez hama-

rőbb vezet célhoz; de ha a' felmondási utat ragadná is meg, elébb az egyesületen, és csak. ha ott ki nem elégíttetnék, a' jószágon kerekedhetik. 5.) A' kamatfizetési határnapok' kényelmes megszabása által (Sz. János-nap és Karácson) gazdaságát és termékei' eladását rendesebben kezelheti. 6.) Ha folyamuk van a' zálogjegyeknek (ha névbecsök alatt vagy felett kelnek a' pénzvásáron) ezen folyamon nyerhet; mert ha azon alól kelnek, olcsóbb áron bevásárolhatja, és felmondván az egyesületnek, magának névbecsök szerint kifizettetheti, ha pedig azonfelül kelnek, akkor felmondja az egyesületnek és „agio“ nélkül visszaválthatja- (Agionak neveztetik azon summa, melylyel pénzvásári kelet szerint valamely papiros névbecsét meghaladja, p. o. egy 500 pengő ftra szóló dunai-gőzhajó-részvény kel 680 fton, az agio = 180.) 7.) Ha jószágát eladni szándékozik, több vevőre tarthat számot, mert a' vevő megnyervén az egyesület' engedelmét, hogy a' kibocsátott zálogjegyek továbbra is azon jószágon feküdhesse- nek — mit különben a' hitelezőktől bajos megnyerni — kevesebb kész pénzre van szüksége, és így könnyebben ereszkedhetik áruba. 8.) Igen fontos haszon jószágbirtokosra nézve, hogy köteleztetése csak addig tart, míg a' lekötött jószág birtokában van, és sem az egyesületre sem a' zálogjegy-birtokosra nézve személyesen lekötelve nincs. — Mindezekből eléggé kiviláglanak

azon jótékonyságok is, melyeket ezen szerkezetek a' (b) tőkepénzesekre árasztanak, mikhez elég azt adni még, hogy ez által alkalom nyújtatik kis summák' gyümölcösztetésére, melyek különben hasztalanul rejtekökben maradnának. A' köz állományra nézve (c) nem csekélyebbek ezen egyesületek' üdvös behatásai, mert nevelik és megerősítik az ingatlan hitelt, a' földbirtoknak mind szerezhett mind javítását könnyítik, rossz művelését ellenben nehezítik, a' fizetési eszközök' tömegét, papiros pénz és bankjegygyeli hasonlatosságok által, kellő mennyiségben szaporítják, azontúl kibocsátását pedig az egész szerkezet' belső oeconomiája által lehetlenné tetszik, a' kész pénz' forgását előmozdítják, alkalmid szolgálván arra, hogy apró és különben elrejtve maradott summák folyamba jöjjenek.

Íme, érdemtelves szerkesztő úr, a' porosz zálogjegy-rendszer főbb vonalaiban — nem említvén az egyesületek' belső szerkezetét, mi tanulságos ugyan, de hosszas és unalmassá válhatnék.

Mindezek után már most azt fogja kegyed nekem mondani: jól van, de ha ezekből min állapotunkra nézve akarunk tanulságot abstrahálni, azon kérdés támad, hol nálunk az első hypotheca, miután a' jószágok' nagyobb része per alatt van, vagy minden pillanatban az alá kerülhet?" Hoc opus, hic labor est. De erre talán még visszatérhetünk, — addig adjon Isten friss egészséget!

# Harmadik Függelék.

## HITELINTÉZETEK.

Azon két levél mellyet most, olvasánk szól bankokról és a' porosz zálogjegyzerről.

Mi a' bankokat illeti, azokról kimerítőleg értekezni czélom nem volt, és most sincs. A' ki e tárgyban ismereteket akar magának szerezni, az tömérdek és olly kútfőkből meríthet, miilyeneket az én elmékedésim semmi esetre sem volnának képesek kipótolni. Nem kell a' fáradságot kimélni és bizonyosan jutalmazó leend az aratás, kivált ha nem akarunk valami újat feltalálni akaró szerepben fellépni, hanem beérjük vele megérteni, a' mit nálunk sokkal többet tapasztalt nemzetek tettek, és ha azt, mi legjobb és leghosszasabb tapasztalások által igazoltalik, önmagunkra alkalmazni igyekezünk. Csupán Fogarassy „Magyar Bankjára“ kívánok néhány észrevételt tenni, hogy az abban foglalt állanokat és hibás nézeteket kitüntethessem. Bankügy a' magyar literalurában még nem igen művelt mező, és ezért sajnálom főleg, hogy

a' lég első mag, melly levettetik, hibás és egészséges növény' természetére tökéletesen alkalmatlan. Magának az eredeti tervnek, úgy a' későbbi módosításoknak részleteit bonczolgatni nem fogom, mert az egészet olly ártatlan mulatságnak gondolom, mellyben megzavarni akarni a' tervezőket annyival inkább szereletlenségnek tartanám, mert örömezt elismerem, hogy itt a' tévedéseknek hazafiul indulat és jószándék volt forrása. De különben is azt olvasám egykor Segurben, mikép egy gyermektelen Marquis húszesztendei házasság után azon veszett öszve nejével és azért vált el tőle, mert a' felelt, valljon ha fiok születik, mihez egyébiránt legkisebb valószínűség sem mutatkozott, azt katonának vagy papnak neveljék e? megegyezni nem tudtak. így járhatnánk mi is Fogarassy úrral. Fogok tehát egyedül az alapeszmére szorítkozni, és ennek bérekesztésével röviden önnézetimet adandóm elő a' fennálló körülményekben létesíthető hitelintézetek iránt. Hogy ezen egész „Magyar Bank“ terv, még ollyan intelligentiák által is mint Trefort Ágoston és Kossuth Lajos, komoly vitatás tárgya lehetett, az felelébb szomorú. Szomorú pedig egy részről azért mert ollyan okos embereknek mint ezek, üdeje valóban jobbra való, szomorú azért más részről, mert azt bizonyítja, mikép hazánkban, még az ollyan intelligentiák is mint Kossuth Lajosé, Bankokról eleget nem tanultok és nem gondolkodtak.

Fogarassy ezen példát hozza fel: ha valakinek ezer forintja van, és joga volna vagy sikerülne neki három annyiról szóló olly kötelezvényeket (czedulákat) mellyeket mindenki elfogadna papír pénz gyanánt, készíteni, és ezeket 4 percentre adná ki, látni való, hogy 1000 ftja 12 percentet hozna 's a' t. Ezen szerencsés embert nevezi Adárnak, elsorolja bankoperatiójit, kiszámítja annak hasznait és nyereségeit, és végre felcserélvén a' szerepeket azt mondja: „Adár helyett gondoljunk most intézetet, és annak neve legyen „Bank“.

Az alapeszme tehát azon sarkallik, hogy lehet olly intézetet képzelni, mellynek sikerülhet, vagy a' melly feljogosíthatik három annyi kötelezvényeket az az bankjegyeket készíteni, mellyeket minden ki papiros pénz gyanánt elfogadna, mint a' mennyi alappal bír. Fogarassy szerint Adatnak csupán 100,000 forintja van, és nekisikerül 300,000-ról szóló bankjegyeket készíteni és névbecsőkben forgásban megtartani. Ennél nem szükség tovább menni, mert ha ez lehető, úgy azon bűbájos mester Adár kétségkívül nyerhet 12 percentumot.

De képtelen az egész gondolat, mert ez sem Adárnak nem fog sikerülni, sem pedig arra, hogy ő ezt tegye józanul nem fogja őtet feljogosíthatni senki. Nem fog pedig ez neki sikerülni, mert a' közönség az ő czeduláit nem fogja elfogadni,

miután tudja, hogy neki csak 100,000 ftja van, és ő 300,000 flig akar czedulákat kibocsájtani. Fogarassy szerint Adár a' 100,000 ftot ládájába zárja és 300 ezerig czedulákat készít. Ebből 100,000-ig valót kiad. A-nak fekvő vagyonra — ugyan annyit B. C. D-nek 's a' t. ingó zálogokra — ugyan annyit X-nek váltókra. Ezen czedulákban ígéri, Hogy azokat, a' kinek mikor tetszik, hozzá viheti, és ő készpénzei kifizetendi. De ezen ígéretnek nem fog hinni a' közönség és így Adár első lépésében meg fog akadni, és ő bankjegyeit is bizvást ládájába zárhatja. Nem fog pedig hinni, mert nem fogja tudhatni, valljon A, midőn fekvő vagyonra 100 ezeret czedulákban felcsípett, nem volt e olly okos ember, és nem ment e egyenesen az Adár' felváltó pénztárába és a' ládába zárt 100,000 pengőt nem vitte e el magával? így tehát B,C, D-hez nem is lesz szerencséje Adárnak, és ha lenne is, és ők elég együgyűk volnának az ő czeduláit elfogadni, mikép fogná az azokban telt ígéretet teljesítői? Senki se fog tehát Adártól bankjegyeket elfogadni, mert mindenki tudni fogja, hogy ezen bankjegyek a' közönség' bizodal-mát nem bírhatják, e' nélkül pedig bankjegy nevében nem foroghat. Az egész tehát azon hamis suppositumon alapul, hogy a' közönség elég együgyű lesz Adár' ígéreteinek hitelt adni, a' mi valóságos sértés a' magyar közönségre nézve.

Fogarassy azon tényt, hogy a' bankoknak több jegyeik vagynak rendesen forgásban, mint a' mennyi készpénzt tartanak pénztáraikban, ön tervének támogatására használja. A' bankoknak több jegyeik vágnak forgásban, mint a' mennyi készpénzt tartanak, de nincs több jegyök forgásban, mint a' mennyi értékök van. Adárnak csak 100 ezer forint alaptőkéje van, és ő még is 300 ezerig való jegyet akar kibocsájtani. Mihelyt a' közönség ezen gyönyörű szándékot megtudja, nem lehet Adárhoz bizodalma, és így Adár' bankjegyeit senki sem fogadja el. Adár tehát munkálkodását sohase fogja elkezdhetni, és így folytatni sem lesz hatalmában. Az Adár' szerepét játszó bank is tehát, ezen szomorú helyzetben fog sinyleni. És még is Fogarassy kedvencz bankja számára nyilvánosságot óhajt! Titok, uram, titok! Így palam publice, nyilván nem lehet már reászedni a' közönséget a' XIX-ik században.

Fogarassy annak megmutatására hogy terve kivihető, historiai példákra hivatkozik, a' mi valóságos sértése a' históriának. De nem hoz fel olly példát, melly szerint egy banknak sikerült volna azon kezdeni operatiójit, három annyi jegyei tenni forgásba, mint a' mennyi tőkével bírt, sem pedig egy olly közönség nem létezik és nem létezett soha, melly az ilyen bankjegyeket elakarta volna fogadni. A' bankjegyek' foroghatását a' bank' hitelének meg kell előzni, de ezen hitel nem áll-



hat elő, ha tudatik hogy a' tőkénél több jegy czéloztatik forgásba tétetni, Fogarassy hivatkozik az angol bankra (Bank of England), és mellesleg tudtunkra adja, hogy az Napóleon' megbuktatásában is nagy részt vőn. Midőn ezen új históriai adatért köszönetemet nyilvánítanám, egyszersmind elismerem, hogy az angol bank' első alaptőkéje csak 1,200,000 font sterlinget lett, de már 1710-ben 5,559,000 fontra szaporodott, 1782-ben több időközben telt aláírások által 11,642,000 fontra emelkedett, 1816-ban pedig 14,553,000 fontra hágott. De utasítom Fogarassyt Mac-Cullochra (Supplement I. 55) kiből világos magának a' banknak adatai után, hogy ezen bank 1698-tól 1710-ig soha 1½ millióval felérő jegyeket nem bocsájtott ki, 1710-től 1735-ig soha jegyei 5 millióra nem hágtak, 1736-tól 1764-ig soha a' 6 milliót meg nem haladták, ez időtől 1787-ig soha 10 milliót túl nem forogtak 's a' t. 1797 és 1819 között foglaltak ugyan nagyobb kibocsájtások helyet, de ezen lidőszakban a' bank, jegyeinek kész pénzei felváltásától fel volt elébb titkos tanácsi parancs (Order in Council) később törvényhozási intézkedések által mentve, és így bankjegyei a' pengő pénznek nem képviselőji, hanem helyettesei, vagy is papiros pénz valónak. Utasítom ezen kívül Fogarassyt az angol bank' állapotját vizsgáló parlamenti választmány' jelentésére (Report from the Committee of Secrecy on the Bank of Eng-

land Charter, ordered to be printed 17 June 1833, communicated by the Commons to the Lords). Ez előttem fekszik, és vele ha Pestre jövök, mint bankügyek körüli legalaposb ismeretek' bő kútféjével, örömet szolgálhatok Fogarasssy úrnak. Alkalma lesz abból általlátni, míkép az angol bank, nagy szerencséjére, soha olly elveket, millyeket Fogarassy úr felállít, nem követelt. Az angol banknál, megtartatik mennyire a' körülmények engedik, azon szabály, hogy a' forgásban lévő jegyek  $\frac{1}{3}$  részével felérő vert és veretlen arany legyen készen. De nem azzal kezdte ám operációjit, hogy háromszor annyi jegyet legyen forgásba, mint a' menny' tőkéje volt, mert ha ezt teszi, úgy senki sem fogadta volna el jegyeit. Például 29 februárban 1832-ben következő volt az angol bank, állapotja:

Passiv	Font sterling	Activ	Font sterling
Forgó bankjegy	18,051,710	Kincstári jök (Exchequer bills)	24,199,680
Közésmagán rakományok (public et private deposits)	8,937,160	váló levelek és egyéb értékek (Securities)	5,293,150
Banktőke a részvénytársaságoké	14,553,000	Vert és veretlen arany	
Felesleg a bank' javára	2,637,760	Britt nemzet' tartozása *) (permanent Debt due from the Government)	14,686,800
	44,179,630		44,179,630

\*) Ennek egy negyed része a legújabb a' bank' szabadságait meghosszabbító törvény szerint visszafizetelni rendeltetett. Meg történt e' ez? nem tudom, de azt tudom, hogy ezen tartozás a' parlament által elismert valószínűs nemzeti adósság és 3% megállapított ártalpapírokokban fekszik, melyeket per abbreviationem „Consols“ (consolidated funds) nével neveznek.

Az Allgemeine Zeitung f. évi nov. '20-ik száma szerint az angol bank' nov. 9. végződött három hónapi munkálatának eredménye következő:

	Font sterling		Font sterling
Forgó jegy	17,272,000	Értékek (securities)	23,127,000
Rakományok	7,385,000		
		Vert és veretlen arany	4,491,000
	24,657,000		27,618,000

Itt meg kell jegyezni, hogy az ilyen három hónapi kimutatásokban látható eme rovat: Értékek, (Securities) sohasem foglalja magában azon nagy summát, mellyel a' banknak a' nemzet tartozik. Ha ezt a' felebbiek szerint már csak 11 millió font sterlingre tesszük is, és hozzá adjuk azon csaknem 3 millió font sterlingnyi felesleget melly a' jelen kimutatásból világos, kitetszik, hogy a' banknak minden kötelezetésein felül körül belől 14 millió font sterlingnyi tiszta értéke van. így tehát bizvást tehet az angol bank közei 18 millió font sterlingnyi jegyeket forgásba, de ebből nem következik, hogyha tőkéjénél háromszor nagyobb summát azaz 43 milliót forgásba tenne, józanul cselekednék. De az nem jutott olt még senkinek eszébe. Elég akkor is midőn az angol bank je-

gyeinek, bevallásától fel volt mentve, soha forgó jegyei 30 millió font sterlingre nem háglak. Az angol bank elegendőnek tartja, hosszú tapasztalások után, hogy jegyeinek hitelét a' közönség' kezei között fentarthassa, és az önmagánál előmúlándókat arannyal beválthassa, a' forgásba tett jegyeknek körül belől egy harmad részével felérő aranyat készen tartani, mert jegyeinek hitelek már van, de nem lett volna soha hitelek, ha a' közönség tudta volna, hogy a' bank háromszor annyi jegyet akar forgásba tenni, mint a' mennyi tőkével bírt.

Hivatkozik Fogarassy az ausztriai nemzeti bankra is. Ez láttuk a' X-ik levélben mi czélra alakúit, láttuk, hogy érczkincse a' külső hatalmak által szerzések következtében üzetett summákból, az országos pénztárakban találtató felesleg érczpénzekből, és az egész birodalom' bányáinak jövedelmeiből (Ausbeute) áll. — A' bank' alaptőkéjét képezi a' részvényesek által 10 millió pengőben beüzetett forint, és 100 millió váltó pénzben befizetett forint \*). — Ez utóbbi summát a' kormány a' forgásból kiakarván emelni, megsemmisítette, és helyette status kötelezvényeket adott. Egy ötöd részét képezte tehát a' pengő pénz az alaptőkének, de ebből nem az következik, hogy az ausztriai nemzeti bank azzal

kezdhetne volna meg operációját, hogy az alaptőkénél háromszor több jegyeket tegyen forgásba. Ezt nem telte és nem is tehetette, mert a' bankpatens' 14., 26., 20., 26-dik czikkei világosan mondják, hogy többet mint a' mennyit érczkincse fedez, jegyekben kibocsájlania nem szabad, érczkincse pedig bizonyosan nem ért fel a' háromszoros alaptőkével.

Említi még Fogarassy a' bajor bankot is, de ez merőben ellene szól. Ennek alapszabályai, és az ezeket sanctionáló július 1-jén 1834-b. kelt törvény, ezt tartják: „ 8. In Folge dieser Befugnisse und Verbindlichkeiten wird der Bank die Emittirung von unverzinslichen Banknoten bewilligt, die Summe dieser Banknoten darf jedoch nie den Betrag von  $\frac{4}{10}$  des Bankfondes, im höchsten Falle nie die Summe von acht Millionen überschreiten, und muss jedenfalls für  $\frac{3}{4}$  der Emission, mit dem doppelten der von ihr auf Grund und Boden anliegenden Hypothek, für das weitere  $\frac{1}{4}$  aber wenigstens mit einem gleichen, stets in Baarem vorhandenen Geldvorrathe der Bankkasse gedeckt seyn.“ Mi-ből foly: 1.) nem csak nincs a' bajor banknak megengedve, hogy háromszor annyi jegyet legyen forgásba, mint a' mennyi tőkével bír, hanem soha sem szabad többet mint tőkéjének  $\frac{4}{10}$  részével felérőt forgásba tennie. 2.) csupán 8 milliónyi jegyel lévén szabad bizonyos feltételek

mellett forgásba lennie, 3.) természetesen következik, hogy ezen 8 milliónyi öszves forgás, emissio, már csak akkor foglalhat helyet, midőn a' bank lassanként 20 millióra (lásd Statuten §. 5.) szaporította öszves tőkét, mert 20 milliónak  $\frac{4}{10}$  része 8 millió — de ezen 8 millió % részének, az az 6 milliónak, ingatlanra adott kölcsönökkel akkor kétszeresen fedezve, a' felmaradt  $\frac{3}{4}$  résznek, az az 2 milliónak a' pénztárban kész pénzben jelen lenni kell. így tehát Fogarassy a' bajor bankot önmaga ellen hozta fel erősségül.

Emlegeti még az éjszakamerikai bankokat is. Hogy ezek közül többen tömérdek jegyeket tettek forgásba, azt tudom én is, de hogy azok a' közönséget tetemesen megcsalták, a' legnagyobb még most is ki nem egyenlített zavaroknak eszközlőji voltak, és igen nagy részök megbukott, az világszerte ismeretes tény. Ezen gyönyörű eredmények szédelésnek, korlátlan bankjegy' kibocsájtásnak, határtalan nyereség-vágynak, közállományok és egyesek részéről, egy szóval adárféle bankelveknek gyümölcsei, mellyek miatt az egyesült státusok már 5 esztendeig tartó financiaális crisisből kiszabadulni nem tudnak. Ott is bankoknak adták az ország' pénzeit, de el is olvadt majd egy cseppig. Az ilyen zavaroknak szegezte magát ellen, meglehet túlhévvvel és igen hirtelen az Öreg Jackson, ezt folytatta Van Buren, és legújabbán John Tyler, és a' nemzet' többsé-

gének józan esze, a' pénzaristocraták' nyereszke-  
 désben telhetetlen hatalmas törekvései ellen, tá-  
 mogatta őket és fogja is támogatni míg józan ész  
 létezend közöttte. És azért éljen a' józan ész, él-  
 jen John Tyler! Angolhonban is követtek egy  
 időben adárféle bankelveket, és csupán 1825- és  
 1826-ban 58. bank került csődület alá, és így két  
 évre csak nem ötöd része esik azon csődöknek,  
 mellyek alá Angolhonban 1809-től 1826-ig ösz-  
 szesen 274 bank került. (Mac Culloch I. 101.)

A' mi pedig Adárunkat illeti, ha léteznék  
 valahol ezen bűbájos mester, azt kétség kívül,  
 török szakad, telik mibe telik, meg kellene hoz-  
 zatnunk, és ötet a' legnagyobb szeretettel táplál-  
 nunk, czirógatnunk, kenegetnünk, mosogatnunk,  
 jól tartanunk és gondját viselnünk, hogy soha  
 jobblétre ne szenderüljön, mert ő bizonyosan  
 dúsgazdagokká tenne bennünket, és ha egyszer  
 megtalálna halni, a' legérzettebb fájdalommal ki-  
 álthatnánk fel, mint az én igen tisztelt barátom  
 Helmeczy Mihály a' necrologok végén szokott  
 felsóhajtani: Béke poraira! De míg ezen ezer-  
 mester nem találta meg, hogy addig valakit a'  
 törvényhozás vagy kormány, ilyenekre feljogo-  
 síthatson, azt józanul senki sem fogja kívánhalni,  
 mert ha találkoznék is elég együgyű törvényho-  
 zás, melly azt tenné, de nem hiszem, hogy ta-  
 lálkoznék közönség, melly magát illy módon en-  
 gedné mystificáltatni.



Úgy hiszem megmutattam, hogy a' mi kedves Adárunknak, nincs legkisebb kilátása sem, háromszor annyi jegyet forgásba tenni, mint a' mennyi tőkével bír. Fogarassy további számításait, Kossuth Lajosnak módosító észrevételeit bonczolgatni tehát egészen szükségtelen. Maga az alapeszme tökéletesen hibás lévén, a' reá tett építmények, még illy alapon nyugosznak, komoly vitatás' tárgyai sem lehetnek. Hadd mulassák ezzel magokat mások, ha úgy tetszik, nekem megvallom arra, hogy egy olly bank, mellyet soha se lehet megkezdeni, 10—12 percentumot fog e esztendő végével nyerni, 4S vagy 150 millió jegyeket fog e forgásba tenni? legkisebb gondom sincs. Mulatságnak ugyan igen szép látni a' magyar financiereket, milly eleven színekkel ékesítik és festik ki spanyol kastélyaik' gyönyörű tereméit. De hogy Fogarassy spanyol kastély' építésben egyedárúságot akar üzni, és épen a' pesti hírlapban, meliy minden egyedárúságnak ellensége, azt sohasem hittem volna. Szeretetlenül valóban a' szatmári választmány' commentatorának gondolom a' 85-dik számú pesti hírlapban megmutatni, hogy ő a' dologhoz nem ért, mert először neki is szabad magát mulatni, másodsor pedig legfelebb is annyi világos az egészből, hogy Fogarassy és a' commentátor, a' dologhoz nem értésben férjfiásan küzdő vetélytársak.

Mély finansiális kombinációjit következő felkiáltással végzi be Fogarassy úr: egy fillért sem szükség, hogy áldozatok, csak akarjatok! Ez más szavakkal annyit tesz, mint a' következő anekdota: volt egyszer egy alföldi városkapitány. Ezen városban tilalmas volt a' zsidóknak meghálniok. Ha pénzre volt szüksége a' kapitánynak, maga elibe rendelte a' város hajdúját és ezt mondá neki: hozzál zsidót. A' hajdú elmegy tehát zsidót keresni. De nem talál, és jön vissza jelenteni, mikép: nincs zsidó. Mire ismét nagy haraggal felel a' kapitánj': nincs zsidó? van zsidó! legyen zsidó! A' hajdú erre megijed, kimegy az országútra, a' legelső utazó zsidót megfogja, és viszi a' kapitánynak, ki azt jó formán megbírságozza és hogy a' városban megakart hálni, reá fogja. Fogarassy is ezt mondja nekünk: Nincs Adár — van Adár! legyen Adár!

„A' nemzetnek csak szilárdul akarnia kell — szól szokása szerint szépen Kossuth Lajos — és elfoszlik akarátja előtt minden valódi és képzelt akadály, mint álmkép.“ Valóban? a' valódi akadályok is álmképek? és igen sokat ártana e a' haladás ügyének, ha megpróbálnánk már egyszer, nem csak szilárdul de egy cseppet okosan is akarni?

A' mi azon gondolatot illeti, hogy a' házi adótárak szolgáljanak bankalapul, még pedig egy ilyen szédelgő bank' alapjául, abban elhallgatván

minden egyéb ellenvetéseimet, már csak azért sem érthetek egyet, mert szilárdul alapított bankoknál is a' jó siker különböző körülményektől, kivált pedig azoknak belátásától és tapasztalásától függ, kikre a' kezelés bízva van. Hogy nálunk bankügyekről még alapos ismeretek is felette ritkák, azt a' közönség előtt fekvő értekezések tanúsítják. Gyakorlati tapasztalásokról még kevésbé lehet szó. Illy fekvésében a' dolognak, a' szegény ember véres veritékén szerzett pénzt, bankmunkálatok, mindenhol lehető, nálunk pedig ha adárféle elvek követtetnek, múlhatatlanul bekövetkezendő elolvadásnak kitenni, és ott kezdeni a' dolgot, a' hol azt sehol, hol a' dolog jól és biztosan megy, nem végezték, úgy tartom fonák cselekvésmód volna. E' felett azt. bizonyítja a' tapasztalás, hogy országos bankok kevesebb biztosságot nyújtanak, több viszontagságoknak vágnak kitéve, mint magán bankok, már pedig egy olly bank, mellynek alapja közadó, nem lehet nem országos. Banknak koczkáztatni kell, ha nyerni akar. Országnak közadó pénzt koczkáztatni nem szabad, és így nyerészkedni nem lehet.

Ha szabad hazámfiainak valamit tanácsolnom, bátor volnék azt ajánlani: hagyjunk fel az utópiákkal; mellőzzük el tökéletesen azon hiedelmet, hogy a' haza' előmenetelét papiros áradás nélkül eszközölni nem lehet, igyekezzünk

bankra szert tenni, melly szilárd alapokon nyugodjék, és jegyeket bocsásson ki, de nem olyanra, melly egyszerre sok jegyet legyen forgásba, mert a' pénzforgás és a' dolgok' természete a' mi kedvünkért változni nem fognak; sok és a' pénzvásár' szükségeit meghaladó bankjegy pedig, megzavarja és nem előmozdítja a' pénzbeli érintkezéseket, mert a' tárgyak' árát felruglalja, a' jegyek' névbecsének leszállását következteti, és ez által a' kereskedést örökös habzásoknak teszi ki. Egy szóval hagyjunk fel minden olly tervekkel, mellyek abban sarkallanak, képzelt értékű pénzzel a' mostani forgóságot egyszerre n a g y mé r t é k b e n szaporítani. Mind kettőtől elválaszthatatlan a' zavar és bukás, mint ezt számtalan példa tanúsítja. Igyekezzünk ezen példákkal megismerkedni, mielőtt bármit is terveznénk, mert ha ezt nem teszszük, és azt gondoljuk, hogy mi valami hasznavehető újat felfogunk találni, a' nélkül, hogy mások tapasztalásait isinernők, úgy minden terveink csak sületlen el-elmeftuttatások fognak' maradni, mind örökön örökké.

Egyébiránt a' bank nem tartozik már nálunk jámbor óhajtások' sorába. Ő Felsege egy Pesten két millió pengő forint tőkével megindulandó bank' tervét helybenhagyni méltóztatott. Hihető, hogy ezen intézet rövid üdő múlva működni fog. Habár csekély nézetem szerint az alaptőkét kár

nélkül lehetett volna mindjárt eleinte nagyobbra határozni, de miután fel van hagyva azon szabadság, hogy ezen tőke felebb is emeltethessék, ezen körülmény roszalás' tárgya épen olly kévéssé lehet, mint az, hogy ezen banknak jegyek' kibocsájtása meg nem engedtetett. Ez ugyan nálunk törvényen nem alapul, mert ha egy részvénytársaság összeállana és jegyeket bocsájtana ki, azzal törvényt nem sértene, és ha a' közönség elfogadná azon jegyeket, azok kétségen kívül foroghatnának, de a' ki nem fellegekben akar hadarászni, hanem elfogultság nélkül tekint maga körül, az által fogja látni, hogy ezt még most nem kívánni, igen igazolható. Magyarorszáiban egy bank, egészen új dolog. Az olvasók' ,gondolkozók' ,birtokosok' ,kereskedők' , közdolgokkal foglalkozók' és iparúzők' igen nagy többségének bankmunkálatok' lényegéről és természetéről helyes fogalmaik nincsenek. Maga a' kereskedő osztály, kinél legtöbb e' féle tárgyisméretet lehetne feltenni, kevés egyedeket képes mutatni, kiknek ez iránti tudományában bízni lehetne. Nézzük magát a' pesti kereskedőkart, és igazolva találandjuk ez állítást. Illy körülményekben, egy olly országban, hol a' régi üdők emlékeiből, papirospénz iránt az idegenkedésnek egy bizonyos neme még most sem enyészett el, bankügyi ismeretek' illy szomorító hijányában, megengedni egy új és csekély tőkével ellátott in-

tézetnek, hogy bankjegyeket bocsásson ki, és kitenni azt azon veszedelemnek, hogy mindjárt első lépéseiben egy sokkal régiebb, hatalmasabb és így nagyobb hitellel bíró bankintézettel mintegy versenyre keljen, hitelét kockáztassa és meg lehet elveszítse, ezt mondom még most kívánni, nem helyes és nem tanácsos. Hadd álljon fel előbb ezen bank, hadd működjék, hadd igyekezzenek a' közönség' bizodalját szilárdsága által megnyerni. Előkészület gyanánt még most magán azzal segíthet talán a' pesti bank, ha rövid látra (kurze Sicht) szálló váltóleveleket, mérsékelt kamat mellett, leszen forgásba. Én úgy hiszem, hogy az ilyen papiros számos vevőkre talál. A' Caisse Generate du Commerce et de l' industrie Parisban, mellyet Laffitte Jakab alapított, 3,15 és 30 napi látra szóló czédulákat bocsájt ki. — Illyen czédulái ezen banknak 30. juniusban 1841. 17,745,890 frankig forogtak. (Moniteur Industrie! du 22. juillet 1841.) Az első 3% a' másodrendűek 3½ % a' harmadik neműek 4% kamatot húznak \*). A' pesti bank talán ezen úton szoktathatná ön papirosához a' közönséget. Ha egyszer látjuk azután, hogy a' bank helyesen kezeltek, hogy a' közönség' bizodalját mindinkább megnyeri, ha egyszer észreveszszük, hogy

Lásd Statuts et Constitution definitive. L. Compte rendu par Messieurs les Gérants. Assemblée Generale des Actionnaires. 15. ferrier 1840.

alapos tárgyismeret bankügyek körül már nem ritkaság többé, és a' banknak csak nagyobb mezőt kell nyitni, hogy nagyobb hasznokat tegyen a' közönségnek, ekkor vegyük országos pártolás alá, adjunk neki kiváltságokat, hogy tartósan és tisztességesen nyerhessen, engedjük meg, hogy korlátozott mennyiségben bankjegyeket kibocsájthasson, de tegyük a' részvényeseket nem csupán a' részvények' értékéig, hanem egész vagyonukkal a' bank' minden lartázásaiért felelősökké — ez az, mi a' Scott bankok' nagy hitelének szülő oka, melly eszközli, hogy ott bankbukás hallatlan dolog — eszközöljük, hogy tőkét annyira növelje, miszerint egy hatalmas és gazdag intézet lehessen belőle, — engedjük meg, sőt tegyük kötelességébe, hogy az országban több helyeken, hol a' kereskedés' élénksége kívánja, fiók bankokat állítson 's a' t. 's a' t. De ha mind ezek meg lesznek, és bankunk a' legvirágzóbb lesz is, még akkor se kívánjunk tőle mindent vagy igen sokat egyszerre. Ne kívánjuk például, hogy a' bank' részvényesei 12 procentumot nyerjenek, és mi a' mellett csatornákat ásunk, utakat csináljunk, magyar színházat, tudós társaságot, műegyetemet alkossunk, segítsünk, mind csupa bankmunkálat által és papiros erővel. Ne kívánjuk mind ezeket, mert ez csak jámbor óhajlás, ez pedig és mindég csak ez, gyermekeknek való. A' férjfi célt tűz ki, magasat, de elér-

hetőt. A' hol az illyenek mentek, más körülményekben és csak egy darabig mentek, már most nem mennek és a' sok bajból a' menekvés merre van, senki sem tudja. A' részvényesek nyerjenek mértékletesen, a' bank pedig országos dolgokba ne avatkozzék, valamint az ország vagy kormány se kezelje a' bankot, hanem tartsa szigorú ellenőrség alatt. A' hol ezen szabály követetett, ott a' dolog jó helyen áll, a' hol ellenkező, ott a' zavarnak se hossza se vége. Jól tudom, hogy egy-némelly hazámfia bankról hallani sem akar, ha nem lehet eleibe szúrni e' szócskát: nemzeti. Én pedig megvallom, hogy ebben legkisebb gyönyörűséget se találok, sőt ha ezzel azon eszme köttetik öszve, hogy a' bank a' nemzeté, vagy a' kormánynak vagy nemzetnek reá közvetlen befolyása mondatik ezzel ki, úgy positive károsnak, ha pedig ezen eszme hozzá nem köttetik, úgy nem igaznak és így haszontalannak tartom.

Ne kívánjuk és ne reméljük, hogy a' bank egyszerre valami csudatétel által a' kamatlábot 4 percentre leszállítsa. A' pénznek természetén erőszakot tenni nem lehet. Portéka fog az mindig maradni, mellynek ha több a' vevője mint az eladója, becse emelkedni, ellenkező esetben csökkenni fog. Nálunk az első eset fog még sokáig helyt foglalni és így a' kamatlábnak egyszerre négy percentre leszállását józanul reményleni nem lehet. Azt hinni pedig, hogy a' bank



papiros áradás és így pénzbőség által fogja ezt egyszerre eszközölni, képtelenség; mert hiszen a' banknak megengedni nem lehet, hogy papirossal eláraszson bennünket és a' pénzbeli viszonyokat zavarba hozza. Kérdezzük meg Pesten kereskedőinket és megtudhatjuk, hogy ott a' kereskedői lerovat (Disconto) rendesen a' 6 percentumot sokkal meghaladja, és 12 percentumig is áll. Illy fekvésében a' dolognak, egy olly intézet, mellynél jó váltókat 5—6 percentummal lehessen minden üdőben biztosan lerovatolni (discontiren) valódi jótétemény még most — hiszen az angol banknál most is igen gyakran 5 percentum a' leróvat;— ezzel a' jelen pillanatban elégedjünk meg, és a' jobb állapotot ne papiros áradástól, hanem a' jólét' és szorgalom' bővebb kifejlődésétől és ennek arányában növekedendő hitelünktől reményijük. Álljon csak tökéletes lábbon bankunk' hitele, nyerjen csak 7—8 percentumot évenként, álljon csak a' mint tisztelt barátom Széchenyi István mondani szokta, jó szagban a' kereskedői világ előtt, forogtasson csak' annyi jegyeket, mennyi a' pénzvásár szükségéit fedezi, de nem elárasztja a' hazát, lássa csak az egész világ, hogy a' bank nem akar mértéken túl nyerekedni, hanem beéri mérsékelt illendő haszonnal, tűnjön csak világosan ki, hogy a' bankot kezelők, nem csak a' bank', de a' haza' hitelét is szívükön hordozzák, és így a' részvényesek' lehető felgazdagítása

végezt a pénzbeli viszonyokat zavarodásnak, a' közhitelt veszélynek kitenni nem képesek;— legyenek mindezek világosak mint a' napfény, és meg lehetünk győződve, hogy a' kisebb kamatot adó külföldről, nagyobbat adható bankunk felé fognak tartani a' tőkék, és ha szükség lesz a' tőkét nagyobbítani, nem leszünk a' pénznek híjányában, és annál kevésbé leszünk, minél inkább kerülendjük a' szédelgő cselekvésmódokat és minél inkább igyekezünk, ha lassabban is, de biztosan és szilárdul haladni. Ezekre figyelmezve, valódi nyereségnek tartom, hogy az ilyen Adár-féle banktervek a' külföld előtt titokban maradnak, melly ha tudná mikép nálunk ilyenek pártolásra találnak, úgy is csekély hitelünket ez még inkább csökkentené.

Ne tervezzünk tehát olly bankot, melly olly summa jegyek' kibocsájtására van számítva, milyen nálunk sokkal gazdagabb nemzeteknél, hol gyári ipar kifejlődve, földművelés virágzásban befolyás és részvét a' világkereskedési ügyekre biztosítva vágnak, helyet még sem foglal. 150 millió pengő értékű forintnyi bankjegy! Ugyan gondolkodott e az ilyenek felett csak egy pillanattig az, ki hazánkra nézve ezt javasolhatja? Ezen szegény csupán földművelő és alig kereskedő hazában 150 millió pengő értékű papiros pénz, midőn Britanniában a' világkereskedést kezében tartóban, hol gyári, kézműi és földművelési iparok

a' legmagasb fokra vergődtek, az egy pár száz bankok csupán 280—300 millió pengő forintnyi értékű jegyeket forogtatnak! midőn a' roppant 34 milliónyi népességű francia országban, minden bankok öszvesen nem forogtatnak 150 millió forintnyi értékű jegyeket! ezeket pedig mi csoda alapokon forogtatják! Elöttem fekszik a' francia bank (Banque de France) állapotja 1-ső júliusról 1841. (lásd: Moniteur industriel du 15. Juillet 1841). Forgott akkor 226 millió franknyi jegy, pénztárban volt 225 millió franknyi ércpénz. El van ismerve, hogy a' francia bank nagyobb hasznokat tehetne az iparnak, kereskedésnek mint a' mennyit leszen, és hogy jegyeinek kibocsájtását nagyobb mértékben üzhethé, de erre meg kell jegyezni, hogy még egy bank sem bukott meg túlzó óvatosság miatt, de az ellenkező' következésében, már igen sok.

Ne véljük kérem, hogy a' mi könyvekből meritett csekély ismérteink más nemzetek' gyakorlati tapasztalásaival felérjenek. Ne gondoljuk, hogy a' mi bankunknak teljességgel mindjárt eleinte olly roppant intézetnek kellessék lenni, mint a' millyenekkel más nálunk sokkal gazdagabb nemzetek bírnak, ha valahol itt igaz főképen a' közmondás: bocskorban kezdeni, csizmában végezni. Ne zavarjuk öszve a' hitel' különféle nemeit, mellyeknek hitelre szükségök van. A' kereskedői érdeknek rövid, a' földművelőinek hosszú hitel

szükséges. Az első természeténél fogva változékonnyabb és több veszélynek van kitéve, mint a második. Az első ingatlan és így könnyebben pénzé tehető zálogokkal biztosíthatja hitelezőjét, míg a második ingatlanra vészen kölcsön. És ez oka miért úgy látjuk, hogy az olyan bankok, melyet ingatlanra kölcsönöznek, rendszerint nem adnak ki jegyeket, és melyek ezt teszik, ingatlanra rendszerint nem kölcsönöznek. Itt valaki a bajor bankot hozhatná fel ellenem. A bajor bank még csak néhány esztendeje működik, így tehát micsoda sikerrel alkalmaztatik olt ezen vegyes rendszer, még bizonyosan tudni nem lehet. De természetes is, hogy jegy kibocsájtást és ingatlanra kölcsönözést rendszerint nem szokás öszvekötni. Ingatlanra adott kölcsönnek csak kamatja fizelődik, vagy legfeljebb tőke törlesztésre ízeződik valamelly töredék; — midőn ellenben ingatlan zálogra, váltóra, drágaságra adott kölcsön, mert csak rövid időre adatott, tőkében kerül vissza — és így sokkal nagyobb a pénzmovement (Umsatz, mouvement des fonds) és kisebb a valószínűség, hogy a bank jegyeinek ércpénzzel beváltásába megakadhasson. Az olyan banknak tehát, mely ingatlanra kölcsönöz, szükség előre eleibe szabni azon maximumot, mellyen túl jegyeivel ne mehessen — így van ez a bajor banknál — úgyde, jegy kibocsájtó bankoknak az a céljuk, hogy az ipar és kereske-

dés' növekedő vagy csökkenő szükségeihez arányozva lássák el a' közönséget kényelmes értékjegyekkel, ezen növekedő vagy csökkenő szükség' maximumát vagy minimumát pedig előre meghatározni nem lehet. Miért kellessék tehát nálunk e' kettőt öszevavarni? által nem látom. Kereskedőinknek olyan intézetre van szükségök, melly váltóikat lerovatolja, áruczikkekre előleljen. Nekünk földművelőknek pedig olyan intézett kell, melly ingatlan zálogra úgy kölcsönözön, hogy a' tőke felmondástól, míg a' kamatoakat fizetjük ne kellessen tartanunk, és annak visszafizetése tőlünk függjön, még pedig olly formán, hogy azt részenkint is szabad legyen leróvunk. Az illyen két intézetnek tehát egymással semmi köze és összezavarása, kivált jelen körülményeinkben, csak a' rendes kezelést akadályozná. A' kereskedőknek és iparúzóknak (industriels) szükséges bank ingó zálogokra, úgy szólván főleg hitelre fog kölcsönözni, és így annak risquirozni kell, és mivel igazságos, hogy a' kockázatás' veszélyével lehető nyereség álljon viszonyban, annak olly organisatio szükséges, hogy a' részvényesek tőkéken nyerhessenek. Ennek tehát, ha szabad úgy szólani, az ingó tőkék' központjául kell szolgálni. Az ingatlanra kölcsönöző bank, vagy intézet, nem kockáztat semmit, és így hogy az nyerjen, semmi szükség. Ez tehát ha szabad úgy szólani, az ingatlan tőkék' központjait! szol-

gálna, miilyenek például közintézetek' tőkái, árva pénzek, olly családok' pénzei, mellyeknek minden vagyonuk' tőkében fekszik 's a' t. Az első intézetnek kezelését kereskedőkre kell bízni, mert tapasztalás bizonyítja és természetes is, hogy váltók' lerovatolásához {discontiren) semmi sem szükséges annyira, mint személyisméret, ezt pedig elegendő summában kereskedőkről, csak kereskedőknél lehet feltalálni. A' második intézetnek másféle organisatio kell. Az első intézet bocsájthat ki jegyeket kellő ellenőrség mellett, mert hiszen a' részvényesek kockáztalnak, és így meg kell neki engedni, hogy nyerhessenek és egyzersmind a' közönség' szükségeinek megfelelő csere-eszközöket forgásba tegj'enek, e' kettős czélt egyesülve pedig csak bankjegy' kibocsájtás által érhetik el. A' második intézet csak közbenjáró az ingatlanra pénztkeresők, és állandó kamotoltatást tőkék' számára igénylők között. Ez miért nyerjen? által nem látom, és így jegyeket miért bocsásson ki, meg nem foghatom, mert ha önmaga által kibocsájtott jegyeket adna az ingatlanra pénzt felvenni igyekszőknek, úgy világos és előrelátható, hogy ha a' szükségnek meg akar felelni roppant summákat kellene jegyekben kibocsájtania, és hol a' határ, mellynél megállapodjék? ha pedig előre megvan a' summa határozva, és az kicsiny, úgy nincs a' földbirtokon segítve, és mikép' akadályozná meg, hogy ha sok

jegyét adott ki, ez a ' tárgyuk' becsét felrúgtassa és a ' pénzviszonyokat megzavarja? mikép eszközölné, hogy azon jegyek névbecsöket megtartsák' ha azoknak pengő pénzre mindenkor lehető felváltását biztosítani akarná, hol venné azon tömérdek pengő pénzt?

Összefogva már mind ezeket, világos csekély nézetem, melly abban sarkallik, hogy nekünk különb intézetekre van szükségünk a ' kereskedői és földművelési hitelek' gyámolítására. A' legközelebbi teendők közé számítom mind a kettőt. Az első lépés meglesz téve a ' pesti bankkal. Egy csepet sem kétlem, hogy ez szilárdsága által a ' magyar közönség' és kereskedői világ' bizodalját megfogja érdemleni; de ehez minden esetre egv kis idő kell. Mérsékeljük tehát addig tűzünket. Mihelyt azon időpont megérkezik, akkor véleményem szerint napi renden lesz eszközölni, hogy nagyobb tőkével operálhasson bankunk, működési körét kiterjeszsze; a' bankhittel élhetés' jótéteményét nem csupán Budapestre szorítsa, de az országban a ' szükséghez képest több helyeken is állítson fiók-intézeteket; — egy szóval napi renden lesz eszközölni, hogy bankunk nem országossá váljék, hanem országos pártolás alá vétessék, és a ' törvényhozás által bizonyos szabadalmakkal felruháztassék, mellyek között legfontosabb a ' bankjegy' kibocsájtás' szabadsága. De mielőtt ez meg történék, értesülnünk

kell a' kormánynyal. Mert ne feledjük, hogy azon kérdés: valljon egy magyar bank jegyeket bocsájt-hasson e ki, nem csupán magyar, de birodalmi kérdés, és az egész ausztriai pénzforgási és financiaális rendszerrel összefügg. Az ilyen gordiusi csomókat, mert nem vagyunk nagy Sándorok nem széllal vágni, de jó móddal megoldani kell igyekeznünk. Össze vagyunk kötve a' birodalommal nem csupán a' közös uralkodó ház, de az érdekek' solidaritása, és a' legszorosabb és sűrűbb kereskedési viszonyok által. Magyar bankjegy mellyet Becsben és Prágában nem akarnának elfogadni, épen olly haszontalan volna, mint bécsi bankjegy, mellyet Pesten és Szigeten senki sem fogadna el. Mert ha nem szenved is kétséget, hogy nekünk az a' feladásunk, önálló és szilárd pénzforgási rendszert (System of currency, Geldumlauf-System) megalapítani, de ne feledjük, hogy ez csak lassanként történhetik, és addig mig megtörténhetik, az ausztriai bankjegyet nem nélkülözhetjük. Az ausztriai bank, mint a' felebbi néhány adatból láttuk, főleg azon czállal állítatott fel, hogy a' váltó czédulákat forgásból kiemelje. Nem országos ugyan ezen intézet, de a' mennyiben a' statusnak egy financiaális czélját előmozdítja, természetes hogy a' közállomány ezen intézetnek olly organisatiót tartozott adni, mellynél fogva ezen czél elérelhessék. És ez az oka miért az austriai nemzeti banknak ércz-



kincse úgy van megállapítva, mint felebb előadám, és ez az oka miért az ausztriai nemzeti bank azon állásban van, jegyeit ezüst pénzre felválthatni. De azért egy jegy kibocsájtó magyar bank, melly csupán arra volna számítva és szorítva, hogy a' szükséges pengő pénzt ausztriai bankjegyek' beváltása által szerezhesse meg, véleményem szerint minden eshetőségek ellen biztosítva nem volna, mert azon befolyást, mellvet külpolitikai viszonyok a' status' hitelére és így a' bankjegyek' becsére is gyakorolhatnak a' magyar bank is erezhetné bizonyos esetekben. Az angol bankok e' tekintetben jobb helyzetben vágnak; ott az angol bank' (Bank of England) jegyei legújabb törvények szerint 1-ső augusztusán 1834. törvényes fizetési eszközül szolgálnak az egész országban (declared legal tender) valámig a' bankjegyeinek arany pénzre beváltását meg nem szakasza. Egy birminghami részvényjegy bank tehát például, igen kevés aranyat hevertethet pénztárában, és angol bankjegyekkel beérheti, annyival inkább, mert az angol banknak a' nevezetesebb gyár, és kereskedő városokban fiók bankjai (branch Banks) vágnak, és így Birminghamban is. Ezen fiókbank az általa kibocsájtott jegyeket tartozik aranynyal beváltani. Az ausztriai bankjegy szabadalmazott értékjegy (Wertlizeichen) ugyan, és a' közpénztárakban elfogadtatik, a' közállomány tehát ezen jegyek iránti bizodalját

naponkint bizonyítja, de ezen jegyek törvényes fizetési eszközül nem szolgálnak és fognak e azzá emeltetni, bizonytalan. Ha azonban a' birodalom' finansziális helyzete annyira megjavult volna már, hogy illyes intézkedés veszedelem nélkül léphetne éleibe, akkor kérdésen kívül ez a' magyar bank' helyzetét is felelte könnyítené. De addig is, míg ez meg történék, talán nem szükség kétségbe esnünk. Azon félelem, hogy a' magyar bank jegyeinek beváltásába megakadhatna, engem megvallom csak azon esetben nyugtalanítana, ha adárféle elveket követne a' magyar bank, és nagy mennyiségben bocsájtana ki jegyeket. De mivel illyet józanul feltenni, és megengedni nem lehet, és miután a' magyar bank csak lassanként és tőkéjéhez mérve fogja jegyeit forgásba tenni, miután a' magyar bank a' közaltomány' és közönség' folyvasli ellenörködése alá lesz helyezve, és miután egvéb országos közintézetek által gyámolítalhatik, úgy tartom, egy jól kezelt magyar bank sem jegyeinek beváltásába megakadni nem fog, sem pedig az ausztriai nemzeti bankot jegyeinek egyszerre nagy summákban lehető beváltása által kedvetlen állásba nem helyezendi. Attól sem tartok, miről a' hírlapokban vitáztak, hogy az ausztriai bank a' magyar bankot megfogná buktatni, mert hiszen egy jól rendezett magyar bank a' kereskedés' élénkségét, a' természetést hazánkban nevelni fogja, és így az örökös tartományokkali érintke-

zéseket szaporítantja, s miután az ausztriai czikkeknak legnevezetesebb vevői mi vagyunk, nem látom által miért igyekeznének az örökös tartományok, vagy az ausztriai bank, hogy pénzbeli viszonyainkat, mellyeknek rossz állását ők is éreznék, zavarba hozzák. Tőkepénzesek, kik az ausztriai bankkal viszonyban állanak, egy jól rendezett magyar bankhoz is járulnának, és így ennek józan, és biztos folyamatját kívánni és eszközteni, maguknak is érdekükben feküdnék. Hogy a' magyar banktól az ausztriaiak nem kellene legkisebbet is tartania, az úgy hiszem hosszú mutogató nélkül is világos., mert hiszen ha ilhisiókban nem akarjuk magunkat ringatni, el kell ismernünk, hogy egy magyar banknak még igen sok időre van szüksége, hogy azon jelentőségre és hatalomra vergődhessék, mellyen az ausztriai bank már áll. De ha elérkezik is ezen idő, akkor sem lesz az ellenséges rivalításra legkisebb ok, mert magyar ország' jólétének mindég igen nagy befolyása leend a' birodalom' jólétére és viszont; így tehát egymást ezen bankok inkább segíteni, mint akadályozni fogják. Az igaz, hogy most pesti kereskedőink például egészen bécsi kereskedők- és tőkepénzesektől függenek hitel dolgában. Ez utóbbiak tehát egy magyar jegybank' felállítását, melly az ő segítségöket nélkülözhetővé teendi, nem fogják kedvesen venni. De mind kormányunkról fel lehet lenni, hogy a' magyar ipar' és kereskedés'

érdekét, néhány tőkepénzes érdekének nem fogja alárendelni, mind pedig a' nemzet, ha szilárdul és okosan tud akarni, illyes akadályokon képes győzedelmeskedni. Miért ne férhetne ausztriai és magyar bank egymás mellett meg? által nem látom. Miért ne egyezhetnének meg ezen bankok, hogy egymás' jegyeit mind addig, míg egyik, vagy másik kész fizetéseit meg nem szakasztja, elfogadják? Minden bank természetesen csak önjegyeit tartozik pengő pénzre felváltani, és ha helyes és józan bank-elveket követtek, egyik sem fog megakadni. A' közjövödelmek ausztriai vagy magyar bankjegyekben fizettetnek e be a' közpénztárakba, a' kormánynak mindegy, mihelyt ezen bankjegyek szilárd alapon nyugosznak és valódi értékeket képviselnek. Ha a' magyar törvényhozás kinyilatkoztatná, hogy ausztriai bankjegyek Magyarországon törvényes fizetési eszközül szolgálnak, míg a' bank egy forintért három jó értékű húszast ad, a' kormány pedig kinyilatkoztatná, hogy a' magyar bankjegyek Ausztriában szolgálnak ugyan azon feltétel alatt törvényes fizetési eszközül, úgy azt hiszem mind a' magyar, mind az ausztriai bankjegyek vegyesen, és egy forma hitelben forognának a' birodalomban, mi pedig roszaabbul nem állanánk, mint most. Mert a' mint most állunk, két eset adhatja magát elő: vagy az ausztriai nemzeti bank eddigi szilárdságát megtartja, vagy nem. Ha megtartja, úgy jegyei

névbecsőkben fognak forogni nálunk mindég és mindenki örömetst elfogadja. Ha nem tartja meg szilárdságát, úgy névbecsöket nem fogjak megtartani. Ha magunknak lenne jegy kibocsájtó bankunk, akkor is csak ezen esetek adhatnak elő magokat, de mi jobban állanánk mégis, mint most, mert egy honi csereeszközzel is bírnánk, mellynek hitele állásunkhoz képest külviszonyok által annyira nem afficiáltathatnék mint az ausztriai. Jól tudom én, hogy ez ellen törvényes ellenvetéseket lehet tenni, azt lehet mondani: ausztriai bankjegy itt nem törvényesíthetik, mert itt csak az lehet törvényes, mire az országnak maga útján befolyása volt. Ez ugyan igen szépen hangzik, de nem sokat nyom, mert mi magyarok szegény legények vagyunk, még nem vagyunk azon állapotban, hogy tulajdon pénzforgási rendszerünk lehetne, így tehát az ausztriai bankjegyet nem nélkülözhetjük. Most nincs az törvényesítve, és még is elfogadjuk, és ha ezen elfogadásban veszedelem van, annak kivagyunk téve. Ha törvényesítjük, úgy azon csere-eszköznek, melly nélkül nem lehetünk el hitelét emeltük, és semmit se kockáztattunk, mert csak addig törvényesítjük míg a' bank egy forintért három húszast ad, és egyszersmind szilárdítottuk magát a' bankot, mert ha jegyei törvényesítetnek, azon veszedelem, hogy egyszerre igen sok jegyének beváltását kívánhassa a' publicum, ritkábban fordulhat elő.

De használtunk a' magyar banknak is, mert ez nem kerülheti el, hogy ausztriai bankjegyeket elfogadjon és így ha azok törvényesítve vágynak, szilái'dabb papiroost fogadna el a' magyar bank, egyszersmind pedig önjegyeinek foroghatását felettébb előmozdítaná, ha azok nem csupán ezen hazában, de az örökös tartományokban is forognának. Magában értetődik, hogy ezen esetben úgy az ausztriai, mint a' magyar banknak, az angol' példájára, forgójegyeik' mennyiségét és a' birtokukban lévő ezeket fedező értékek' kimutatását minden három holnapban közzé kellene tenni, és az ellenörködő felügyelésnek vegyesen kezeltetni. A' csupán „justae ligae monetá-<sup>u</sup>nak elve, a' mostani körülményekben kivihetetlen és úgy is csak papiroson marad.

A' mi már közintézetek' részéről leendő gyámolítását a' magyar banknak illeti, ezt szükség világosítanom. Mielőtt tehát még általmennék egy más tárgyra, és egy magyar hitel egyesület iránt előadnék néhány észrevételt, miből e' banknak miképen leendő gyámolítottatása jobban érthető lesz, csak azt jegyzem meg, hogy a' felebb tervezett örökváltsági pénztárnál nagyobb pénzsummák fogván kezeltetni minden valószínűségek szerint azoknak egy része pengő pénzben fogna állani. Mihelyt egy magyar bank jól rendezve, a' kormány' és közönség' ellenörködése alá helyezve, jegykibocsájtási korlátozott szabadsággal fel-

ruházva fenállana, úgy hiszem minden veszedelem, vagy alkalmatlanság nélkül lehelne úgy intézkedni, hogy az országos örökváltási pénztár a' hozzá befolyó pengő pénzek' egy bizonyos részét mindég a' banknak adja által mikor ez kívánja, és tőle jegyeket fogadjon el. Ezen az utón a' bank is folyvást számíthatna pengő pénzre, jegyeinek hitelét pedig azon körülmény, hogy országos pénztár' canalisán jutnak el a' forgásba minden esetre emelné. Ez volna egyik mód, mi által a' magyar bank azon szükség alól ausztriai bankjegyeket mindég készen tartani, és ha pengőre van szükség, azt ezeknek beváltása által megszerezni, némileg fel volna szabadítva. A' másik módot szolgáltatná, a' mindjárt előadandó hitülegesületi pénztár. Ez is nagy summákat kezelvén az ezek között találtató pengő pénzek' egy része ugyan illy czélokra használtathatnék. Ugyan ezt lehetne a' magyar tudós társaság a' nemzeti színház, az úgy nevezett *regnicolaris cassára*, a' nemzeti museum, és minden egyéb a' helytartó tanács' kezelése alatt álló pénztárakra nézve elrendelni. Támaszkodjunk csak egyszer önmagunkra, és nem lesz szükség mindég másokra támaszkodnunk.

Általmegyek most egy magyar országos hitel-egyesület' eszméjére. Azokból, mellyeket eddig előadtam világos abbeli meg győződése, miszerint én a' jelen körülményekben minden olly

pénzügyi munkálatokat, melynek képzelt értékű nagyobb mennyiségű jegyek' forgásba tételén sarkallanak, részint kivihetetleneknek, részint veszélyeseknek tartok. Más részről épen olly tisztán áll előttem, mint akárki más előtt, Hogy a' mostani elhagyatott állapoton segíteni kell. Hogy a' váltótörvény' behozatala a' földbirtokoson nem fog segíteni Hazánkban, az előttem épen olly kevéssé volt titok, mint más gondolkozó előtt, mert tudtam, hogy a' földbirtokosnak Hosszú Hitel szükséges, a' váltó-hitel pedig természeténél fogva Hosszú nem lehet. De azért távol vagyok attól, a' váltótörvény-könyv behozatalát nem tartani jól megfontolt, és korszerű intézkedésnek. Sőt azt hiszem, hogy azért a' törvényhozásnak nagy hállával tartozunk, de ezen hála még öregbedendik, ha a' törvényhozás az ingatlan hitel' (Hypothekar-Credit) megállapítását is legközelebbi feladáséi tűzi ki. Hogy e' körül némelyek még nagyobb akadályokat sejtene, mint a' másik körül előfordultak, az talán onnan van, mert ezen eszmével az ösiség' eltörlésének multhatatlan szükségét összekötni, és azon tételt, „töröljük el az ösiséget, és lesz hitel“ utánmondogatni inkább, hogy sem vizsgálni megszoktuk. Nem vezet engem' célomhoz itt, sőt attól eltávolítana, véleményt jelenteni ki az ösiség, és az iránta teendőkre nézve. Nekem elég itt azon tételből kiindulnom, mikép az ösiség' eltörlését azon értelemben, hogy min-



den most folyamatban lévő per egyszerre megszüntessék, és senki jogát mástól perrel ezentúl ne követelhesse még senki sem hozta, és józanul nem is hozhatta indítványba, de ha hozná is a' törvényhozás azt soha el nem fogadná. Mihelyt ez áll, úgy a' kérdés csak e' körül foroghat: megkell e várni, mielőtt az ingatlan hitel' megállapítása körül bővebben intézkednénk, hogy az ősiség, és abból folyó követelések egy vagy más úton tökéletesen elenyészsenek? és ha nem kell, mit lehetne tenni medio tempore?

Ha a' feltebbi revolutionalis intézkedéstől abstrahalunk, ősiség körül úgy hiszem ezen három eset gondolható: vagy azt mondja a' törvényhozás: ezen törvény' kihirdetése után olly örökvallást, melly mellett jószág fog eladatni, megerőteleníteni nem lehet, de a' régi perek a' mint vágnak úgy maradnak, és jogait pro praeterito minden ember követelheti: vagy azt mondandja tovább: a' perennalis fassiót, melly az új törvény után kelt, jövendőben megerőteleníteni nem lehet, egyszersmind pedig a' már folyamatban lévő perek bizonyos évek alatt folyjanak le, új perek pedig csak bizonyos évekig indíttathassanak, vagy azt mondandja végre: minden maradjon a' régi állapotban.

Ha az első mondja a' törvényhozás, úgy természetesen mind azon földbirtok, melly marad a' régi állapotban, ingatlan hitel' tárgya nem

lehel, minthogy pedig legnagyobb része ilyenből áll, tehát most valamit lenni lehetetlen. Ha a' másodikat mondja a' törvényhozás, úgy sem lehet tenni még most semmit, mert hogy' a' földbirtok a' lefolyandó perek után kié lesz? nem tudni, és így az hitel' tárgya nem lehet. Ha a' harmadikat mondja az országgyűlés, úgy per se nem lehet semmit is tenni, mert hiszen axióma, hogy migaz ősiség el nem töröltetik, addig hitel nem állhat fel. így okoskodnak azok kiknél az ingatlan hitel' létrehozását sine qua non feltétel gyanánt, az ősiség' eltörlésének meg kell előznie.

De én bátor vagyok állítani, hogy ez nem szent irás, és kérdem, olly szorosán összefügg e ezen két kérdés? nem jobb e ha a' törvényhozásnak ősiség körüi kezei szabadon hagyatnak? nem jobb e ha azt józan politika, és megfontolt elvek szerint elintézheti, a' nélkül hogy sietség miatt igazságot, vagy jogot feláldozna a' végett, hogy hitelt állapítson meg? bátor vagyok kérdeni, valljon a' magyar földbirtok nélkülözze e mind addig a' szükséges hitelt, míg a' törvényhozás' rendszabályai, mellyek mihelyt igazságosak, és józanok, rögtöni sikerre ezen mezőn nem számolhatnak, végfoganatjokat elérték? nem volna e jobb a' törvényhozásra bízni, hogy ősiség körül a' mi helyes, és czélszerű, azt a' legalkalmasb időben, és leghelyesb egymásutánnal megtegyje, de addig is azon lenni, hogy a' ma-

gyar földbirtok pénzre szert tehessen? bátor vagyok végre kérdeni, valljon minden jószág per alatt van e a' hazában? és ha nagy része az alatt van is, vagy az alá kerülhet is, pereink olly gyorsan folynak e le, és a' birtok változtatások olly sűrűk, és gyakoriak e, hogy ezen környülállások miatt már a' magyar földbirtokos épen semmi hitelre se tehetne szert? és mind ezeket összefogva nem volna e gondolható egy olly combinatio, melly be nem várva a' törvényeknek minden esetre csak távolban fekvő sikereit, bennünket addig is, mig majd sok hitelünk lesz legalább mérsékelt hitelhez juttatna?

És én megvallom, hogy egy illyen combinatiót azon elvekben, mellyeken a porosz zálogjegyrendszer alapul, elrejtve látok. Ebben feltalálni azon megkívántatóságot, mellyben fekszik egyik lényege az ingatlan hitelnek: hogy t. i. az adós a' tőke' felmondása ellen, valamíg a' kamatokat fizeti, biztosítva legyen és egyszersmind ne legyen kötelezve, de szabadságába álljon tartozását részenkint lerovni. Feltaláltatik benne más részről az, mi minden hitelnek általában megkívántatóságát képezi, tudniillik a' hitelező' biztosítása kamatai, és bőv biztosítása tőkéje iránt. A' kamatokra nézve elérődik a' feladás az által, hogy az adós magát igen szigorúan kötelezi, és a' felállított hatóság őtet köteleztetésének teljesítésére szorítani nagy hatalommal van felruházva, a' tőke' biztosí-

tása pedig az által, mert nem csupán az egyes adós által lekötött vagyon, hanem a' hitel-egyesületé alakúit adósok öszves vagyona szolgál minden tökének zálogául. A' titok tehát abban fekszik, az egyes ember természetesen kisebb hiteleiének, sok ember természetesen nagyobb hitelét substituálni.

De vegyük a' dolgot practice, mert az én tisztelt hazámiai, kifejtett terveket szeretnek olvasni, bárha azok némellykor sületlenebbnél sületlenebbek is.

Ha tehát tőlem függene, a' következőket cselekedném: mindenek előtt nem várnám be, és nem függeszteném fel lépéseimet attól, hogy a' törvényhozás az ősiséget ellörülje, hanem másodszor elfogadnám fő vonalaiban szükséges módosításokkal a' porosz zálogjegy-rendszert már most, és ezt mondanám: az ország' öszves nemessége, és királyi várossal, úgy azon közönségei, mellyek magukat tulajdoni joggal bírják, a' kormány, és nemzet, tehát törvényhozás' sanctioja alatt, hitelegyesületté alakúinak, és kinyilatkoztatják, hogy azon kormányi, és országos ellenőrség alatt nyilvánosan munkálandó hatóság, mellyet ők önkebelőkből választandanak és kinevezendenek zálogjegyek kibocsájtása mellett pénz-kölcsönözéseket fog a' felállított korlátok között, és summák' erejéig tenni, melly pénzért, és annak kamatjáért az öszves nemesség 's a' t. öszves vagyonával kezeskedik. Kinyilatkoztatná ugyan ekkor a' tör-

vényhozás, hogy ezen hatóságnak szabadságában áll külföldi tőkétet is venni fel, — elrendelné, hogy az örökváltási pénztár által kezelt tőkék, mindennemű árva pénzek, köz és kegyes alapítványok szóval minden néven nevezhető kozintézetek' alaptőkéi, mellyek a' hitelegyesület' életbe való lépésétől kezdve akármikor disponibilisokká válnak, nem máshová, hanem egyedül hitelegyesületi zálogjegyekbe ruházlathassanak, — megállapítaná törvény által a' hitelegyesület' alapszabályait, meghatározná a' kormányi ellenőrséget, és kinevezné a' hitelegyesületi országos, nem igen sok egyedből álló hatóságot, melly működéseinek sikeréi' ől minden esztendő' végével a' kormányt, ez pedig ezen tudósítás' közzététele által a' közönséget, minden három esztendőben pedig az országgyűlést értesítené.

Tegyük fel már most, hogy ezen mind jellemökre, mind vagyonbeli tehetségükre nézve tekintélyes például 12 férfiakból álló hatóság, kik közüi legalább négynek mindég a' központban Budapesten lenni, a' többi nyolcznak legalább évenként egyszer ugyan olt megjelenni kellene és a' mellynek elnöke hivatalánál fogva az ország' nádora, az alalnök pedig, és négy tag a' helytartó tanácsnak, mint a' közpénztárak' és árvák' törvényes felügyelőjének, és gondnokának előterjesztésére ő felsége, a' többi hat pedig az országgyűlés által kinevezett lehetne, — tegyük fel, hogy

ilyen hatóság éleibe lépett, tegyük fel, hogy kölcség-kímélés' tekintetéből, és mivel annyira elfogalva nincsenek, hogy reá nem érhetnének, az országbeli első bíróságú váltótörvényszékek bizonyos tekintetben viszonyba tétetnének azon hatósággal, annyiban, hogy a hitelegyesület' fiók-pénztárjai ezen váltó bíróságok' felügyelése alatt kezeltetnének és az elmaradt kamatok ezeknek segedelmével váltótörvénykezési eljárás mellett hajtattának be, valamint a' tőkepénzeket keresők' jószágainak becsei és egyéb irományok ezek által vizsgáltatnának meg, és küldetnének a' központi hatósághoz. Ha már mind ezeket fel lesz-szük, és még hozzá gondoljuk, hogy ezen testületnek, mellyet országos magyar hitel-egyesületi központi hatóságnak. (Central-Slelle des landständisli ungrischen Creditvereins) neveznék, törvény-nyel erősített alapszabályokban, és ugyan ilyen utasításában eleibe vágynak szabva 1-ör azon elvek, mellyek szerint a' zálogjegyesítendő jószágoknak meg kell becsültetni, és azon minél nyilvánosabb eljárás, mellyel ennek történi kell. 2-szor Ha eleibe volna szabva, hogy a' becsértéknek felénél többre zálogjegyek nem készíthetnek. 3-or Ha megszabnák az alapszabályok, hogy a' hitelegyesület 5 percentumnál nagyobb kamatot nem fizet a' zálogjegybirtokosnak, és zálogjegyeket csupáú első helyen (primo loco) álló betáblázatra bocsát-hat ki, ha 4-er ezen hatóság felruházattának azon

joggal, hogy a' kamatokat félévenként, vagy a' fizetési határidő' elmúltával hat hetekig nem fizető földbirtokost váltótörvénykezési eljárással tüstént önhatalmával minden további perlekedés nélkül szoríthassa valóságos foglalás mellett fizetésre, sőt mihelyt ezen eset háromszor adná elő magát, és ilyen foglalások' alkalmával tapasztalná, hogy a' birtokos roszul gazdálkodik, és nála a' pontos kamat-fizetésre számítani nem lehet, jószágát zár alá vétethetné, önmaga által nevezett gondnok által a' földbirtokos költségén kezelthetné, sőt bizonyos esetekben eladhatná, — ha végre mind ezek a' központi hatóságnak nem csak eleibe volnának szabva, de általa meg is tartatnának, úgy azt hiszem, hogy így szerkezeti, és illy hatáskörrel felruházott testületnek, mind belföldi, mind külföldi tőkepénzesek előtt volna elegendő hitele.

Feltéven már most ezen hitelt, a' dolog in praxi a' következő példa által még világosabb lesz. Dandárvári Jánosnak, ki Csanádban birtokos, pénzre van szüksége. Folyamodik az illető, tehát ez esetben aradi váltótörvényszékhez. Beadja a' jószág' becsét, az alapszabályi törvényes elvek szerint elkészítve, és egyéb irományokat \*) A'

\*) Ez által minden erőltetés nélkül lassanként elértenék a' földkönyvek' behozata, mert csak azt kellene a' törvénynek rendelni, hogy minden ilyen becsú a' megyéknél tartandó földkönyvbe szabó ív

törvényszék tartozik az irományokat egy nyolczad nap alatt megvizsgálni, és tüstént a' központi hatóságnak felküldeni. Ez a' vétel' napjától számítandó újabb 8 nap alatt tartozik, ha az alapszabályoknak elég van téve, a' zálogjegyek' kiadását elrendelni. Tegyük fel, hogy Dandárvárinak 25000 forint kell, és ennyit érő zálogjegy neki kiadatni határoztatik. Ekkor két eset foglalhat helyet, vagy azt mondja Dandárvári, hogy ő maga veszi által a' zálogjegyeket, mert ő már talált olyan tőkepenzest, ki azokat tőle tüstént által veszi, és neki a' pénzt állaladja; vagy pedig azt mondja Dandárvári, hogy ő a' zálogjegyek' pénz-zé tételét az egyesülettől várja. Ezen esetben mit csinál az egyesület? A' központi hatóság pénzezkről rendesen rendelkezhetik, mert minden árvapénzek hozzá folynak, örökváltsági tőkéknek, közalapítványoknak, zálogjegyekbe kell ruházlatni 's a' t. A' központi hatóság tehát ezen pénzekből tüstént kifizeti Dandárvárinak a' 25,000 fto a' zálogjegyeket pedig az illető közpénztárnak, árva-gondnoknak, 's a' t. általadja. De ha épen akkor rendelkezése alatt nem találtnék ilyen tőke, a' központi hatóságnak ezen esetben vagy ön

szerint bejegyzendő mielőtt hitelegyesületi tárgyalás alá jöhet, és hogy minden birtokváltoztatások, mellyek úgy is csak a' hitelegyesület' tudtával történhetnek, zálog jegyesületi jószágoknál, ugyan ezen földkönyvbe (Grundbuch) bejegyzendők.



tartalék-pénztárából, mellyről alább lesz szó, fedezi a' hiányt, vagy hitelezőt szerez, vagy végigé a' zálogjegyeket a' pénzcarnokon eladatja, ilyen esetekre mind belföldi, mind külföldi tőkepénzesekkel folyvásti érintkezésben kell hogy legyen a' központi hatóság.

De azt fogja valaki mondani: mit nyer mind ezek által Dandárvári? hiszen ő más tőkepénzes-től meglehet épen olly gyorsan, és kevesebb utáunajárással kaphatott volna talán 25,000 ftot. Mire én ezt felelem: Dandárvári' egész nyeresége a' zálogjegyek stylusában fekszik, — mert — erre figyelmezzünk — Dandárvári azon 25,000 ftal, melylyet az egyesülettől kapott, nem azon tőkepénzesnek, vagy közpénztárnak, vagy alapítványnak tartozik, mellynek azon zálogjegy kezébe ment, hanem az egyesületnek tartozik, még pedig úgy, hogy ez tőle, míg ő a' kamatot fizeti, a' tőkét soha vissza ne kívánhassa. Az egyesület pedig tartozik az alapítványnak, közpénztárnak 's a' t. Es ebben van Dandárvárinak igen nagy nyeresége. Mert tegyük fel például, hogy a' Dandárvári' jószágára-kibocsájtottzálogjegyből 20,000 ft a' pesti vakok intézete' pénztárának tulajdona. Tegyük fel hogy ezen intézetei — mitől Isten óvja meg — egy új 1838-ki árvíz halomra dönti, és az intézet, hogy az épületet helyre hozhassa, ezen tőkéjét felmondani kénytelen. Ezen esetben mi történik? A' vakok' intézete felmondja a' tőkét, de nem

Dandárvárinak, hanem a' hitelegyesületnek. Ennek tőkék vannak rendelkezése alatt, nagy hitele van a' közönség előtt, és így vagy kifizeti mindjárt a' vakok' intézetét, és a' Dandárvári féle zálogjegyeket más alapítványra, vagy közpénztárra ruházza, vagy pedig ha épen akkor ilyen disponibilis tőke nem talátnék, bel vagy külföldi tőkepenzest kerít. Dandárvári pedig nyugotán van, és neki mindegy zálogjegyei Párisban, vagy Soroksáron vágnak e, mert ő neki nincs egyéb feladása, mint a' kamatokat az egyesületnek rendesen fizetni; — a' zálogjegy birtokosnak pedig mind a' tőkével mind a' kamatokkal az egyesület tartozik. De tegyük fel, hogy Dandárvári adósságaiból ki akar tisztulni, és 1855-ben 500 ftja van, mellyet tőke lefaragásra fordíthat, — ekkor mi történik? Dandárvári bejelenti, hogy ő 500 ftig zálogjegyeket vissza akar váltani. Tegyük fel, hogy a' hitelegyesület Dandárvári' jószágára szólló zálogjegyeket, mind 100 forintokban készítette el. Ekkor tehát az egyesület kihirdeti, hogy ezen és ezen számú Csanád megyei Dandár helységére kibocsájtott öt darab 100 ftos zálogjegynek birtokossá fél év alatt jelentse magát az egyesületi-pénztárnál, a' hol a' tőkét kifogja kapni. És ez a' Dandárvári' második nyeresége, mert ha ő magános embernek, és nem az egyesületnek tartozna, úgy; sem azon jótéteményben, hogy a' tőke neki fel ne mondathassák, sem pe-

dig abban, hogy ő azt parányi rész fizetésekkel törleszthesse, bizonyosan nem részesülhet.

Mind ezekből már világos 1.) hogy ezen zálogjegyeknek a' bankjegyek' és status-papirosok' példájára au porteur, az az hitelező' megnevezése nélkül kerék számokban kell készíteni, vagy más' szavakkal, zálogjegy-birtokos az, kinek a' zálogjegy kezében van, 2) világos hogy az ilyen zálogjegyeknek, a' zálogjegy-birtokos' kényelme, és a' kezelés' könnyítése végeit, a' slatuspapirosok' példájára, igen czélirányos volna kamat szelletekkel (Coupons) elláttatni, mellyek szinte au porteur készítenének, természetes 3-or hogy az egyesület' középponti pénztárának mindég azon állásban kellene lenni, hogy minden általa kibocsájtott zálogjegyeknek nála előmutalandó kamatszeteitfélevenként fizethesse, de elegendő 4) hogy a' fiók-pénztárak csak az ő illetőségeikhez tartozó jószágokra kibocsájtott zálogjegyek' kamatszeteit fizessék, és így 5) a' jószág-birtokosok a' kamatokat az illető fiók-pénztárnak fizetnék.

Summázzuk már most öszve azon nyereségeket, mellyek egy illy combinatioból az országra, a' tőkepenzesekre, és a' földbirtokosokra áradhatnak.

Legelől az ország egy illy combinatioban találna egy tökéletes biztosságot, és nagy könnyűséget nyújtó alkalomra, az örökváltsági pénztárba folyó pénzeket minden bonyolódott kezelés

nélkül kamatoltatni, és a' kamatokat is folyvást, és megszakasztás nélkül haszonhajtólag beruházni, és nem szenved kétséget, hogy a' 1840. 7-ik czikkely' 9-ik fejezete a' megváltási tőkék' biztos állapotban tartására nézve ez által éretnék el, és könnyítenék; egyszersmind az örökváltsági pénztárnak további operatióit, midőn majd a' földesúr részletes kármentesítésére kerül a' dolog, kimondhatatlan könnyítené ezen combinatio, mert azon földesül', ki hypothekált tőkében, és nem kész pénzben kívánna a' kármentesítési summákat, annak az örökváltsági pénztár egyszerűen zálogjegyeket, és pedig olyanokat, mellyeknek kamatai az ilyen birtokoshoz legközelebb eső fiók-pénztárnál fizetendőek, adna, annak pedig ki pénzt kíván, ezt könnyen adhatná az örökváltsági pénztár, miuLáii annyit, mennyire szüksége van, érő zálogjegyeket eladna a' pénzcsarnokon (Börze) vagy felmondván a' hitelegyesületnek, ez ügy volna organisálva, hogy vagy mindjárt, vagy a' felmondási 6 hónap' megtartása után kifizethesse ezen zálogjegyeket. — A' közalapítványok, közintézetek, árvák tőkepénzeinek biztos alkalom nyújtatnék ez által nen csak kamatoltatni tőkéiket, hanem azoknak kamatai valóban, és rendszeren meg is kapni. A' mint jelenleg a' dolgok állanak, tudjuk és nem titok, hogy mindennemű közalapítványoknál temérdek a' kamatbeli hátramaradás, és gyakran a' tőkék is elolvadnak, ez akkor megszűnne lassanként, mert

minden ilyen tőkék zálogjegyekbe ruháztatnának, a' mint disponibilisokká válnak, nagy részint disponibilisokká válnának pedig, mert 6 percentsura lévén az olcsóbb kamatra pénzt kapható, birtokosok által visszafizettetnének. A' közintézetek 's a' t. tehát a' kamatokat nem magánosoktól kapnák, nem volnának azon szükségnek, hogy perkekedjenek, kitéve, és abban, hogy a' kezelésük alatti pénzeket rendeltetésök' helyére fordítsák, akadályozva. Birtokaikban lévő zálogjegyeiktől a' kamatokat egyenesen a' hitelegyesület' pénztáraiból kapnák, mellyek olly állásban volnának léve, hogy ezen köteleztetésnek, hanem fizette is meg a' ház vagy földbirtokos a' határidőre tartozott kamatait, még is pontosan megfelelhessenek. És ha ezen közintézetek, 's a' t. csak 5 száztólit kapnának is, de ezen rendesen befolyó 5 száztólival többre mennének bizonyosan, mint a' most rendetlenül, vagy igen későn, vagy épen soha be nem folyó 6 száztólival. A' közállapítványok 's a' t. egyszersmind a' pénztár' kezelési költségeket legnagyobb részben megkímélnék. A' közönség mindenkép nyerne a' zálogjegyek által, mert nem csak az általános jólétre befolyása volna annak, hogy a' fekvőbirtok kellő hitelre vergődött, de egyszersmind ez által a' forgóság' tömege is szaporítatnék, mert bárha a' zálogjegyek' legnagyobb része állandó kezek között (in festen Händen) volna is, úgymint közintézetek', alapítványok' 's a' t.

pénztáraiban, de egy bizonyos részök elkerülhellenül maradna magánosok' kezeiben, és ezen keresztül megjelenne a' pénzvásáron. Már ha ezen zálogjegyek 20 ftos értékben is bocsájtathatnának ki a' birtokos' kívánságára, úgy azok a' közéletben olly helyre, hol most a' bankjegyek állanak, soha sem juthatnának ugyan el, de a' pénzbeli érintkezéseket, és fizetéseket minden esetre könnyítenék, a' mennyibe egy teljes biztosságot nyújtó lerovatolható értéket (matière escomptable) képeznének mind a' zálogjegyek, mind a' kamatszeletek, mellynek forgását azon körülállás, hogy au porteur szófiának, és minden további alkalmatlanság nélkül egyszerű általadással ruházathatnak által másra, felette könnyítené. Szüléknek, apró tőkepénzeseknek, kik gyermekeik' vagy öreg napjaik' számára valamit haszonhajtólag félre akarnak tenni, ezen combinatio nagy könnyűségekre szolgálna, és a' takarékpénztárakkal járó formaságokat, és költségeket, ha a' zálogjegyeknek egy bizonyos része 20 ftnyi értékben adatna ki, nélkülözni lehetne. Ha az ország majd valaha az egyenes adózást megunván, inkább az úgy nevezett indirect adó' útján kívánná a' közállománynak szükséges pénzt megszerezni, és e' célból a' tőkepénzeseket is beakarná az adózásha húzni, a' hitelegyesület' létezése minden legkisebb bonyolódás nélkül mozdítaná elő ezen szándékot, A' nagy és kis tőkepénzesek' igen nagy kényelme, és

haszna egy ilyen combinatio mellett szembetűnő. Mindennapi alkalom nagyobb és kisebb summákat beruházni, biztosság a' tőke és kamatokra nézve nagy mértékben, lehetőség a' tőkét akármikor per-patvarkodás nélkül visszakaphatni, zálogjegyet meg-lehet agioval eladhatni, — alkalom minden utánna-járás minden személyisméret, és minden legkis-sebb költség nélkül akármikor tőkét beruházhatni, és könnyen visszakaphatni, vagy pénzé tehetni, olly nyereségek valóban, mellyek megérdemlik, hogy a' tőkepénzes 5 percentummal az eddigi tör-vényes 6 helyett beérje.

De mindezeknél többet nyer a' magyar föld-es ház-birtokos, mert tőke kaphatás' könnyűségén felül a' tőke' felmondása ellen, valamígá' kamato-kat rendesen fizeti, biztosítva van, de adósságától tisztulni, 20 ftos részfizetésekkel is szabadságá-ban áll. Itt minden további szó felesleges. Ez az, mit földbirtoki hitel' dolgában, a' feladás' maxi-mumának nevezhetni. Mert hogy egy jól organi-sált magyar hitelegyesületnek, raellynek kormány-zó hatósága feladását felfogná, és megértené, hogy itt nemzeti hitelről van szó, mellynek tehát lépé-seit, és hivatalkodását ezen vezérgondolat irány-zaná, ha ősiség körüi minden a' mostani állapot-ban marad is, volna hitele, hogy ezen hitel növeked-nék a' szerint amint lassankint az ősiséggel egybe-függő kérdések kiegyenlítődnek, és hogy egy ily-lyen hitelegyesülethez, nem csak a' törvényesen

odautasított, hanem minden hazai disponibilis tőkéek folynának, sőt külföldiek is feléje vennék irányukat, — mind ezekről kételkedjék a' kinek tetszik, kételkedjék, a' ki megszokta az universale remediumoknak kikürtölt jelszavakat pengetni, kételkedjék, a' ki miután már mystificáltatta magát ezen jelszó által: váltótörvénykönyv hitel, és most újra myslicáltatja ezzel: eltörölt ősiség—hitel; — a' mi engemet illet, én egy pillanatig se kételkedem, mert a' jólkongó jelszavakért nem adok egy fakovát, és tudom, hogy hitel, egyes bármennyire fontos akadály' elhárításának, és így nemleges hatásnak eredménye nem lesz soha, hanem hogy az számos összevágó tetteges hatásoknak lehet csupán következése. Ezek között első sorba állítom az adott szó' múlhatatlan beváltásának finandialis lehetőségét, és morális valószínűségét egy részről, és az őszveségnek az egyesért kezességét más részről. És ne ringassuk magunkat illusiokban. Gondoljuk az ősiséget eltörölve, minden folyó pereket hatalom szó által megszüntetve, a' lehetőeknek pedig útját bevágva, minden birtokos sajátjának fogja nevezhetni a' mije van, de azért még pénze nem lesz mert hitelezőt keresnie fog kelleni, és fogé találni, még bizonytalan, és ha fog is, csak tulajdon sajátját fogja adhatni hypothekául. A' tőkepénzes, jobb hypothekára fogna az igaz kölcsönözni mint most, de sem tőkéje sem kamatai iránt olly mértékben mint



a' hitelegyesület által biztosítva még nem volna; ki volna téve a' perlekedés' alkalmatlanságának, ki a' tőke visszakap hatás' nehézségeinek, és nélkülözné a' hitelegyesülettel járó kényelmeket. Ellenben gondoljuk a' dolgokat akár úgy a' mint most vágnak, akár pedig az ősiséggel egybefüggő kérdések' fokonzkenti kiegyenlítésére számított törvényhozói intézkedéseket, de gondoljunk egy hitelegyesületet, gondoljunk egy tekintélyes hatóságot olly férfiakból szerkesztve, kiknek vagyonbeli tehetsége, és ismeretes szilárdsága már maga kezesség volna a' tőkepénzesre nézve, gondoljuk ezt felruházva a' szükséges hatalommal, és hazafi keblű férfiakból szerkesztve, a' tőkepénzes' ellenében úgy lépni fel, mint a' száz, meg száz milliókat megérő magyar fekvőbirtok' képviselője és meghatalmazottja, azt tartom, a' mérő serpenyő az utóbbi oldalra fog nyomulni. Ebből azt húzom ki, hogy hitelegyesület, hitelbank, hiteltár, vagy hypothekabank, vagy más akár-melley nevű intézet mind a' két hypothesisben, akár t. i. történik valami az ősiség körül, akár nem, minden esetre szükséges, és mert ez így van, de annak létre hozása nem függ szükséges' képen az ősiség körüli intézkedésektől; tehát hitelegyesületet már most lehet alapítani.

De itt vagyunk már azon ponton, mellyen szükség némelley ellenvetésekre megfelelni, mert

tudom, hogy számos olvasó már alig tudja azokat visszatartóztatni. Apróbbakba, mellyek csupán kezelést illehetnek, itt nem ereszkedvén, az egész szerkezet' belső oeconomiájára nézve pedig részint a' XI-ik levélben foglaltaknak figyelmes elolvasására, részint az ott idézett forrásra utalván, csupán azt jegyzem még meg, hogy ha ezen szerkezet miatt a' betáblázási, vagy csődület iránti törvényekben módosítás volna szükséges, annak természetesen meg kellene történni. Által megyek azonban arra, mi ezen combinatióinak gyakorlati kivihetőségét leginkább látszik akadályozni.

Itt a' kérdés az: miután honunkban a' nemesi birtok legnagyobb része vagy per alatt van, vagy pedig az alá kerülhet, mikép' volna az lehető, hogy az egyesért kezességet vállaló egyesület nagy veszteségeknek kitéve ne legyen azon esetekben, midőn valamelly zálogjegyesített jószág, per és bírói ítélet' következésében más kezekre megyen által? Erre kielégítőleg megfelelni csak úgy lehetne, ha a' 20 — 25 évi bírói foglalás útján történt birtok változások' értékét diametralis számítással megtudnánk közelíteni. Ezen kérdés megfejtésének itt következő kísérletében előforduló számok, csak a hypothesisek tehát, és az egészben nincs egyéb lényeges, mint a' biztosító-alap eszméje.

Ha figyelmezzünk a' tényekre, el kell ismerünk, hogy mind azon sok folyó, és lehető per mellett is, birtok változtatás bírói ítélet által, ha

az adósságból keletkező foglalásokat kiveszszük, nem igen sűrű, és gyakori hazánkban. Ezen ulóbbiakra itt nem szükség tekinteni, mert a' liitelegyesület ezek miatt soha sem lehetne veszteségnek kitéve, miután első helyi betáblázásra adna csak zálogjegyeket, a' jószágnak legfelebb csak fél becsértékéig, és csődület esetére a' porosz zálogjegy-rendszer' mintájára, biztosítva volna. Csupán másnemű birói foglalásokról lehetne tehát szó. Láttuk a' XI-ik levélben, hogy a' porosz hitelegyesületnek is vannak bizonyos jövedelmei, mellyekből a' kezelési költségek 's a' t., és a' zálogjegyesített jószágok' birói eladása melleit ne talán előfordulható hijányok fedeztetnek. Olt is veszi tehát az egyesület. A' magyar hitelegyesület többet kockáztatna, meg lehet — így tehát nagyobb jövedelemre volna szüksége. II-ik Friedrich a' porosz hitelegyesületeket megajándékozta egy alaptőkével, mellyet ezek azolta igen nagyon növeltek. Mi leszünk e illy szerencsések, nem tudom, de ha nem. lennénk is, azt hiszem, az öszves magyar birtokos nemesség, két három millió pengő forintnyi kölcsönnel 5 % kamatra a' királyi kincstár, vagy magán tőkepezések által megsegíttetnék, és azt több évek alatt részenként visszafizetni képes volna. Hogy ez jómóddal kivihető, egy pillanatig se kétlem, és hogy a' visszafizetés 6 v. 10 évek alatt baj nélkül eszközölhető, arról megvagyok győződve. Ha a' nemzeti múzeumra, és Jankó-

vich gyűjteményre tudtunk 625 ezer, színházra 450 ezer pengő ftokat fizetni, úgy 6, vagy 10 évek alatt lassankint 2 vagy 3 millió pengőt is fizethetnénk, mert ha azon intézetek, gyűjtemények, és épületek díszére szolgálnak az országnak, az ingatlan hitel' megállapítása hasznára volna a' Házának, és ideje hogy erre is figyelmezzünk végvalahára. Már most ha ezen 2—3 millió pengő ftal kezdené meg a' hitelegyesület munkálkodásait, és annak egy részéből egy tartalék-pénzalapot állítana, hogy működéseit elkezdhesse, és a' legelső szükségeknek megfeleljen, a' másik részéből pedig egy biztosító alapot (Assecurations fond) képezne, és azt ugyanakkor kamatait is folyvást zálogjegyekbe, még pedig olyanokba, melyek per alá nem olly könnyen kerülhetnek, és így királyi városi birtokra kibocsájtattakba ruházná, úgy csak 10—12 esztendő múlva is igen nevezetes egyesületi közös vagyon-biztosító alap kerekednék ki, és a' jövedőnek bátran nézhetne szemei közé az egyesület. Mert ha az volna a' törvényes szabály, hogy minden bírói ollyan foglalásnál melly zálog jegyesített birtokban történik a' hitelegyesület' jogai sua natura tekintetbe jöjenek, és a' zálog, vagy egyéb beruházási summák, mellyek a' bukott félnek bíróilag megiléllelek, a' zálogjegyek' erejéig sua natura a' hitelegyesület' tulajdonává váljanak, sőt neki akkor mindjárt a' bíró állal kiadassanak és így minden illyen

birtokban történendő bírói foglalás, vagy bármi névvel nevezhető birtok-változtatás, törvényes csak úgy lehessen, ha a' hitel egyesület' tudtával, és befolyásával történt, fenhagyatván természetesen az utóbbinak azon joga, hogy ha a' felebbiekből az illy jószágra kibocsájtott zálogjegyek' értéke ki nem telne, a' hijányt a' birtokos akárhol meglévő ingatlan vagyonából ugyan azon eljárással rögtön fedezhesse, és ha ebből sem telne ki, egyéb még lehető ingatlanján, és segítőleg ingóján is akármikor követelhesse, a' mi iránt segítőlegi betáblázás (Subsidiarische Vormerkung) által már a' zálogjegyek' kibocsájtásakor biztosítaná magát az egyesület — ha mondom ez volna a' törvényes szabály, e felett pedig még az volna elv gyanánt felállítva, hogy olyan jószágokra, melylyek iránt akár felső, akár alsó bíróságoknál olyan per foly, mellyben már az actoratus meg van állapítva, zálogjegyek ki ne bocsájtathassanak, olyanokra pedig, mellyekre nézve a' per már el van kezdve, csak a' becsérték'  $\frac{1}{3}$  részéig lehessen kibocsájtani, úgy előre látható 1) hogy a' hitel egyesület, felállításától kezdve több évekig, semmiféle veszteségeknek nem volna kitéve, es így a' közös egyesületi vagyon ezen idő alatt tetemes erőre vergődnék csupán a' két, vagy három milliónak halmozott kamattali tőkésítésé által, és bizonyos 2) hogy a' hitelegyesület, melly különben is legfelebb csak fél becsértékig kölcsönöz,

a' zálogjegyek' egész értéke elvesztésének csak felelte ritka esetekben volna kitéve, és rendszerint csak hiányokat fedezne. De hogy még biztosabb legyen az egyesület, és még nagyobb közös vagyona lehessen szert, kövessük a' porosz cselekvés módot. Ott is többet fizet a' jószágbirtokos az egyesületnek, mint az egyesület a' zálogjegy birtokosnak. Nálunk a' törvényes kamatláb 6 %, így tehát igen nagy jótétemény volna a' magyar földbirtokosra nézve, ha ő ennél kisebb kamatra kapna pénzt. De mivel egy magyar hitelegyesület többet kockáztat mintegy porosz, és mivel mindenféle biztosítási dolgoknál a' praemiumnak (la prime) arányban kell lenni a' kockáztatással, igazságos, hogy a' magyar birtokos nagyobb pracraiumot fizessen. Ila tehát az határozatnék, hogy minden olly birtokos, kinek jószágára zálogjegyek bocsáttatnak ki, ha per alatt nincs birtoka  $5\frac{1}{2}$  %, ha pedig az alatt van zálogjegyesített birtoka, az első három esztendőben 6 percentumot fizessen az egyesületnek, azon túl pedig azon birtokos, kinek per alatt nincs jószága 5 percentumot, az pedig kinek per alatt van, mind addig, míg a' per tart  $5\frac{1}{2}$  percentumot, úgy két cél volna elérve. Első, hogy a' birtokosok' legnagyobb része a' mostaninál olcsóbb kamatláb, és nevezetes más kényelmek, és könnyűségek melleit kapna pénzt kölcsön; második, hogy a' hitel egyesület, melly a' zálogjegy birtokosnak csak 5 % fizet, ezen fel-

tebbi 1 és  $\frac{1}{2}$  percentumok' zálogjegyekbe ruházása, és a' kamatoknak tőkésítése által, egyesületi közös vagyont, vagy is a' biztosító alapot, a' kezelési költségek' fedezésén felül, tetemesen növelhetné úgy, hogy midőn azon idő elérkezik, mikor az egyesület' vesztesége lehelő, már igen szilárd, és megnyugtató állásba volna helyezve. Mert ha teszem 12 év alatt öszvesen 30 millió pengőig bocsájtattak zálogjegyek, ezektől az első 3 évi praemiumok több száz ezer pengő forintot lesznek, mihez hozzá kell még tudni a' tőkésített, halmozott kamatot, és ha teszem tovább, hogy az egyesületnek a' 12 év' végével 5—6, millió pengőnyi közös vagyona már van, és akkor már 10 millió olyan jegy forog, znelly évenként nem tizet praemiumot, és 20 millió olyan, melly évenként  $\frac{1}{2}$  percent praemiumot fizet, úgy világos, hogy az egyesületnek évenkénti jövedelme körül belől 400 ezer pforintot lesz, melly természet szerint évenként gyorsított arányban nő. Már ha ekkor, vagy elébb elérkezik is azon időpont, midőn az egyesületnek birói foglalásból következett birtok változtatások miatt egy némelly hijányokat fedezni kell, ezt részint jövedelmeiből fogja tehetni az egyesület, részint pedig, hogy mafiát minden lehető (elakadástól örökre felszabadítsa, a' birodalomban vagy külföldön úgy nevezett örökkölcsönt felemelt évi járandóságokkal (mit gesteigerten Zins-annuitäten) vehet fel, és

ezzel a' biztosító alapot (assecurations Fond) erősítheti. — Hogy ez a' magyar hitelegyesületnek ha egyszer 400 ezer pft. évenkénti jövedelemmel bírna jutalmas feltételek mellett sikerülne, és hogy bizvást tehetné ezt az egyesület, egy pillanatig se kétlem. Tegyük fel, hogy az 1850-dik esztendőben az egyesületnek a' közös vagyomból, és praemiumokból 400 ezer pengő ft. jövedelme van, és ekkor 5 millió p. ftot kivan felvenni. Ezt eszközölheti az által, ha ezen 5 milliót felveszi 5 per centumra 43 'esztendőre, mi által a' kitett évek alatt a' tőke is tőkéletescn le van róva. Ez nem hallatlan dolog, és magánosoknak is sikerült már. Az egyesület a' felvett tőkével erősíti a' biztosító alapot, mellj már ez által tőkéletesen szilárd állásban van, és zálogjegyekbe fektetvén ezen pénzt, ámbár évenkénti járandóságban 250 ezer ftot kell is üzetnie, de azért jövedelmeit vagy épen nem, vagy csak annjival csökkentette, menyit bírói foglalás alatt keletkezett hijánvok' fedezése végett a' jövedelmekből ki nem lelő, és igv tőkéből pótolandó summák behoztak volna, mert hiszen a' kölcsön felvett summát zálogjegyekbe fektette, mellyek neki jövedelmeznek. Ha egyszer már 8—10 milliónyi biztosító tőkével bírna az egyesület, akkor azt tartom semmitől sem kell félni, mert jegyezzük meg, hogy az egyesület évenkénti rendes jövedelmei azon arányban szaporodnak, mellyben több zálogjegyek vagynak



forgásban, mert annál többre megy a' praemium; így tehát a' biztosítási alap is a' kockázattal együtt szaporodik. Jegyezzük meg tovább, hogy valószínűleg egy jól rendezett, és a' kezelést szigorúan folytató magyar hitelegyesület zálogjegyeinek a' pénzvásáron épen úgy volna kelendőségük, mint jelenleg a' statuspapirosoknak van, és hogy azok hihetőleg agióval kelnének, és a hitelegyesület külföldi, és későbbben talán belföldi tőkepénzesektől zálogjegyek' általadása mellett pénzt 5 percentumnál kisebb kamatlábra is kapna, ezen esetben természetesen az egyesület, minthogy a birtokos 5 és 5% percentumot fizet, nagyobb praemiumokat húzván, a' biztosító alapot is gyorsított arányban növelhetné, vagy pedig az előadandó hiányokat könnyen ebben fedezhetné. Ha aztán valaha eljönne azon idő, mellyben mag az zálogjegyek a' financiai világ előtt igen jó szagban állának, és bővségben folynának az egyesület felé' a' tőkék, ekkor jelen volna azon pillanat a jószágbirtokoson könnyíteni, és az általa iizelen dő kamatokat is leszállítani, — azon zálogjegybirtokosnak pedig, ki a' kisebb kamattal nem érné be, visszafizetni a tőkét, mint az Poroszországban történt. Ha már ilyenkor az egyesület közös vagyona nagy erőre emelkedett volna, ilyenek közölhetne mind a' mellett, hogy a közintézetek folyvást a régi kamatot húznák. Hogy az egyesületnek zálogjegyek' felmondásától nem igen

kellene tartani, az világos a' fellebbiekből, mert azon zálogjegy birtokos, ki pénzt akar látni, inkább eladná a' zálogjegyeket, sem hogy felmondván pénze után 6 hónapig várakozzék, de ha felmondaná is, az egyesület summás készpénzeket kezelvén, azt könnyen teljesíthetné, és az ilyen kifizetés többnyire csak a' zálogjegyeknek egy kézről, vagy pénztárról egy másra ruházása által történék meg. A' közintézetek', és pénztárak' tőkéjéi csak 5 % kamatot húznának ugyan, de ez nem egyéb, mint természetes, először ha a' nagyobb biztosságot számba veszziik, másodsor pedig meggondolják, hogy ha mindenki kaphatna hypothékára 5, és %-ra pénzt felmondhatallanúl, közpénztáraknál 6%-ra lévő adósságait úgy is mindenki visszafizetné, és ekkor ezen közintézetek, ha törvénynyel megállapítva nem volna is, kénytelenek volnának tőkéiket zálogjegyekbe fektetni. — Jól tudom van egy ellenvetés, melly sok olvasóban támadhatott. Ugyanis attól lehetne tartani, hogy a' kinek jószága per alatt van, az felfogja venni az  $\frac{1}{3}$  becsértéket, és azontúl magát védelmezni nem fogja, mert ha elveszti is jószágát, annak  $\frac{1}{3}$  becsértékét már előre felvette, és így mentve van, sőt lesz olyan rossz lelkű, ki még siettetni fogja a' per lefolyását. De én úgy gondolom, ezen cselek minden esetre a' kivételek közé fognak tartozni, mert hiszen a' bonae fidei possessoroknak minden esetre érdekükben fog feküdni, hogy

minél tovább maradhassanak a' per alatti jószág birtokában, és húzzák annak jövedelmét, bárha kamatokat kell is fizetniük az  $\frac{1}{3}$  becsértékre szülő zálogjegyeiktől. Es hogy ezen kivételek miatt az egésznek dűlni kellene? által nem látom. A' ki azt vetné ellen, hogy az ellentállási perekben, hol usus fructus ítélődik a' nyertes félnek, ez szokta többnyire a beruházási summákat elnyelni, és így ilyen esetekben az egy esület igen nagy' veszteségnek volna kitéve, — annak azt felelem, töröljük el az oppositiót, és engedjük meg helyette a' birtokon belőli felebbvilelt általánosan, úgy javítottuk perbeli eljárásunkat, és a' hitelegyesület is biztosabb.

De nem fárasztom tovább az olvasó' békelülését. Ezen háromban: szilárd alapokon nyugvó magyar bank, melly hazai közintézetek által gyámolítatik, örökváltsági pénztár, alapítva a' részletes megváltás' vezéreszméjére, és támaszkodva egy magyar hitelegyesületre, — végre egy magyar hitel egyesület viszonyban a' kél elébbivel, de önállólag munkálva, és basírozva ezen három eszmére: kezeség' solidaritása, felmondhallan tőke, veszteség elleni biztosítás — ezen hármas combinatióban van talán néhány hasznavehető gondolat, ha 1. i. okosabb ember, mint szegény' magam vagyok, főzné ki, és emésztené meg.

## XII. L e v é l .

*November 1840.*

Érdemtelen szerkesztő úr! Gróf Széchenyi István' „Selyemről“ címzett röpiratát, melyet kegyed foló évi 90-dik számú Századunk-jában megismertet és jegyzetekkel kísér, magától a' szerzőtől vevém, 's már rég elolvastam. A' felette korszerű, és tiszta hazaszeretet' bélyegét, mint minden mi gróf István' tollából került, magán hordozó dolgozat még inkább érdekelhet engem másoknál, mert a' pálinkafőzés' kárhóztatása' folytában, mindazokat, kik ezen iparágat űzik, és így magamat is, a' „mérgezők és a' nemzet' jövődjét hiúsítók“ sorába látom állítva. Első tekintetre, megvallom, nem kissé döböntem meg, 's attól tarték, hogy minket szegény pálinkafőzőket, kik, „a' jelen 's jövő nemzedékbe mérget önlük és a' teste elket egy iránt gyilkoljuk“, valahogy' egy merő pálinkagyűlölőkből alkotott jury elébe talál állítani, 's majd olly szép hírre

kapunk, mit Laffarge Mária, 's bitófához kötnek, vagy legalább ezen borzasztó történet a leendő mérsékleti egyesületek' tagjainak nagy tapsai között és épületes multságára, egy eredeti nyolcz-felvonású drámába foglalva e' cím alatt: „A' szeszgyárak' utolsó napja“, egészen új diszitivényekkel, a' nemzeti színházban fog előadatni» nem tudom mellyik londoninak példájára, mellynek padjain nem régiben Laffarge Mária fordult meg. De mindezen félelmek nem tartottak soká. Először megnyugtató az, hogy mind Európában és Amerikában, mind hazámban, igen sok „mérgezõ“ találtatik, és így gaudium est miseris socios habuisse malorum; megnyugtató továbbá, miszerint ezen „mérgezõk“ között sok^ becsületes emberek vágnak, mit enyhító körülmény gyanánt fognak talán az eskütek latba venni; megnyugtató harmadszor, mikép gróf Széchenyi a' 21-ik lapon azt kegyeskedik hinni, hogy a' pálinkaégetõ „alkalmasint nem is sejdílvén mennyi kárt okoz“, önti a' mérget a' jelen s jövõ nemzedékbe, melly ignorantia supponibilis szinte szelídítheti bíráink szigorúságál; megnyugtató negyedszer, hogy a' jövõ országgyűlésig a' Damocles' pallosa függhet ugyan fejeink felett, de arra le nem esketik, és így addig védelmünket jól elkészíthetjük, míg majd egy új törvény ki nem mondja, hogy az 1836-ki törvény' azon rendelete, melly az ennek elõtte csak ezerekre szorított méregkészítés'=

pálinka-égetés) szabadságát, közel \*) két millióra terjesztette ki, a' testet és lelket egy iránt gyilkolja; megnyugtatótt végtére annak tudása, hogy itt azon gróf Széchenyi István szól, kinek, ámbár az 50-dik évhez már közel, vagy talán fájdalom azon már túl is jár, ereiben ifjúi vér foly még, 's ki a' mellett, mit jó ügynek tart, igen melegen szokván ömledezni, kifejezéseiben olykor az elégen túl meg ugyan, de tetteiben azon innen maradni nem szokott. Ezen túlmenést a' jelen esetben maga is elismeri az 52-ik lapon, „Selyemről“ értekező tisztelt barátom, gróf Széchenyi István.

Hlyen lecsillapult állapotban voltam, midőn a' 90-dik számú Századunkat postáról hozák, és abban kegyedet látom ab irato a „haszonleső“ pálinkaégetőkre „kiknél az auri sacra fames minden jobb érzelmet elnyom“ még hangosabb anathainál kiáltani. Minthogy mind gr. István, mind kegyed, véleményem szerint, igen okos emberek, megvullom ezen „kettős frigy“ hatalmas reám nagy hatással volt, és ha szorgalmas hirlapolvasó nem vagyok, és nem tudom, hogy Abdul-Medsid

\*) 18<sup>3/6</sup>-i VI-dik l. cz. „A' jobbágyoknak . . . megengedtetik . . . hogy akár saját szükségükre, akár akónkinti kereskedésre pálinkát főzhessenek.“ Nem hibázok talán, ha azokat, kiket ezen törvény érdekel, közel két millióra teszem.

suhan, a' négyes frigy' képviselőitől környezve, 's általok támogatva anathemát mondott Mehemed-Alira, mellyet — mivel egy kissé hirtelenkedve volt kimondva — talán vissza fog venni nem sokára; ha mondom azt nem tudtam volna, hogy mai időben suhanok s diplomaták is heveskednek, és így ez hírlapszerkesztőkkel is megtörténhetik, úgy valóban nagy lelt vala aggodalmam. De értésemre lévén mindezek, jónak találtam, kegyetek elébe állítani hyperboláik' tréfás oldalát. Nem czélom egyébiránt ezen mezőn tovább haladni, hanem a' tárgy' komolyabb oldalára megyek mindjárt állal, 's azt fogom vizsgálni, valljon azon agitációnak, mellyet kegyelek a' pálinka ellen elég hatalmasan megkezdetek, lesz e akár a' selyemtenyésztés' akár a' mértékletesség' előmozdítására valamelly befolyása, és azt tovább, valljon nem rejteznek e a' gróf Széchenyi állal pálinka-ostromja közben előhozott eszmékben némely balvélemények? Mielőtt ezekbe ereszkednénk, ki kell ünnepélyesen nyilatkoztatnom, hogy sem a' pálinkádat' kedvelője nem vagyok, sem mámoros. Bár szerencsém lehelne kegyeteket erről itt házamnál személyesen meggyőzhetni. Ezen óvást szükségesnek azért, tartám, mert miután kegyed a' 90-dik számban a' pálinkavédőről felebarátilag ezeket méltóztatik feltenni, és a' pálinkakészítőre illyesek talán épen olly vagy még több joggal illenek, attól féltem, hogy „név-

becsülésből“ sem fog kegyed engem józan embernek elfogadni. Látja érdemes szerkesztő tír, hogy azon „még egy szó“, „zárszó“, „végszó“, és sok szóból, melyet Századunkban a' váltó óvá-sokra nézve olvasunk, már reánk falusiakra is ragadt valami. — De lássunk dolgunkhoz.

Bátor vagyok kegyeteket kérdeni: micsoda összeköttetésben van a' selyemlenyésztes a' pálinkafőzéssel? A' selyemtenyésztes egy olly iparág, melly körül sok kísérlet történt már honunkban, de eddig csekély sikerrel, és a' mellyről gróf Széchenyi legújabb röpiralában a' leghelyesebb és felelte jól meggondolt javaslatokat és eszméket közöl hazafiaival. — A pálinkaégetés egy olly ága a' gazdálkodásnak, melly honunkban már régebben divatozik, célirányos kezelés mellett, kedvező körülmények között jól jövedelmez, 's kivált a' mennyiben burgonyái használ, a' föld' jobb művelését, minden esetre pedig számosabb marha' tartását és trágya -szaporítás által a föld' lermekenységet is, előmozdítja. A selyemtenyésztes célja selymet állítani elő, melly igen kere-sett gyártási anyag, és a' mellyből a' legkülönfé-lébb szövetek, részben kényelmi és fényiizési czikkek, készíttetnek. A' pálinkafőzés' célja pálinkát állítani ki, melly az ipar' 's gyártás' sok ágaiban nélkiilözhetlen, mint ital azonban ember által használva, a' bornál és sörnél több része-gítő erővel bírván, ollyan kényelmi czikk, melly



némelly orvosok' véleménye szerint még legkisebb mértékben is ártalmas, nagyban pedig régi tapasztalás szerint a' legszomorúbb következményeket szüli, minden esetre azonban, hasonlólag ahhoz, mit némelly orvosok a' kávéból 's fűszerekről állítanak, a' lassú mérgek közé tartozik. A' selyemtényésztést ajánlja egyéb iparágok felett az, hogy a' gazdaság' egyéb ágai mellett és káruk nélkül fcnállhat és virágozhatik. Mindennek, mind a' pálinkának feladata gazdaságilag nem más, mint a' lehelő legnagyobb tartós pénzhasznot hajtani. Már most kérdem, micsoda összeköttetésben áll a' selyem a' pálinkával, és mit nyer az első a' második' ostroma állal?

Nézzük tovább az erkölcsi szempontot, vagyis mit nyer kegyetek' agitatioja állal a' mértékletesség?

Reményük e kegyetek, hogy egy olly tárgyban, melly körül a' legfelvilágosodottabb törvényhozások eddig csekély sikerrel fáradoztak 's melly körül külföldön sok egyesület és emberbarát, némellyik egész életét ezen ügynek szentelve, izzadoz, küzd és fáradozásainak gyümölcseit csak lassan látja érlelni; reményük e kegyelek hogy egy illy tárgyban, egy pár anathema és „mérgező“ czívecske sokat fog lendíteni?

A' mértéklesség azon jó szokás, melly' bennünket a' gondviselés vagy emberi érlelem adta életkellemeikkel, Isten, embertársaink és min-

magunk iránti kötelességeinket nem feledve, élni ösztönöz. Ennek ellenkezője bűn, 's mértékletlenségnek neveztetik. Ez utóbbinak egy neme az iszákosság, melly nem egyéb mint azon rász szokás, részegítő italokkal nagyobb mértékben élni, mint azt ön egészségünk, emberi méltóságunk és felebarátunk iránti kötelességek megengedik. A' mértékletlenségnek mint bűnnek fokozatja magasabbul vagy alábbszáll a' szerint, a' mint nagyobb vagy kisebb mértékben feledtük az említett kötelességeket, midőn a' bűnt elkövettük. Független tehát ez utóbbinak nagysága a' bűnnek neméül, és nem ez, de a' megsértett kötelességek feltételezik a' bűnnek fokozatát. A' fenebbi elvek szerint tehát a' mértékletlenség' minden nemei, kisebb vagy nagyobb mértékben, bűnök. De kérem kegyeteket, miért nem jutott egy törvényhozásnak sem eszébe eddig, a' mértékletlenség' minden forrásait bedugni? Szerintem azért, mert ez lehetetlen, mert törvényhozás' kötelessége nem lehet erényre kényszeríteni az embereket, mert erényt parancsolni nem lehet, mert annak szabad akaratból kell folyni és nem negalióban, de valami positivumban kell állani. Mondják meg nekem kegyetek egész bizonyosságai, a' mérleklenség' különféle nemeiben bűnhődők közül, mellyik áll erkölcsileg magasabb vagy alacsonyabb fokon? Mondják meg nekem, mi az oka, hogy azon pazarló, ki fényüzéssel túladvá vagyonán,

gyermekait koldusbotra juttatta, szabadon jár; az pedig, kit éjjel a' kövezeten részegen beverve találtak az örök, börtönbe vitetik és fenyittetik? Mi az oka, bogy törvényhozások és egyesek a' bortermesztést előmozdítják 's a' részegeseket büntetik? Mi az oka, hogy az angol palament, nyomorult egynéhány ezer font sterlinget szavaz évenként a' nevelés' előmozdítására, az alatt míg a' brit kincstár több millió fontokat vesz be\*) részegítő italok utáni adók' és vámokból? Mi az oka, hogy az angol törvényhozás olhon pártolása alá veszi a' mérsékleti egyesületeket, de Chinának nem akarja megengedni, bogy a' pálinkánál sokkal hódítóbb ópiumot számúzhesse? Mi az oka, bogy Magyarországon, hol a' nevelés' előmozdítására egy fillért sem, múzeumra, régiségekre és színházra pedig szép summákat szavaztunk, filios ante portem akarunk, analhemát kiáltunk a' pálinkafőzőkre, 's az elhanyagolt köznéptől olly erényt kívánunk, mellyel a' jobb ne'

\*) M. Culloch, Snpplem. 334. 1830-ban a' brit kincstárnak, a' részegítő italok, 's a' mi azzal összeköttetésben van, úgymint szalad és komló, vámokban és adókban behozolL 15,690,000 font sterlinget, 1831-ben 14,300,000 fontot, 1832-ben 15,443,000 fontot, mind a' melleit, bogy időközben a' söradó, melly 1830-ban még 2,345,000 fontot hozott be, megszűnt. Más országokban is a' szeszes italok képezik a' kincstárak.' legnagyobb jövedelmeit.

velésnek közül igen sokan nem dicsekedhetnek? Mi az oka, hogy mértékletességet követelünk akkor, midőn csak nem régen minden jobbágnak módot nyújtottunk tetszése szerint mértékletlenkedni? —

Íme néhány ellenmondás a' vélemények és szerkezetek, a' törvények és szokások között. Telvék ilyenekkel az emberi dolgok. Az erkölcsök nem roszalják gyakran, mit a' törvények büntetnek, 's a' vélemény kárhoztatja gyakran azt, mit a' törvény nem büntet. Kérem kegyeteket, fejtsék meg nekem ezeket, addig pedig míg az megtörténnék, engedjék, hogy mértékletesség! és pálinka ügyben adhassak elő néhány észrevételt.

Ez ügyek körül több iskola áll szemközt. Az egyik az iszákosságot általános részegítő italoktól! tartózkodás által kívánja kiküszöbölni, és e' végből a' bor-, sor- és pálinkaivókat egyiráut kárhoztatja, 's minden részegítő italt ki akarna irtani. Ez az egyik iskola. A' másik elismeri ugyan az elsőnek jó szándékát 's nem tagadja, hogy az iszákosság csalhatatlanul megszűnnék, ha részegítő nedvek épen nem leleznének, mert akkor lehetetlen volna megrészegedni, azonban miután azok léteznek és azokat kiküszöbölni nem lehet, azt véli, hogy ezt, mint sok más emberi dolgot, szükséges rosznak kell tekinteni, lehetőleg enyhíteni, 's ellene annál hatalmasabb erkölcsi fegy-

verekkel küzdeni, minél inkább szaporodnak csábjai, de azt tartja, hogy ez jobb nevelés, példaadás, nemesebb időtöltéshez kedv' gerjesztése, 's több effélék által eszközölhető csak és nem analhemákkal és tilalmakkal. Emlékezzenek kegyetek arra, mi a' dohánynyal történt. Ezen iskolához tartozom én, 's azt bátor vagyok gyakorlatosnak nevezni. Van végre egy harmadik, melly egyéb részegítő italokról hallgat, 's csupán a' pálinkát támadja meg, ezt tartja „közmegegyezés és közlealacsonyítás legfőbb eszközének, szóval Pandora' szelenczjének, mellyből minden rász, minden „iszonyat“ ezen még alig lábadozó hazára kiröppent. Ehhez látszának tartozni kegyetek nem kevésbé feledvén, hogy a' részegség egyiránt lealacsonyító, az ital' bármely neméből következék, és hogy még igen sok más oka is van annak, miért lábadozik ezen szegény haza illy későn; valamint feledik azon angol totyk, kik a' parlamentben a' legsötétebb sziliekkel festik az irlandi nép<sup>5</sup> szegénységét 's pálinkaitalból származó szomorú állapotját, mikép ez az ő százados balkormányozásuknak következése, gyümölcse üldözéseiknek, mellyek által, rab-szolgává, koldussá tették, lealacsonyították 's butaságban megtartották a' népet elannyira, hogy eltompulva minden nemesebb élvezetiránt, egyedül azon bódultságban talál gyönyörűséget, melylyet a' pálinka' bőséges ivása okoz. — Azt tar-

tom, nem hibázok, ha az európai törvényhozá-  
sokat mind a' második iskolához számítom.

Mi a' mérsékleti egyesületeket illeti, tudom,  
hogy azok tesznek külföldön előlépéseket, ott ki-  
vált, hol mindinkább javuló és elterjedő népne-  
velésre támaszkodhatnak, hol a' társaság' művel-  
tebb osztályai példával mennek elő, vagy hol  
akad olly férjfiú, ki a' nép' vallásos érzelmire  
hatalmasan hatni képes mint p. o. Mathews atya  
Irlandban. De tartós sikerekhez jobb nevelés nél-  
kül alapos remény nem lehet, és nem csalódás  
e akár azon óhajtás, hogy megrögzött részegesek  
rész szokásukkal egyszerre felhagyjanak csupán  
azért, mert nevüket mérsékleti lajstromba jegy-  
zellek, akár azon hiedelem, hogy iszákosokat  
gyógyítani elég, az alatt míg a' serdülő nemze-  
dék, régi tudatlanságában, durvaságában és le-  
alacsonyodásában megmaradván, és így a' szeszes  
italok' csábításainak folyvást ki lévén letetve, a'  
meggyógyultak' helyeit betölteni siet? Ha nem  
csalnak adataim, Éjszakamerikában és Britanniá-  
ban tettek a' mérsékleti egyesületek legnagyobb  
előlépéseket, de mi az oka, hogy mind a' mel-  
lett a' részegítő italok' fogyasztása \*) évenként sza-

\*) A' borvám behozott Angliában 1830-ban 1,524,000,  
1831-ben 1,537,000, 1832-ben 1,715,000 font sterl.  
Sör pedig és mi azzal összefügg, 1830ben 5,899,000,  
1831-ben 4,513,000, 1832b. 5,125,000 fontot, mind  
a' mellett, hogy a' söradó, melly 1830-ban két  
milliónál többet hozott be, időközben megszűnt.

porodik? miről ha minden európai kamarákban a' budgetek felett folyó tanácskozásokot figyelemmel kísérvük, nem lehet kételkedni. Nem oda lát-szik e ez mutatni, hogy az iszákosság' vétke, mi-vel mindenütt a' pálinka ostromoltatik leginkább, nem enyészett el, de csak más formát vett ma-gára, és már most borral sörrel részegeskednek az emberek pálinka helyett? Már pedig hogy ez erkölcsileg kevésbé rosz cselekedet, azt senki sem fogja állítani. A' vagy nem emlékeznek e ke-gyetek, milly sötét színekkel festette egy pár évek előtt Brougham lord az angol felsőházban, a' sörivás' rosz következéseit, mennyire panaszkod-tott terjedése ellen, sőt megakadályozására egy később megbukott billt is indítványozott? Vagy tagadhatni e, hogy azon boroknak nagy része, mellyeket a' felsőbb osztályok Angolhonban hasz-nálnak, szeszszel van készülve?

A' mi Magyarországbán a' pálinkafőzést il-leti, az az ország' felsőbb megyéiben régebben divatozott, de csak néhány évvel ezelőtt kez-dett a' haza' közepe felé még inkább terjedezni. Annyi bizonyos, hogy maiglan is, az ország' egy részében, a' pálinkafőzés még egészen, annak ivása pedig legnagyobb részben divalkünti. Ez előtt nagy része a' pálinkának Gallicziából jött be az országba. Mióta nagyobb mennyiségben a' hazában kezd gyártatni, kevesebb jön be külföld-ről. A' pálinka' fogyasztása, a' népesedés ará-

nyát meghaladva szaporodott e nem lehet meghatározni, részint mert adatok hiányzanak, részint mert tagadni nem lehet, hogy a' nagy pálinkaházak sok aprót a' concurrentiából egészen kiszorítottak. Ha példával kell szolgálni, tudok egy 18 ezernyi tót népességű várost, mellyben a' pálinkaital régen divatozik, és hol a' fogyasztás 10 év óta, ámbár a' népesség derekasan növekszik, csak igen kevéssel szaporodott, és csak a' szerint szokott kisebb vagy nagyobb lenni, a' mint a' bor jobb vagy rosszabb minőségű. Hogy a' pálinkaivás most olly helyeken is felkapott, hol eddig ismeretlen volt, megengedem; de azt hogy az iszákosság általában szaporodott, kivált a' boritalnak nagy csökkenését tekintetbe vévén, nem merném állítani, és ha összehasonlítom azt, mit külföldről e' tekintetben olvasunk, azzal, mit itt tapasztalok, hajlandó vagyok azt hinni, hogy iszákosságban a' külföldnél, Istennek hála! hátrább állunk. Más részről tagadni nem lehet, miképen az 1836-ki törvény, melly a' pálinkafőzést minden jobbagynak megengedi, ha a' népnek csak egy része akar is annak engedelmével élni, és nem fogja azt inkább, veszedelmeit általátva, abban hagyni, a' mértékletlenség' ezen nemében egészen új korszakot alkothat, 's az erkölcstelenség' olly kútforrásává válhat, melly az eddigi csapszékeknél sokkal veszedelmesebb, mert illyen minden házban támadhatván, midőn ezelőtt



termesztési árnál sokkal magasabb ért pénzen keltett fizetni a' pálinkát, most termesztési áron, és így sokkal olcsóbbért, pénzfizetés nélkül, ihatja a' jobbágy, ihatja felesége, és a' mi legtöbb: ihatják kellő felvigyázat' hijányában gyermekei. Tapasztalásból tudom, hogy mióta itt, hol ezeket írom, 30 pálinka kazánnal több állítatott fel, a' csapszékeken egy itczével sem fogy kevesebb mint ezelőtt — azon egyszerű okból, mert mindinkább módja lévén a' népnek azzal élni, a mi eddig kényelmi cikk volt, mármost életszükségnek kezdtekin tetni. Nagyon csalódtak tehát azok, kik ezen engedménynyel akár a' jobbágyinak használni, akár a' csapszékek' jövedelmeit csökkenteni reményiették. A' pálinkát mint italt illetőleg, engem még arról senki sem győzött meg, hogy az csekély mennyiségben, meglett embereknek, kivált olyanoknak, kik nehéz munkákat végeznek, ártalmára volna, és sok vidor izmos férjfiakat, üregeket és ezeknek ugyan ilyen maradékait, ismerek, kik pálinkával mértékletesen ezelőtt is éltek 's jelenleg is élnek, és mind a' mellett sorsukhoz mért művelődéssel bírnak, és legkisebbé sincsenek a' pálinka által lealacsonyítva. Ezt velem együtt minden, ki a' nép körül és között forog, s azt nem Íróasztal mellől akarja megítélni, kénytelen lesz megváltani. De ha ez nem állana is, és ha a' pálinka legkisebb mennyiségben is méreg volna, és ha az, ki azzal él, már eo ipso testileg és lel-

kileg meg volna gyilkolva, melly esetben mindazon mylordok és gentlemenek, monseigneur-ök és monsieur-ök, méltóságos és tekintetes urak, kik a' parfait amour-tól kezdve egészen le a' szilvapálinkáig a' szeszes italok' legkülönfélébb neivel délelőtt és délután élnek, csak egy veri nominis miraculum által vágnak még életben; ha, — mondom, — mindezek illy széles értelemben igazak volnának is, ugyan kérdem, meggyőznék e a' népet a' szeszes italok ártalmáról, vagy a' közerkölcsiség gyarapodnék e csak egy mákszemnyivel is, csak egy akóval kevesebb fogyna e el, vagy csak egy iszákos emberrel kevesebb volna e a' hazában azáltal, ha mi néhány százan, kik nagyobb mennyiségben főzzük a' pálinkát, a' pálinkagyűlölök' nagy tapsai között a' magyar földművelőnek, ki burgonyából szépen kezd pénzelní, nagy szomorúságára, gallicziai szomszédinknak pedig legnagyobb örömére, lakatra vetnénk gyárainkat, nagy hazafiaknak tartva magunkat, mert ezen lelkes és meggondolt áldozatot a' haza' oltárára letenni képesek valánk, az alatt, míg néhány százezerek, sokkal olcsóbbért és így könnyebben „mérgezhethnék“ magokat? Ugyan kérdem, lehet e azt várni, hogy józan emberek illy ábrándozásokból induljanak? A' pálinkaivó köznép szükségéi közé számítja a' szeszes italokat. Ebben ő neki épen olly kevésé van igazsága, mint annak, ki azt

gondolja, hogy asztala champagnei, bordeauxi, neszmélyi vagy badacsonyi nélkül el nem lehet. Mind a' bortermesztők mind a pálinkafőzők nem magok csinálták, hanem ezen állapotban találták már az emberek' balítéleteit. Nem szenved kétséget, meg kell előbb győznünk embertársainkat, mikép a' részegítő italok nem szükségesek sőt ár-ártalmasok, mielőtt tőlük azt kívánnánk, hogy azokkal felhagyjanak. Ezt azonban, miután általlátták is, fogjak e követni? mindaddig kérdés marad előttem, míg annak igazságát, hogy: „videó meliora proboque, deteriora sequor“ nekem valaki meg nem czáfolja; a' mi különösen a' köznépet illeti, ez csak akkor fogja azt általlátni, ha gondolkozni megtanulván, erkölcsileg magasabban fog állani; ha az élvezet' más, kevesebb veszedelmekkel járó nemeit meg fogja ismerhetni és Ízlelhetni, ha a' felsőbb osztályok' példáját látni fogja 's a' t. Miért nem inkább ezen szép feladásokon törik kegyetek fejeiket? Miért nem inkább példával mennek elő, soha egy csepp részegítő italt sem vévén ajkaikra és csapszékeiket bezáratván? Véleményem szerint azt hinni, hogy a' mértékletesség' ügye legkisebbet is nyer, ha pálinkaégetők ellen menydörgünk vagy a' köznéptől azt kívánjuk, hogy ő szeszes italokkal ne éljen, míg a' felsőbb osztályok a' részegítő italok' minden nemeivel, gyakran mértéken túl élnek, ezt kívánni mondom, a' legnagyobb illusio, mert a'

közember erre mindig azt fogja felelni: uram, én is jó bort inkább innám, mint pálinkát, de nem győzöm pénzzel. Nem tudom, eljő e azon nap, midőn az ember minden részegítő itallal fel fog hagyni; de tudom, hogy az iszákosság' tökéletes megszűnésére ezen nap virradand föl. Üdvözölhetni azon időt és elérhetni, midőn a' mértékletlen ember a' legnagyobb ritkaságok közé fog tartozni: ez legszebb vágyaim' tárgya; de, megvallom, ilyen hosszú élethez nincs remény-ségem. Üdvözleni fognám én azon napot nem csak mint ember, mert a' jól értett philantropiának ebben fognám legnagyobb győzelmét találni, de mint iparúzó is, mert tudom, hogy mérsékelt de általános fogyasztás mellett lehet leginkább, akármelly cikknél tartós keletre számolni. Azonban, fogja e kegyetek' agitatioja azon nap' közeledését siettetni, nagyon kétlem, és így a' mértékletességi ügy' érdekében sem várok attól dús eredményeket. Összefogván már mindezeket, mérlekkletességi ügyekben, azt tartom, ezen kérdés uralkodik a' többi felett: lehető e a' részegítő italokkali élést egészen megszüntetni? és mihelyt erre tagadólag kell felelnünk, úgy nem lehet józanul másról szó mint rossz következéseik' enyhítéséről, kevesbítéséről. Minél inkább szaporodnak az élvezeti források és alkalmak, annál nagyobb a' visszaélések' lehetősége. Szomorú, de tagadni nem lehet, hogy sem törvényhozóknak

sem moralistáknak nem sikerül mindig ugyanazon arányban és erőben sokasítani az ellenszereket, mellyben a' csábítások szaporodnak, de még szomorúbb, hogy némelyek, nem iskolamesterről és mérsékleti egyesületről, hanem a' mértékletlenség' megtiltásáról gondolkoznak.

Általmegyek azon balítéletekre, mellyek gróf Széchenyi pálinkaostromjában imitt-amott rejteznek. Már felebb érintém, hogy a' pálinkának nagyban és így kevesek általi gyártása nem jár annyi erkölcsi veszedelmekkel, mintha ezen iparág kicsinyben és így többek által üzethetetik. A' pálinkát nagyban gyártónak tehát, a' 20-dik lapon látható kiemelt megrovása erkölcsi szempontból nem igazolható. Kezet fogok abban, mit 21-dik lapján mond: t. i. „vannak a' gazdagulásnak olly kútfejei, mellyek a' közgazdagságot mozditják elő egyszersmind; de ellenben vannak olly jövedelmi források, mellyek egyedül a' közgyarapodás' megrövidítésével sőt károsításával járnak 's nyitthatnak meg.“ Ha ezt már gazdasági szempontból a' pálinkaégetésre akarjuk alkalmazni, miután ez olly ága a' gazdálkodásnak, melly a' marhatartást és földművelést előmozditja, nincs kétség, hogy az azon kútők közé tartozik, mellyek a' közgazdagságra is befolyanak; erkölcsi szempontból azonban ezt épen olly kevésbé cselekszi, mint a sörfőzés vagy bortermesztés. A' 21-dik lap' végén azt jövendőli gróf Széche-

nyi: „a’ kevésbbé kétkedőket egyenesen el fogja attól tiltani a’ törvény“, t. i. a’ pálinkaégetéstől. Ha nem tudom, bogy gróf Széchenyi István’ szavai a’ hazában visszhangra szoktak találni, ezen jámbor óhajtásnál nem állapodom meg, de miután itt olly tárgy pendített meg, mellyel másutt már sikereden kísérletek tétettek, szükséges volt egy kissé megállanom.

Törvényhozási kérdésekben jigen nagy hasznuaknak tartom más nemzetek’ tapasztalásait. Mihelyt pálinkatilalmakról van szó, ezen kérdést teszem magamnak: ezt mi találtuk e fel, vagy jutott e ez már másnak is eszébe? mellyre kénytelen vagyok azt felelni, hogy ez nem a’ mi találmányunk. Nagybritanniában 1736-ban a’ parlament egy billt fogadott el, mellynek czélja volt a’ pályinkaitalt tökéletesen kiirtani. E’ végre a’ legmagasb adó tétetett a’ külföldről bejövőre, belföldön annak égetése a’ legszorosabb korlátok közé szorítottatott és használata csak orvoslási célokra engedtetett meg, más célokra fordítása ellen magas büntetések szabattak ’stb. A’ becsületes emberek, egy olly keresetmóddal, melly ennyire roszalva volt a’ törvényhozás által, felhagytak, de azt a’ legromlottabb emberek kerítették kezökre, ’s a’ csempészekkel (Schmuggler) és a’ nép’ salakjával egyesülvén, kijátszottak a’ törvényt ’s végre annak világosan ellene szegültek. Tindal szerint, két esztendőn keresztül,

12,000 ember álott törvény előtt, szeszes italok' eladásával összekötetésben lévő kihágásokért. A' kormány nem volt képes gátot vetni a' csempészetnek és titkos égetésnek. Lord Cholmondeley ugyan akkor azt adta elő a' felsőházban, hogy azon idő alatt, míg a' pálinka' eladása tiltva volt, egyedül Londonban és környékén 7 millió gallon (1 körülbelül 6 itcze) pálinka fogyasztatott meg. Látván ezeket a' kormány 6 évvel később, 1742-ben elállott ezen rendszertől 's a' pálinkávali kereskedést ismét megengedte \*). Átallátta tehát az angol törvényhozás, hogy mértékletességet tilalmakkal eszközölni akarni, képtelenség. Altallátták ezt, úgy látszik, más törvényhozások is, és a' pálinkát nem tiltották el. Történtek és jelenleg is történnek ugyan kísérletek magas vámmokkal és fogyasztási adókkal, részben azon ezáltal, magasítani a' pálinka' árát és ez által kevesíteni használatát; de mind ezek sikeretleneknek mutatkoznak. A' gallicziai magas pálinkaadó óta kevesedett e a' pálinkát ivók' száma? 's Poroszországban, hol ezen adó szinte igen magas, nem divatozik e nagyban a' pálinkaital? 'stb. \*\*). — Véleményem szerint minden olly törvény, melly

\*) Mac Culloch I. 695.

\*\*\*) Ha jól emlékezem, azt olvastam egykor, hogy Berlinben egy lakosra 40 és 50 itcze között kell az évenkinti pálinka fogyasztást számítani.

a' nép szokásaival merőben ellenkezik, gyakorlatban kivihetlen, 's többnyire ellenkezőjét szüli annak, mit tőle reménylettünk, — és ezt fog-nánk bizonyára nálunk is tapasztalni.

Az angol parlament' rendelkezéséből egy választmány munkálódott néhány évek előtt mértékletességi ügyekben. (Lásd Ducpetiaux: De progrès et de l'État actuel de la Reforme Penitentiaire. III. 251.). Ez javallatait következőkben pontosítja: megtiltani a' szesz' behozatalát mind külföldről, mind a' gyarmatokból; megtiltani annak készítését gabonafajokból, megengedni egyéb anyagokból, de használatát csak orvoslási és gyártási czélokra szorítani, eladását pedig nagyban és kicsinyben patikáriusokra bízni. A' választmány ezen javaslatok' életbe hozását a' jövő korra akarja halasztani, midőn már a' közvélemény e' tekintetben fel leszzen kellőleg világosodva. Úgy lát-szik, az angol parlament is boldogabb időket vár és pedig, ha nem csalatkozom, két okból. Elő-ször mert nem a' csempészek' és patikariusok hanem a' statusférfiak' tapsait akarja megnyerni; másodsor mert azon több millió font sterlingek helyett, mellyeket a' szesz-es italok behoznak, nem egy könnyen tud uj jövedelmi forrásokat megnyitni.

Nem emlegetvén itt közgazdaság-tudományi elveket, mellyek minden illynemű tilalmakat kár-hoztatnak, az erkölcsi szempontokról pedig, ha



törvényhozásbani alkalmazásukról van szó, csak azt jegyezvén meg, hogy a' lehetőség itt is határt szab: kérem kegyeteket mondják meg nekem már most, valljon mindazon törvényhozások, mellyek századok óta meg sem próbálták a' szeszes italokat törvények által anathemisálni, „mérgezők és hazájuk' jövődjét hiúsítok“ e?

Miután az én igen tisztelt barátom gróf Széchenyi ezen pohárköszöntéssel végzé pálinka elleni fáradozásait: „Éljenek a' pálinkafőzők, de Istenért! ne szaporodjanak“, — szabad legyen nekem hasonlólag koczczantásra hívnom fel kegyeteket és azon óhajtással némulnom most el: „Éljenek a' philanthropusok, de Istenért! jól emésszenek \*).

\*) Azon szózatok közül, mellyek hírlapokban azolta emelkedtek, többen a' pálinkaital' akadályozása végeit a' pálinkafőzés' adóztatását javasolták, mi-ből csupán az effélékkel és kereskedéssel! szívreható ismeretlenségeiket tanúsították. Véleményem szerint a' pálinkafőzés' adóztatásának hazánkban két eredménye volna: ha kicsi vagy mérsékelt volna ezen adó, úgy ez egy új neme volna a' legalsó néposztályokra, mellyek különben is minden terhet viselnek, vetett adónak, mert a' pálinkát ezek fogyasztják el — ha pedig nagy volna ezen adó, és a' magyar iparnak ezen egyik ágát tönkre döntené, úgy ez nem volna egyéb, mint egy magyar iparág' szándékos megbuktatása egy ausztriaiának javára, mert a' pálinka mind az örökös

tartományokból jönne be, sőt bejövele hozzánk  
 kiviteli jutalmakkal (Ausfuhrprämie) mozdíthatnék  
 elő, és az itteni pálinka fogyasztó mind öszve 13  
 annyit nyerne, hogy az örökös tartományokbeli  
 pálinkagyárak monopóliumot nyervén itt gyárt-  
 mányuk (Fabricat) részére a' magyar gyárak' meg-  
 bukásának következtetésében, csupán magok volná-  
 nak a' vásáron 's a' magyar fogyasztónak minden  
 verseny kirekesztésével ők egyedül magok és így  
 drágábban adnák el a' pálinkát. Valóban szomorú,  
 a' roszul megemésztett philanthropia milly roszul  
 megemésztett finaciális javaslatokat képes elő  
 idézni!

V É G E .